

ORTAÖÖRETİM

ADABIMUAŞERET

DERS KİTABI

YAZARLAR

Ahsen Zehra BALA

Fatma YOLCU

Kader ÇATAL ANTEPLİÖÖLU

Mehmet KORKUT

Nermin KAYA

Yusuf EKİNCİ

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI:9605
SEÇMELİ DERS KİTAPLARI DİZİSİ: 2026

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

EDİTÖR

Feyza CANDAN

DİL UZMANLARI

Yılmaz DURMUŞ

Yusuf KİRAZ

GÖRSEL TASARIM UZMANLARI

Mertcan BOZKURT

Rukiye EĞLENCE

Tuğba BULUT BOZKURT

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME UZMANLARI

Hilal CENGİZ

Melis DURMAZ

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI

Ahmet ERİŞ

ISBN 978-975-11-8048-3

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı 03.07.2024 tarihli ve 105590972 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerihamdan İlahî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

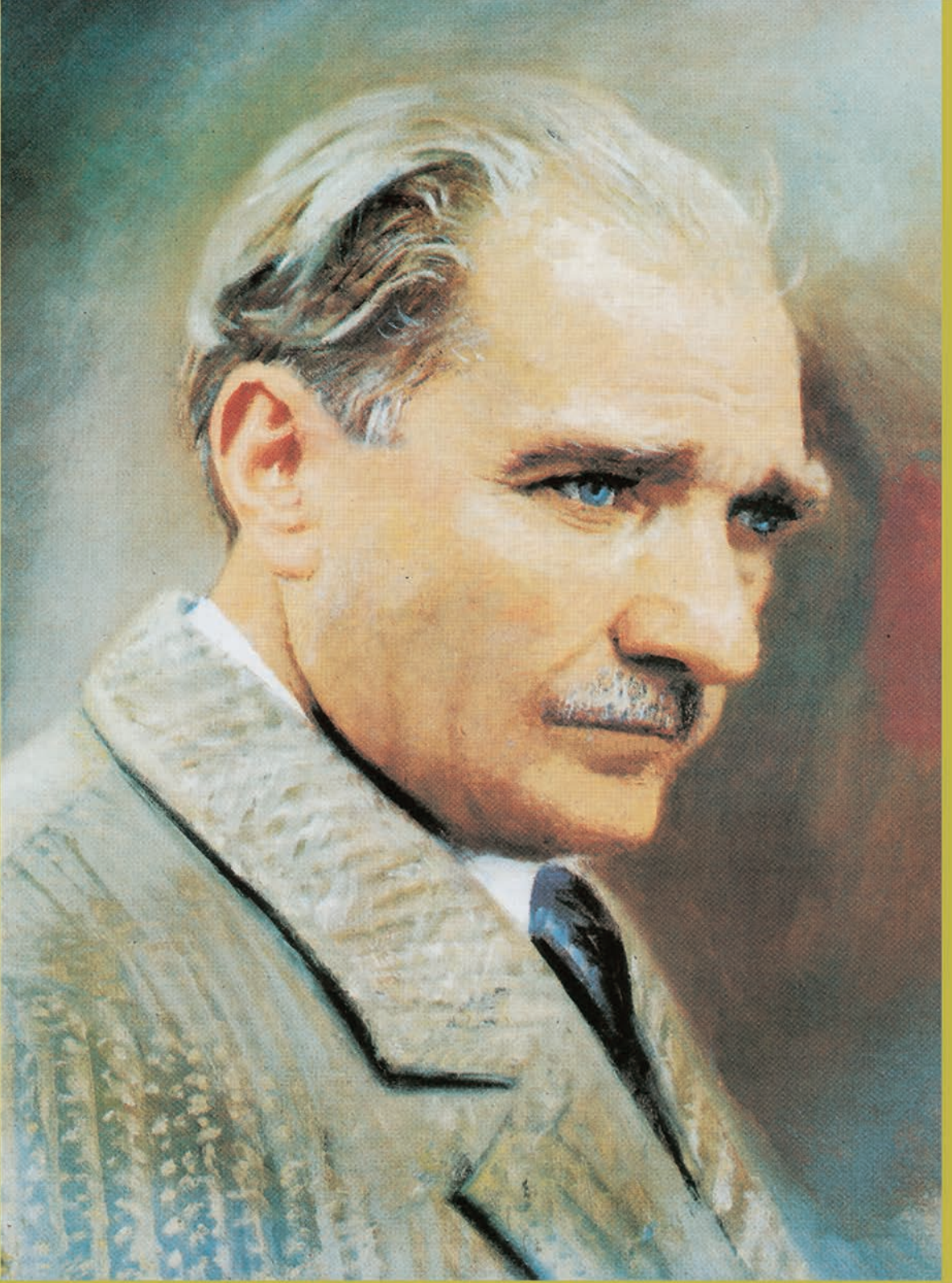
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinedir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

- İÇİNDEKİLER -

1. Ünite: Kültürden Kavrama Adabımuâşeret 13

1.1. Adabımuâşeret Nedir?	14
Adabımuâşeretle İlgili Temel Kavramlar	14
1.2. Adabımuâşeretin Dayanakları	18
Adabımuâşeretin Felsefi Dayanakları	18
Adabımuâşeretin Kültürel Dayanakları	19
Adabımuâşeretin Dinî Dayanakları	20
1.2.1. Toplumsal Hayatta Adabımuâşeretin Yeri ve Önemi	21
1.2.2. Tarihî Süreçte Türk Adabımuâşereti	23
1.3. Farklı Kültürlerde Adabımuâşeret	29
1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları	38

2. Ünite: Kişisel Tutum ve Adabımuâşeret 43

2.1. Adabımuâşeret ve Güven Duygusu	44
2.2. İyi ve Erdemli Davranışların İnsan İlişkilerine Etkisi	47
2.3. Adabımuâşerette Kişisel Bakım ve Temizliğin Önemi	53
2.4. Toplumda Uyumda Giyim Kuşamın Etkisi	55
2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları	62

3. Ünite: Aile ve Akrabalık İlişkilerinde Adabımuâşeret 67

3.1. Aile İçi Tutum ve Davranışlarda Adabımuâşeret	68
Eşler Arasında Adabımuâşeret	69
Ebeveyn ile Evlat Arasında Adabımuâşeret	70
3.2. Akrabalık İlişkilerinde Adabımuâşeret	74
3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları	78

4. Ünite: Toplumda Adabımuâşeret 81

4.1. Ortak Kullanım Alanlarında Adabımuâşeret	82
4.2. Komşuluk ve Misafirlikte Adabımuâşeret	88
4.3. Yeme İçme Adabı	90
4.4. İstişare Adabı	93

4.5. Alışveriş ve Borçlanmada Adabımuaşeret	95
4.6. Oyun ve Spor Etkinliklerinde Adabımuaşeret	98
4.7. Eğlencelerde Adabımuaşeret	100
4.8. Bayram ve Anma Günlerinde Adabımuaşeret	101
Dinî Bayramlarda Adabımuaşeretin Önemi	102
Millî Bayramlar ve Anma Günlerinde Adabımuaşeretin Önemi	103
4. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları	110

5. Ünite: İletişimde, Teknoloji ve Sosyal

Medya Kullanımında Adabımuaşeret 115

5.1. Kişiler Arası İletişimde Adabımuaşeret	116
Konuşma ve Dinleme Adabı	117
Hitap ve Selamlaşma Adabı	121
Tanışma ve Tanıştırma Adabı	122
5.2. Teknoloji ve Sosyal Medya Kullanımında Adabımuaşeret	122
İnternet Aracılığıyla Mesajlaşmada Adabımuaşeret	123
Teknolojik Cihazlar Aracılığıyla Görüşmede Adabımuaşeret	124
Sosyal Medya Kullanımında Adabımuaşeret	125
5. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları	131

6. Ünite: Doğal Kaynakların Kullanımı ve

Çevrenin Korunmasında Adabımuaşeret..... 135

6.1. Doğal Kaynaklar ve Çevrenin Korunmasının İnsan Davranışlarıyla İlişkisi	136
6.2. Adabımuaşeretin Doğal Kaynaklar ve Çevrenin Korunmasına Etkisi	141
6. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları	148

7. Ünite: İş ve Meslek Hayatında Adabımuaşeret 151

7.1. İş Görüşmelerinde Adabımuaşeret	152
7.2. İş ve Meslek Hayatında Adabımuaşeret	154
Meslek Etiği	160
7. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları	163

SÖZLÜK 167

CEVAP ANAHTARI 183

KAYNAKÇA..... 184

KİTABIN TANITIMI (ORGANİZASYON ŞEMASI)

Ünite numarasının bulunduğu alandır.

Ünite adının verildiği alandır.

Ünite içeriğinde bulunanların konu başlıklarının gösterildiği alandır.

Konuya başlamadan önce öğrencide dikkat uyandıracak soruların bulunduğu alandır.

Ünitede geçen kavramların verildiği alandır.

Üniteyle ilgili e-içeriklere yönlendiren karekodların bulunduğu alandır.

1. Ünite

Kültürden Kavrama Adabımuâşeret

1.1. Adabımuâşeret Nedir?
1.2. Adabımuâşeretin Dayanakları
1.3. Farklı Kültürlerde Adabımuâşeret

Hazırlık

1. Biri sizi gülerек selamladığında ne hissedersiniz?
2. Evinize başka ülkeden bir misafir gelseydi onu ağırlarken nelere dikkat ederdiniz?

Anahtar Kavramlar
edep, görgü, hoşgörü,
medenilik, nezaket, sabır,
saygı, sevgi, terbiye, uyum,
toplumsal bilinci, zarafet

Ünite Karekodu

Ünite Sorularına

1. ÜNİTE: KÜLTÜRDEN KAVRAMA ADABI MUÂŞERET

1.1. Adabımuâşeret Nedir?

Adabımuâşeret, Arapça kökenli "edep" kelimesinin çoğulu olan "adap" ile "muâşeret" kelimesinden oluşan bir tamlamadır. Edep "toplum töresine uygun davranma, iyi ahlak, incelik, terbiye"; muâşeret ise "toplumla alakalı olmak, birlikte yaşamak" anlamına gelmektedir. Bunlardan hareketle adabımuâşeret "toplum içinde yaşayan insanların birbirine karşı davranışlarında sınır ve usulleri belirleyen terbiye, nezaket, saygı gibi ahlaki tutumları içeren görgü kuralları" şeklinde tanımlanabilir.

İnsan fizyolojik olarak beslenme ve barmaya, yaşamını kolaylaştırmak için çeşitli eşyalara ihtiyaç duyar. Yaşamsal olmasa da sosyal bir çevre ve sosyal ilişkiler de insanın bir diğer ihtiyacıdır. İnsanın sosyal yönü, ona başkalarıyla kurduğu ilişkilerin ölçü ve değerler çerçevesinde yürütülmesiyle ilgili çeşitli sorumluluklar yükler. Etkileşim sırasında bireylerin toplumsal norm ve değerlere uygun davranması, sağlıklı bir toplumsal yapının oluşmasında oldukça önemlidir. Toplumsal huzur, birlik ve bütünlüğün sağlanması, ahlaki tutumların insan ilişkilerinde ne ölçüde etkin olduğuyla doğrudan ilişkilidir. Toplumsal ölçüler hem Türk kültür tarihinde hem İslam geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Toplum içinde nasıl davranılması ve başkalarıyla ilgili kurulurken hangi ölçülere dikkat edilmesi gerektiğiyle ilgili ayet ve hadisler başta olmak üzere rehber niteliğinde pek çok kaynaktan bahsedilebilir. Bu kaynaklarla beslenen İslami eserlerde muâşeret adabına ilişkin bilgi ve nasihatlere geniş bir şekilde yer verilmiştir. İslam medeniyetinde yetişen filozof ve sanatçılar da insanları ahlaki ve erdemli olmaya yönlendiren birer pusula görevi üstlenmiştir. Mevlânâ'nın iyilik, doğruluk ve sevgiyi tavsiye eden cümleleri, bu bağlamda değerlendirilebilir: "Şefkat ve merhamette güneş gibi ol, iyilik ve cömertlikte akarsu gibi ol, hiddet ve asabiyette ölü gibi ol, tevazu ve alçak gönüllükte toprak gibi ol, hoşgörüde deniz gibi ol, ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol."

Adabımuâşeretle ilgili Temel Kavramlar

Adabımuâşeret, toplumsal düzeni sağlayan ve insan davranışlarını konu edinen birtakım kavramlarla yakından ilişkilidir. Edep, medenilik, terbiye, görgü, zarafet, nezaket ve sabır adabımuâşereti çeşitli yönlerden etkileyerek şekillendirir (Şekil 11).

terbiye görgü nezaket
medenilik Adabımuâşeret zarafet
edep sabır

Şekil 11

Edep; akla yakın, toplumca onaylanan bütün söz ve davranışları içine alan geniş bir kavramdır. İnsanların takdirde değer bütün nitelikleri, iyiliğe yönlendirme işlevinden dolayı edebim yansımasıdır. Edep gereği hayali ve saygılı olmak, yerinde konuşmaya özen göstermek, kibirli söz ve davranışlardan kaçınmak önemlidir. Söz konusu tutum ve davranışları sergileyenler, saygı duyulan birer birey olmakla kalmaz toplumsal huzura da katkıda bulunur.

14

Konu başlığının verildiği alandır.

Konunun görsellerle anlatıldığı alandır.

Bilgiyi pekiştirici infografik araçların bulunduğu alandır.

KİTABIN TANITIMI (ORGANİZASYON ŞEMASI)

 Bilgi Kutusu

Türk ve İslam kültüründe önemli bir yer tutan adabımuşeret konusuyla ilgili pek çok eser kaleme alınmıştır. Hadis kitaplarının "kitabü'l-edebe" bölümleri bu bağlamda zikredilebilir. İbnü'l-Mukaffa'nın *El-Edebu's-Sağir* ve'l *Edebu'l-Kebir*, Gazali'nin *İhyâu Ulûmi'd-Din*, Osmanlı Dönemi'nde Kinalızâde Ali Efendi'nin *Ahlâk-ı Alâi*, Muallim Naci'nin *Mekteb-i Edeb*, Lütfi Simâvi'nin *Teşrifât ve Âdâb-ı Muşeret* eserleri konuyla ilgili önemli örneklerdendir. Söz gelimi bu eserlerden *İhyâu Ulûmi'd-Din*'de ilmin öğretilme usulünden su içmenin inceliklerine kadar pek çok konuda bilgi verilmiştir.

Konu kapsamında ilgi çekici ve merak uyandırıcı bilgilerin yer aldığı "Bilgi Kutusu" alanıdır.

 Sıra Sizde

Aşağıda İslam büyüklerinin "edebe" tanımları yer almaktadır. Örnek tanımlardan yola çıkarak kendi "edebe" tanımınızı ilgili alana yazınız.

1. Edebe oklan dâştan görünüştüdü. Mevlânâ Celâleddin-i Râmî
2. Edebe, ötekini dikkate almaktır. İbnü'l-Arabî
3.

Öğrencide merak uyandıracak ve onu derste aktif tutacak "Sıra Sizde" metin ve sorularının bulunduğu alanıdır.

Öğrenciyi aktif katılıma teşvik eden "Tartışalım" soru ve metinlerinin yer aldığı alanıdır.

 Tartışalım

Aşağıda Yusuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig* adlı eserinden dizeler yer almaktadır. Metinden yola çıkarak verilen soruyu cevaplayınız.

Nice tok olsan da geri çevrilmez aş,
Yemeği kişiye göre ver arkadaş,
Yiyeceği alınca dişle ve yavaş yavaş çiğne
Sıcak yemeğe ağzınla üfleme
Yemeği iştahla ye elini uzatıp
Seni gören evin hanımı sevsin durup
Biri emek verip sana yemek hazırlarsa
Bu emeği boşa çıkarıp onu kırma

Eserin yazıldığı dönemdeki sofra adabıyla bugünkü sofra adabını karşılaştırınız. Öğretmen rehberliğinde küçük gruplar halinde sınıfta tartışınız.

Anlamaya ve anlaşılana sınıfta paylaşmaya yönelten "Okuyalım-Yorumlayalım" metin ve sorularının bulunduğu alanıdır.

 Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıda İstiklal Marşı'ndan bir dörtlük yer almaktadır. Buna göre verilen soruyu cevaplayınız.

Başbğın yerleri "toprak" diyerek geçme, tanı;
Düşün altındaki binlerce kefansız yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme yazıktır, atanı;
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı. Mehmet Âkif Ersoy

Dörtlüğü emanete sahip çıkma davranışı ile ilişkilendirerek yorumlayınız. Düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

KİTABIN TANITIMI (ORGANİZASYON ŞEMASI)

“Etkinlik”, “Akran Değerlendirme”
ve “Öz Değerlendirme”
bölümlerinin bulunduğu alandır.

1.2.3. Adabımuşeretin Dini Dayanakları

Diri, Tam ve ya tabiiyetli güc ve değerlere inanan ve bağlarına esasına ve kutsal düşünce-cesine dayalı kurum, kuralları, uygulamaları ve semboller düzeni ve bağlarına bir hayat tarzı önören sistemdir. İlk çağlarda ve geleneksel toplumlarca bütün toplumsal kuralları dini meşrûle edilmiş ve sosyal hayatın din esasında tanımlandığı söylenir. Dolayısıyla din, ahlak, terbiye ve nezaket kurallarından oluşan adabımuşerete bellenmiştir.

Adabımuşeretin dini dayanakları arasında kutsal metinler önemli bir yere sahiptir. Üç semavi dinde de (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam) adabımuşerete ilgili hükümler bulunur. Bunun yanı sıra peygamberler, insanlık için yazıtlar boyunca noi modeler almıştır. Kitlesel ilâmler toplumlarında edep kurallarının büyük bir bölümü, Hz. Muhammed'in birer sunnetidir. Yine dini kaynaklarda adabımuşerete ilgili pek çok vurgu vardır. Konuşma adabıyla ilgili "Mâhî'nâ ve ahirete inanan ya hayır konuşsun ya sukût etsin." hadisi bu konuşma örnek teşkil eder. İncil'de ise "Tâhî dilini en güzel dince ki kerâf" ifadesi geçer. Yine Kur'an'da doğrulukla ilgili "Raabizim Allâh'tır; diyen sonra da devamî bu söze uygun yaygınlara ne bir korku vardır ne de onlar üzümü çikeceklerdir" (âhâdîf sûresi, 10) ifadesi geçenler içinde "ne bir adam ki dâhî olur ve halk olara ve doğru olanı yapar." ifadesi yer alır. İylîkle ilgili "Kim iyilikle gelirse ona getirdiğün on katı vardır, kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğün dengiyle cezalandırılır. Onlar hakazığa uğramazlar." (En'âm sûresi, 160) ayetini zikredebilir. İncil'de ise "Yük yapmadan usanma-yalım. Çırpınmazsak medenîleşir böçeri bunun için fırsatımız varken herkeşse, özellikle iman âlemlerin iyelerine iyilik yapalım." ifadesi yer alır. Semavi dinlerin kutsal kitaplarında doğru davranışlarla ilgili hükümler bulunur, adabımuşeretin oluşmasında dinin belirleyici olduğunu göstermektedir.

AKRAN DEĞERLENDİRME FORMU

Apağdaki tabloya yer alan ölçümleri okuyunuz. İlgili okları 5 (çok iyi), 4 (iyi), 3 (ortalama), 2 (fâhil) ediniz. 1 (geliştirilmesi gerekli) puanından uygun görüldüğünde yazarak münazaraya katılan arkadaşlarınıza değerlendiriniz. Değerlendirmeyi yapan öğrencinin adı ve soyadı:

Ölçüler	Öğrenciler				
	1	2	3	4	5
Üstlenmiş olduğu sorumluluğu yerine getirmişti.					
Etkinlik boyunca aktif bir şekilde katılmıştı.					
Grup arkadaşlarıyla olumlu ilişkiler kurmuştu.					
Grup boyutunun etkisinde olma hususunda					
Konuşma ve davranışlarında görgü kurallarına riayet etmişti.					
Konuşmasında hitap ifadeleri kullanmıştı.					
Grup içindeki diğer bireylerle pozitif çalışmıştı.					
Toplam Puan					

Toplumsal Hayatta Adabımuşeretin Yeri ve Önemi

Bir arada yaşamın belirli kuralları vardır. Bir toplumda düzenin inşa edilmesi, toplumsal bağın sağlanması ve kültürün gelişmesinde hukuk, din, ahlak, görgü, dir ve âdetlerle ilgili kurallar önemli yer tutar.

Adabımuşeret, toplumsal kesimleri ve grupları birbirleriyle kaynaştırmaya ve insan ilişkilerini düzenlemeye dolayısıyla yaşamı kolaylaştırmaya yardımcı olur. Görgü ve nezakete dâhil eden insanlar kendilerini daha iyi ifade edebildikleri için muhaberetinde olumlu denimler bulur, nezakete ifade edilen istekler genellikle olumlu karşılık bulur.

Ünite sonu “Ölçme ve Değerlendirme Soruları”nın bulunduğu alandır.

1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1. Aşağıda verilen cümleleri kutucuklardaki sözcüklerden uygun olanlar ile tamamlayınız.

etik muşeret edep terbiye görgü tarih

a. Dinen gerekli sayılan, aklı yastan ve topluma onaylanan bütün söz ve davranışlara denir.

b. İnsanın zihnen, beden ve ahlâken gelişerek öğünleşmesini sağlayan eğitim sürecine denir.

c. Felsefenin alt dalı olan doğru yaşamın kollarını konu eder.

d. Bir toplumda yapılması ve yapılmaması gereken davranışlara ilişkin kuralları bütününe denir.

e. Her kültürün temelinde onu oluşturan felsefe, din, hukuk gibi dinamikler vardır.

2. Aşağıdaki ifadelerin başına doğruysa "D", yanlışse "Y" yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadelerin doğrularını altına yazınız.

[] Edep kelimesinin çoğulu olan adap, muşeret sözcüğüyle bir araya gelince toplumda tek başına yaşamak anlamını kazanır.

[] Anapaçada pehlî anlamına gelen medeni sözcüğü günümüzde uygar anlamında kullanılmaktadır.

[] Adabımuşeretin felsefi, kültürel ve dini dayanakları vardır.

[] Ahlak kurallarına uymadığında hukuku yaptırılmaz uygular.

[] Adabımuşeret yaşamı kolaylaştırır ve insan ilişkilerini düzenler.

[] Adabımuşeret yatından uyduğumuz kurallardır.

[] Görgü kurallarına göre yaşamak bireyin toplumsal uyumunu ortadan kaldırır.

14. Aşağıdakilerden hangisi nazik bir davranış değildir?

A) Yapılan iyiliğe teşekkür etmek
B) Bir ortamda girince selâm vermek
C) Ödünç alınan eşyaya iyi bakmak
D) Toplum yaşamı alanında yüksek sesle konuşmak
E) Başkasının keyfini kullanmadan önce izin almak

15. Aşağıdaki metninden hangisi "kuvâlinin örtmede gece gibi ol" sözü ile ilgili en önemli vurgulamıştır?

A) Hacı Bektaş-ı Veli B) Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî C) Hacı Bayram-ı Veli
D) Hacı Ahmet Yesevî E) Yunus Emre

16. Aşağıdaki ifadelerden hangisi adabımuşeretin toplumsal önemiyle yanlıştır?

A) Bireye saygınlık kazandırır.
B) Toplumsal huzur ve barış sağlar.
C) Bireylerin davranışlarını düzenler.
D) Toplum içindeki bireyleri kaynaştırır.
E) Toplumun kültürel değerlerini geliştirir.

17. Aşağıda bazı kavramların tanımları verilmiştir.

I. Toplum içinde nazik davranışlar gerektirir, rahatsızlık uyandıracak söz ve davranışlardan kaçınmayı ifade eden toplumsal kabul edilmiştir.
II. Samimi bir yaşamı gerektirir, anlayış, dayanışma, hoşgörü, hoşnutsuzluk, içtenlik kavramlarını içine alan bir değerdir.
III. Toplumsal kabullere uygun davranmak, uygar olmak olarak ifade edilir.

Yukarıdaki tanımları verilen kavramların sıralaması aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

A) Görgü-Nezakat-Medenîlik
B) Nezakat-Görgü-Medenîlik
C) Medenîlik-Görgü-Nezakat
D) Medenîlik-Nezakat-Görgü
E) Nezakat-Medenîlik-Görgü

KİTABIN TANITIMI (ORGANİZASYON ŞEMASI)

Öğrencinin konuyu kavrama ve özetlemesine yardımcı olan kavram şemalarının bulunduğu alandır.

1. ÜNİTE: KÜLTÜRDEN KAVRAMA ADABİMUAŞERET

Aşağıdaki tablolarda üniteye ilişkin bazı kavramlar yer almaktadır. İstenen ifadelere göre tabloları doldurunuz.

Açıklama	İlgili olduğu kavramlar
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar
Edep	

Açıklama	İlgili olduğu kavramlar
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar
Görgü	

Açıklama	İlgili olduğu kavramlar
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar
Nezaket	

28

1. ÜNİTE: KÜLTÜRDEN KAVRAMA ADABİMUAŞERET

Öz Değerlendirme

"Kültürden Kavrama Adabimuaşeret" ünitesi kapsamında kendinizi değerlendirmek amacıyla aşağıda verilen öz değerlendirme formunu doldurunuz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Ad ve Soyad:

Numara-Sınıf:

Aşağıda adabimuaşeret ve onunla ilgili kavramların anlaşılmasına yönelik bazı davranışlar yer almaktadır. Bu davranışlardan kazandıklarınız için "Evet", kazanamadıklarınız için "Hayır" kutucuğuna onaylama işareti (✓) koyunuz.

No	Tutum ve Davranışlar	Evet	Hayır
1	Adabimuaşeret kavramını tanımlayabilirim.		
2	Edep kavramıyla ilgili örnekler verebilirim.		
3	Hoş davranışlara örnekler verebilirim.		
4	Adabimuaşeretin dayanaklarını sıralayabilirim.		
5	Adabimuaşeretin felsefi dayanaklarını açıklayabilirim.		
6	Adabimuaşeretin kültürel dayanaklarını açıklayabilirim.		
7	Adabimuaşeretin dinsel dayanaklarını açıklayabilirim.		
8	Adabimuaşeretin toplumsal yaşamdaki önemini açıklayabilirim.		
9	İslamiyet öncesi Türk toplumlarında adabimuaşerete ilgili örnekler verebilirim.		
10	Türk-İslam toplumlarında dinin adabimuaşerete etkisine örnekler verebilirim.		
11	Tanzimat Dönemi'nde Batı etkisiyle Osmanlı toplumunda yaygınlaşan adabimuaşerete örnekler verebilirim.		
12	Geçmiş Dönemi eserlerinde yer alan adabimuaşerete uygun davranışlara örnekler verebilirim.		
13	Farklı kültürlerde kabul gören adabimuaşeret örnekleri verebilirim.		

30

Ünite sonunda öğrencinin kendini değerlendirebileceği "Öz Değerlendirme" formunun bulunduğu alandır.

1. Ünite

Kültürden Kavrama Adabımuâşeret

- 1.1. Adabımuâşeret Nedir?
- 1.2. Adabımuâşeretin Dayanakları
- 1.3. Farklı Kültürlerde Adabımuâşeret

Hazırlık

1. Biri sizi gülererek selamladığında ne hissedersiniz?
2. Evinize başka ülkeden bir misafir gelseydi onu ağırlarken nelere dikkat ederdiniz?

Anahtar Kavramlar

edep, görgü, hoşgörü,
medenilik, nezaket, sabır,
saygı, sevgi, terbiye, uyum,
toplum bilinci, zarafet

KAREKOD

Ünite
Karekodu

Ünite
Sunusu

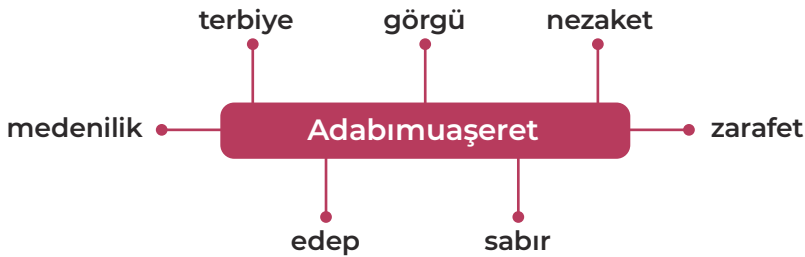
1.1. Adabımuaşeret Nedir?

Adabımuaşeret, Arapça kökenli “edep” kelimesinin çoğulu olan “adap” ile “muaşeret” kelimesinden oluşan bir tamlamadır. Edep “Toplum töresine uygun davranma, iyi ahlak, incelik, terbiye.”; muaşeret ise “Toplumla alakalı olmak, birlikte yaşamak.” anlamına gelmektedir. Bunlardan hareketle adabımuaşeret “Toplum içinde yaşayan insanların birbirine karşı davranışlarında sınır ve usulleri belirleyen terbiye, nezaket, saygı gibi ahlaki tutumları içeren görgü kuralları.” şeklinde tanımlanabilir.

İnsan fizyolojik olarak beslenme ve barınmaya, yaşamını kolaylaştırmak için çeşitli eşyalara ihtiyaç duyar. Yaşamsal olmasa da sosyal bir çevre ve sosyal ilişkiler de insanın bir diğer ihtiyacıdır. İnsanın sosyal yönü, ona başkalarıyla kurduğu ilişkilerin ölçü ve değerler çerçevesinde yürütülmesiyle ilgili çeşitli sorumluluklar yükler. Etkileşim sırasında bireylerin toplumsal norm ve değerlere uygun davranması, sağlıklı bir toplumsal yapının oluşmasında oldukça önemlidir. Toplumsal huzur, birlik ve bütünlüğün sağlanması, ahlaki tutumların insan ilişkilerinde ne ölçüde etkin olduğuyla doğrudan ilişkilidir. Toplumsal ölçüler hem Türk kültür tarihinde hem İslam geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Toplum içinde nasıl davranılması ve başkalarıyla ilişki kurulurken hangi ölçülere dikkat edilmesi gerektiğiyle ilgili ayet ve hadisler başta olmak üzere rehber niteliğinde pek çok kaynaktan bahsedilebilir. Bu kaynaklarla beslenen İslami eserlerde muaşeret adabına ilişkin bilgi ve nasihatlere geniş bir şekilde yer verilmiştir. İslam medeniyetinde yetişen filozof ve sanatçılar da insanları ahlaklı ve erdemli olmaya yönlendiren birer pusula görevi üstlenmiştir. Mevlânâ'nın iyilik, doğruluk ve sevgiyi tavsiye eden cümleleri, bu bağlamda değerlendirilebilir: “Şefkat ve merhamette güneş gibi ol, iyilik ve cömertlikte akarsu gibi ol, hiddet ve asabiyette ölü gibi ol, tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol, hoşgörülükte deniz gibi ol, ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol.”

Adabımuaşeretle ilgili Temel Kavramlar

Adabımuaşeret, toplumsal düzeni sağlayan ve insan davranışlarını konu edinen birtakım kavramlarla yakından ilişkilidir. Edep, medenilik, terbiye, görgü, zarafet, nezaket ve sabır adabımuaşereti çeşitli yönlerden etkileyerek şekillendirir (Şekil 1.1).

Şekil 1.1

Edep; akla yatkın, toplumca onaylanan bütün söz ve davranışları içine alan geniş bir kavramdır. İnsanların takdire değer bütün nitelikleri, iyiliğe yönlendirme işlevinden dolayı edebın yansımasıdır. Edep gereği hayâli ve saygılı olmak, yerinde konuşmaya özen göstermek, kibirli söz ve davranışlardan kaçınmak önemlidir. Söz konusu tutum ve davranışları sergileyenler, saygı duyulan birer birey olmakla kalmaz toplumsal huzura da katkıda bulunur.

Sıra Sizde

Aşağıda İslam büyüklerinin "edep" tanımları yer almaktadır. Örnek tanımlardan yola çıkarak kendi "edep" tanımınızı ilgili alana yazınız.

1. Edep aklın dıştan görünüşüdür.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

2. Edep, ötekini dikkate almaktır.

İbnü'l-Arabî

3.

Adabımuâşeretle ilişkili bir diğer kavram olan medenilik, tarih boyunca Türk-İslam yaşam tarzında önemsenen bir değer olmuştur. Arapçada “medine” sözcüğü şehir, “medeni” sözcüğü ise şehirli anlamına gelmektedir. Adabımuâşereti “şehirde nazik bir şekilde yaşamak” anlamında kullanan Osmanlılar, bu kavramı medenileşmeye giden bir yol olarak görmüştür. Büyük şehirlerde nüfus yoğunluğuna bağlı olarak farklılıklara hoşgörünün küçük yerleşim yerlerine nazaran daha gelişmiş olması bu anlayışı doğurmuştur (Görsel 1.1). Fatih Sultan Mehmet'in, İstanbul'u fethettikten sonra bir ferman çıkarıp gayrimüslim halkın dinlerini ve kültürlerini yaşamalarına izin vermesi, onların onurunu incitecek her türlü tavırdan uzak durmaları için askerlerini uyarması bir medeniyet örneğidir.

Görsel 1.1: Şehir yaşamı

Bugün **medenilik** kavramı, şehirli olmanın ötesinde “Toplumsal kabullere uygun davranmak, uygar olmak.” şeklinde daha geniş bir anlam kazanmıştır. Halka açık alanlarda yüksek sesle müzik dinlememek, kulaklık kullanırken de cihazın sesini kısmak, istek ve dilekleri iletirken emir cümlesi kullanmaktan kaçınmak, gerekli durumlarda teşekkür etmek, hatalıyken özür dilemek gibi davranışlar medeniliğe örnek teşkil eder.

Terbiye; insanın bedenen, zihnen ve ahlaken kademe kademe gelişerek olgunlaşmasını sağlayan bir eğitim sürecidir. Adabımuâşeretin temel amacı, insanı olgun davranmaya sevk ederek onu yüceltmektir. Bunun yolu iyi bir terbiyeden geçer. Terbiyede hedef, kişinin toplumca kabul gören tutum ve davranışları kendiliğinden sergileyebilecek duruma gelmesidir. Ailenin yönlendirmesi ve kişisel çaba iyi bir terbiyenin kazanılmasında önemlidir. Bunun yanı sıra eğitim kurumları, dinî öğretiler ile örf ve âdetler doğrudan; hukuki düzenlemeler ise dolaylı olarak toplumda terbiyeli bireyler yetiştirme amacı taşır.

İslam dini terbiye konusuna önemle eğilmiştir. Kur'an-ı Kerim, anne babaya hürmetten alışverişte dikkat edilmesi gereken esaslara kadar birçok konuda insanlara terbiyeli olma yolunda rehberlik etmiştir. Nitekim Allah **“Şüphesiz ki insanı en güzel biçimde yarattık.”** (Tîn suresi, 4) buyurmuştur. Dinî emir ve yasaklar, söz konusu güzel hâlin korunmasını amaçlar.

Türk-İslam devletlerinde terbiyeye büyük önem verilmiş, şehzadelerin teorik ve pratik eğitimlerinin yanında adap yönünden gelişimlerine de dikkat edilmiştir. Bu amaçla şehzadelerle bire bir ilgilenen, “atabey” ve “lala” adı verilen hocalar görevlendirilmiştir.

Görgü, toplum içinde nasıl davranılması gerektiğini belirleyen, rahatsızlık uyandıracak söz ve davranışlardan kaçınmayı ifade eden toplumsal kabuller bütünüdür. Evin sahibinden izin alarak içeriye girmek, misafire ikramda bulunmak, yapılan iyiliği başa kakmamak, başkasının eşyasını kullanırken izin istemek, uygunsuz şakalardan ve el hareketlerinden kaçınmak, emanet alınan eşyaya sahip çıkmak, insanlara kişisel sınırları ihlal edebilecek sorular sormaktan kaçınmak, söz verildiğinde tutmak toplumsal kabullerin örneklerindedir.

Nezaket; görgünün de ötesinde samimi bir yaklaşım çerçevesinde anlayış, duyarlılık, kibarlık, incelik kavramlarını ifade eden bir değerdir. Genelgeçer kurallar bütünü değil kişinin içtenliğini ortaya koyan bir tercihtir. Toplumsal huzura katkı sağlar, kişiler arası ilişkileri iyileştirir, iyiliği yayar ve insanları birbirine karşı olumlu duygular beslemeye sevk eder. Selamlaşmak görgünün bir gereği iken, yüzü ve bedeni iletişim hâlinde olunan kişiye çevirmek ve konuşurken gülümsemeyi ihmal etmemek birer nezaket göstergesidir (Görsel 1.2).

Görsel 1.2: Nazik bir selamlaşma

Adabımuâşeretle ilgili söz konusu kavramlar, toplumsal hayata birbiriyle ilişkili biçimde yansır. Söz gelimi otobüste yaşlı birine yer vermek kişinin görgülü ve edepi olduğunu gösterir. Ayrıca kişi bu davranışla iyi bir terbiye almış olduğunu ortaya koyar. Davranışı sırasında göz kontağı kurması ve gülümseyen bir yüz ifadesi sergilemesi kişinin nezaketine işaret eder. Nezaket, adabımuâşereti üst düzeye taşıyan önemli bir bileşendir ve ancak nazik insanlar sayesinde adabımuâşerete uyma kültürü toplumda yaygın olur.

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Vapurun alt salonu hıncahınç doluydu. Kucağında büyük bir paketle karşımdaki sırada oturan sarı muşambalı bir genç matmazel, birdenbire kalktı. Yer bulamıyarak ayakta kalmış kibar kıyafetli, nazik ve asîl çehreli bir zata:

— Beyefendi, buyrun, size yerimi vereyim, dedi.

Herkeste bir hayret! Kanepelerde bu kadar kişi oturduğu halde, hiç kimse yerini bu ihtiyara ikram etmeği düşünmemişti. Bir genç kızın gösterdiği bu nezaket -medeniyet namına- hepimizi utandıracak bir şeydi.

İhtiyar beyle genç matmazel arasında bir nezaket mücadelesidir başladı. İhtiyar, verilen yeri kabul etmiyor; Matmazel, fevkalâde bir nezaketle ısrar ediyordu. Onlar “Oturacaksınız!”, “Oturmam!” diye birbirleriyle uğraşırken, korkunç bir şangırtı koptu. Matmazelin elindeki paket yere düşmüştü!

Genç kız “Aman, yandım!” diye feryadetti ve devrilip bayıldı. Salondaki telâş tasavvur edemezsiniz. (...) Ahali, bu felâkete sebep olan ihtiyar beye aksi aksi bakıyordu. O biçare de fena halde korkmuş, helecانlanmıştı. (...) Nihayet, mesele anlaşıldı: Matmazel, bir antikacı dükkânında memurmuş. Bir yere antika bir vazıo götürüyormuş. Şimdi, bu kaza yüzünden efendisi onu mutlaka sokağa atacak ve zavallı kız, nezaket yüzünden aç kalacakmış! Bu korku beyhudeydi. (...) Adamcağız, rikkat ve heyecandan ıslanan gözlerini ve burnunu silerek cüzdanından epeyce bir para çıkardı, nazik bir tavırla matmazole verdi.

Reşat Nuri Güntekin, *Olağan İşler*
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Metinde adabımuaşaretle ilgili hangi kavramlara dikkat çekilmektedir? Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

“Normalin üstünde bir ahlak güzelliği, huy güzelliği, tutum ve davranış güzelliği, süzülüp damıtılarak arı duru hâle gelmiş saf ve berrak bir karakter güzelliği” şeklinde tanımlanabilen **zarafet**, insan davranışlarının en ideal noktası kabul edilir. Ziya Gökalp’ın “Bir Mushaf-ı Şerif satın alınacağı zaman ‘Bedeli kaç kuruştur?’ denilemez. ‘Hediyesi kaç kuruştur?’ denilir çünkü mukaddes bir şey müminler tarafından hiçbir bedel mukabilinde satılamaz.” ifadesinde işaret edilen ve Kur’an-ı Kerim’e karşı sergilenen incelik, Türk kültüründeki zarafeti yansıtır.

Bireyler bazen adabımuaşeret konusunda hassasiyete sahip olmayan kişilerle aynı ortamları paylaşabilmekte, kaba davranışlarla karşılaşabilmektedir. Böyle durumlarda kırıcı olmaktan kaçınmak, affedici olmak ve karşılaşılan olumsuzluğu uygun şekilde bertaraf etmeye çalışmak insanları birbirine yaklaştırır. “Üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet” şeklinde tanımlanabilen **sabır**, toplumsal hayatın temel taşlarından biridir. Üzüntü ve rahatsızlık veren söz ve davranışlar karşısında gösterilmesi gereken bir tutum olduğundan adabımuaşeretin de temel konuları arasına girer. Türk-İslam kültüründe sabır erdemi, toplumsal hayatı düzenleyen unsurlardan biridir.

“İnsanlarla bir arada yaşayan ve onların eziyetlerine sabreden mümin, insanlarla bir arada yaşamayan ve onların eziyetlerine sabretmeyen müminden daha büyük ecre nail olur.” hadisişerifini kendilerine rehber edinen Müslümanlar, sabrı hayatlarında egemen kılmıştır. Türklerin değer dünyasında da önemli bir yere sahip olan sabır, her dönemde insan ilişkilerini düzenleyen erdemlerden biri olmuştur. “Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır.” atasözü, kişinin üzücü bir söz veya tutum karşısında davranış ve tepkilerini kısıtlamasının iyi sonuçlar doğuracağını ifade eder. Bu bağlamda öz denetimi güçlü insanların insan ilişkilerinde daha mutlu olacağı söylenebilir.

1.2. Adabımuâşeretin Dayanakları

Toplumların adabımuâşeretini şekillendiren kendine özgü dayanakları vardır. Adabımuâşeretin kültürel ve felsefi dayanaklarının yanı sıra dinî dayanakları da toplumların hayatında etkilidir. Ayet ve hadisler, İslam toplumlarında adabımuâşeret konusunda kılavuz niteliğindedir. Hucûrât suresi başta olmak üzere Kur'an-ı Kerim'deki pek çok sure adabımuâşeret hakkında bireysel ve toplumsal bilgilere yer verir. Hz. Muhammed zamanında İslamiyet'i kabul eden insanlar **“Şüphesiz ki Allah'ın Resulünde sizin için güzel örneklik vardır.”** (*Ahzab suresi, 21*) ayetinin de gereği olarak peygamberi gözlemlemiş ve onu örnek almışlardır. Hz. Muhammed de yeni oluşan toplumun eski uygunsuz davranışlarını terk etmesini sağlamıştır. Ayrıca toplumda ibadet etmekten yemek yemeye, kişisel temizlikten bayramlaşmadaki inceliklere kadar birçok hususu öğreterek yeni bir kültürün inşasına öncülük etmiştir.

Sosyal ilişkilerde insanların benimsemesi gereken terbiye, nezaket ve ahlak kavramlarıyla ilgili toplumsal kabuller olarak görülen adabımuâşeret, geleneksel toplumlarda ahlakın temel konuları arasında değerlendirilir. Ahlak, toplumda “iyi” ve “kötü” olarak nitelendirilen davranışların ayırt edilmesiyle oluşur. Davranışı ortaya çıkaran niyet ve düşünceye de

önem veren ahlakın hukuk, din kuralları gibi insan davranışları ile toplumsal hayatı düzenleme işlevi vardır. Toplumsal hayatta sergilenmesi gereken davranış biçimlerini belirleyen değer yargıları toplamı olan ahlak ile insan ilişkilerinde sınır ve usulleri düzenleyen adabımuâşeretin iç içe girmiş ilkeler bütünü oldukları söylenebilir.

Günümüze yüzyıllar öncesinden gelen adabımuâşeret kabullerinin ortaya çıkmasında felsefi, kültürel ve dinî dayanaklar etkili olmuştur (Görsel 1.3).

Görsel 1.3: Kur'an-ı Kerim

Adabımuâşeretin Felsefi Dayanakları

Görgü kuralları üzerine kitaplarıyla tanınan Emily Post (Emili Post), “Görgü kuralları, etik üzerine inşa edilmiş bir evdir.” diyerek felsefenin bir alt dalı olan etiği görgü kurallarının temelini oturtmuştur. Bu bakımdan etiğin çıkış noktası, “Doğru ve iyi nedir?” ve “Nasıl yaşanır?” sorularıdır.

Etik, insan eylemlerini konu edindiğinden bu eylemlerin hangi temellere dayandığı, hangi eylemlerin daha erdemli olduğu gibi sorular sorar. Filozoflar, felsefenin ortaya çıktığı MÖ 6. yüzyıldan beri insanlar arası ilişkilerde değerlerle ilgili sorunları incelemiştir. Örneğin “İyi nedir?” sorusuna Sokrates (Sokrat) “bilgece yaşamak”, Epikuros (Epikür) “mutluluk veren şey”, Platon (Platon) “iyi ideasına uygun olan”, Aristoteles (Aristo) “ölçülü olmak”, Bentham (Bentham) “faydalı olan”, Kant (Kant) ise “ahlak yasasına uygun davranmak” demiştir. İslam filozoflarından Fârâbî, İbn Sînâ ve Kınalızâde Ali Efendi'ye göre ise “İnsan, akıl ile dünyaya gelmiş en yüce varlıktır.” Bu nedenle onlar insanların birtakım ahlaki sorumlulukları olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu ahlaki sorumluluklar adabımuaşeretinin de kapsamına girmektedir. Yığılımlı ilerleme özelliği gösteren felsefi bilgi, bugün de doğru ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğiyle ilgili düşünceler üretmek adabımuaşerete yol göstermeye devam etmektedir.

Adabımuaşeretin Kültürel Dayanakları

Kültür; bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, kendine özgü değer ve ürünleri ile onun kimliğini oluşturan yaşam ve düşünme tarzıdır. Başka bir deyişle kültür, topluma kimlik kazandıran, dayanışma ve birlik duygusuna katkıda bulunarak toplumsal düzeni sağlayan maddi ve manevi değerler bütünüdür. Toplumsal değer ve davranış biçimlerine işaret eden bir terim olan kültür, belirli bir halkın “yaşam biçimi” anlamında da kullanılmaktadır. Kültürün temelinde bir toplumun varlık ve evren konularındaki çerçeve açıklamalarını oluşturan inançlar vardır. Bu inançlar, belli toplumsal alışkanlıkları, sorun çözme yöntemlerini biçimlendirerek değerleri oluşturur. İnsan eylemleri iyilik-kötülük, doğruluk-yanlışlık, adaletlilik-adaletsizlik, haklılık-haksızlık vb. çerçevesinde değerlendirilirken bu değerler ölçüt kabul edilmiştir. Toplumsal düzenin sağlanması, değerlerin yaptırım gücü kazanarak norm hâline gelmesiyle mümkün olur. Adabımuaşeret; gelenek, görenek, inanç ve âdetleri kapsayan, toplumsal uzlaşma ve bütünlük sağlayan, insan hayatını düzenleyici bir unsur olan kültürden beslenir.

Adabımuaşeret kültürel etkilerle doğar, kültürlerden etkilenecek büyür ve toplumların yaşayış biçimiyle şekillenir. Evrensel yönü olmakla birlikte büyük oranda ait olduğu topluma özgüdür. Bu bakımdan adabımuaşeretinin toplumdan topluma değişiklik göstermesi kaçınılmazdır. Söz gelimi Türk kültüründe tanışma sırasında iletişimin bir parçası olan “hâl hatır sorma”, bazı Batı toplumlarında nezaket sınırlarını aşan bir davranış olarak algılanabilmektedir.

Sıra Sizde

Yandaki karekoda yer alan Teoman Duralı'nın eğitim, edep ve adabımuaşeret konulu videosunu izleyerek soruyu cevaplayınız.

**Farklı kültürlerin/ülkelerin adabımuaşeretini bilmek insana ne katar?
Cevabınızı ilgili alana yazınız.**

.....

.....

.....

Adabımuâşeretin Dinî Dayanakları

Din; Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve bağlanmayı sistemleştiren kurum, kurallar, uygulamalar ve semboller bütünüdür. İlk çağlarda ve geleneksel toplumlarda bütün toplumsal kuralların dinî nitelikte olduğu ve sosyal hayatın din eksenli temellendirildiği söylenebilir. Dolayısıyla din; ahlak, terbiye ve nezaket kurallarından oluşan adabımuâşerette belirleyicidir.

Adabımuâşeretin dinî dayanakları arasında kutsal metinler önemli bir yere sahiptir. Üç semavi dinde de (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet) adabımuâşerette ilgili hükümler bulunur. Bunun yanı sıra peygamberler, insanlık için yüzyıllar boyunca rol modeli olmuştur. Nitekim İslam toplumlarında edep kurallarının büyük bir bölümü, Hz. Muhammed'in birer sünnetidir. Yine dinî kaynaklarda adabımuâşerette ilgili pek çok vurgu vardır. Konuşma adabıyla ilgili "Allah'a ve ahirete inanan ya hayır konuşsun ya sükût etsin." hadisi bu konuya örnek teşkil eder. **"İyi sayılan bir söz ve bağışlama, arkasından eziyet gelen bir sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, halîmdir."** (Bakara suresi, 263) ayeti, güzel üslubun ve affedici tutum sergilemenin önemine vurgu yapar. Yine Kur'an'da doğrulukla ilgili **"'Rabbimiz Allah'tır.' diyen sonra da devamlı bu söze uygun yaşayanlara ne bir korku vardır ne de onlar üzüntü çekeceklerdir."** (Ahkaf suresi, 13) ifadesi geçer. İyilikle ilgili **"Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır, kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar."** (Enam suresi, 160) ayeti zikredilir. **"Gurura kapılarak insanlara burun kıvrma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez."** (Lokman suresi, 18) ayetiyle alçak gönüllük emredilmiştir. Semavi dinlerin kutsal kitaplarında doğru davranışlarla ilgili hükümler bulunması, adabımuâşeretin oluşmasında dinin belirleyici olduğunu göstermektedir.

Etkinlik

Adı: Yerelden Evrensele Adabımuâşeret

Amaç: Adabımuâşeretin evrensel ve topluma özgü yönlerini karşılaştırabilme

Beceri: Eleştirel Sosyolojik Düşünme, İletişim

Süre: 20 dakika

Yönerge: Aşağıdaki aşamaları takip ederek "Yerelden Evrensele Adabımuâşeret" münazara etkinliğini gerçekleştiriniz. Münazara sonunda verilen akran değerlendirme formunu doldurunuz.

1. Öğretmen rehberliğinde üçer kişilik iki grup oluşturunuz.
2. "Adabımuâşeret evrenseldir." ve "Adabımuâşeret topluma özgüdür." savlarını hangi grupların savunacağını belirleyiniz.
3. Münazara sonucunda ortaya çıkan fikirleri sınıfta özetleyiniz.

Değerlendirme: Aşağıda yer alan akran değerlendirme formunu münazarayı gerçekleştiren arkadaşlarınızı değerlendirmek amacıyla doldurunuz.

AKRAN DEĞERLENDİRME FORMU

Aşağıdaki tabloda yer alan ölçütleri okuyunuz. İlgili alanlara 5 (çok iyi), 4 (iyi), 3 (orta), 2 (kabul edilebilir), 1 (geliştirilmesi gerekli) puanlarından uygun gördüğünüzü yazarak münazaraya katılan arkadaşlarınızı değerlendiriniz.

Değerlendirme yapan öğrencinin adı ve soyadı:

Ölçütler	Öğrenciler					
	1	2	3	4	5	6
Üstlenmiş olduğu sorumluluğu yerine getirmiştir.						
Etkinlik boyunca aktif bir çalışma sergilemiştir.						
Grup arkadaşlarıyla olumlu ilişkiler kurmuştur.						
Grup başarısının oluşmasında çaba harcamıştır.						
Konuşma ve davranışlarında görgü kurallarına uymuştur.						
Konuşmasında hitap ifadeleri kullanmıştır.						
Grup içerisinde diğer bireylerle uyumlu çalışmıştır.						
Toplam Puan						

1.2.1. Toplumsal Hayatta Adabımuaşeretin Yeri ve Önemi

Bir arada yaşamının belirli kuralları vardır. Bir toplumda düzenin inşa edilmesi, toplumsal barışın sağlanması ve kültürün gelişmesinde hukuk, din, ahlak, görgü, örf ve âdetlerle ilgili kurallar önemli yer tutar.

Adabımuaşeret, toplumsal kesimleri ve grupları birbirleriyle kaynaştırmaya ve insan ilişkilerini düzenlemeye dolayısıyla yaşamı kolaylaştırmaya yardımcı olur. Görgü ve nezakete dikkat eden insanlar kendilerini daha iyi ifade edebildikleri için muhataplarında olumlu izlenimler bırakır, nezaketle ifade edilen istekler genellikle olumlu karşılık bulur.

Görsel 1.4: Bireysel mutluluğun toplum hayatına yansması

Konuşanın sözünü kesmeden dinlemek, özel günlerde hediyeleşmek, özür dilemek, çanta ve telefon gibi özel eşyaları izinsiz açmamak, kişinin kusurunu yüzüne karşı söylememek, birinin evine gitmeden önce haber vermek gibi nazik davranış biçimleri bireylerde mutluluk ve güven hissi uyandırır. İletişim sürecinin hassasiyetle sürdürülmesi kısa vadede bireyleri mutlu ederken uzun vadede toplumsal hayatta huzurlu bir atmosfer oluşturur (Görsel 1.4).

Her toplumun kendine has bir yapısı vardır. İnsanların benzer biçimde davranan ve konuşan insanları kendinden kabul ettiği, aksi şekilde davranıp konuşanları farklı görme eğiliminde olduğu bilinir. İş ve aile ortamı başta olmak üzere pek çok sosyal ortamda insanlarla iç içe olduğundan ağızdan çıkan her söz, sergilenen her tavır kişinin çevresi üzerinde bıraktığı izlenimi etkiler. Görgü kurallarını içselleştirip hayat biçimi hâline getirmek ve nazik olmak toplumda saygınlık kazanmayı beraberinde getirir.

Davranışları düzenleyen adabimuaşeret, aynı ortamı paylaşan insanların birbirleriyle uyum içinde yaşamalarını sağlar. Bireylerin adabimuaşerete duyarlı, medeni ve zarif insanlar olarak yetişmesi toplum için büyük bir kazanımdır. Yemek yeme, konuşma, dinleme, saygı gibi konularda çocukluk döneminde öğrenilmeye başlanan adabimuaşeret, sosyalleşme sürecinde hayat boyu eğitimle devam eder. Adabimuaşeret bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanır. Bu da bireye toplum nezdinde değerli bir kimlik kazandırır. Söz gelimi çalışkan ve güvenilir bir bireyin toplumun genel kabulü olan değerleri çalışma hayatına yansıtması, onun iş ortamındaki ilişkilerini güçlendirir ve saygınlığını artırır.

Adabimuaşerete uyan bireyler, toplumları etkileme, dönüştürme gücüne sahip, erdemli ve seçkin kişilerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in işaret edildiği bir ayette **"Kaba ve katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafındakiler dağılır giderlerdi."** (Al-i İmran suresi, 159) buyrulurken adabimuaşerete uymanın toplum üzerindeki etkisi vurgulanmıştır.

Adabimuaşeret, insan ve toplumun görgü, ahlak ve nezaket anlayışını yansıtan bir aynaya benzetilebilir. İnsanın görgülü, ahlaklı ve nazik davranışlar sergilemesi, toplumsal hayatta bireylerin birbirleriyle iyi geçinmesine büyük katkı sağlar. Bu ise toplumsal dayanışmayı ve birlik duygusunu, bir diğer ifadeyle "biz" bilincini oluşturur.

Görsel 1.5: Yardımlaşma

6 Şubat 2023'te gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremde Türk milleti can ve mal kaybına uğrayan bütün vatandaşların acısını paylaşmış, elindeki bütün imkânları kullanarak depremedelere maddi, manevi yardımda bulunmuştur. Yardımlaşma, evrensel bir değer olup güzel ahlak ve görgünün göstergelerinden biridir (Görsel 1.5). Nitekim İslamiyet de yardımlaşma erdeminin toplum hayatında hâkim kılınmasının önemini vurgulamıştır. Hz. Muhammed, insanların birbirlerinin derdiyle dertlenmesinin önemini şu sözleriyle dile getirmiştir: "Komşusu açken tok yatan, bizden değildir." Bu hadis, adabimuaşeretin gereği olan yardımlaşmanın İslam dini açısından da değerli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bilgi Kutusu

Geçmişten bugüne mazlumun ve mağdurun yanında yer alan Türk toplumu, yardımlarını çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığıyla pek çok bölgeye ulaştırmaktadır. Bu kurumlardan biri olan AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) İçişleri Bakanlığına bağlı olarak çalışır. Afet öncesi tedbir ve hazırlıklar, afet sonrası müdahale ve iyileştirme çalışmaları gibi görevleri üstlenir. Türk Kızılay ise yurt içinde yaşanan doğal afetlerden sonra afetzedelere acil beslenme hizmeti sunar. Bunun yanı sıra barınma konusunda ilgili kurumlara destek olur. AFAD ve Kızılay, yalnızca yurt içinde değil yurt dışında da Türk milletinin yardımseverliğini temsil eder.

Sıra Sizde

Aşağıda kütüphane, trafik ve toplu taşıma ortamlarına ait görseller yer almaktadır. Bu ortamlarda

a) Hangi davranışlara dikkat edilmesi gerektiğini ilgili görselin altına yazınız.

.....
.....
.....

.....
.....
.....

.....
.....
.....

b) Öğretmen rehberliğinde adabimuaşerete uygun davranılmadığında ne gibi sorunların ortaya çıkabileceğini küçük gruplar hâlinde tartışınız.

1.2.2. Tarihi Süreçte Türk Adabimuaşereti

Ayrı dönem ve coğrafyalarda farklı etmenlerle şekillenmesine karşın Türk gelenekleri ve adabimuaşeretinin esaslarında büyük değişiklikler olmamıştır.

İlk Türk devletlerinde saygılı, temiz, tatlı dilli, yumuşak huylu, anlayışlı ve konuksever olmak, utanma duygusuyla hareket etmek ve hediyeleşmek adabimuaşerette öne çıkan davranışlardır (Görsel 1.6). Yaşlılara, atalara ve toplumun ileri gelenlerine saygı göstermek adabimuaşeretin gereklerinden biri kabul edilmiştir.

Görsel 1.6: Orta Asya'da konukların ağırlandığı bir çadır

Aileye saygı göstergesi amacıyla ölüleri anmak için anıt mezarlar yapılmıştır. Köktürklere ait *Ongi Yazıtı*'nda yer alan "Bilge babacığım[in] yoğ törenini (ve) anıt mezarını yaptırdım." ifadesinden Türklerin ölülerine saygı gereği kurgan adı verilen mezarlar yaptığı ve onlar için yas törenleri düzenlediği anlaşılmaktadır. Söz konusu geleneğe ölümlere ve kurganlara saygısızlık, toplum nezdinde kabul görmeyen tutumlardandır. Öyle ki bu saygısızlıklar savaşlara neden olmuştur.

Eski Uygur metinlerinde nezaketle ilgili pek çok ifade yer almıştır. Bağlılıkla hürmet etmek anlamında "yükün-ü ötün-", bir şeyi saygıyla göstermek için "bältür-ü yarlıka-" sözün saygıyla söylendiğini belirtmek için "ti-p ötün-" ve fedakârlıkla bir şey yapmayı dile getirmek için "kıl-u tağın-" ifadeleri kullanılmıştır. Bu sözcüklerin Uygur metinlerinde yer alması, Türklerin nezakete verdiği önemin çok erken dönemlere kadar uzandığını göstermektedir. *Dîvânu Lugâtî't-Türk*'ten edinilen bilgilere göre Türkler, kendilerinden yaşça büyük veya saygı duydukları kişilere "siz", kendilerinden küçük kişilere ise "sen" diye hitap etmiştir.

İlk Türk toplumlarında her varlığın bir ruhu olduğuna inanılmıştır. Bu yüzden tüm canlılara ve doğaya saygı duyulmuş, hiçbir varlığa zarar vermemek anlayışı kabul görmüştür.

Toplumun yaşam biçimini etkileyen adabımuâşeret devlet-millet ilişkisi bağlamında ele alındığında milletin devlete karşı sorumluluklarından söz edilebilir. Vatan sevgisi, geçmişten bugüne Türklerin hayatını şekillendiren temel kavramlardan biridir. Bu bağlamda ilk Türk devletlerinde savaştan kaçmak, telafisi olmayan bir suç sayılmış; savaşta ölmek yerine yaşlılıktan ölmek ise utanç kaynağı kabul edilmiştir. Köktürklere ait *Bilge Kağan Yazıtı*'nda hakanın milleti için yaptığı fedakârlıklar anlatılmıştır. Yazıtta geçen "İçte aşsız, dışta giysisiz, düşkün, perişan millet üzerine oturdum. Küçük kardeşim Kül Tigin ile konuştuk. Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye, Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Küçük kardeşim Kül Tigin ile, iki şad ile öle yite kazandım. (...) Ondan sonra Tanrı bağışlasın, kut'um var olduğu için, kismetim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım." ifadeleri ve hakanların halka çadırlarıyla sofralarını yağma ettirme geleneği Türklerde devlet büyüklerinin milleti için fedakârlık etme tutumunun kökenlerine işaret eder. Toplum hayatında sağlıklı ilişkilerin kurulmasının gereklerinden biri olan fedakârlık kavramı, toplum huzurunun bir güvencesi olan adabımuâşeretin de gereği hâline gelmektedir.

İlk Türk toplumlarında önem verilen aile içi pek çok adabımuâşeret esası vardır. Aile içinde sevgi ve saygı, aile ve devlet için fedakârlık, hakanın halkı için yaptığı iyilikler dönemin edebî eserlerine yansımıştır. *Elegest I Yazıtı*'nda geçen "(Ey) Urungu Külüg Tok Böğü Terken, babam, bey, kahraman (olduğu) için, birlikte gittim." ifadesi oğlunun, babasını savaşlarda yalnız bırakmadığını, aile bireylerinin birbiri için fedakârlık ettiğini göstermektedir. *Yenisey Yazıtları*'ndan biri olan *Tugutüp Yazıtı*'nda "Sevgili akrabalarım doymadım, ne yazık!", "Yedi ağabeyim (ve) ablama (doymadım), ne yazık!" ifadeleri yer almaktadır. *Begre Yazıtı*'nda "Halkımdan, akrabalarımın ayrıldım, (onlara) doymadım.", *Çaa-Höl I Yazıtı*'nda "Bilge anneme bağlandım, akrabalarımın bağlandım." cümleleri geçmektedir. Bu ifadeler aile içinde ve akrabalar arasında sevgi bağının güçlü olduğuna işaret etmektedir. Türklerde aile içinde adabımuâşerete önem verildiği anlaşılmaktadır. *Orhun Yazıtları*'nda yer alan "Umay gibi annem hatunun kut'u sayesinde kardeşim Kül Tigin erlik adını aldı." ifadesi Türklerin değer dünyasında anneye verilen önemi ve duyulan saygıyı göstermesi bakımından önemlidir.

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıda Köktürk Devleti'ne ait *Orhun Yazıtları*'ndan bazı alıntılar yer almaktadır. Metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

"Ben küçük kardeşimle beraber böyle başa geçip kazanmasam Türk milleti ölecekti, yok olacaktı."

"Küçük kardeşim Kül Tigin vefat etti. Kendim düşünceye daldım. Görür gözüm görmez gibi, bilir aklım bilmez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım. (...) İki şadın ve küçük kardeş yeğenimin, oğlumun, beylerimin, milletimin gözü kaşı kötü olacak diyip düşünceye daldım."

Türk toplumunda aile bağlarının güçlü olmasının vatanın birlik ve beraberliğinin korunmasına nasıl yansıdığını yorumlayınız. Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

İslamiyet'in kabulü ile Türkler, yeni bir kültür halkasına dâhil olmuştur. Kadim Türk töresinin yanı sıra yeni İslami kabuller de Türk-İslam devletlerinin adabımuaşeretini etkilemiştir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerin etkisiyle Türk yaşam tarzında değişimler yaşanmış, âlim ve mutasavvıfların önderliğinde Türk-İslam kültürü oluşmuştur.

Türklerin Orta Asya Türk kültüründen Türk-İslam kültürüne geçişi sürecinde birçok eser kaleme alınmış, eserlerde özellikle İslamiyet'in ahlaki yönüne ağırlık verilmiştir. Pîr-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevî; *Divan-ı Hikmet*'te hitaba, üsluba, saygı ve muhabbetle dinlemeye özen göstermenin öneminden bahsetmiştir. Yesevî; herkese karşı doğrulukla hareket etmek, hoşgörülü ve alçak gönüllü olmak, kibirden kaçınmak, konuşmaktan çok dinlemek, düşüncelere saygılı olmak, sözle başkalarını rahatsız etmemek gibi adabımuaşerete dair pek çok tavsiyede bulunmuştur.

Yusuf Has Hâcib; *Kutadgu Bilig*'de (Mutluluk Veren Bilgi) mütevazı, iyi niyetli, anlayışlı, merhametli, sabırlı, sakin, mülayim ve güler yüzlü olmanın önemini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra sorumlulukları yerine getirmek, tecrübe sahibi insanları dinlemek, bilgiye ve akla hürmet etmek, iyilik yapmak, insanlara zarar vermemek, öfkelenmemek, doğruluktan şaşmamak, çocukları terbiyeli yetiştirmek, kardeş ve akrabaya yakınlık göstermek, anne ve babaya iyi davranmak gibi adabımuaşerete uygun davranışlarda bulunmayı önermiştir.

Kutadgu Bilig'de üzerinde durulan bir diğer konu çocuk terbiyesidir.

"Oğula, kıza edep ve bilgi öğret
Onlara yararı olur her iki dünyada"

ifadeleriyle edep ve bilginin iki cihanda da kişiye fayda sağlayacağı belirtilmiş, çocuk terbiyesi üzerinde yoğunlaşılması gerektiği vurgulanmıştır.

Saygının önemi, *Kutadgu Bilig*'de vurgulanan konular arasındadır.

"Saygınlık istiyorsan kendin için
Ey yükselen insan, insanlara saygı göstermelisin
Uluyu ulula, gözet hürmetini
Sana da gelir devlet, ululuk kutu"

dizeleriyle kişinin başkasına gösterdiği saygının ona da saygınlık kazandıracağı ifade edilmiştir.

Kutadgu Bilig'de sofrada adabına dair öğütler de yer almaktadır.

“Büyükler yemeğe elini uzatmadan
Sen uzatma bak, budur bilinen
Sağ elini uzat Allah adıyla
Yemek bereketli, sen de zengin olursun
İnsanların önündeki lokmayı alma
Kendi önündeki neyse onu alıp ye”

Bir siyasetname özelliği taşıyan *Kutadgu Bilig*'de devlet büyüklerine yönelik önemli tavsiyeler yer alır. “Vezir, halkına karşı vefalı, edepli, gözü tok olmalı; mal hırsına düşmemeli; doğru tavırlar sergileyerek halka adil davranmalıdır.” ifadeleri, devlet büyüklerine adabımuaşeret konusunda yol gösteren tavsiyelerdendir.

Tartışalım

Aşağıda Yusuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig* adlı eserinden dizeler yer almaktadır. Metinden yola çıkarak verilen soruyu cevaplayınız.

Nice tok olsan da geri çevrilmez aş,
Yemeği kişiye göre ver arkadaş.
Yiyeceği alınca dişle ve yavaş yavaş çiğne
Sıcak yemeğe ağızla üfleme
Yemeği iştahla ye elini uzatıp
Seni gören evin hanımı sevinsin durup
Biri emek verip sana yemek hazırlarsa
Bu emeği boşa çıkarıp onu kırma

Eserin yazıldığı dönemdeki sofrada adabıyla bugünkü sofrada adabını karşılaştırınız. Öğretmen rehberliğinde küçük gruplar hâlinde sınıfta tartışınız.

Görsel 1.7: Oğuzlarda misafirperverlik

Oğuz kökenli Türk boylarının önemli bir kültür mirası olan *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde Türklerin adabımuaşeretine dair misafirperverlik, büyüklere saygı gibi birçok örneğe yer verilmiştir (Görsel 1.7). *İbni Fadlan Seyahatnamesi* ve *İbni Battûta Seyahatnamesi* de Türk-İslam devletlerindeki adabımuaşeretle ilgili örnekler barındırır.

İbni Fadlan'a göre Türkler, “aksakal” olarak adlandırdıkları, sözü dinlenir ve tecrübeli yaşlılara saygı duymuş ve devlet yönetiminde onların fikirlerini almıştır.

Bu bilgi Türklerin yaşlılara duyduğu saygının İslami dönemde de varlığını sürdürdüğünü gösterir. İbni Fadlan, seyahatnamesinde Türklerin konukseverliğine değinmiş; İtil Bulgar hanı İlteber Almış Han'ın kendileri için düzenlediği davetten bahsederken İtil Bulgarlarının sofra adabı hakkında bilgiler aktarmıştır. *İbni Battûta Seyahatnamesi*, Selçuklu adabımuaşeretine ışık tutan bir diğer önemli eserdir. İbni Battûta, Anadolu'ya seyahatler düzenlemiş ve bu seyahatler sırasında yakını ölenlerin yas tutarak eğlenceden uzak durduğunu gözlemlemiştir. Bunun yanı sıra başsağlığı dilemek için gelenleri kabul ettiğini, yas tutanların komşu ve yakınlarının ise yasevinin ihtiyaçlarını karşılamada ev sakinlerine yardım ettiğini seyahatnamesinde belirtmiştir. İbni Battûta eserinde ahilerin konukseverlik, yardımlaşma gibi değerlerinden de bahsetmiştir.

Bilgi Kutusu

Türk ve İslam kültüründe önemli bir yer tutan adabımuaşeret konusuyla ilgili pek çok eser kaleme alınmıştır. Hadis kitaplarının “kitabü'l-edep” bölümleri bu bağlamda zikredilebilir. İbnü'l-Mukaffa'nın *El-Edebu's-Sağir ve'l Edebu'l-Kebir*, Gazali'nin *İhyâu Ulûmi'd-Din*, Osmanlı Dönemi'nde Kınalızâde Ali Efendi'nin *Ahlâk-ı Alâî*, Muallim Naci'nin *Mekteb-i Edeb*, Lütfi Simâvi'nin *Teşrîfât ve Âdâb-ı Muâşeret* eserleri konuyla ilgili önemli örneklerdendir. Söz gelimi bu eserlerden *İhyâu Ulûmi'd-Din*'de ilmin öğretilme usulünden su içmenin inceliklerine kadar pek çok konuda bilgi verilmiştir.

Ahi Evran tarafından 13. yüzyılda kurulan Ahilik; Anadolu'da ekonomik, ticari, askerî, toplumsal, kültürel vb. faaliyetlerde bulunan bir esnaf ve sanatkâr birliğidir (Görsel 1.8). Türkiye Selçukluları Dönemi'nde kurulmuş; Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda, genişlemesinde önemli roller üstlenerek son dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. Ahilik teşkilatında iş ahlakı ön plandadır. Teşkilata mensup esnaf kusurlu ürünler satmamalı, tartıda dürüst olmalı, müşteri memnuniyetini dikkate alarak helal kazanç elde etmelidir. Ahiliğin usulleri gereği bir esnaf, kendinden sonra komşu esnafın da siftah etmesini sağlayarak onu gözetir. Bu zarif tutum, ahiler arasında adabımuaşerete önem verildiğine işaret eder.

Görsel 1.8: Ahi Evran-ı Veli heykeli

Ahiler “can ve mal birliği” ilkesi doğrultusunda şekillenen ve dayanışma ruhunu yansıtan “orta sandığı” uygulaması ile sermaye toplamışlardır. İhtiyacı olan esnaf ve sanatkârlar, orta sandığında biriktirilen sermayeyi kullanarak gerekli ham madde ve araç gereci temin edebilmiştir. Ahi teşkilatı; devlet ile millet, üretici ile tüketici, zengin ile fakir arasında köprü oluşturarak toplumsal ve ekonomik adaletin tesisine katkı sağlamıştır.

Okuyalım-Yorumlayalım

Sultan Mehmed fetihten önce tebaasının birbirlerine karşı duygu ve temayüllerini öğrenmek için kılık değiştirerek alışverişe çıkmış. Bir dükkâna uğramış. Bir şey isteyip almış. İkinci bir şey daha istediğinde bakkal, “Ben bugünlük siftah ettim, komşum ise henüz siftah etmedi. Onu da ondan alınız.” diye cevap vermiş. Gittiği öteki dükkânlarda da siftah etmiş olanlar, kendisini siftah etmemiş olanlara yollamış. Sonunda Sultan Mehmed, birbirini böylesine düşünen ve birbirine böylesine bağlı bir halkla en güç işlerin bile yapılabileceğine kanaat getirmiş ve kararını vermiş.

Kenan Seyithanoğlu, *Fetih*
(Metin, aslına sadık kalınarak alınmıştır.)

Esnafların daha çok kazanmak yerine müşterilerini başka bir esnafa yönlendirmesini meslek adabı açısından değerlendiriniz. Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

Birçok kültürde olduğu gibi Osmanlı kültüründe de resmî törenlerde, halkın katıldığı sosyal etkinliklerde ve evlerde kurulan sofralar adabımuaşeretinin önem taşıdığı zeminlerdir. Yeme ortamlarında evin büyüğünden önce yemeğe başlamamak ve temizlik, sofrada adabının başlıca gereklerinden sayılmıştır. Önceki Türk toplumlarında olduğu gibi Osmanlı döneminde de konukseverlik Türklerin başat özelliklerinden biri olmuştur. Habersiz gelse dahi konuğun en iyi şekilde ağırlanması, bütün ihtiyaçlarının giderilmesi ve konuk uzun yola çıkacaksa ona yolluk hazırlanması Türk-İslam adabımuaşeretinin bir gereğidir. Konuktan da eve girmekte acele etmemesi, ev sakinlerinin kendilerine çeki düzen vermesini beklemesi ve izinsiz içeri girmemesi beklenmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Sadrazam Lütfi Paşa tarafından kaleme alınan *Âsafnâme*'de devlet görevlilerinin uyması gereken muaşeret adabına yer verilmiştir. Veziriazamın kötü niyetli olmaması, padişah ile görüşmelerini dışarıya ya da diğer vezirlere aktarmaması gibi gereklilikler bu eserde işlenen konular arasındadır.

Adabımuaşeret, Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma sürecinde büyük bir değişime uğramıştır. Toplumsal ve kültürel hayattaki yenileşme, adabımuaşeretinin değişimine de zemin hazırlamıştır. Tanzimat Dönemi'nde Batı ile etkileşim sonucunda alafranga yaşam tarzını benimseyen kesimler, Batı adabımuaşeretini takip etmiştir.

İstanbul, başkent olma yönüyle pek çok alanda adabımuaşeret konusunda öne çıkmıştır. Yüksek sesle konuşmaktan kaçınmak, yürürken kimseye çarpmamaya özen göstermek, yanlışlıkla birine çarptığında özür dilemek, eller cepte gezmek sokak adabının gerekleri arasında sayılmıştır. Bunun yanı sıra şemsiye kullanımında bazı husulara dikkat etmek, şemsiyeyi başkasına çarpmayacak şekilde kullanmak sokak adabında öne çıkmıştır. Temiz ve sade giyinmek, Tanzimat Dönemi'nde de adabımuaşeret açısından önemli sayılmıştır.

Tanzimat Dönemi'nde Batı kültürünün etkisiyle modern tiyatro türleri Türk edebiyatına girmiş, artık oyunlar tiyatro salonlarında, sahnelerde sergilenmiştir. Yeni tiyatro tarzı, kendi salon adabını da beraberinde getirmiştir. Oyunlar seyredilirken yüksek sesle konuşmak, gülmek, aşırı şaşkınlık göstermek, oyuncuların repliklerine cevap vermek, gösteri sırasında oyuncularla konuşmaya çalışmak, ayakları yere vurmak gibi davranışlar adabımuaşerete aykırı kabul edilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde modern bir toplum oluşturma düşüncesi hâkim olmuştur. Bu düşünce doğrultusunda birçok çalışma yapılmış ve adabımuâşeretle ilgili eserler kaleme alınmıştır. Bazı eserlerde Batılı yaşam tarzını yaygınlaştırmak üzere Batı adabımuâşereti anlatılmış, bazılarında ise Türk kültürünü koruma ülküsüyle geleneksel Türk adabımuâşereti ele alınmıştır. Adabımuâşeret eğitiminin aileden sonra okulda devam etmesi gerektiği fikrinden hareketle söz konusu dönemde öğrencilerin adabımuâşeret eğitimi-ne ağırlık verilmiştir. Türk kültürünün önemli bir bileşeni olan saygı, önceki bütün Türk devletlerinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de önemsenmiştir. Kendine, diğer insanlara ve doğaya saygılı, birlikte yaşadığı insanlarla barışçıl ilişkiler kurabilen bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır.

Tarihî süreçte bazı adabımuâşeret kabulleri önemini yitirirken birtakım ihtiyaçlar, değişimler ve gelişmeler yeni kabullerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Türk toplumunda adabımuâşeretin şekillenmesinde Türk milletinin dinî inançları, töresi, ahlaki değerleri, gelenek ve görenekleri, kültürel yapısı, değer yargıları, yaşam tarzı gibi unsurlar her dönem etkili olmuştur.

Tartışalım

Aşağıda Türk adabımuâşeretine ait yüzyıllar içinde değişmeyen örnek davranışlar yer almaktadır. Örneklerden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

- Akrabayı gözetmek
- Misafirleri iyi ağırlamak
- Farklılıklara karşı hoşgörülü olmak
- İhtiyacı olanlara yardım etmek
- Vatan için fedakârlık yapmak
- Doğayı korumak

Tarihî süreçte birçok etkiye maruz kalmasına rağmen Türk adabımuâşeretinin esas felsefesini koruyabilmesi nasıl mümkün olmuştur? Öğretmen rehberliğinde küçük gruplar hâlinde sınıfta tartışınız.

1.3. Farklı Kültürlerde Adabımuâşeret

Muaşeret adabı da denen yazılı olmayan toplumsal kabuller bütünü, aynı ülkede yaşayan insanlar arasında ortak bir kültür oluşturur. Toplumu oluşturan bireyleri uyumlu hâle getirir. Farklı kültürlerle mensup bireylerin bir araya gelmesi durumunda ise uyumun sağlanması zorlaşır ve birtakım iletişim kazaları yaşanabilir.

Yaklaşık 8 milyar insanın yaşadığı günümüz dünyasında oldukça geniş bir kültürel yelpazeden bahsetmek mümkündür. Aynı ülkede yaşayan insanlar içinde bile birçok farklı kültür gözlemlenebilir. Bunun yanı sıra toplumların kültürünü oluşturan, kendilerine özgü dinamikleri vardır. Din, felsefe, coğrafya, tarih, hukuk gibi birtakım dinamikler, kültürleri asırlar içinde farklılaştırarak birbirinden ayırmıştır.

Görsel 1.9: Farklı kültürlere mensup insanlar

İnsanlar, dünyanın çok farklı bölgelerinde yaşayabilmekte ve farklı ülkelerden gelen konukları kendi ülkelerinde ağırlayabilmektedir. Olası iletişim kazalarını önlemenin yolu, iletişim kurulacak kişi veya kişilerin kültürü hakkında ön bilgi edinmektir. Bunun yanı sıra farklı kültürlere mensup bireyler, birbirlerinin hassasiyetlerine saygı göstermeli; onları eleştirmeden olduğu gibi kabul etmeli hatta bu farklılıkları zenginlik olarak görmelidir (Görsel 1.9).

Anadolu insanının yüzyıllardır önemli meziyetlerinden biri kabul edilen irfan, “gerçeği anlama hususundaki güçlü sezgi yeteneği, görgü ve seziden gelen ruh uyanıklığı” şeklinde tanımlanır. Tanımdan “irfan”ın bilişsel bir anlamadan ziyade manevi bir anlama, hissetme ve uyanıklık durumu olduğu anlaşılır. Kalben hissedilen bu bilme, anlama hâli; Anadolu’da asırlarca farklı dil, din, kültür ve ırka mensup bireylerin bir arada hoşgörü içinde yaşayabilmesine katkıda bulunmuştur. Kadim Türk kültürüne göre görgü ve nezaketin temelinde hoşgörü ve sevgi yatar. Mevlânâ'nın “Kusurları örtmede gece gibi ol.” çağrısı, Türk kültürünün sevgi ve hoşgörü iklimine dair dikkate değer örneklerindedir (Görsel 1.10). Yunus Emre'nin, bütün insanlığı “yaratılanı Yaratandan ötürü hoş görme”ye davet eden şiirleri de Anadolu insanının değer dünyasından izler taşır (Görsel 1.11).

Görsel 1.10: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (Temsilî)

“Gel, gel, ne olursan ol gel.
İster kâfir, ister Mecusi, ister putperest ol, gel.
Bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir,
Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel.”

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

“Gönül Çalap'ın tahtı
Çalap tahtına baktı
İki cihan bedbahtı
Kim gönül yıkar ise

Yunus Emre

Görsel 1.11: Yunus Emre (Temsilî)

Yunus Emre; dizelerinde gönüllerin Allah'ın evi/tahtı olduğunu vurgulamış, gönül yıkmayı Allah'ın evi kabul edilen Kâbe'yi yıkmaya benzetmiştir. Yine Hoca Ahmet Yesevî, Hacı Bayram-ı Velî, Hacı Bektâş-ı Velî, Eşrefoğlu Rûmî gibi birçok tasavvuf ehli de farklı üslup ve yollarla kadim Türk irfanının değerlerine ayna tutmuşlardır.

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıda Anadolu irfan geleneğinin kökleriyle ilgili bir metin verilmiştir. Metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Anadolu İrfan Geleneğinin Kökleri

Anadolu irfan geleneği; dinin temel ilkelerinin akıl, hikmet ve marifet nazariyle anlaşılıp uygulanması üzerine kurulmuştur. Dinin söz konusu anlaşılma biçimi, insana insan olduğu için değer veren ve onu insanın insanca yaşayabileceği koşulları oluşturmaya sevk eden bir yaklaşıma dayanır. Bu anlayış, tarih boyunca Anadolu'da farklı dillerin, renklerin, dinlerin ve kültürlerin barış içinde bir arada yaşamasına imkân sağlamıştır. Bu bir arada yaşama ahlakı, İslam geleneğinin insanlığa armağan ettiği sevgi, saygı, hoşgörü, şefkat ve merhamet gibi temel ahlaki ilkelere dayanır. Bireylerin ve toplumların huzuru, söz konusu ilkelerin toplumsal yaşama aktarılıp yaygınlaştırılmasına bağlıdır. Bu yolda insanın öncelikle kendini/nefsini ıslah etmesi gerekir. Çünkü kendini ıslah eden ya da kendisiyle barışık olan kişi, Yaratıcısıyla ve kendisi dışındaki herkesle, varlık ve evrenle uyumlu ilişkiler kurabilir. Ancak kendini ıslah etmek, yaşam boyu devam eden kararlı bir çabayı gerektirir. Anadolu irfan mektepleri, bu çabayı sürekli kılacak birtakım ilke ve pratikler geliştirerek insanın kişisel ıslahının yanı sıra, toplum olarak bir arada yaşamasına da rehberlik etmişlerdir.

Doç. Dr. İhsan Çapcıoğlu,

II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Metinde bahsedilen “bir arada yaşama ahlakı”nın devamlılığı için sizce bireylere düşen görevler nelerdir? Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

Sıra Sizde

Aşağıdaki örnek durumlardan yola çıkarak soruları cevaplayınız. Cevaplarınızı ilgili alanlara yazınız.

- a) Hindistan'a yaptığınız turistik bir gezide ülkenin meşhur yemeklerini denemek için bir Hint restoranına girdiniz. Menüü incelediğinizde çok sevdiğiniz inek etiyle yapılmış bir yemek görememek sizi şaşırttı. Garsona bunun sebebini sordunuz ve mümkünse inek etiyle yapılan bir yemek yemek istediğinizi ifade ettiniz. Çevredekiler size şaşkınlıkla baktı çünkü ineklere saygı duyulan bir toplumda inek eti yemek istediniz.

Böyle bir durumla karşılaşmamak için seyahat öncesinde ne tür bir hazırlık yapmanız gerekirdi?

.....

.....

.....

b) Bir proje kapsamında Japonya'dan Türkiye'ye gelen bir ailenin, geçici süreyle site-nizde ikamet edeceğini ve bu süreçte yardıma ihtiyaç duyduğunu öğrendiniz. Bunu gözlemlediğinizde onlara Türk yardımseverliğiyle misafirperverliğini göstermek istediniz. Bir gün yardım teklif etmek için Japon ailenin kapısını çaldınız. Kapıyı açan komşunuza önce kendinizi tanıttınız ve onunla tokalaşmak amacıyla elinizi uzattınız. Komşunuz ise tam o anda elini uzatmak yerine gülümseyerek öne doğru eğildi.

Japon komşunuzla yaşadığınız iletişim aksaklığını nasıl çözerdiniz?

Görsel 1.12: Japon selamı ojigi

Çoğu zaman insanlar için “normal” veya “doğru” olan davranışlar, yalnızca içerisinde doğup büyüdüğü çevrenin alışkanlıklarına ve göreneklerine uygun davranışlardır. Elbette bu, bakış açılarının öznelliğinden kaynaklanır ve davranış kalıplarının evrensel olmadığını gösterir. Söz konusu bilinçle kültürleri olduğu gibi kabul etmek ve her kültürün farklı alışkanlıklarına saygı göstermek medeni bir davranıştır (Görsel 1.12). Ayrıca farklı toplumlara ait davranış tercihleri kişiye garip ya da gülünç gelse bile o kültüre mensup birine bu düşüncenin söylenmesi adabimuaşerete aykırı kabul edilir.

Tartışalım

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Öğrenciler, öğrenci değişim programlarıyla farklı ülkelerde eğitim alabilmekte veya oradaki üniversitelerden kısa bir dönem ders alabilmektedir. Çeşitli proje ve programlar kapsamında Türkiye'ye gelen pek çok yabancı öğrenci bulunmaktadır. YÖK (Yüksek Öğretim Kurumu), 2022'de 198 ülkeden Türkiye'ye gelen öğrenci sayısının üç yüz binden fazla olduğunu bildirmiştir. Söz konusu öğrenciler zaman zaman desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Ülkemizde bazı aileler, yabancı öğrencilere barınma imkânı sunmaktadır. Yabancı öğrenciler, bu sayede bir yandan hayallerini gerçekleştirirken bir yandan aile sıcaklığı hissetmekte ve Türk gelenek ile göreneklerini öğrenmektedir. Ev sahibi aile de başka kültürden insanlarla tanışma, onların dili ile kültürünü öğrenme ve Türk misafirperverliğini onlara gösterme fırsatı elde etmektedir.

Türk misafirperverliğini gösterebilmek için başka ne tür projeler yapılabilir? Öğretmen rehberliğinde küçük gruplar hâlinde sınıfta tartışınız.

Toplumların kendilerine özgü etnik çehreleri vardır. Bu etnik çehrelerin ana hatlarını sosyal gereksinimler, değer yargıları, örf ve âdetler çevresinde gelişen davranış kabulleri oluşturur. Söz gelimi el öpüp alna götürme Türklerde ve birçok Müslüman toplumda yaşça büyüklere hürmet göstergesi iken Batı toplumlarında erkeklerin kadınların ellerini bir defa öpmesi bir nezaket ifadesidir. Yemek esnasında ağız şapırdatmak, Türk adabımuâşeretinde kaba bir davranış olarak değerlendirilirken Japonya, Çin gibi Asya ülkelerinde yemeğin beğenildiği anlamına gelir. Türklerde karşılaşılan insanların havadan sudan konuşması doğalken ve yeni tanışılan kişiye kişisel sorular sormak bir ölçüde kabul edilebilirken Alman toplumunda aynı davranışlar, kişisel sınırların ihlali anlamına gelebilir. Birçok toplum el sıkışarak selamlaşırken Japonlar öne eğilerek selamlaşır. Amerikan toplumunda muhatabına dokunma, temas etme hoş karşılanmazken Türklerde elin omza atılması veya sarılma hareketi bir sevgi ve samimiyet göstergesidir (Görsel 1.13).

Uzak Doğu'da birçok toplumda misafirler genellikle evde ağırlandırmazken Türkler için misafiri evde iyi ağırlamak, memnun etmek, kapıda karşılayıp dış kapıya kadar ona eşlik ederek uğurlamak oldukça önemlidir. Bir Japon daha ilk tanışmada maaşınızı, yaşınızı, medeni durumunuzu ve beden ölçülerinizi sormakta bir sakınca görmezken özellikle Batı toplumlarında bu tür sorular hoş karşılanmaz.

Görsel 1.13: Türklerde samimiyet

Görsel 1.14: Çubuklarla yemek yiyen Uzak Doğulu aile

Pilav; Türklerde kaşık veya çatala, bazı Orta Doğu ülkelerinde elle, birçok Uzak Doğu ülkesinde ise çubuklarla yenir (Görsel 1.14). Bütün bu örnekler, dünyada çok farklı anlayış ve davranış biçimleri olduğunu göstermektedir. İletişimin çok hızlı ve kolay bir hâle geldiği küreselleşen dünyada bu farklılıklar birer zenginlik kabul edilmektedir.

Sıra Sizde

Aşağıdaki tabloda yer alan adabımuâşeret örneklerinin hangi kültüre ait olduğunu belirleyerek ilgili kutucuğa onaylama işareti (✓) koyunuz.

Adabımuâşeret Örnekleri	Türkiye	Orta Doğu Toplumlari	Uzak Doğu Toplumlari	Batı Toplumlari
Pilavı elle yeme				
Büyüklerin elini öpüp alna götürme				
Yemeği beğendiğini göstermek için ağız şapırdatma				
Yakın olmayan kişilerle samimi sohbetler etmeme				

Toplumların ortak ya da farklı kültürel alışkanlıkları bulunmaktadır. Birbirinden farklı toplumların dünyayı algılayış biçimlerinde farklılık olması kaçınılmazdır. Bunun, kişilerin farklı kültürlerle kendi kültürel ölçüt ve kabulleriyle bakmasından kaynaklandığı unutulmamalıdır. Farklı kültürlerden insanlarla bir arada bulunmak gerektiğinde peşin hükümlü olunmamalı, onların kendi kültürlerinin ölçütleriyle hareket ettiği hatırlanmalıdır. Yargılayıcı tutum ve davranışlardan kaçınmak, adabimuaşeretin önemli bir gereğidir.

Etkinlik

Adı: Kültürler Arası İletişimde Adabimuaşeret

Amaç: Başka kültürlerle karşı hoşgörülü tutum geliştirebilme

Beceri: Kültür Okuryazarlığı, İletişim

Süre: 20 dakika

Yönerge: Aşağıdaki aşamaları takip ederek etkinliği gerçekleştiriniz ve değerlendirme bölümündeki soruyu cevaplayınız. Etkinlik tamamlandıktan sonra öz değerlendirme formunu doldurunuz.

1. Öğretmen rehberliğinde üçer kişilik gruplar oluşturunuz.
2. Sınıfın ortasına grupların sırayla kullanacağı bir masa ve dört sandalye yerleştiriniz.
3. Aynı fakültede eğitim gören Japon, Alman ve Türk rollerini grup içinde paylaşınız.
4. Bir araya geldiğiniz akşam yemeğinde aranızdaki kültür farklılıklarını yansıtan diyalogları sınıf arkadaşlarınıza doğaçlayınız.

Değerlendirme: Yapılan etkinlikten yola çıkarak kültürel farklılıklar karşısında sergilenmesi gereken tutum ve davranışlar hakkında çıkarımlar yapınız. Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

1. Bu etkinlikte ne öğrendim?

.....

.....

2. Neyi iyi yaptım? Neden?

.....

.....

3. Hangi konuda zorlandım? Neden?

.....

.....

4. Nerede yardıma ihtiyacım oldu?

.....

.....

5. Hangi alanda kendimi daha çok geliştirmeliyim?

.....

.....

Edep Ya Hu!

Osmanlı Türkçesi'ni bilenlerimiz, birtakım eski hat levhalarına bakarak atalarımızın hangi düsturlar çerçevesinde bir hayat felsefesine sahip olduklarını az çok kestirebilirler. Eskiden evlerin, resmî dairelerin, ibadethanelerin ve insan ayağı basan pek çok mekânın duvarları, bu tür levhalardan en az birkaç tanesiyle tezyin edilmiş olur ve en dikkatsiz nazarları bile kendine celp edecek süslere, tezhiplere, bezemelere, işlemelere sahip bulunurlar imiş. Bunlardan birisi de “Edep ya Hu!” ibaresidir. En fazla talik yahut celi sülüs hat ile yazılan bu ibare, aslen tarikat adabına mugayir bir hareketi sadır olan dervişe hitaben, mürşit ağzından dökülür. Ancak zamanla yalnızca tasavvuf çevreleriyle sınırlı kalmayıp bütün bir Türk-İslâm kültürünü kaplayacak şekilde şöret bulmuş, yaygınlaşmıştır. Bu bakımdan tasavvufî mekânların haricinde dahi “Edep ya Hu”lara rastlamak mümkündür. “Edep ya Hu!” hatlarının üstat hattatlar elinde çeşitli istiflere bürünen şekillerinden en yaygın olanı bir Mevlevî sikkesini sembolize eden şeklidir ve genellikle de sikkenin çevresinde şu beyit yer alır:

Ehl-i irfan arasında aradım kıldım taleb

Her hüner makbul imiş illâ edeb illâ edeb

Bilgeler, meclisinde kendine uygun bir hüner arayan kişinin her hünerden daha çok edebi makbul sayması, sufilerin toplum vicdanına ne derecelerde tesir ettiğinin de delilidir. İslâm, elbette bir edep dinidir; ancak tasavvufta edebın apayrı bir yeri vardır. Tarikat adabının her kademesinde edep ön plandadır. Sufî, canlı olsun cansız olsun -ki onlara göre her yaratılmışın canı olduğu farz edilir- her şeye ve herkese karşı edebini korumak zorundadır. Kapının çarpılmadan yavaşça örtülmesi bir edeptir. “Kapıyı kapat” denilemez (Allah kimsenin kapısını kapatmasın); belki kapıyı ört, yahut sırla denilebilir. “Lambayı (mumu, ışığı) söndür” denilemez (Allah kimsenin ışığını söndürmesin); lambayı dinlendir denilir. Keza lamba yakılmaz, ancak uyandırılabilir. Birisi konuşurken sözünü kesmek, gizli konuşmak, mecliste fısıltı ile lâkırdı etmek, işaret ve işmar etmek, hep edebe aykırı davranışlardır. Gezerken yere, ayağın sesi duyulmayacak derecede yumuşak basılmalıdır. Kapıdan çıkılırken arkasını dönmek edepsizliktir. Kapı eşiğindeki ayakkabılar dışarıya değil (zira bunun manası “git, bir daha gelme” demektir), içeriye doğru çevrilir. Uyuyan birini uyandırmak için onu sarsmak yahut adını ünlemek abestir. Bunun yerine yastığına parmak uçlarıyla vurulup hafif sesle “Agâh ol erenler!” denilir. Uyanan kişinin de yataktan kalkarken yastığını öpüp yorganıyla görüşmesi (Görüşmek, tasavvuf tabiatındandır ve öpmek yahut öpermiş gibi dudağa değdirmek manalarına gelir.) bir edep kaidesidir. Bir şey alınıp verilirken keza aynı kaide geçerlidir. Yemek yiyenin ağız şapırdatması, ağızda lokma varken konuşması, kahveyi, çayı höpürdeterek içmesi, fincanı yahut bardağı ses çıkartarak tabağa koyması, yahut da sofrada kaşık ve çataldan ses çıkartması edep harici hareketlerdendir. Bütün bunlara günlük hayatın adabımuaşeret kaideleri arasına girmiş yüzlerce düsturu ilave edebilirsiniz. “Edebi edepsizden öğren.” atalar sözü, ibret alma hasletinin telkininden ibarettir. “Eline, beline, diline” düsturu ise hakikat yolcusunun kendine ait olmayan bir şeyi almaması, uygunsuz kelâm söylememesi ve kimsenin namusuna hanel getirmemesi demektir. Zaten edep kelimesi de e (eline), d (diline) ve b (beline) harflerinden müteşekkildir ve tam manasıyla insanın uyması gereken düsturların remzidir.

Erenlerin “Elin tek, dilin pek, belin berk tut!” demesi de bunun dervişçesidir. Söz konusu tasavvufî edebin dışında, hayatın her kademesi bir edebe vabestedir. Yeme içmeden, giyim kuşama, hâlden kale, hükümet etmeden siyasete, nefes almadan ölüme, her şeyin bir edebi vardır. Günümüzde, bu edebi gösterebilecek alperenlere ihtiyaç vardır. Yoksa insana “Edep ya hu!” derler!..

İskender Pala, *İki Dirhem Bir Çekirdek*
(Metin, aslına sadık kalınarak alınmıştır.)

Ters Öğüt Destanı

Bir nasihatim var zamana uygun
Tut sözümü yattıkça yat uyanma
Meşhur bir kelâmdır “sen kazan sen ye”
El için yok yere ateşe yanma

Her nere gidersen eyle talanı
Öyle yap ki ağlataşın güleni
Bir saatte söyle yüz bin yalanı
El bir doğru söz söylerse inanma

Ananın erine çağırma peder
Evvel ahir sana kötülük eder
Kemlik et elinden geldiği kadar
Sakın iyilik edip düşman kazanma
(...)

Yüz verme sâile, sarma yakana
Bir tokat vur eğdir doğru bakana
Bir yudum su verme canı çıkana
Aklın topla, sersem olma, susanma

Üç parmak noksan ölç, ölçersen kile
Tatlı söz konuşma bir kimse ile
Dört kuruş sekiz kuruş et hile
Hilekârlık hoş sanattır usanma

Eğer ister isen efkâr görmemek
Asla gönül yapma, çekme boş emek
Babanın hayrına verme bir ekmek
Aç olup da kapı kapı dilenme

Hediye namiyle bir şey gönderme
Adet edip hiç misafir kondurma
Komşun evi yanar iken söndürme
El kârı (i)çün bir adım da uzanma

Bir yetim görünce döktür dişini
Bozmağa çabala halkın işini
Günde yüz adamın vur kır başını
Bir yaralı sarmak için yeltenme

Kaynağın tut varsan suyun bendine
Zira herkes pesend ede fendine
Öz aklın yetişir kendi kendine
Eflatun'da görsen aklın beğenme
(...)

Hakikattir sözüm eylerim tefhim
Ne kimseden öğren ne eyle talim
Emaneti geri eyleme teslim
Öte beri geçin, sakın evlenme

Huzurî neylersin dünya rif'atin
Kesme doğruluktan meyl ü rağbetin
Cenâb-ı Mevlânın iste izzetin
Her şaşkın sözünü duyup bulanma

Huzûrî
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Aşağıdaki tablolarda üniteye ilişkin bazı kavramlar yer almaktadır. İstenen ifadelere göre tabloları doldurunuz.

Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Edep	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar
Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Görgü	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar
Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Nezaket	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1. Aşağıda verilen cümleleri kutucuklardaki sözcüklerden uygun olanlar ile tamamlayınız.

etik

muaşeret

edep

terbiye

görgü

tarih

- Dinen gerekli sayılan, akla yatkın ve toplumca onaylanan bütün söz ve davranışlara denir.
- İnsanın zihnen, bedenen ve ahlaken gelişerek olgunlaşmasını sağlayan eğitim sürecine denir.
- Felsefenin alt dalı olan, doğru yaşamın koşullarını konu edinir.
- Bir toplumda yapılması ve yapılmaması gereken davranışlara ilişkin kurallar bütününe denir.
- Her kültürün temelinde onu oluşturan felsefe, din,, hukuk gibi dinamikler vardır.

2. Aşağıda yer alan ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadenin doğrusunu cümlelerin altındaki boşluklara yazınız.

() Edep kelimesinin çoğulu olan adap, muaşeret sözcüğüyle bir araya gelince toplumda tek başına yaşamak anlamını kazanır.

.....

() Arapçada şehirli anlamına gelen medeni sözcüğü günümüzde uygar anlamında kullanılmaktadır.

.....

() Adabımuaşeretin felsefi, kültürel ve dinî dayanakları vardır.

.....

() Ahlak kurallarına uyulmadığında hukuki yaptırımlar uygulanır.

.....

() Adabımuaşeret yaşamı kolaylaştırır ve insan ilişkilerini düzenler.

.....

() Adabımuaşeret yalnızken uyduğumuz kurallardır.

.....

() Görgü kurallarına göre yaşamak bireyin toplumsal uyumunu ortadan kaldırır.

.....

() Görgü kurallarının yasal bir yaptırımı vardır.

() Japonlar hafifçe öne eğilerek selamlaşır.

() Batı toplumlarında saygı amacıyla büyüklerin eli öpülür.

() Bir Japon'un ağzını şapırdatması, yemeği beğendiği anlamına gelir.

() Türklerde ilk tanışmada maaş, yaş ve beden ölçülerinin sorulması adabımuaşerete uygundur.

3-7. soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.

3. Görgü, nezaket ve zarafet arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.

.....

.....

.....

4. Adabımuaşerete uymanın toplum barışına ne gibi katkıları vardır? Açıklayınız.

.....

.....

.....

5. Toplumdaki bireylerin adabımuaşerete uygun davranmasının toplumsal düzen açısından önemini açıklayınız.

.....

.....

.....

6. Ahi teşkilatına mensup esnafın sahip olduğu iş ahlakını tüketici hakları açısından değerlendiriniz.

.....

.....

.....

7. Türk kültürüne ait, geçmişten günümüze taşınmış adabımuaşeret örnekleri veriniz.

.....

.....

.....

8-17. sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

8. Aşağıdakilerden hangisi adabımuâşeretin temel kavramlarından değildir?

- A) Edep B) Ekonomi C) Görgü
D) Medeniyet E) Nezaket

9. Toplumda yaşayan bireylerin yaşamını kolaylaştıran, davranışlarını düzenleyen, nezaket ve görgü kuralları olarak da bilinen davranışlar bütünü aşağıdakilerden hangisiyle ifade edilir?

- A) Adabımuâşeret B) Ahlak C) Din
D) Hukuk E) Örf ve âdetler

10. Aşağıdakilerden hangisi ilk Türk devletlerinde toplum tarafından kabul gören davranışlardan biri değildir?

- A) Tatlı dilli ve yumuşak huylu olmak B) Davet edilmediği yere gitmek
C) Ana babanın sözünü dinlemek D) Utanma duygusuna sahip olmak
E) Yaşlılara saygı göstermek

11. Aşağıdaki ülkelerden hangisinde gelen konukları kapıda karşılayıp gidenleri kapıya kadar uğurlamak önem arz eder?

- A) Çin B) Amerika Birleşik Devletleri C) Japonya
D) Gürcistan E) Türkiye

12. Aşağıdakilerden hangisi Kutadgu Bilig’de yer alan örnek davranışlardan biri değildir?

- A) Bilgiye ve akla hürmet etmek
B) Sorumlulukları yerine getirmek
C) Anne ve babaya iyi muamelede bulunmak
D) Güç sahibi kişilere hürmet etmek
E) Kardeş ve akrabaya yakınlık göstermek

13. Aşağıda toplumsal hayatı düzenleyen bazı kavramlar verilmiştir.

- I. Hukuk
II. Kültür
III. Din

Buna göre kavramlardan hangileri adabımuâşeretin dayanakları arasında yer alır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

14. Aşağıdakilerden hangisi nazik bir davranış değildir?

- A) Yapılan iyiliğe teşekkür etmek
- B) Bir ortama girince selam vermek
- C) Ödünç alınan eşyaya iyi bakmak
- D) Toplu taşıma araçlarında yüksek sesle konuşmak
- E) Başkasının eşyasını kullanmadan önce izin almak

15. Aşağıdaki mutasavvıflardan hangisi “Kusurları örtmede gece gibi ol.” sözü ile hoşgörülü olmanın önemini vurgulamıştır?

- A) Hacı Bektâş-ı Velî
- B) Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî
- C) Hacı Bayram-ı Velî
- D) Hoca Ahmet Yesevî
- E) Yunus Emre

16. Aşağıdaki ifadelerden hangisi adabimuaşeretin toplumsal önemini yansıtmaktadır?

- A) Bireye saygınlık kazandırır.
- B) Toplumsal huzur ve barışı sağlar.
- C) Bireylerin davranışlarını düzenler.
- D) Toplum içindeki bireyleri kaynaştırır.
- E) Toplumun kültürel özelliklerini değiştirir.

17. Aşağıda bazı kavramların tanımları verilmiştir.

- I. Toplum içinde nasıl davranılması gerektiğini belirleyen, rahatsızlık uyandıracak söz ve davranışlardan kaçınmayı ifade eden toplumsal kabuller bütünüdür.
- II. Samimi bir yaklaşım çerçevesinde anlayış, duyarlılık, kibarlık, incelik kavramlarını içine alan bir değerdir.
- III. Toplumsal kabullere uygun davranmak, uygar olmak olarak ifade edilir.

Yukarıda tanımları verilen kavramların sıralaması aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- A) Görgü-Nezaket-Medenilik
- B) Nezaket-Görgü-Medenilik
- C) Medenilik-Görgü-Nezaket
- D) Medenilik-Nezaket-Görgü
- E) Nezaket-Medenilik-Görgü

Öz Değerlendirme

“Kültürden Kavrama Adabımuâşeret” ünitesi kapsamında kendinizi değerlendirmek amacıyla aşağıda verilen öz değerlendirme formunu doldurunuz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Adı ve Soyadı:

Numara-Sınıf: -

Aşağıda adabımuâşeret ve onunla ilgili kavramların anlaşılmasına yönelik bazı davranışlar yer almaktadır. Bu davranışlardan kazandıklarınız için “Evet”, kazanamadıklarınız için “Hayır” kutucuğuna onaylama işareti (✓) koyunuz.

No.	Tutum ve Davranışlar	Evet	Hayır
1	Adabımuâşeret kavramını tanımlayabilirim.		
2	Edebi kavramıyla ilgili örnekler verebilirim.		
3	Nazik davranışlara örnekler verebilirim.		
4	Adabımuâşeretin dayanaklarını sıralayabilirim.		
5	Adabımuâşeretin felsefi dayanaklarını açıklayabilirim.		
6	Adabımuâşeretin kültürel dayanaklarını açıklayabilirim.		
7	Adabımuâşeretin dinî dayanaklarını açıklayabilirim.		
8	Adabımuâşeretin toplumsal yaşamdaki önemini açıklayabilirim.		
9	İslamiyet öncesi Türk toplumlarında adabımuâşeretle ilgili örnekler verebilirim.		
10	Türk-İslam toplumlarında dinin adabımuâşerete etkisine örnekler verebilirim.		
11	Tanzimat Dönemi’nde Batı etkisiyle Osmanlı toplumunda yaygınlaşan adabımuâşerete örnekler verebilirim.		
12	Geçiş Dönemi eserlerinde yer alan adabımuâşerete uygun davranışlara örnekler verebilirim.		
13	Farklı kültürlerde kabul gören adabımuâşeret örnekleri verebilirim.		

2.

Ünite

Kişisel Tutum ve Adabımuâşeret

- 2.1. Adabımuâşeret ve Güven Duygusu
- 2.2. İyi ve Erdemli Davranışların İnsan İlişkilerine Etkisi
- 2.3. Adabımuâşerette Kişisel Bakım ve Temizliğin Önemi
- 2.4. Toplumda Uyumda Giyim Kuşamın Etkisi

Hazırlık

1. İnsanlar hakkında ilk izleniminizin olumlu ya da olumsuz olmasına etki eden unsurlar nelerdir?
2. Toplum içinde sayılan, sevilen ve değer verilen kişilerde dikkatinizi çeken belirgin özellikler nelerdir?

Anahtar Kavramlar

cömertlik, diğerkâmlık, duyarlı olma, güven duygusu, iyilik, kişisel bakım, sorumluluk, sosyal güven, temizlik, vefa, yardımlaşma

KAREKOD

Ünite
Karekodu

Ünite
Sunusu

2.1. Adabımuaşeret ve Güven Duygusu

Sosyal bir varlık olan insanın diğer insanlarla uyum içinde yaşayabilmesinin birtakım koşulları vardır. Bunlardan biri de “güven”dir. **Güven** kavramı “korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu; emniyet, itimat” anlamlarına gelir. İş birliği, dayanışma, karşılıklı yükümlülük, birlikte çalışma gibi tutum ve davranışlarla ilişkili olan güven duygusu günlük yaşamı düzenlemesi sebebiyle insan ilişkilerinin merkezindedir. Doğru sözlü olma, sözünde durma, emanete sahip çıkma gibi adabımuaşerete uygun davranışların süreklilik kazanması insanlar arası ilişkilerde güven duygusunu pekiştirir. Bireyler arasında güven ekseninde ilişkiler kurulması toplumda da güven duygusunu kuvvetlendirir.

Güven, insan hayatının önemli bir düzenleyicisidir. Aynı toplumda yaşayan bireylerin birbirine güvenmesi **sosyal güven** kavramıyla ifade edilir. Sosyal güven, ailede başlayan ve diğer toplumsal alanlarda devam eden bir süreçtir. Bireylerin bir araya gelerek mutlu, huzurlu ve uyumlu bir toplum oluşturması, sosyal güvenle mümkündür. Bireyler arası ilişkileri karşılıklı güven temeline dayanan toplumlar, değerler üretebilir; bu sayede varlıklarını güvence altına alma yolunda ilerler. Toplum içinde uyumun sağlanabilmesi ve karşılaşılabilecek sorunlara çözüm üretilebilmesi, toplum üyelerinin birbirlerine duyduğu güvenle ilişkilidir.

İnsan, yapısı gereği toplumdaki diğer bireylere güven duymak ve onların güvenini kazanmak ihtiyacı içindedir. Bu nedenle aile, arkadaş, akraba, komşu, tamirci, doktor, öğretmen gibi etkileşim kurduğu birey ve gruplarla güven ekseninde ilişki kurmak ister. Söz gelimi alışveriş sırasında esnafın onu aldatmayacağından emin olabilmek ister. Yabancı bir memlekette adres sorduğunda yön tarifinin doğru olduğuna inanmalıdır (Görsel 2.1). Bireylerin sergilediği güven duygusunu besleyici davranışlar, toplumsal sistemde oluşacak güven zincirinin birer halkasıdır.

Görsel 2.1: Toplumda güven

Sosyal güven; aile, eğitim, din gibi kurumların yapılarının korunmasına ve devamlılıklarının sağlanmasına yardımcı olur. Bu nedenle sosyal güven toplumsal yapıda birleştirici bir rol üstlenir.

Doğru sözlü olmak Türk kültüründe öteden beri önemli bir değer kabul edilmiştir. Türklerin doğru sözlü olduğu, ant içmeden antlaşma yapmadıkları ve herhangi bir belge imzalamadıkları bilinmektedir. “Yalancının mumu yatsiya kadar yanar.”, “Doğru söz yemin istemez.” gibi atasözlerinin varlığı da Türklerin değer dünyasında doğru sözlü olmanın yerine işaret eder.

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah’a ve Resulü’ne itaat ederse, muhakkak büyük bir başarıya ulaşmıştır.” (*Ahzab suresi, 70-71*) ayetinde olduğu gibi pek çok dinî kaynakta dürüstlüğü İslami yaşamın gereklerinden biri olduğu vurgulanmıştır. Türklerin değer dünyasında ilk dönemlerden beri önemli sayılan dürüstlük, İslamiyet’in kabulünden sonra bu kaynakların etkisiyle daha da pekişmiştir.

Güvenilir olmak, tutarsız davranışlar sergilememek ve verilen sözü tutmak gibi davranışları ifade eder. İnsanlar, sözünü tuttuğunda birbirlerine karşı olumlu inançlar geliştirir. Hayatın her anı ve alanında söz konusu tutum ve davranışların sergilenmesi, toplumsal huzur ve barışa da katkı sağlar. Güvenilir olmak İslam dininin de temel ilkeleri arasındadır. Sözünde durmanın önemini vurgulayan birçok ayet ve hadis bulunmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de **“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük gazap gerektiren bir iştir.”** (*Saff suresi, 2-3*) buyrularak insanlar yerine getiremeyecekleri sözleri vermemeleri konusunda uyarılmıştır. “Müslüman, dilinden ve elinden diğer Müslümanların emin olduğu kişidir.” (*Buhârî, İman 4-5*) hadisşerifinde ise söz ve hareketlerle insanların güvenini kazanmanın önemi ifade edilmiştir.

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Hz. Muhammed otuzlu yaşlardayken sel sularıyla zarar gören Kâbe, Kureyşliler tarafından onarılacaktı. Kâbe duvarlarının inşasının ardından kabileler, Hacerülesved’i yerine kimin yerleştireceği konusunda anlaşmazlığa düştü. Söz konusu şerefli görevi her kabile kendisi yerine getirmek istedi. Bunun üzerine kapıdan ilk girenin hakem tayin edilmesi konusunda fikir birliğine varıldı. İlk giren kişinin Hz. Muhammed olduğunu gören bütün kabileler, onun adaletine güvendikleri için bu duruma sevindi. Böylelikle “el-emin (güvenilir)” olarak tanıyan Hz. Muhammed hakem kabul edildi. Hz. Muhammed, Hacerülesved’i bir örtüye sardı ve örtünün kenarlarından kabile liderlerinin tutmasını isteyerek bu kutsal taşı kaldırma onurunu kabilenin bütün liderlerine aynı anda verdi. Hacerülesved yerine yerleştirileceğinde ise bu görevi tek başına üstlendi. Böylece kabileler arasında çıkabilecek bir çatışmanın önüne geçti.

Güven duygusunun toplumsal huzuru sağlamadaki önemini yorumlayınız. Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

Emanete sahip çıkmak, güvenilir insanların bir diğer özelliğidir. Emanet; hem nesne, çevre gibi maddi hem vatan, aile gibi manevi boyutu olan bir kavramdır. Kur’an-ı Kerim’in “Onlar, kendilerine verilen emanete ve verdikleri ahde (harfiyen) riayet edenlerdir.” (*Mearic suresi, 32*) ayetinde emanete sahip çıkma erdeminin önemi vurgulanır.

Medeniyetin önemli bileşenlerinden biri de emanete sahip çıkma bilincidir. Toplamlar; emanete sahip çıkma bilinci taşıdıkları takdirde medeniyet çerçevesinde hayatlarını idame ettirebilir, yozlaşmadan kurtulabilir, huzur ve güven dolu bir ortamda barış içinde yaşayabilir.

Sıra Sizde

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Bir kimseye koruması için bıraktığımız şeye "emanet" deyişimiz, onu teslim alanda var olduğunu kabul ettiğimiz güvenilir olma niteliği ile ilgilidir. Gerçekten de emanet duygusu insanın yapısında vardır ve vicdan dediğimiz ruh dünyası olgusundan beslenir. O sebeple her normal insan kendisine güvenilmesini ve başkalarına da güvenebilmeyi ister. Bu iki yönlü talebin gerçekleşmesi halinde toplumsal organizasyon sağlam bir desteğe kavuşmuş olur. Bireylerin birbirlerini kabullenmeleri böyle bir düzlemde mümkün olur.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Vicdan ile emanet arasındaki ilişkiyi adabımuaşeret bağlamında açıklayınız. Cevabınızı ilgili alana yazınız.

Emanet kavramı, insan ve toplum ilişkisi açısından önemli olduğu kadar insan ve doğa-çevre ilişkileri açısından da oldukça önemlidir. İnsanlar hava, toprak ve suyun kirlenmesi gibi sorunlarla özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yoğun şekilde karşı karşıya kalmıştır. 1950'li yıllardan sonra da küresel ısınma, dünya için önemli bir tehdit olmaya başlamıştır. Söz konusu sorunların yaşanması insanların doğayı sahip olunan bir nesne olarak görmesinden, ondan ihtiyacı ölçüsünde yararlanmakla yetinmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu tutuma karşın doğanın gelecek nesillere teslim edilecek bir emanet olarak görülmesi anlayışı dünyada hâkim olmalıdır. Söz konusu emanet anlayışının yeterince yaygınlaşmaması durumunda doğal kaynakların tükenmesi ve çevre sorunları, insanlık için bir tehlike olmaya devam edecektir. Bu tehlikenin bertaraf edilmesi amacıyla doğanın emanet olarak görülmesi ve doğal kaynakların ihtiyaç ölçüsünde kullanılması konusunda duyarlı olunmalıdır.

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıda İstiklal Marşı'ndan bir dördlük yer almaktadır. Buna göre verilen soruyu cevaplayınız.

Bastığın yerleri "toprak" diyerek geçme, tanı:

Düşün altındaki binlerce kefansız yatani.

Sen şehit oğlusun, incitme yazıktır, atanı;

Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatani.

Mehmet Âkif Ersoy

Dörtlüğü emanete sahip çıkma davranışı ile ilişkilendirerek yorumlayınız. Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

2.2. İyi ve Erdemli Davranışların İnsan İlişkilerine Etkisi

İnsan, sosyal bir çevrede doğar ve bu sosyal çevreyle etkileşim içinde büyür. İnsanlar arasındaki etkileşimin ve davranışların niteliği, toplumsal hayatın kurulması ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynar. Toplumlar, sistemsel olarak organizmalara benzer ve sağlıklı bir bütünlüğe ihtiyaç duyar. Söz konusu ihtiyaç tıpkı insanlar gibi toplumların da manevi bir yön ve ruh taşıdıklarını gösterir. Toplum davranışlarının ortalama niteliği; toplum ruhunun sağlıklı ya da sağlıksız, iyi ya da kötü olma durumunu belirler. Bu açıdan bireylerin toplum içindeki hâl ve davranışları, toplumun sağlıklı bir organizma gibi çalışmasının önemli bir ön koşuludur. Din, kültür ve eğitim temelinde oluşan ahlaki davranışlar zamanla alışkanlığa dönüşür; bu sayede toplumsal yaşamda iyilik, dürüstlük, yardımlaşma, cömertlik, sorumlu davranma, diğerkâmlık gibi erdemler yerleşik hâle gelir. Toplumsal uyum ve bütünlük için bireylerin bu gibi erdemli davranışları içselleştirmesi ve sergilemesi önem gösterir. İnsanın davranışlarını ve ilişkilerini düzenleyen bu ilkesel ölçütler; toplumda iyiliğin yaygınlaşması, birlik ve beraberlik duygusunun pekişmesi ve nihayetinde uyumlu bir toplumsal yapının oluşmasını sağlar.

Cömertlik, toplumsal yaşamda sergilenen erdemli davranışlardan biridir. Farsça “genç, yakışıklı” anlamına gelen “cevân” ile “sözünün eri” anlamına gelen “merd” kelimelerinin birleşimiyle oluşan “cömert” sözcüğünden türetilen cömertlik; gönlü zengin olmak, açık ellilik, elindekileri başkalarıyla paylaşmaya açık olmak gibi anlamlarda kullanılır.

Cömert insanlar, sahip olduklarını başkalarıyla paylaşmaya açık insanlardır. Türk-İslam kültüründe cömertlik maddi varlığı başkasıyla paylaşmakla sınırlandırılmamış, aynı zamanda bunun gönülden yapılması gerektiği şeklinde yorumlanmıştır.

Hicri takvime göre Muharrem ayının onuncu günü kutlanan aşure günü, Türk-İslam kültüründeki ikram etme ve paylaşma geleneğinin bir örneğidir. Aşure; çeşitli meyve, tahıl, kuru yemiş ve kuru meyvelerin pişirilmesiyle yapılan geleneksel bir tatlıdır. Çeşitli meyve, tahıl, kuru yemiş ve kuru meyvelerin pişirilmesiyle yapılan geleneksel bir tatlı olan aşure bu günde barış ve sevgi göstergesi olarak inancına bakılmaksızın arkadaş, akraba ve komşulara dağıtılır (Görsel 2.2).

Görsel 2.2: Osmanlı Dönemi'ne ait bir aşure ikram kâsesi

Allah'ın “sonsuz lütuf ve kerem sahibi” anlamındaki sıfatlarından cömertlik, Allah rızası ve insan sevgisinden oluşan ahlaki bir mahiyete sahiptir ve bencil duyguları örten, erdemli bir tutum kabul edilir. Hz. Muhammed'in cömertliği ile ilgili olarak rivayet edilen şu olay oldukça dikkat çekicidir: “Bir gün Hz. Muhammed'in evinde kurban kesilmişti. (...) Hz. Aişe validemiz de kurban etinin hemen hemen hepsini ihtiyaç sahiplerine dağıttı. Elinde sadece kürek kemiği kaldı. Peygamber Efendimiz eve gelince Aişe validemize sordu: ‘Ya Aişe, kurbanı ne yaptın, ondan geriye ne kaldı?’ Aişe validemiz cevap verdi: ‘Kalan, bir kürek kemiğidir.’ Bunun üzerine Peygamber Efendimiz gayet mutlu bir ifade ile şu karşılığı verdi: ‘Desene kürek kemiği dışında hepsi bizim oldu.’ ” (Tirmizî, *Sıfatü'l-kıyâme*, 33)

Erdemli davranışlardan bir diğeri olan **diğerkâmlık**; insanların kendi yararını gözetmek-sizin başkalarına yararlı olmaya çalışması, kendi için istediğini onlar için de istemesi ve kimi zaman ise kendini başkalarına adaması durumudur.

Bu yönüyle diğerkâmlığın “Kendini duygu ve düşüncede bir başkasının yerine koyabil-me.” anlamı taşıyan empatiden daha kapsamlı bir kavram olduğu söylenebilir. Maddi imkânlarını diğerkâmlıkla paylaşmak anlamına gelen cömertliğin de ötesinde bir ahlaki muhtevası olan diğerkâmlığın en önemli yönü, kişinin kendisi muhtaç durumda oldu-ğunda bile sahip olduğu kısıtlı imkânları başka insanların ihtiyacı için kullanmasıdır.

Görsel 2.3: Mehmet Âkif Ersoy
(1873-1936)

Türk tarihi diğerkâmlığın güzel örnekleriyle doludur. Bunlardan biri de İstiklâl Marşı'nın yazılması sürecin-de yaşanmıştır. Maarif Vekaleti (Millî Eğitim Bakanlığı) tarafından Millî Mücadele yıllarında halka ve cephanede savaşılan askerlere moral vermek amacıyla bir millî marş yazma yarışması düzenlenir. 500 liralık para ödülünden dolayı başta yarışmaya katılmak istemeyen Mehmet Âkif Ersoy, ısrarlar üzerine bir marş yazmaya koyulur (Görsel 2.3). 12 Mart 1921'de Mehmet Âkif'in yazdığı İstiklâl Marşı millî marş kabul edilir. Ancak Mehmet Âkif, ödül olarak verilen 500 lirayı kendisinin ihtiyacı olduğu hâlde almaz; kadınlarla çocuklara meslek öğreten ve askerlere kıyafet diken Dar'ül-Mesai isimli vakfa bağışlar. Mehmet Âkif'in, ödülü kabul etmeyip vatana ve millete adaması bir diğerkâmlık örneğidir.

İslam dininde insanların davranışlarını cömertlik ve diğerkâmlık yönünde geliştirmesini öğütleyen emir ve hatırlatmalar yer alır. **“Artık kim cömert davranır, günah işlemekten sakınırsa; bunların güzel karşılığına da inanırsa; biz ona iyilik yollarını kolaylaştırırız.”** (Leyl suresi, 5-7) ayetinde ve “Yarım hurma ile de olsa cehennemden korunun!” (Müslim, Zekât 68) hadisinde olduğu gibi birçok İslami kaynakta cömertliğin fazileti vurgulanır. **“Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler.”** (İnsan suresi, 8) ayetinde ise diğerkâmlığın İslam'daki yerine işaret edilir.

Bilgi Kutusu

Vakıf, varlıklı insanların malının bir kısmını yoksullar ve kamusal yarar için bağışladığı hukuki ve sosyal kuruluştur. Günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından temsil ve idare edilen bu kuruluşların en önemli işlevi, insanın başkalarından da sorumlu olması bilincinden hareketle iyilik, şefkat, yardımlaşma, dayanışma ve diğerkâmlığın toplumda yaygınlaşmasını sağlamaktır.

Vakıf geleneği, diğerkâmlık duygusunun bir tezahürüdür. İslam'ın yaygın olduğu coğrafyalarda kişilerin maddi varlıklarını hayır amacıyla bağışlamalarını sistemleştiren vakıf geleneği özellikle Osmanlı toplumunda önemli bir yere sahiptir. Vakıf kültürü İslam toplumlarında yardımlaşma ve iyiliğin yayılmasına katkıda bulunmuştur.

Erdemli davranışlardan bir diğeri olan **yardımlaşma**, insanların güç ve imkânlarını birbirleri için kullanması anlamına gelir; cömertlik ve diğerkâmlık tutumlarıyla ilişkilidir.

İslam dini, yoksulların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yardımlaşma ve sadakanın Müslümanlar arasında yaygınlaştırılmasını öğütler. **“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça gerçek iyiliğe ulaşamazsınız.”** (Al-i İmran suresi, 92) ayeti insanlar arasında iyilik ve yardımlaşmanın önemini vurgulayan ayetlerden biridir. Yardımlaşma ve sadaka geleneğinin bireysel anlamda huzura ulaşma, toplumsal bakımdan ise birlik ve beraberliğe katkıda bulunma işlevinden söz edilebilir.

Yardımlaşma sürecinde gizlilik konusunda hassas olunmalıdır. Yardım alan insanın kendini kötü hissetmemesi, yardım eden kişinin de davranışıyla övünmemesi önemlidir. “Bir elinin verdiğini öbür elin görmesin.” sözü Türk-İslam kültüründe yardımlaşmada gizliliğe verilen önemi vurgular. Bunun yanı sıra **“Sadakaları açıkta (ve başkalarını teşvik maksadıyla) verirsiniz ne iyi fakat gizlice fakirlere verirsiniz bu sizin için daha hayırlıdır.”** (Bakara suresi, 271) gibi birçok ayet, birine yardım ederken dikkat edilmesi gereken hususlar konusunda insanlara kılavuz olmuştur.

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Daha bize yakın, duvarları sıvasız, kepenkleri boyanmadan bırakıldığı için çürümeye yüz tutmuş evde Hatice Nine otururdu. Bahara doğru akşamları babam beş kuruş verir, “git,” derdi, “Hatice Nine'den birkaç baş taze soğanla iki marul al.” Tuttururdum beş kuruş az diye. Hatice Nine'ye acırdım ben. Oğlu askerdi. Bahçesine kendi bakardı. Sonra beş kuruş daha verirdi. Bir koşu evden fırlar, Hatice Nine'nin avlu kapısının ipine asılırdım. Kapının dibinde nefes nefese seslenirdim:

— Hatice Nine! Hatice Nine!

Kadıncağız iki büklüm evinin etrafı tahta parmaklıkla çevrili hayatına çıkardı.

— Annem, selâm söyledi. Marul almaya geldim.

— Al, derdi kısıp sesiyle. Geç bahçeye. Çıkar.

Malta taşı döşeli avlunun sonunda başlayan bahçeye geçirdim. Akşamın alacakaranlığında, yeni sulanmış bahçeden, yedi sekiz baş soğan, iki marul kökleri, dönüşte Hatice Nine'ye on kuruş uzatırdım. O her seferinde:

— Az bu kadar, derdi. Üşendin mi köklemeye?

— Yeter, diyecek olurdu. Elinin tersiyle çevirirdi beni:

— Siz kalabalıksınız. Verdiğin para da çok. Git bu kadar daha kökle. Az sonra ben kapıdan çıkarken:

— Selâm söyle annene, diye seslenirdi. Her seferinde para göndermesin. Bu kadar senelik komşuyuz.

Necati Cumalı, *Aklım Arkada Kalacak*
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Komşuların birbirini gözetmesinin toplumsal dayanışmaya etkilerini yorumlayınız. Düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Toplumda iyiliğin yaygınlaşmasını sağlayan bir diğer güzel ve erdemli davranış vefadır. **Vefa**; “sevgiyi sürdürme, dostluğa gönülden bağlılık, yakınlık ve içten gelen minnet duygusu” anlamlarına gelir.

İnsanların kendilerini başkalarına karşı gönülden borçlu hissedebildikleri bir toplumda dostluk ve kardeşlik duyguları, toplumsal bütünleşmeyi beraberinde getirir. Vefa duygusu insanların birbirine inancını canlı tutar çünkü toplumda iyiliği yayma çabasında olmak insanlığa dair belirli ölçüde ümit taşımayı gerektirir.

Yapılan bir iyiliği unutmamak ya da iyiliğe iyilikle karşılık vermek, vefa duygusuyla yakından ilgilidir. “Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.” sözü, yapılan küçük bir iyiliğin yıllar sonra bile hatırlanmasını, dolayısıyla vefa duygusunu ifade etmektedir. Vefalı insanlar kendilerine yapılan iyiliği unutmayan, kadir kıymet bilen insanlardır. Kendisini yetiştiren ana babasına karşı saygılı olan, hürmetkâr davranan ve yaşlılıklarında onların bakımını üstlenen kişiler vefakâr evlatlardır. Benzer şekilde yaşadığı vatan uğruna ölen şehitleri hatırlayan, onların anısına saygı duyan insanlar da vefakâr insanlardır.

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Toplumlar, tarih boyunca birçok salgın hastalıkla mücadele etmiştir. Çağımızda geniş kitleleri etkileyen bazı salgın hastalıklardan söz edilebilir. Bunların ilki 2000’li yılların başında ortaya çıkan Çin kaynaklı SARS-COV virüsünün sebep olduğu salgındır. 2009’da Meksika’da ortaya çıkan H1N1 (domuz gribi) de geniş kitleleri etkilemiştir. 2012’de ise MERS-COV virüsü, Suudi Arabistan’da ortaya çıkmış ve onlarca ülkeyi etkilemiş fakat genel bir salgına dönüşmemiş, büyük etkiler yaratmamıştır. Son olarak 2019’da Çin’in Vuhan şehrinde bütün dünyaya yayılan COVID-19 salgınından söz edilebilir. Bu süreçlerde tedbirli olmak, kısıtlamalara uymak ve dezavantajlı bireylere destek olmak önemlidir. Türkiye’de COVID-19 salgını tedbirleri kapsamında 65 yaş ve üstündeki vatandaşların sokağa çıkmaları sınırlandırılmıştır. Ülkemizde yaşlı ve dezavantajlı kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak için valilik ve kaymakamlıklarca “Vefa Destek Grupları” oluşturulmuştur. Jandarma, polis, öğretmen, din görevlisi gibi pek çok meslek grubundan insanlar, takdire şayan bir vefa örneği sergilemiştir. Bu uygulama sayesinde yüz binlerce haneye ulaşılmış, söz konusu insanların pek çok ihtiyacı karşılanmıştır.

“Vefa Destek Grupları” uygulamasını vefa duygusunun toplumdaki önemi doğrultusunda yorumlayınız. Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

Toplum içinde iyiliği yayan erdemlerden biri de **sorumluluk** bilincidir. Sorumluluk sahibi olmak, insanın irade sahibi bir varlık olmasından hareketle eylem ve davranışlarının sonuçlarıyla ilgili hesap verebilmesini ifade eder. Canlılar içinde irade ve sorumluluk sahibi tek varlık insandır. İnsan; eylemlerinin ve davranışlarının sonuçları hakkında akıl yürütebilen, muhasebe yapabilen, dolayısıyla hesap verebilen bir canlıdır. İnsanın bu mezzetleri ona hem bireysel hem toplumsal açıdan çeşitli ahlaki sorumluluklar yükler. Bu bakımdan sorumluluk sahibi olmak, insanın davranışlarını sergilerken toplumun diğer üyelerini gözetmesini gerektirir. İnsanlar sergiledikleri tutum ve davranışlarda içinde yaşadıkları sosyal çevrenin beklentilerini dikkate alır. Bu sosyal ilke, bireye toplum içindeki diğer insanlara karşı gündelik yaşamın her anında ve alanında birçok sorumluluk yükler.

Evde, okulda, trafikte, sokakta, otobüste, kısacası gündelik yaşamın her anında ve alanında insanların üstlenmesi gereken çeşitli yükümlülükler vardır. Evde anne ve babaya yardımcı olmak, onların fikirlerini dikkate almak, aile bireyleriyle iyi geçinmek; okulda öğretmene saygılı olmak, okulu temiz tutmak, okul kurallarına uymak; toplum içinde ise ortak kullanım alanlarını özenli kullanmak ve başka insanlarla saygı ve görgü çerçevesinde ilişki kurmak bu sorumluluklardan bazılarıdır.

İyiliğin insan ilişkilerinde etkili olması, duyarlılığın devreye girmesi ile mümkündür.

Duyarlılık kavramı, “çevresinde olup bitenlere karşı hassas ve ilgili olma” anlamındadır. Başkalarının duygularını önemseyen, yardıma muhtaç insanların ihtiyaçlarına cevap vermek için çaba gösteren duyarlı insanlar; empati, fedakârlık ve diğerkâmlık duyguları yüksek kişilerdir. “Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma.” şeklinde özetlenebilecek sosyal ilke, başkalarının hislerine duyarlı olmaya ilişkindir. Duyarlı insanlar toplumsal hayatta başkalarının hislerini ve dürüstlüğü önemser, iyiliği yaymayı bir yaşam tarzı hâline getirir. Bu sayede iyiliğin toplumda yaygınlaşması ve toplumsal bağların güçlenmesi mümkün olur.

Bugün bir duyarlılık örneği olarak Türkiye'nin pek çok bölgesinde yaygın olan "askıda ekmek" uygulamasından bahsedilebilir. İhtiyaç sahiplerinin yararlanması amacıyla fırından bir miktar ekmek alınır ve fırındaki askıya asılır. İhtiyaç sahibi bireyler, askıdaki ekmeklerden ihtiyacı kadarını ücret ödemededen alır. Bu uygulamada "bir elin verdiği öbür elin görmemesi" şeklinde özetlenebilecek iyiliğin gizli tutulması ilkesi doğrultusunda yardım eden ve yardım alan kişi birbirinden habersizdir. Bu davranış yardımlaşma, duyarlılık, toplumsal birlik ve beraberlik konularında bireylere örnek teşkil etmektedir.

İnsan, doğası gereği diğer insanlarla ilişki hâlinindedir. Bu ilişkiler iyi ve erdemli davranışlara dayandığında güçlü bir toplumsal yapı inşa edilir. Çünkü toplumsal yaşam ancak başka insanlarla dayanışma sayesinde huzur ekseninde devam edebilir. Toplumda iyiliği yaymaya çalışan insanlar hem daha sağlıklı bir benlik kurar hem toplumsal hayattaki ilişkilerde dengeye ulaşır. **“İçinizden hayra çağırın, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”** (Al-i İmran suresi, 104) ayeti insanlar arasında iyiliği yaygınlaştırma, kötülüğü engelleme, başka insanlarla yardımlaşma ve dayanışma temelinde iyi ilişkiler kurmanın önemini belirtir. Dolayısıyla insanın gücü ve imkânı ölçüsünde iyiliği yayma gayreti göstermesi dinî ve toplumsal sorumluluğunun bir gereğidir.

Toplumsal bir varlık olan insanın diğer insanlarla ilişkisi İslam dinine göre **“emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker”** anlayışı çerçevesinde şekillenmelidir. Türkçe karşılığı “iyiliği emredip kötülükten sakındırmak” olan bu tabir insanlara ahlaki bir ölçüt sunar. Buna göre kişisel tutum ve davranışlarda temel gaye, Kur'an-ı Kerim ve sünnete uymak suretiyle iyiliği esas kılmak ve yaygınlaştırmak; kötülüğün karşısında durarak erdemli toplumun inşasına hizmet etmektir. Bireye ve devlete çeşitli sorumluluklar yükleyen “emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker” ilkesi toplumun düzen, huzur ve sükûnetine katkıda bulunur.

İyiliği emredip kötülükten sakındırma öğretisi, insanların yalnızca iyi olmasını değil erdemli tutum ve davranışları toplum içerisinde yaygınlaştırmayı görev edinmesini de ifade eder. İyi ve erdemli davranışları toplumda hâkim kılma ve insanları kötülükten sakındırma çabaları, erdeme dayalı bir kültür ve medeniyetin temelini oluşturur.

Etkinlik

Adı: İyi ve Erdemli Davranışlar Gösterisi

Amaç: Cömertlik, yardımlaşma, vefa, duyarlı olma ve diğerkâmlık kavramlarıyla ilgili tutum ve davranış geliştirebilme

Süre: 20 dakika

Yönerge: Aşağıdaki aşamaları takip ederek etkinliği gerçekleştiriniz ve değerlendirme bölümündeki soruyu cevaplayınız. Etkinlik tamamlandıktan sonra öz değerlendirme formunu doldurunuz.

1. Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
2. Cömertlik, yardımlaşma, vefa, duyarlı olma ve diğerkâmlık kavramlarını yazacağınız kartlar oluşturunuz.
3. Kavramları yazdığınız kartları ters çevirerek karıştırınız.
4. Her gruptan bir öğrencinin grup adına bir kart seçmesini sağlayınız.
5. Gruplar olarak seçtiğiniz kartta yazan kavramla ilgili sınıf arkadaşlarınıza sırayla canlandırma yapınız.

Değerlendirme: Yaptığınız canlandırmadan hareketle erdemli davranışlar sergilemenin kişiler arası ilişkilere ne gibi katkılar sağlayacağını yorumlayınız. Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

1. Bu etkinlikte ne öğrendim?

.....

2. Neyi iyi yaptım? Neden?

.....

3. Hangi konuda zorlandım? Neden?

.....

4. Nerede yardıma ihtiyacım oldu?

.....

5. Hangi alanda kendimi daha çok geliştirmeliyim?

.....

2.3. Adabımuaşerette Kişisel Bakım ve Temizliğin Önemi

Toplumsal hayatta diğer bireylerle bir arada yaşamamanın nezaket, görgü ve ahlaka dayalı davranışlar sergilemek gibi birtakım gereklilikleri vardır. Kişisel bakım ve temizliğe önem verilmesi, bu gerekliliklerin başında gelir. Temizlik kültürel, dinî ve sosyal dayanakları olan bir kavramdır.

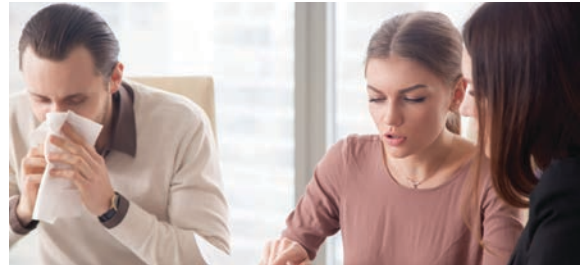
İnsanlar yaşadığı, çalıştığı veya eğitim gördüğü alanları temiz tutmalıdır. Söz gelimi evlerin belli aralıklarla temizlenmesi, sokakların ve ortak kullanım alanlarının temiz tutulması, sınıfa veya iş yerine temiz ayakkabılarla girilmesi veya galoş takılması insan ve toplum sağlığının korunmasına katkıda bulunur. Bu tür davranışlar kişinin kendine ve başkalarına saygısını ifade ettiğinden adabımuaşeretle de örtüşmektedir. Bu durum, insanlara temizlik konusunda kendi davranışları üzerinde kontrol sağlama sorumluluğu yüklemektedir.

Bugün “temiz, arı” sözcüklerini karşılayan “temiz, arı(g)” sözcükleri, eski Uygur metinleri, *Kutadgu Bilig* ve *Dîvânu Lugâti't-Türk* gibi birçok eserde yer alır. İlk yazılı belgelerinden itibaren Türk dilinde temizlik sözcüğünün sıkça yer alması, Türk toplum hayatında temizlik kavramına verilen öneme işaret eder. Bugün Türk lehçelerinin birçoğunda “El eli yıkar, iki el de yüzü yıkar.” gibi atasözlerinin hâlâ kullanılıyor olması da Türk kültüründe temizliğe verilen önemin somut göstergeleri arasında sayılabilir.

Kur'an-ı Kerim'in ilk ayetlerinden itibaren vurgulanan ve birçok ayette taharet terimi ile ifade edilen maddi ve manevi temizlik, İslam'ın önem verdiği konulardan biridir. **“Elbise-ni temiz tut, günahlardan uzak dur.”** (*Müddessir suresi, 4-5*) ayeti hem kalp hem beden temizliğine dikkat çeker. Hz. Muhammed “Temizlik imandan gelir.” (*Müslim, Taharet, 1*) sözüyle temizliğin önemine dikkat çekmiş, yaşamı boyunca kişisel temizlik konusunda çevresine örnek olmuştur.

Birey ve toplum sağlığının korunması birtakım etmenlere bağlıdır. Bu bağlamda kazanılması gereken bazı alışkanlıklar, birey ve toplum sağlığının korunmasında işlevseldir. Bu alışkanlıklar önce ailede daha sonra okulda öğrenilir. Anne, baba ve öğretmenler çocuğa temizlik bilinci kazandırırken temizlik ve kişisel bakımın gereklerini genellikle uygulamalı biçimde gösterir. Bu uygulamalar zaman içinde bireyde alışkanlık hâlini alır.

Öksürme ve hapşırma sırasında ağız ve burnu bir mendille kapatmak, mendil yoksa dirseğin içine doğru hapşırma ve hastalığın bulaşıcı olması hâlinde maske takmak temel temizlik alışkanlıkları arasında sayılabilir (Görsel 2.4). Böylelikle hem çevreye rahatsızlık verilmemiş hem de salgın hastalıkların önüne geçilmiş olur.

Görsel 2.4: Hapşırırken ağız ve burnu kapatmak

Kişisel bakımın önemli bir parçası olan ağız ve diş temizliği, adabımuaşeretin de gereğidir. İletişim sırasında yüzün orta bölümü daha çok dikkat çeker. Bu nedenle ağız hijyeni iletişimin sağlıklı bir biçimde devam etmesine katkıda bulunur. Sosyal hayatta diğer insanları rahatsız etmemek adına ağız ve diş temizliğine ve bakımına dikkat etmek gerekir.

Aksi durumda otobüste, dolmuşta, sosyal hayatın pek çok alanında hoş olmayan durumlarla karşılaşabiliriz.

El ve tırnak temizliği de toplumsal yaşamda önemsenen konulardandır. Günlük hayatta kirli yüzeylere sık sık temas eden eller, mikropları etrafa hızla yaydığından iyice ve sıklıkla yıkanmalıdır. UNICEF, el yıkamanın önemine dikkat çekmek amacıyla 15 Ekim'i "Dünya El Yıkama Günü" kabul etmiştir (Görsel 2.5).

Ellerin

- Dışarıdan eve ve iş yerine geldikten sonra
- Diş, ağız, yüz, göz temizliği öncesinde
- Yemek hazırlanırken, öncesi ve sonrasında
- Yemek yeme öncesi ve sonrasında
- Hasta ziyareti öncesi ve sonrasında
- Tuvalet öncesi ve sonrasında

yıkanması gerekir.

Ayaklar, her gün çorap ve ayakkabı içinde terlediğinden düzenli olarak yıkanmalıdır. Çoraplar temiz olmalı ve günlük olarak değiştirilmelidir. Aksi hâlde kötü kokular çevreye rahatsızlık verebilir ve uzun vadede ayak sağlığını bozacak hastalıklar ortaya çıkabilir. Tırnak temizliği de bireysel ve toplumsal sağlık için önemlidir. Tırnaklarda temizliğin ihmal edilmesi hâlinde mantar gibi bulaşıcı hastalıklar ve tırnak batması sorunu ortaya çıkabilir. Söz konusu sağlık problemlerinin önüne geçmek için düzenli olarak kısaltılan tırnakların araları temizlenmeli ve el tırnaklarının oval, ayak tırnaklarının düz kesilmesine dikkat edilmelidir.

Kişisel temizlik ve bakımı alışkanlık haline getirmek, kişinin kendisi ve çevresindekilerin sağlığı için önemlidir. Temizliğin sadece görünen kirleri temizlemek olduğu doğru değildir. Uykudan sonra elleri ve yüzü yıkamak, günlük çamaşırları değiştirmek gibi alışkanlıklar insan hayatının rutinde olması gereken temizlik uygulamalarındandır. Bu uygulamalar insanın hayatı üzerinde kendini kontrol etme yetisini geliştirir.

Vücut temizliğinin ihmal edilmesi insanları rahatsız edecek kokuların oluşmasına sebep olabileceğinden sık sık banyo yapmaya özen gösterilmelidir. Kişinin imkânları dâhilinde güzel koku sürmesi İslam dininde de onaylanan bir davranıştır. "Şu üç şey her Müslümana vaciptir: Cuma günü yıkanmak, misvak kullanmak ve güzel koku sürünmek." (Buhari, İ. Ahmed) hadisi İslam dininin bu konudaki hassasiyetine işaret eder.

Temizlik; sağlığın olduğu kadar medeniyet, görgü, terbiye gibi birçok kavramın da konusudur. Bu erdemlere sahip olmak, birey ve toplum sağlığının korunmasına katkıda bulunur. Umumi tuvaletlerde temizlik kurallarına riayet edilmemesi, hem ortak tuvaletlerin kullanımını zorlaştırır hem de birçok bakteri ve virüsün yayılmasına, bunun sonucunda insanlara ciddi hastalıkların bulaşmasına sebep olabilir.

Görsel 2.5: El yıkama

Solunum yolu enfeksiyonlarının yanı sıra mikrobik diyare, dizanteri, tifo, kolera, Hepatit A hastalıkları bunların başlıcalarıdır. Kişisel temizlik ve bakımın önemli basamaklarından biri olan tuvalet adabının küçük yaşlardan itibaren öğrenilmesi ve uygulanması oldukça önemlidir. Tuvalet adabı aşağıdaki hususları kapsamaktadır:

- Tuvalete çanta, cüzdan gibi eşyalarla girmemeye özen gösterilir.
- Tuvalet kullanılmadan önce eller yıkanır, sifon çekilir.
- Tuvalette konuşmak ve telefonla görüşmekten kaçınılır.
- Tuvalet kullanımında kıyafetlerin temiz kalmasına özen gösterilir.
- Tuvalette gereğinden uzun kalmaktan kaçınılır.
- Tuvalet doluyken önünde beklememeye dikkat edilir.
- Tuvalet kullanıldıktan sonra klozet kapağı kapatılarak sifon çekilir.
- Eller sabun ve suyla en az 20 saniye yıkanır, ardından kurulanır.

2.4. Toplumda Uyumda Giyim Kuşamın Etkisi

İnsanlar kendi gelenek, görenek ve hayat şartlarına göre giyimlerini biçimlendirirler. Kişiler, giyim kuşamla ilgili yaşadığı toplumda farklı olaylarda değer yargılarına önem vermeli, yaşadığı toplumun düzenine ve kurallarına uygun biçimde giyinmelidir. Bu, insana davranışlarında topluma uyumu, insanlara duyarlı ve nazik olma eğilimi sağlar. İnsanların birbiri ile ilişkilerinin huzur ve sağlıklı bir ortamda oluşmasına katkıda bulunur. Toplumda beğeni ve kabul gören giyim kuşam kaidelerinde bilinçli ve özenli olmak adabimuaşeretin önemli davranışlarından biridir.

Kıyafetler, dış etmenlerden korunmanın yanı sıra toplum içine uygun bir şekilde çıkma amacıyla giyilir. Bu nedenle giyinme sadece ihtiyaç değil insanın zevkini, inceliklerini gösteren bir davranıştır. Adabimuaşeret açısından giyim, toplumsal yaşama uyumu kolaylaştıran bir unsurdur.

İnsanlar eski çağlardan itibaren günün koşullarına, ekonomik ve sosyal duruma göre giyinmiştir. Giyim tarzı kültürden kültüre, ortamdaki ortama ve kuşaktan kuşağa değişim gösterir (Görsel 2.6). Sosyal, özel ve kamusal alanda bütün insanlar kültürlerini yansıtan kıyafetler giyer, diğer insanlara şık ve etkileyici görünmek için çaba gösterir.

Görsel 2.6: Türk toplumu giyim kuşamından örnekler

İslam da özenli ve temiz giyinmeye dikkat çeker. Müslümanların rol modeli konumundaki Hz. Muhammed de temiz ve güzel giyinmeye önem vermiş, insanların kılık kıyafetine özen göstermesini istemiştir.

Hz. Muhammed'in bir gün üzerinde kirli elbise bulunan bir adamı görünce "Bu adam elbisesini yıkayacak bir şey bulamıyor mu?" (*Hadislerle İslam, 7. Cilt, 466*) dediği rivayet edilir. Bu rivayet Hz. Muhammed'in kılık kıyafet temizliği konusundaki hassasiyetini örnekendirir. "Allah güzeldir, güzelliği sever. Temizdir, temizliği sever." (*Tirmizi, Et-Tâc, 3, 762*) hadisi bu konudaki bir başka örnektir. Bu anlayış doğrultusunda Müslümanlar kılık kıyafetinin uygun ve temiz olmasına dikkat etmiştir.

Görsel 2.7: Okul kıyafetli çocuklar

Adabumuaşerete uygun bir kıyafet giymeyi tercih etmek etraftakilere duyulan saygının bir göstergesidir. Bu sayede çevrede olumlu bir intiba bırakmak kolaylaşır ve kişi öz güven duygusu kazanır. Giyim bir parçası olan ayakkabıların temizliğine de dikkat edilmelidir. Eski veya tamir edilmiş bir ayakkabıyı giymekte sakınca olmamasına karşın kirli ve bakımsız bir ayakkabıyla sosyal ortamlarda bulunmak yerinde bir davranış değildir. Kıyafet, ayakkabı ve aksesuarların ortama uygun seçilmesi toplumsal anlamda onaylanmayı beraberinde getirir. Söz gelimi stadyumda futbol maçını spor kıyafetleriyle seyretmek, okulda forma giymek, iş yerinde resmî kıyafetler tercih etmek adabumuaşerete uygundur (Görsel 2.7).

Kişilerin giyim kuşam şekli, ne tür bir kişiliğe sahip oldukları ve diğer kişilere nasıl görünmek istedikleri hakkında pek çok bilgi verir. Aynı kültüre mensup insanların giyim kuşamları yoluyla dış görünüşlerinde uyumu gözetmesi toplumsal ahengi ve huzuru artıran bir etmendir. Kıyafet adabı, farklı kültürlerde değişiklik gösterirken aynı kültüre mensup insanlar arasında uyum ve birliğin oluşmasını sağlar.

Gösteriştten kaçınmak; temiz, ütülü ve ortama uygun giyinmek adabumuaşeretin gereğidir. Hasta ziyareti ve cenazelerde çok renkli kıyafetler giymemek ve abartılı aksesuarlar kullanmaktan kaçınmak, üzgün insanlarla empati kurulduğunun bir göstergesidir.

Aile hayatında kıyafet seçimine özen gösterilmesi gerekir. Evde giyilen kıyafetin temiz, düzgün ve rahat olmasının yanı sıra aile üyelerinin mahremiyetini koruması önemlidir. Evde kapı açılırken de giyim kuşama dikkat edilir. Bunun yanı sıra insan; evin içinde giyimine ve saçına özen göstererek kendini dinamik hisseder.

Resmî törenlerde ortama uygun kıyafetler tercih edilmesi öğrenci ve sivillerden beklenen davranışlardandır. Bunlar, temsil edilen kurum veya makamın itibarının korunmasına katkıda bulunur.

Bunların yanı sıra Anadolu kültüründe kadınlarda fes, tülbent, yazma, entari, cepken, göynek, kuşak ve şalvar; erkeklerde külah, yün başlık, kasket, mintan, cepken, kuşak, şalvar gibi geleneksel kıyafetler tercih edilir. Bu giyim kuşam biçimi, somut kültürel miras örneğidir ve Türk-İslam kültürünün zenginlik ve çeşitliliğini yansıtmaktadır.

Okullarda öğrencilerin temiz ve ütülü formalar ile temiz ayakkabılar giymesi adabumuaşerete uygun davranışlardır.

Okul aile birliği tarafından belirlenen formaların öğrenciler tarafından giyilmesi, öğrenci olmayanların okula giriş çıkışlarının kontrol edilmesine böylece okul güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunur.

Düğünler yetişkinlerin aile kurma yolunda attığı ilk adımlardandır. Düğün törenleri kültürlere göre değişmekle birlikte dünyada bu törenlerdeki giyim kuşam konusunda ortak bir anlayış oluşmuştur. Gelin, kendi yöresinin geleneğine uygun bir gelinlik (genellikle beyaz uzun etekli ve duvaklı); damat ise smokin gibi özel bir kıyafet tercih edebilir veya koyu renkli bir takım elbise giyebilir. Davetlilerin törene özenli bir kılık kıyafetle katılması beklenir. Fakat törende gelin ve damadın önüne geçecek biçimde giyinmek veya giyimde abartıya kaçmak, adabimuaşerete uygun olmayan davranışlardır.

Sıra Sizde

Aşağıdaki ortamlara uygun kıyafet seçerken nelere dikkat edersiniz? Cevaplarınızı ilgili alanlara yazınız.

Düğün :

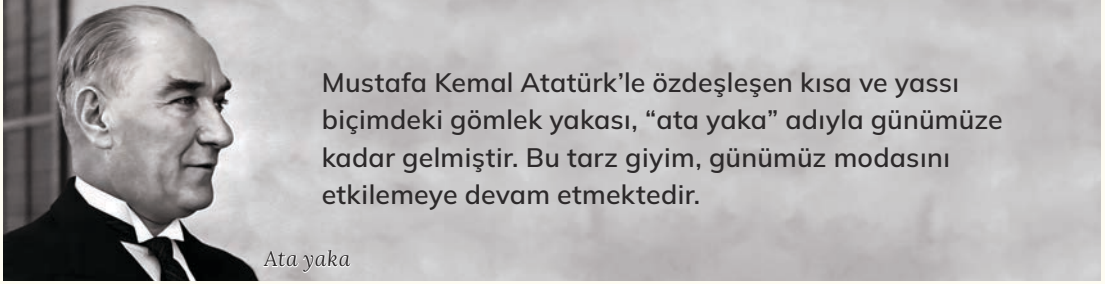
Taziye :

Hasta ziyareti :

İş toplantısı :

Bilgi Kutusu

Mustafa Kemal Atatürk'le özdeşleşen kısa ve yassı biçimdeki gömlek yakası, "ata yaka" adıyla günümüze kadar gelmiştir. Bu tarz giyim, günümüz modasını etkilemeye devam etmektedir.

Ata yaka

Sıra Sizde

Aşağıdaki giyim kuşamla ilgili yargılara katılıp katılmadığınızı kutucuğa onaylama işareti (✓) koyarak belirtiniz. Gerekçelerinizi ilgili alanlara yazınız.

1. İnsanlar kamusal alanlarda istediği kıyafeti giyebilir.

Katılıyorum.

Katılmıyorum.

.....

.....

2. Saygınlık kazanmak için giyim kuşama dikkat etmek gerekir.

Katılıyorum. Katılmıyorum.

3. Aile hayatında kıyafet seçimine özen göstermek önemlidir.

Katılıyorum. Katılmıyorum.

4. Davetler için özel kıyafet seçilmelidir.

Katılıyorum. Katılmıyorum.

5. Gösterişli kıyafetler her ortamda tercih edilebilir.

Katılıyorum. Katılmıyorum.

Yermük Savaşı'nda Diğerkâmlık

Mehmet Âkif'in Safahât'ına yansıyan tarihî hadiselerden biri Yermük Savaşı'nda ce-reyan eden müthiş bir sahnedir. Âkif'in Vahdet başlıklı bu şiiri, Yermük Savaşı'nda son nefesini vermek üzere olan ağır yaralı Müslümanların birbirlerine gösterdikleri özveri ve fedakârlığın manzum hikâyesidir. Söz konusu fedakârlık, tasavvuf litera-türünde cömertliğin en üst derecesi olan ve "bir ihtiyaç sahibinin başka bir ihtiyaç sahibine iyiliği" şeklinde tanımlanan "isar" (diğerkâmlık) güzel bir örnektir. (...) Vahdet şiirinde anlatılan olay, olaya tanık olmuş bir kişinin, Huzeyfetü'l-Adevî'nin lisanından anlatılmaktadır.

Huzeyfetü'l-Adevî diyor ki: Yermük Harbi'nin çok şiddetlendiği ve havanın da çok sıcak olduğu bir gündü. İkinciüstü, savaş biraz şiddetini kaybedince, silahı elimden attım, hemen bir miktar su yüklendim ve yardım etmek için ağır yaralı mücahitlerin arasına doğru yürüdüm. O öyle bir savaştı ki toprak baştan başa kızıla boyanmıştı! "Allah'a kalbini açarak yatan bu gövdelerin şehidi çok, gazisi hiç yok mu?" diye düşünürken derin bir inleme duydum. Fakat sesin geldiği yeri kestiremedim. Sırayla elimle yokladığım sineler cansızdı. Meğer biraz önce inleyen yaralı, amca oğlummuş. Ona "Biraz su getirdim, versem içer misin?" dedim. Gözüyle "Ver!" demek isterken arkadan bir başkası inlemeye başladı. Ben amca oğluma baktım, o merhametli bakışlarıyla suyu inlemenin geldiği tarafa götürmemi ima ediyordu. Ne yapsam içmeyecekti. Zorlamanın boşuna olduğunu anladım ve yükselen inleme sesine doğru koştum ki bu yaralı, Âs'ın oğlu Hişam'mış. Gölgeyi görünce inlemeleri birden kesildi, garibin dönüp duran bakışlarından su istediği anlaşılıyordu. Tam suyu içirmek üzere eğilince karşıdan ansızın hırıltılarla üçüncü bir kısa "ah!" sesi daha yükselmez mi?

Hişam, o hâlde iken kaşlarıyla bana “Ben istemiyorum, haydi git, o inleyene ver!” diyordu. Ölmek üzere olan ve ah çeken o yaralıyı epey zaman aradım. Ona tam yetişmişim ki meğer onun son bakışlarıymış, suyu içmeden Hakk’a kavuştu. Bari Hişam’ı bulayım diyerek hemen geri döndüm. Fakat ölüm benden önce avına yetişmişti. Bir tek amcamın oğlunda ümidim kalmıştı. Koşup onun hizasına geldim. O kahraman da şehit olmuştu.”

A. Azmi Bilgin, *Mehmet Âkif Ersoy’un Safahat’ında Kaynağını İslam Tarihinden Alan İki Manzum Hikâyenin İki Mensur İfadesi* (Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Mehmet Akif, bu etkileyici hadiseyi Vahdet adlı şiirinde şöyle anlatır:

Vahdet

Huzeyfetü'l Adevî der ki:

– Harb-i Yermük’ün,

Yaman kızıştığı bir gündü, pek sıcak bir gün.

İkinci üstü biraz gevşeyince, sanki, kıtâl,

Silâhı attım elimden, su yüklenip derhal,

Mücâhidin arasından açıldım imdada,

Ağır yarayla uzaklarda kalmış efrâda.

Ne ma’rekeydi ki çepçevre, göğsü kandı yerin!

Hudâ’ya kalbini açmış, yatan bu gövdelerin,

Şehidi çoksa da gâzisi hiç mi yok?.. Derken

Derin bir inleme duydum... Fakat, bu ses nerden?

Sırayla okşadığım sineler bütün bî-rûh...

Meğerse amcamın oğluymuş inleyen mecrûh.

Dedim: “Biraz su getirdim, içer misin versem?”

Gözüyle “Ver!” demek isterken, arkadan bir elem,

Enîne başladı. Baktım: Nigâh-ı merhameti

“Götür!” deyip bana imaa ses gelen ciheti.

Ne yapsam içmeyecek, boştu, anladım, İbrâm;

O yükselen sese koştum ki: Âs’ın oğlu Hişam.

Görünce gölgemi birden kesildi nevhaları;

Su istiyordu garibin dönüp duran nazarı.

İçirmek üzre eğildim, üçüncü bir kısa “âh!”,

Hırılıtlarla boşanmaz mı karşıdan, nâgâh!

Hişam’ı gör ki o hâlinde kaşlarıyla bana,

“Ben istemem, hadi git ver.” diyordu, haykırana.

Epey zaman aradım âh eden o muhtazarı...

Yetiştim, oh, kavuşmuştu Hakk’a son nazarı!

Hişam’ı bari bulaydım dedim, hemen döndüm:

Meğer şikârına benden çabuk yetişmiş ölüm!

Demek, bir amcamın oğlunda vardı, varsa ümid...

Koşup hizasına geldim. O kahraman da şehid.

Mehmet Âkif Ersoy, *Safahât*

Ad Neme Gerek! Ad Sana Gerek!

Osman ayağa kalkmıştı. Önce şamdanın bulunduğu oymaya gitti. Paraları aldı; avucunda evirip çevirdi. Yerlerine bırakırken de sordu:

- "Bunlar nedir?"

Gerçekten meraklanmıştı; çünkü, önünden geçtikleri odalardan kapısı açık birinde de, gene lamba oymasında, böyle paralar görmüştü. Dursun Fakı;

- "Selçuklu ve Bizanslı sikkeleri" dedi.

- "Öyledir zahir" dedi Osman. Gerginleşmişti; sorusunu açıkladı: "Öteki odada da gördüm; neden konmuşlardır?"

Dursun Fakı, umursamadı Osman'ın sinirlenişini; gülümseyerek konuştu:

- "O da beli beğim; konuk sıkıntıdaysa alsın diye ... isteme utancına düşürmemek için. Şeyhim o utancın vebalinden kaçınır."

Osman, çocuk gibi, somurttu; arkasını döndü; karşı duvara asılı seccadeye bakar gibi yaptı. Dursun Fakı bırakmadı ama;

- "Sultan Alaaddin'in Şeyhim Ede Balı'ya armağanıdır.

Buhara işidir."

- "Yok" dedi Osman, ters ters: "Ona değil, şu mor keseye bakarım. İçinde kitap olmalı."

Dursun Fakı;

- "Kitaptır" dedi. Sesi değişmişti: "Mushaf'dır. Allah Kelamı'dır. Konuk, gece uyku tutmaz, bunalırsa okuyup ferahlasın, içi aydınlansın diyedir, beğim."

(...) Dursun Fakı ya işitmedi, ya da işitmezlikten geldi ve her zamanki sesiyle konuştu;

- "Önce söyledim. Osmancık; baban Ertuğrul beğ gazi de bu odada kaldıydı."

(...)

- "Baban Ertuğrul beğ gazi de sorduysa. Şeyhim Ede Balı'ya, bu kitap nedir, diye."

Ve anlattı Dursun Fakı, usul usul ve Osman'ın dalıp gidişine rüyalandaki sesleri andıran bir sesle erişerek:

Ertuğrul, onlar gidip de yalnız kaldıktan sonra Besmele ile Mushaf'ı almıştır. Kibleye dönerek okumaya başlamıştır. Ve tan yeri ağarana kadar, hep ayakta, okumuştur. Ancak ilk horozlar öterken takatı tükenmiş, içi geçmiştir; sedire ilişmiş, oracıkta uyuya kalmıştır.

Ve Ertuğrul, bir saat kadar ya süren ya sürmeyen bu uykuda görüntüleri olmayan, buna karşılık sesleri kulağından hiçbir zaman silinmeyen, beynine yerleşen bir rüya görmüştür:

Konuşan, ona öyle gelir ki, Mushaf'tır, inançtır. Ve ses, ona öyle gelir ki, neyledir, bülbüllerdir; ama kelimeler, hiçbir insanın söyleyemeyeceği kadar açıktır.

Ve bu ses şöyle demiştir: "Senin ve çocuklarının ve onların da çocuklarının çocuklarının ve bütün soyunun sopunun şerefi ve kudreti ve yücelmesi Allah Kelamı'na gösterdiğin bu saygıdadır ve bu saygı sayesinde ve bu saygıya bağlıdır; çünkü hakkı ve hakikatı ve doğruyu, adil olanı idrak ediş bu saygıdadır."

Tarık Buğra, Osmancık

(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Aşağıdaki tablolarda üniteye ilişkin bazı kavramlar yer almaktadır. İstenen ifadelere göre tabloları doldurunuz.

Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Vefa	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Diğerkâmlık	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

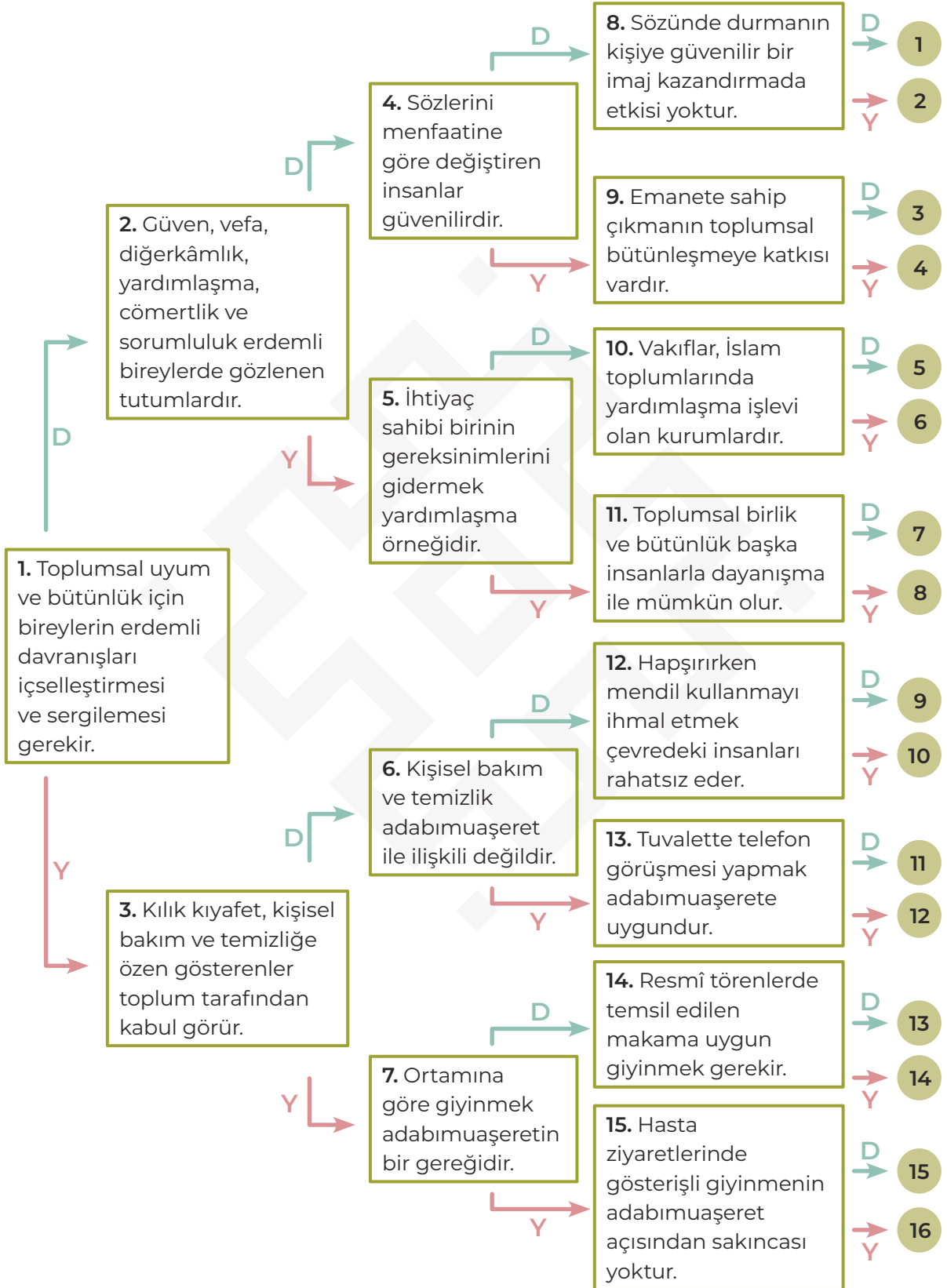
Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Cömertlik	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1-8. sorulardaki açıklamaları harf ile verilen erdemlerle eşleştirerek doğru harfi parantez () içine yazınız.

Açıklama	Erdemler
1. () Eli açıklık, başkalarıyla paylaşmaya açık olma.	a) Adalet
2. () İtimat, emin olma, kuşku duymadan inanma.	b) Cömertlik
3. () Sevgi, dostluğa gönülden bağlılık, yakınlık ve içten gelen borç duygusu.	c) Diğerkâmlık
4. () Zor durumdaki ya da ihtiyaç sahibi birinin ihtiyacını karşılama, yükünü yükünü paylaşma.	ç) Dürüstlük
5. () Ahlaki açıdan insanın kendi için istediğini başkası için de istemesi ve kimi zaman kendisini başkalarına adaması.	d) Güven
6. () İnsanın eylem ve davranışlarının sonuçlarıyla ilgili hesap verebilmesi.	e) Duyarlılık
7. () Kişinin çevresindeki insanlara, diğer canlılara ve olaylara karşı hassas ve ilgili olması.	f) Sorumluluk
8. () Her koşulda doğruyu söyleme ve doğrudan yana tavır alma.	g) Yardımlaşma
	ğ) Vefa

9. Aşağıda doğru/yanlış tipinde ifadeler içeren bir tanılayıcı dallanmış ağaç verilmiştir. Birinci ifadeden başlayarak her doğru ya da yanlış cevabınıza göre çıkışlardan sadece birini işaretleyiniz.

10-13. soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.

10. Aynı toplumda yaşayan insanlar arasında güven ortamının inşa edilmesinde hangi davranışlar etkilidir?

.....

.....

.....

11. İnsanlar arasındaki iyi davranışların toplumun birlik ve beraberliğine nasıl bir katkısı vardır?

.....

.....

.....

12. Kişisel bakım ve temizliğe dikkat etmek kişiler arası ilişkileri nasıl etkiler? Açıklayınız.

.....

.....

.....

13. Hasta ziyareti ve taziyelerde giyim kuşama neden dikkat edilmelidir?

.....

.....

.....

14-18. sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

14. Aşağıdakilerden hangisi kişisel temizlik ve bakımın insanlara kazandırdıklarından değildir?

- A) Sağlıklı olmak B) Öz güvenli olmak C) Saygınlık kazanmak
- D) Refah içinde yaşamak E) Huzurlu ve mutlu hissetmek

15. Aşağıdakilerden hangisi toplumda güven ortamının oluşması için gerekli davranışlardan değildir?

- A) Adil olma B) Temiz olma C) Dürüst olma
- D) Yardımlaşma E) Sözünde durma

16. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yaygın olan orta sandığı uygulaması, Ahilik Teşkilatı üyelerinin katkılarıyla biriktirilen ortak bir sermaye oluşturma esasına dayanır. Söz konusu uygulama; esnaf ve sanatkârların karşı karşıya kaldıkları kaza, hastalık, ölüm gibi riskli durumlarda veya gerekli ham madde ve araç gerecin temin edilmesi sürecinde bu sermayenin kullanılmasını öngörür.

Sandık uygulamasıyla ilgili bu bilgi

- I. cömertlik,
- II. yardımlaşma,
- III. vefa,
- IV. dayanışma

kavramlarından hangileriyle doğrudan ilişkilidir?

- A) Yalnız II
- B) I ve II
- C) II ve IV
- D) I, II ve III
- E) I, III ve IV

17. Aşağıdakilerden hangisi adabımuaşerete uygun giyinmenin toplumsal faydalarından biri değildir?

- A) Bireyin gösterişli olmasını sağlar.
- B) Bireyin topluma uyumunu sağlar.
- C) Bireyde öz güven duygusunu geliştirir.
- D) Topluma aidiyet duygusunu kuvvetlendirir.
- E) Toplumsal hayatta kişiye saygınlık kazandırır.

18. “Osman Bey Eskişehir’de bir pazar yeri kurdurur, pazara civardaki Türkler ve Bizanslılar da gelirdi. Bu bölgede yaşayıp pazarcılık yapan Bizanslılar, yaptıkları güzel bardakları pazara getirip satarlardı. Bir gün Germiyanlı bir bey, Bizanslı bir pazarcıdan bir bardak aldı ve parasını vermedi. Bizanslı pazarcı, Germiyanlı beyi Osman Bey’e şikâyet etti. Osman Bey, Germiyanlı beyi yanına getirtip Bizanslı pazarcının hakkını aldı ve Bizanslı pazarcılara saldırmamalarını emretti.”

Bu parçaya göre Osman Bey’in davranışı toplumda nasıl bir etki yaratmıştır?

- A) Esnafın cömertlik yönünü kuvvetlendirmiştir.
- B) Yardımlaşma ve dayanışma bilincini geliştirmiştir.
- C) Toplumda güven ortamının oluşmasını sağlamıştır.
- D) Alışverişte insanların tutumlu olmasını sağlamıştır.
- E) Pazara bakımlı gitmenin önemini anlaşılmasını sağlamıştır.

Öz Değerlendirme

“Kişisel Tutum ve Adabımuâşeret” ünitesi kapsamında kendinizi değerlendirmek amacıyla aşağıda verilen öz değerlendirme formunu doldurunuz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Adı ve Soyadı:

Numara-Sınıf: -

Aşağıda kişisel tutum ve adabımuâşeret ilişkisi çerçevesinde bazı tutum ve davranışlar yer almaktadır. Bu tutum ve davranışlar size uygun değilse “Hiçbir zaman”, kısmen uygunsa “Bazen”, çok uygunsa “Her zaman” kutucuğuna onaylama işareti (✓) koyunuz.

No.	Tutum ve Davranışlar	Her Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
1	İnsanlarla ilişkilerimde doğru sözlü olmaya dikkat ederim.			
2	İnsanlarla kurduğum ilişkilerde güven bağının oluşmasını önemserim.			
3	İnsanlara karşı cömert ve duyarlı davranırım.			
4	İnsanlarla saygı ve görgü çerçevesinde ilişki kurarım.			
5	Verdiğim sözleri tutmaya özen gösteririm.			
6	Topluma ait maddi ve manevi değerlere sahip çıkarım.			
7	Gerekli durumlarda insanlara yardım etmeye çalışırım.			
8	Sahip olduğum imkânları başkalarının yararı için kullanırım.			
9	Başkasının bana karşı sergilemesini istemediğim bir davranışı ben de bir başkasına sergilemem.			
10	Herhangi bir konuda üzerime düşen sorumlulukları yerine getiririm.			
11	Kıyafetlerimin temiz ve düzenli olmasına her ortamda özen gösteririm.			
12	Resmî törenlerde ortama uygun kıyafetler giyerim.			
13	Nişan, düğün gibi özel günlerde özenli giyinirim.			
14	Taziyelerde gösteriştan uzak kıyafetler giyerim.			
15	Toplum sağlığını korumak için kişisel bakım ve temizliğime dikkat ederim.			

3.

Ünite

Aile ve Akrabalık İlişkilerinde Adabımuaşeret

3.1. Aile İçi Tutum ve Davranışlarda Adabımuaşeret

3.2. Akrabalık İlişkilerinde Adabımuaşeret

Hazırlık

1. Kendinizi en çok nerede, kimlerin yanında rahat ve güvende hissedersiniz?
2. “Evceğizim evceğizim saklar benim hâlceğizim.” atasözü, aile içindeki hangi değerlerin önemine dikkat çekmektedir?

Anahtar Kavramlar

aile, akraba, anne baba hakkı, evlat, merhamet, saygı, sevgi, sılayırahim

Ünite
Karekodu

Ünite
Sunusu

3.1. Aile İçi Tutum ve Davranışlarda Adabımuaşeret

Görsel 3.1: Nikâh

Aile kurumu, evrensel olmasına karşın devirden devire ve bölgeden bölgeye farklılık göstermiştir. Bu durum onun ortak ve kapsayıcı bir tanımının yapılmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Ancak toplum nezdinde kabul gören aile, resmî nikâh yoluyla kurulmuş olmandır (Görsel 3.1). Aile, toplumun en küçük yapı taşıdır. Sevgi, saygı, güven duyma, yardımlaşma, dayanışma gibi ihtiyaçlara karşılık vermesi, aile kurumunu sosyal bir etkileşim alanı hâline getirir. Ailede sergilenen tutum ve davranışların adabımuaşerete uygun olması, diğer sosyal alanlara da olumlu yansır. Böylece ailelerin birleşiminden meydana gelen toplumda düzenli bir işleyiş sağlanır.

Çağdaş Türk toplumunda çeşitli aile tipleri gözlemlenir. Bu aile tiplerini bilmek, onların toplumdaki işlevlerini ve aile içinde görgü kurallarını uygulayış biçimlerini belirleme bakımından önemlidir. Buna göre aile, yerleşim esasına göre köy ailesi ve kent ailesi; birey sayısı açısından geniş aile ve çekirdek aile; otorite bakımından anaerkil aile ve ataerkil aile olarak sınıflandırılır. Demokratik aile tipinde ise kararlar, ailede yaşayan bütün bireylerin katılımıyla alınır. Aile tipleri çeşitlilik gösterse de hepsinden toplumdaki ortak adaba uymaları beklenir.

Nine, dede, hala, teyze, amca, dayı gibi akrabaların bir arada yaşadığı geniş ailelerde büyükler küçüklere yol gösterir; hayatın getirdiği birtakım zorluklarda onlara destek olur. Küçükler de aile büyüklerine saygılı davranır. Böylece kuşaklar arasında birlik ve beraberlik sağlanır. Bu şekilde oluşan güçlü aileler, güçlü toplumları inşa eder. 21. yüzyılda geniş ailelerin sayısı azalma eğilimi gösterse de Türk-İslam kültüründe aile büyüklerine verilen önemin bir sonucu olarak geniş aileden çekirdek aileye geçiş keskin şekilde olmamıştır. Hayat eskiden olduğu gibi aile büyükleriyle paylaşılmaya devam edilmiş, aradaki bağlar güçlü tutulmuştur. Neslin devamı ve evin neşesi olarak görülen çocuk da ailede değer görmüştür.

İnsanlar saygı ve sevgi bağı kurabilecekleri biriyle hayatını birleştirme ihtiyacı duyar. Kadın ve erkek arasındaki bağ kurma ihtiyacı insanın doğasından ileri gelmektedir. **“Kendilerinde sükûn bulmanız için kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi koyması onun delillerindendir, bunda düşünen topluluklar için büyük ibretler vardır.”** (Rum suresi, 21) ayeti bu durumun insan fitratından kaynaklandığından bahseder. Üstelik bunun Allah'ın varlığının kanıtlarından biri olarak sunulması, İslam'da evliliğe verilen öneme işaret eder. İnanç ve değerlerin gelecek nesillere aktarımı ilk olarak aile üzerinden gerçekleşir. Bu nedenle aile, adabımuaşerete uyma alışkanlığının kazanılması noktasında önemli bir kurumdur. Aile içinde adabımuaşerete hassasiyet gösterildikçe bunun toplumda yansımaları da artar.

Türk kültüründe evlilik olgusuna oldukça önem verildiği bilinmektedir. Devlet büyüklerinden milletin çeşitli kesimlerine kadar bütün sosyal gruplarda yaygın şekilde uygulanan bu gelenek, toplumsal yapıyı güçlendirmiştir (Görsel 3.2). Evlilikle ilgili bilgi ve belgelere Çince ve Türkçe ilk kaynaklardan itibaren rastlanmaktadır. Buna göre evlilik geleneğinin izleri Hunlara kadar uzanmaktadır. Aradan geçen zamana rağmen bu gelenekler, ufak değişikliklerle Göktürkler ve diğer Türk toplumlarında yaşamaya devam etmiştir.

Görsel 3.2: Halife Abdülmecid'in kızı Sultan Dürrüşehvar'ın düğününden bir kare

Sıra Sizde

Aşağıda ailenin tanımı ve aile hayatına dair sözler verilmiştir. Bu tanım ve sözlerden yola çıkarak kendi aile tanımınızı ilgili alana yazınız.

1. "Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik; ev, familya."

Güncel Türkçe Sözlük

2. "Aile, geçmişin mirasıdır ve geleceğin teminatıdır."

Ahmet Hamdi Tanpınar

3. "Aile, kralların bile giremediği bir kaledir."

Ralph Waldo Emerson

Bana göre aile:

Eşler Arasında Adabimuaşeret

Evlilik, birbirini tanıyıp seven bir kadın ile bir erkeğin birlikteliğini meşru bir zeminde sürdürmesini sağlayan hukuki sözleşmedir. Kurulacak ailenin toplum tarafından kabul görmesi için bu sözleşme gereklidir. Evliliğin gerçekleşmesiyle eşler arasında birtakım hak ve sorumluluklar oluşur ve eşlerden bu haklara saygı duyması ve sorumlulukları yerine getirmesi beklenir. Toplumsal düzenin devamlılığı için önemli sayılan nikâh, eşlerin birbirini üzerindeki haklarını güvence altına alır.

Evliliği sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek için eşlerin bazı hususlara dikkat etmesi, davranışlarına özen göstermesi gerekir. "İki dünya saadeti"nin sağlanması amacıyla eşler birbirini iyiliğe teşvik etmeli, kötülüklerden sakındırmalıdır. Aile içi barış ve huzur ortamı için eşe güzel ve saygılı bir üslupla hitap etmek, ilişkiyi her an özenle sürdürmek önemlidir. Eşlerin birbirinin mahremiyet alanına saygı göstermesi ve kusurlarını örtmesi de aradaki sevgi bağının güçlenmesini sağlayan hususlardandır.

Bunların yanı sıra yaşanacak olası sorunların çözümünde yapıcı davranmak, sakin ve insafli olmak, gönül almak gibi olumlu yaklaşımlar eşler arasındaki bağı güçlendirir. Eşler güzel günlerde olduğu gibi zor zamanlarda da dayanışma içinde olmalı, aidiyet duygusunu sürekli canlı tutmalıdır.

Türk tarihinde eşler arasındaki sevgi, güven, bağlılık ve dayanışma toplumun bütün kesimlerinde kendini göstermiştir. Dede Korkut Hikâyeleri'nin birçoğunda eşler arasındaki muhabbet, sadakat ve dayanışmadan bahsedilmektedir. Söz gelimi Duha oğlu Deli Dumrul Hikâyesi'nde karısı, Deli Dumrul için canını vermeyi kabul eder. Dumrul, eşine kıyamayıp Allah'a

“Alırsan ikimizin canını beraber al.

Bırakırsan ikimizin canını beraber bırak,

Keremi çok Kadir Tanrı.” diye dua eder. Bu dua, Allah'ın hoşuna gider ve karı kocaya 140 yıl ömür verilir.

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde hakanın eşi “hatun” ünvanıyla onun yanında yer almış, devlet yönetiminde etkili olmuştur. Kağan sefere çıktığı zamanlarda hatun ülkeyi yönetmiş ve elçileri kabul etmiştir. İlk Türk-İslam devletlerinde ise hükümdar eşleri “terken” ünvanıyla devlet yönetiminde söz sahibi olmuştur. Terkenlerin kendilerine ait yurtluk denen toprağı, divanı ve askerî birlikleri olduğu bilinmektedir. Osmanlı padişahları da idari konularda eşlerinin fikirlerine önem vermiştir. Bu örnekler Türk kültüründe tarih boyunca eşlerin birbirine sadık olduğuna ve güven duyduğuna işaret eder.

Sıra Sizde

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Eşler arasında sevgi ve saygının yanı sıra arkadaşlık ilişkisinin de olması İslam kültüründe önemsenmiştir. Bu durum, eşlerin hayatı paylaşmasının bir yolu olarak görülmüştür. Hz. Muhammed, eşi Hz. Aişe ile koşu yapmış, mızrak yarışlarına katılmış ve onunla güzel vakit geçirmeye özen göstermiştir. Allah Resulü, zekâsıyla ön plana çıkan Hz. Aişe'nin sorularına cevap vermekten büyük keyif almış, onunla her fırsatta sohbet etmeye çalışmıştır. Ashabına da bu doğrultuda örnek olmuş, “İmanca en olgununuz ahlakça en güzel olandır. En hayırlınız eşlerine karşı hayırlı olandır.” buyurmuştur.

Eşlerin birbirine karşı sergilemesi gereken davranışlar konusundaki düşüncelerinizi ilgili alana yazınız.

Ebeveyn ile Evlat Arasında Adabımuaşeret

Çocuğun toplumda sergileyeceği tutum ve davranışlar, erken dönemde aldığı terbiye ve kazandığı görgüyle doğrudan ilişkilidir. Büyüklerinden gördüğünü özümseyen çocuk, toplumsal yaşamını bunlar doğrultusunda geliştirir. Aile içinde çocuğa verilen terbiye, toplumun geleceğini şekillendirmesi bakımından önemlidir. Özellikle anne ve babaya ya da çocuğun bakımını üstlenen kişilere kültürel aktarım konusunda önemli sorumluluklar düşmektedir.

Çocuğun toplumsal hayatta sorumluluklarını kabul edip bunların gerekliliklerini yerine getirmesi, duygularını kontrol edebilmesi, kendini geliştirmesi, bulunduğu ortamda değer üretebilmesi, eğitim ve iş hayatında üretken olabilmesi anne babanın yetiştirme biçimi ile ilişkilidir.

Ebeveyn; çocukları için rol modeli olmalı, onların okul sürecindeki ve daha sonraki sosyal ilişkilerini uyumlu bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli tedbirleri almalıdır. “Ağaç yaşken eğilir.” atasözünden de anlaşılacağı üzere çocukluk çağında öğretilmeyen değerlerin ilerleyen zamanlarda kazandırılmasının zor olduğu bilinir. Bunun için öncelikle anne ve baba, kendi arasındaki iletişime özen göstermelidir. Ev içinde ve dışında sergiledikleri tutum ve davranışlara dikkat etmelidir. Bu bağlamda ebeveynin üzerinde durması gereken belli başlı hususlardan söz edilebilir. Temiz ve düzenli olmak, verdiği sözü tutmak, dürüst ve adil olmak, birbirine ve çevresindekilere nazik ve saygılı davranmak, doğayı korumak, yardımlaşma ve dayanışma içinde olmak, akraba ve komşuları gözetmek, gıybetten uzak durmak, suizandan kaçınmak, sorumluluklarını yerine getirmek, misafirperver olmak, dinî ve millî değerlere karşı hassas olmak, farklılıklara hoşgörülle yaklaşmak gibi tutum ve davranışlarla ebeveyn, çocuğuna örnek olmalıdır. Kur’an-ı Kerim’in **“Şunu da bilin ki mallarınız ve evlatlarınız sizin için bir imtihan sebebidir.”** (Enfal suresi, 28) ayeti de çocuk yetiştirme konusunda ebeveynin büyük sorumluluklar düştüğünü ifade eder.

Ebeveyn, hayatın her an ve alanında sorumluluk bilinciyle hareket etmeli; söz konusu tutum ve davranışları yaşam biçimi hâline getirerek evladına kazandırmalıdır. Bu anlayışla yetişen çocukların gelecekte içinde büyüdüğü ailelere benzer aileler kurmaları mümkündür. Hayatının ilk evresinde anne ve babasıyla geçirdiği zaman, çocuğun duygusal yapısının temelini oluşturur. Bu dönemde kurulan bağlar, çocuğun topluma uyum sağlaması ve diğer insanlarla olumlu ilişkiler geliştirmesine zemin hazırlar. Anne ve babasıyla güçlü bir bağ ve iletişim kurması, çocuğun kendini tanımasına yardımcı olur; duygularını ifade etmesini, ihtiyaçlarını anlayıp başkalarıyla etkileşim kurmasını kolaylaştırır. Çocuk, sevgiyi ilk önce bebeklik döneminde anne ve babasından görür. Bebeğe şefkat ve ilgi gösterilmesi, ihtiyaçlarının zamanında karşılanması, onun için fedakârlık yapılması bu süreci daha sağlıklı hâle getirir. Büyüdükçe duygularının önemsendiğini, fikirlerinin dikkate alındığını, başa çıkamadığı durumları anne ve babasıyla paylaşabildiğini gören çocuğun, ebeveyniyle bağı güçlenir. Anne ile babanın arasındaki saygı ve sevgi temelli diyalog, çocuğa örnek teşkil eder. Ev işlerinde anne ve babanın yardımlaşması, birbirinin hassasiyetlerini gözetmesi, hediyeleşmesi, birbirine karşı anlayışlı olması çocuğun bu davranışları özümsemesine yardımcı olur. Yaptığı hataların hoşgörülle karşılandığını gören çocuk, hatalarını daha kolay telafi edecek ve sosyal ilişkilerinde olumsuz durumlar karşısında daha yapıcı tutumlar sergileyecektir.

Sıra Sizde

Lokman suresinden alınan aşağıdaki ayetlerden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

“Hani Lokman, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: ‘Yavrum! Allah’a ortak koşma. Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür.’ ”

(Lokman suresi, 13)

“(Lokman öğütlerine şöyle devam etti): ‘Yavrum! Şüphesiz yapılan iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa ve bir kayanın içinde yahut göklerde ya da yerin içinde bile olsa, Allah onu çıkarır, getirir. Çünkü Allah latiftir, habirdir.’

(Lokman suresi, 16)

‘Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir.’

(Lokman suresi, 17)

‘Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüneni sevmez.’

(Lokman suresi, 18)

‘Yürüyüşünde ölçülü ol. Sesini alçalt.’

(Lokman suresi, 19)

Siz de anne baba öğütlerinden örnekler veriniz. Cevabınızı ilgili alana yazınız.

İslam dinine göre çocuklara dini öğretmek ve onları vatana millete hayırlı bireyler olarak yetiştirmek anne ve babanın temel görevlerindedir. Evlatlara eşit fırsatlar sunmak, özellikle kız ve erkek çocuklar arasında adaleti sağlamak aile içinde birlik ve beraberliği pekiştirir. Yetişkinlikte iyi kişilik özellikleri gösteren bireyler olmaları için çocuklara güvenmek, sevgiyle yaklaşmak ve onları yaptıkları iyi işlerde gerçekçi bir yaklaşımla desteklemek gerekir.

Bunların yanı sıra çocukların ayrı bir birey olduğu bilinciyle onları küçük düşürecek tutum ve davranışlardan kaçınmak iyi karakterli bireylerin yetişmesi bakımından önemlidir.

Adabımuaşerete göre ev işlerinde anne babaya yardım etmek, ebeveynin odasına izin alarak girmek, yaptıkları fedakârlıklar için onlara minnettar olmak ve kişisel sorumlulukları yerine getirmek çocuklardan beklenen davranışlardandır. Çocukların bu gibi davranışların önemini bilincinde olarak onları sergilemesi aile içinde huzur ortamının sürekliliğini sağlar.

Türk toplum hayatında aile; gücünü saygı, samimiyet ve vefaya dayanan kuvvetli bağlardan almaktadır. Bu bağlamda özellikle aile büyükleri önemsenmiştir. İnsanlar yaşlılık çağına eriştiğinde eş kaybı yaşamış olabilir, çevrelerinde aynı kuşaktan insanlar azalmış olabilir ve hızla değişen dünyaya ayak uydurmakta zorluk çekebilirler. Bu durum onların içe kapanmasına veya mutsuz olmasına sebep olabilir. Yaşlıların bu süreci daha kolay yönetebilmek için çocuklarına ve torunlarına ihtiyacı vardır. Sosyal hayata yaşlıların da katılmasını sağlamaya çalışmak ve onları ihtiyaç duydukları yönlerden desteklemek önemli toplumsal sorumluluklardandır.

İslam kültüründe anne babaya hürmet göstermek ve yaşlılık çağında onların bakımlarını üstlenmek aile hayatında değer verilen hususların başında gelir.

Kur'an-ı Kerim'de "Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya ve babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara 'öf!' bile deme. Onları azarlama. Onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: 'Rab-bim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.'" (İsra suresi, 23-24) buyrulması İslam dininde anne ve babaya hürmet etmenin Allah'a şirik koştanmamaktan sonraki en önemli mesele olduğunu gösterir (Görsel 3.3). "Cennet an-nelerin ayakları altındadır." anlayışı annenin Türk-İslam kültüründeki yeri ve değerine işaret eder. Hadisîşeriflerde anneye hürmet konusu sık sık vurgulanmıştır. Annesini sırtına alıp Kâbe'yi tavaf ettiren bir genç, Allah Resulü'ne annesinin hakkını ödeyip ödeyemediğini sorunca "Hayır, bu yaptığın annenin hakkını ödemeye yetmez." cevabını almıştır. (Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 1/15)

Görsel 3.3: Aile büyüğüne hürmet

Sıra Sizde

Aşağıdaki hadis ve şiirden yola çıkarak kültürümüzde anneye hürmetin önemiyle ilgili düşüncelerinizi ilgili alana yazınız.

"Sahabelerden biri şöyle anlatıyor: Dedim ki, Ya Resulallah; kime iyilik edeyim? 'Annene' dedi. Sonra kime iyilik edeyim, dedim. 'An-nene' dedi. Daha sonra kime iyilik edeyim? dedim. 'Annene' dedi."

Müslim, *Birr*, 2

"Yoh men heçem,
Men yalanam,
Kitap kitap sözlerimin
Müellifi: benim anam!.."

Bahtiyar Vahapzâde, *Şiirler*

İnsanların beslenme, barınma gibi fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra sevgi, ait olma gibi psikolojik ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçların karşılanması insana huzur ve mutluluk verir, onu güçlendirir. İnsanlar aileleri sayesinde modern çağda artış gösteren stres ve kaygılardan uzaklaşır. Birlikte vakit geçirmek, ortak ilgi alanı oluşturmak, konuşup dertleşmek bireyleri rahatlattığı gibi aile bağlarını da güçlendirir.

Ebeveyn çocuk ilişkisinin sevgi ve saygı doğrultusunda kurulması, her iki tarafta olumlu tutum ve davranışlar geliştirir. Anne ve babasının saygı ve sevgi dolu yaklaşımını gören çocuk; ebeveynine, kardeşlerine ve arkadaşlarına aynı duyguları kolaylıkla yansıtır. Çocuğu tarafından sevildiğini ve sayıldığını hisseden ebeveyn ise ruhsal ve bedensel yönden daha güçlü olur. Aile içinde sevgi ve saygı gören bireyde olumlu benlik algısı olduğundan kişi kendi değerinin de farkına varır.

Evli çiftin arasında sevgi ile saygının yanında arkadaşlık bağının da olması, aile içi ilişkilerin sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlar. Evlilikte dostane tutum ve davranışlar, eşlerin hayatı paylaşmasını kolaylaştırarak aile kurumunu kuvvetlendirir. Bu fikirler Türk romanlarında da işlenmiştir. Halide Edip Adivar, Peyami Safa, Abdülhak Şinasi Hisar, Semiha Ayverdi gibi pek çok yazarın eserlerinde karı koca arkadaşlığına yapılan vurgulara rastlanır.

Sevgi, saygı, vefa gibi duyguların aile içinde egemen olması ve bunların sosyal hayata yansımaları toplumun da barış içinde varlığını sürdürmesine katkıda bulunur. Bu bağlamda düşünüldüğünde aile içi huzur, toplumsal huzurun temelidir.

3.2. Akrabalık İlişkilerinde Adabımuaşeret

Arapçada “yakın” anlamına gelen “karīb” kökünden türemiş olan “akraba” sözcüğü, “bir kimsenin soyca yakın olduğu insanlar” anlamına gelen bir kavramdır. Bir kadın ile erkek evlendiği zaman aralarında akrabalık bağı geliştirir, yeni bir sosyal yapı inşa eder. Her iki taraf da eşinin anne babası ve kardeşlerinden başlayarak bütün akrabaları ile akraba kabul edilir. İlerleyen dönemlerde dünyaya gelecek çocuklarla ve onların kuracakları ailelerle akraba kadrosu genişler. Bu süreçte akrabalık kavramını önemsemek, sılayırahim ihmal etmemek, akrabalarla iletişimi özenle ve her fırsatta sürdürmek hem kişisel hem toplumsal huzur için gereklidir. Sılayırahim, akrabalarla iletişimi sürdürmek demektir. Akrabalarla kurulacak sıkı bağlar sayesinde toplumda birlik ve beraberlik oluşur; düzen, dirlik sağlanır ve ayrışmanın önüne geçilir.

Sıra Sizde

Aşağıdaki metinlerden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

- Büyük bir imparatorluk kurarak dünya tarihinde önemli bir yere sahip olan Osmanlı Devleti, diğer beylik ve devletlerle akrabalık ilişkisi kurmanın ne denli önemli olduğu bilinciyle Kuruluş Dönemi'nde birçok Türk beyliğiyle akrabalık ilişkileri kurmuştur. Bunların en önemlileri Söğüt ve çevresindeki beyliklerle ilişkileridir. Osmanlı Beyliği, özellikle Germiyan, Menteşe, Aydın ve Saruhan beylikleriyle akrabalık kurarak onların desteğini almış ve böylece güçlenmiştir.

- Sultan Abdülhamid, Söğüt Alayı adı verilen bir muhafız birliği kurmuştu. Bu birliğin en büyük özelliği, askerlerinin Ertuğrul Bey'le Söğüt'e gelip orada beylik kuran ailelerin torunlarından seçilmiş olmalarıydı. Sultan Abdülhamid'in başkâtibi Tahsin Paşa, hanedan akrabalarından oluşan Söğüt Alayı'nın padişaha sadakatini hatıratlarında zikretmiştir.

Akrabalık bağlarının bireysel ve toplumsal güçlenmeye katkıları neler olabilir? Cevabınızı ilgili alana yazınız.

.....

.....

Sosyal bir varlık olan insanın ruh hâlinin iyi olması yakın çevresiyle uyumuna bağlıdır. Söz konusu uyum ancak akrabalarla iletişim yoluyla sağlanabilir.

Nitekim yalnızlık duygusundan akrabalarla geçirilecek vakit sayesinde kurtulmak mümkündür. Bu amaçla akrabalar korunup gözetilmeli, onlarla her fırsatta iletişim kurulmalı, ilişkiler kuvvetlendirilmelidir. Akrabalar arasında dayanışma ve yardımlaşmayı canlı tutmak için çaba gösterilmelidir.

“Demek fırsat bulup iş başına geçtiğinizde bozgunculuk çıkaracak ve akrabalarla bağları koparacaksınız.” (Muhammed suresi, 22) ayeti bozgunculuk çıkarmak ile akrabalarla bağların koparılması arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'de **“Hiç şüphesiz ki Allah adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emrediyor.”** (Nahl suresi, 90) buyrulması akrabalara iyilik yapma sorumluluğuna dikkat çeker. Hz. Muhammed'in “İlgisini senden kesenden sen ilgini kesme, sana vermeyene sen ver, kötülük yapanı affet.” (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/148) hadisişerifi bu emrin her durumda -akrabaların bize karşı davranışları iyi olmasa bile- yerine getirilmesi gerektiğini gösterir.

Nitelikli bir toplum kurabilmek için akrabalarla sağlıklı ilişkiler geliştirmek gerekir. Toplumunu iyileştirmeyi hedefleyen Kur'an-ı Kerim'deki **“Allah'a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi şirk koşmayın. Bununla beraber anne ve babanın ikisine, akrabaya, yetimlere, miskinlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşına, uzak arkadaşına, yolda kalmışa, elinizin altındakilere iyilik yapın.”** (Nisa suresi, 36) ayeti iyiliğin halka halka genişletilmesi yöntemiyle toplumsal ilişkiler ağının güçlenmesine katkıda bulunulabileceğine işaret etmektedir.

Bugün iletişim kurma yollarının çeşitlenmesi, akrabalarla haberleşmeye katkıda bulunmaktadır. Yüz yüze görüşmek iyi bir yol olsa da bunun mümkün olmadığı zamanlarda telefonlaşmak, görüntülü konuşmak, mesajlaşarak hâl hatır sormak da akrabalar arası iletişimin kesilmemesini sağlar.

Hayatın olağan akışı içinde beklenmedik durumlarla karşılaşmak söz konusu olabilmektedir. Akrabalar kayıplar yaşadığında ya da olumsuz durumlarla karşı karşıya kaldığında onların yanlarında olmak, süreci kabullenip yeni duruma uyum sağlamalarına yardımcı olur. Özellikle hastalık, yas gibi zor süreçlerde akrabaların üzüntüsünü paylaşmak ve onlara destek olmak akrabalık bağlarını kuvvetlendirir. Doğum, nişan, kına gecesi, düğün gibi mutluluğun yoğun olduğu zamanlarda yakınlarla beraberlik, sevgi ve minnet duygusunu artırır (Görsel 3.4). Ayrıca böyle zamanları fırsat bilip birbirine dargın akrabalar arasında ara buluculuk yapmak, aile içi sorunların çözümüne katkıda bulunur.

Görsel 3.4: Kına gecesi

Böyle zamanlarda birbirine dargın akrabalar arasında ara buluculuk yaparak sorunun çözümüne katkıda bulunmak adabimuaşerete uygun bir davranıştır.

“Ağaç yaprağıyla gürler.” atasözü Türklerin değer dünyasında akrabalığın önemine işaret etmekte ve birtakım işlerin akrabadan destek alınarak daha kolay yürütüldüğüne dikkat çekmektedir. Akrabaların gözetilmesi, ziyaret edilmesi, ihtiyaç durumunda desteklenmesinin yanı sıra; sevinç, hastalık ve yas günlerinde onlarla birlikte olunması ilişkileri olumlu yönde etkiler. Böylece bireyler arasında kenetlenme artar ve toplumsal bağlar kuvvetlenir.

Tartışalım

Akrabalık ilişkileriyle ilgili aşağıdaki ifadelere göre soruyu cevaplayınız.

- Kendisine peygamberlik verildiği günlerde Hz. Muhammed'den İslam'a daveti önce yakın akrabadan başlayarak gerçekleştirmesi istenmiştir.
- İslam'a göre sadaka ve zekâtın öncelikle ihtiyacı olan akrabaya verilmesi gerekir.

Akrabalık bağı, bireye sizce ne gibi sorumluluklar yüklemektedir? Öğretmen rehberliğinde küçük gruplar hâlinde sınıfta tartışınız.

Sıra Sizde

a. “Sılayırahim”in size çağrıştırdığı sözcükleri 1 dakikalık süre içerisinde ilgili alanlara yazınız.

1.

5.

2.

6.

SILAYIRAHİM

3.

7.

4.

8.

b. Yukarıya yazdığınız sözcükleri kullanarak sılayırahim bağlamında anlamlı cümleler oluşturunuz. Oluşturduğunuz cümleleri ilgili alanlara yazınız.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

Aşağıdaki tablolarda üniteye ilişkin bazı kavramlar yer almaktadır. İstenen ifadelere göre tabloları doldurunuz.

Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Sılayırahim	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Akrabalık	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Merhamet	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Aşağıdaki harflendirilmiş kutucuklarda ailede adabimuaşeretle ilgili örnek olaylar yer almaktadır. 1-5. soruları kutucuklardaki harfleri kullanarak cevaplayınız. Aynı harfi birden fazla soru için kullanabilirsiniz.

a) Ahmet ile Hülya davet ettikleri bütün akrabalarının, düğünlerine katıldığını görür.	b) Seda, küs olan teyzelerini bir araya getirerek aralarındaki problemin çözümüne katkıda bulunur.	c) Ömer ve kardeşi Tuna birbirinin odasına kapıyı çalarak girer.
ç) İrfan Bey ile Hatice Hanım, oğulları Mert'in telefonunu ondan izinsiz kullanmaz.	d) Fatma Hanım ile Mehmet Bey uzun evliliklerini, öfkeliyken birbirlerini kırmamaya borçlu olduklarını ifade eder.	e) Geçici görme problemi yaşayan kuzeni, karşılaştıklarında Nil'e selam vermez. Kuzenin sağlık sorununu bilmeyen Nil ona kırılır. Onlar konuştuktan sonra işin aslı ortaya çıkar ve kuzenlerin arası düzelir.

Yukarıdaki örnek olaylardan hangileri

1. Sılayrahimle ilişkilendirilebilir?

.....

2. Mahremiyete uygun bir davranıştır?

.....

3. Öz denetim kavramıyla ilgilidir?

.....

4. İletişim terimiyle bağdaştırılabilir?

.....

5. Ara buluculuk kavramını vurgulamaktadır?

.....

6 ve 7. soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.

6. Sılayrahim kavramının anlamını günlük hayattan örnekler vererek açıklayınız.

.....

7. Bir ebeveynin, adabımuâşereti gözeterek çocuk yetiştirmesinin toplumsal düzene nasıl katkıda bulunduğunu açıklayınız.

8-11. sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

8. Aşağıdakilerden hangisi eşler arası iletişimde adabımuâşerete uygun tutum ve davranışlardan biri değildir?

- A) Sılayırahme özen gösterme
- B) Birbirine güzel üslupla hitap etme
- C) Eşi rencide etmekten kaçınma
- D) Kişisel mahremiyet alanlarına saygı duyma
- E) Sorunların çözümünde yapıcı tutum sergileme

9. Aile kurmanın temel şartı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Evlenirken düğün yapmak
- B) Kınadan önce nişan yapmak
- C) Kız isteme töreni gerçekleştirmek
- D) Nikâhla evlilik bağı kurmak
- E) Kına gecesi organizasyonu yapmak

10. Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütlerden hangisi ailede adabımuâşerete yöneliktir?

- A) Namazı dosdoğru kıl.
- B) Allah'a ortak koşma.
- C) Anne ve babanla iyi geçin.
- D) Yürüyüşünde alçak gönüllü ol.
- E) Başına gelen musibetlere sabret.

11. Aşağıdakilerden hangisi sılayırahimin önemini vurgulayan ifadelerden biri değildir?

- A) Akrabalık bağlarını kuvvetlendirir.
- B) Dinî emrin yerine getirilmesini sağlar.
- C) İnsanları yalnızlık duygusundan kurtarır.
- D) Akrabaları habersiz ziyaret etme imkânı tanır.
- E) Toplumsal birlik ve beraberliğe katkıda bulunur.

3. Ünite
e-içerik

Öz Değerlendirme

“Aile ve Akrabalık ilişkilerinde Adabımuâşeret” ünitesi kapsamında kendinizi değerlendirmek amacıyla aşağıda verilen öz değerlendirme formunu doldurunuz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Adı ve Soyadı:

Numara-Sınıf: -

Aşağıda aile ve akrabalık ilişkilerinde sergilenmesi gereken bazı tutum ve davranışlar yer almaktadır. Bu tutum ve davranışlar size uygun değilse “Hiçbir zaman”, kısmen uygunsa “Bazen”, çok uygunsa “Her zaman” kutucuğuna onaylama işareti (✓) koyunuz.

No.	Tutum ve Davranışlar	Her Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
1	Anne ve babama karşı saygılı olmaya özen gösteririm.			
2	Aile içinde üstüme düşen sorumlulukları yerine getiririm.			
3	Ev işlerinde bana düşen görevleri yaparım.			
4	Evde başkalarının odasına girmeden önce kapıyı çalarım.			
5	Aile bireyleriyle iletişim kurarken üslubuma dikkat ederim.			
6	Ailenin diğer üyelerinin kişisel eşyalarını kullanmadan önce izin alırım.			
7	Aile içindeki özel konuları başkalarıyla paylaşmama-ya dikkat ederim.			
8	Sılayırahmi gözetmeye dikkat ederim.			
9	Yardımda bulunmaya ailem ve akrabalarımın başlarım.			
10	Akrabalarımınla iletişim hâlinde olmaya çalışırım.			
11	Ailem ve akrabalarımınla iletişimde nazik ve özenli olmaya dikkat ederim.			
12	Bayramlarda akrabalarımı ziyaret etmeye özen gösteririm.			
13	Yas zamanlarında akrabalarımın destek olurum.			
14	Doğum, nişan, düğün gibi mutlu günlerde akrabalarımın yanında olurum.			

4.

Ünite

Toplumda Adabımuaşeret

- 4.1. Ortak Kullanım Alanlarında Adabımuaşeret
- 4.2. Komşuluk ve Misafirlikte Adabımuaşeret
- 4.3. Yeme İçme Adabı
- 4.4. İstişare Adabı
- 4.5. Alışveriş ve Borçlanmada Adabımuaşeret
- 4.6. Oyun ve Spor Etkinliklerinde Adabımuaşeret
- 4.7. Eğlencelerde Adabımuaşeret
- 4.8. Bayram ve Anma Günlerinde Adabımuaşeret

Hazırlık

1. Ortak yaşam alanlarında adabımuaşerete uymaya neden özen gösterirsiniz?
2. Türk Millî Futbol Takımı, 2002 Dünya Kupası'nda Güney Kore'yi eleyerek dünya üçüncüsü oldu. Futbolcularımız Türk bayrağıyla Güney Kore bayrağını yan yana tutarak sportmenlik örneği sergiledi. Türk Millî Takımı bu davranışıyla hangi değerlere dikkat çekmiş olabilir?
3. Dinî bayramlarda aile büyüklerinin sizi ve anne babanızı sabırsızlıkla beklediğine şahit olmuşsunuzdur. Sizce bayramlarda aile büyüklerini ziyaret etmenin adabımuaşeret bakımından önemi nedir?

Anahtar Kavramlar

birlikte yaşama kültürü,
borçlanma, fair play,
istişare, komşuluk,
ortak akıl, yemek adabı

KAREKOD

Ünite
Karekodu

Ünite
Sunusu

4.1. Ortak Kullanım Alanlarında Adabımuaşeret

Bireyler toplumun diğer bireyleriyle hayatın her anında çeşitli mekânlarda bir araya gelmekte ve ortak kullanım alanlarının imkânlarından yararlanmaktadır. Toplumsal hayat, bireylere bu alanların kullanımıyla ilgili çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklar, kişinin yalnızca kendini düşünen bir birey olmasını engelleyerek onun toplum faydasını gözetmesini gerektirir. Toplumun diğer üyeleriyle uyumlu ilişkiler kurmak, toplumsal huzur ve sağlığı korumak ancak ortak alanlarda birtakım tutum ve davranışları sergilemekle mümkün olacaktır. Kütüphane, sağlık ocağı, ibadethane, okul, müze, park, sinema, restoran, kafe, trafik gibi ortamların şekillendirdiği bu tutum ve davranışlar kültürle göre farklılıklar gösterebilir. Bununla birlikte küreselleşmenin etkisiyle bu alanlarda uyulması beklenen evrensel tutum ve davranış kalıpları oluşmuştur.

Ortak kullanım alanlarında kişisel temizliğe özen göstermek, tuvaletleri temiz kullanmak, öksürme ve hapsirme anlarında ağız mendil ya da kolun iç kısmıyla kapatmak ve çevreyi temiz tutmak kişinin sorumluluğunda olan, adabımuaşerete uygun davranışlardır. Yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve özel gereksinimli bireylere ortak kullanım alanlarının giriş ve çıkışlarında öncelik tanımak bu alanlarda düzenin sağlanmasını kolaylaştırır. Uygun ses tonuyla konuşmak, asansör ile merdivenlerde sırayı gözetmek diğerlerine saygının bir göstergesidir ve toplumda huzur ortamının oluşmasına katkıda bulunur.

Ortak kullanım alanlarının başında gelen **okullarda** adabımuaşerete uyulması, eğitim ve öğretimin huzur içinde sürdürülebilmesi açısından önemlidir. Okul içinde olumlu bir iklimin oluşması öğretmen, öğrenci ve okul çalışanları arasında kurulacak sağlıklı iletişimle mümkündür. Öğrencilerin derse zamanında girmesi, öğretmen sınıfa girdiğinde sessizce ayağa kalkması ve derste söz alarak konuşması, öğretmene saygılı bir şekilde hitap etmesi, arkadaşlarıyla diyaloglarında ölçülü olması, izin almadan dışarı çıkması sınıf, laboratuvar ve atölyelerde uyum içinde ders işlenmesini sağlayan adabımuaşeret örnekleridir (Görsel 4.1).

Görsel 4.1: Söz alarak konuşan öğrenciler

Kantin ve yemekhaneye girmeden önce elleri yıkamak, bu ortamlarda sıraya uymak, yemek artıklarını ayrıştırarak çöpleri çöp kutusuna atmak görgü ve nezaket gereğidir. Davranışlara gösterilen özen sayesinde kantinde düzen sağlanmış olur.

Öğretmen, öğrenci, yardımcı personel, kantin çalışanları ve okula gelen velilerle iletişimde üsluba dikkat etmek okulun huzurlu bir ortam hâline gelmesini sağlayan özenli davranışlardır. Sınıfta, okulda ve okul çevresinde söz konusu davranışların sergilenmesi, toplumsal barışın sağlanmasında önemlidir.

Kütüphaneler insanların araştırma yaptığı, ders çalıştığı, kendilerini geliştirmek için kitap okuduğu ortak kullanım alanlarıdır.

Başkalarının dikkatini dağıtmaktan ve çalışmalarını bölmekten kaçınmak amacıyla sessiz olunması ve etraftaki kişilerle konuşulmaması kütüphane içinde sergilenmesi beklenen davranışlardandır. Her ortamda olduğu gibi kütüphanelerde de kirlilik, dağınıklık ve bir şeyler yiyip içmek etraftakilerin dikkatini dağıtarak çalışmaların verimini düşürür. Çalışmaların verimli yürütülebilmesi için kütüphanelerin temiz ve düzenli kullanılması önemlidir.

Müzeler, değerli eser ve nesnelere sergilendiği, insanlığın ortak mirasının korunduğu mekânlardır. Müze gezilerinde bilinçli hareket etmek ve adabımuaşerete uymak, bu ortamlara saygı bağlamında önemlidir. Sergilenen eser ve nesnelere incelerken dikkatli olmak, onlara dokunmaktan ve zarar vermektan kaçınmak, izin dâhilinde fotoğraf çekmek, tabelalardaki yönlendirmelere uygun davranmak dikkat edilmesi gereken hususların başında gelir. Yüksek sesle konuşmak, şakalaşmak gibi diğer ziyaretçileri rahatsız edebilecek davranışlardan uzak durmak, sağdan yürüyerek güzergâhı takip etmek müzede ziyaretçilerden beklenen davranışlardır.

Etkinlik

Aşağıdaki tablodaki etkinlik planı çerçevesinde bir gezi düzenleyiniz. Gözlemlerinizden yola çıkarak değerlendirme bölümündeki soruları cevaplayınız.

MÜZE GEZİSİ ETKİNLİĞİ

Gezi Tarihi:

Gezi Yeri: Müzesi

Geziye Gidiş-Geziden Dönüş Saati: /

Geziden Sorumlu Öğretmen:

Gezinin Amacı: Müze gezisinde adabımuaşerete uygun davranışlar sergileyebilme

Yönerge

1. Öğretmen rehberliğinde geziyi düzenleyeceğiniz bir müze seçiniz.
2. Belirlenen tarihte müzeye öğretmen rehberliğinde sınıfça gezi düzenleyiniz.
3. Gezi sırasında kurallara uyunuz.
4. Gezi sırasında çevrenizdeki kişilerin tutum ve davranışlarını gözlemleyiniz.
5. Gezi bitiminde değerlendirme bölümündeki soruları cevaplayınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.

1. Gezi sırasında adabımuaşerete uygun olarak hangi davranışları sergilediniz?

.....

2. Gezinin size kazandırdığı farkındalıkları adabimuaşeret açısından yorumlayınız.

.....

.....

3. Müze kurallarına uygun olmayan bir davranışla karşılaştığınızı düşününüz. Bu davranış karşısında nasıl bir tutum sergilerdiniz?

.....

.....

Görsel 4.2: Törenlerde sorumluluk alan öğrenciler

İnsanlar, tarihlerindeki önemli olay ve kişileri anarak toplumsal kimliği güçlendirmek ve millî hafızayı canlı tutmak ister. Bu amaçla **kutlama** veya **anma törenleri** düzenler. Söz konusu törenlerde dikkat edilmesi gereken bazı hususlardan söz edilebilir. Kutlama ve anma törenlerinde belirlenen alanda zamanında yer almak, bunların başında gelmek. Böylece

törenin akışı bölünmemiş olur. Törenlerde giyim kuşama dikkat edilir, görev ve sorumluklar yerine getirilir (Görsel 4.2). Kutlama törenlerinde yapılan konuşmalar, okunan şiirler, düzenlenen etkinlikler saygı ve neşe içinde takip edilir. Söz konusu tutum ve davranışlar, tarihe yön veren şahsiyetlere duyulan saygının bir ifadesidir. Yapılan gösterilerin ardından çalışmalarda sarf edilen çabalar için töreni hazırlayanlar alkışlanır. Anma törenlerinde yas durumları konu edildiği için alkış beklenmez ve törenler ciddiyetle takip edilir.

Konferans, sempozyum, panel, seminer gibi etkinliklere program başlamadan gitmek, cep telefonunu sessize almak konuşmacı ve dinleyicilerin dikkatinin dağılmasını önler. Söz konusu etkinliklerde konuşmacılara katılımcılar tarafından sorulacak soruların kısa ve anlaşılır olması, cevapların sessizce ve ilgiyle dinlenmesi, programı plana uygun şekilde yürütebilmek bakımından önemlidir. Bunların yanı sıra ortama uygun şekilde giyinilmesi ve oturuşa dikkat edilmesi hem konuşmacılar hem katılımcılardan beklenen davranışlardandır. Etkinlik sonunda konuşmacılara çiçek, plaket gibi hediyeler sunulması, onlarda memnuniyet yaratır.

Tiyatro, opera, konser gibi canlı performans sergilenen mekânlara gösteriden en az on dakika önce gidilerek belirlenen yere oturulur. Gösteri başlamadan önce cep telefonları kapatılır ya da sessize alınır. Oturanlar yeni gelenlerin geçişini kolaylaştırmak amacıyla ayağa kalkıp koltuklarını kapatırken gelenler de kendilerine yol verenlere teşekkür eder. Gösteriler sırasında sohbet etmekten ve bir şeyler yiyip içmekten kaçınılır. Etkinliğe geç kalan kişi, sanatçı ve seyircilerin dikkatini dağıtmamak amacıyla salona giriş için gösteriye ara verilmesini beklemelidir.

Sanatçıları alkışlamak ve sergilenen performansla ilgili yorum yapmak için gösterinin bitimini beklemek nazik davranışlardır (Görsel 4.3). Aynı şekilde **sinema** salonuna film başlamadan girilir, bilette belirtilen koltuğa oturulur. Sinema salonunda diğer izleyicileri rahatsız etmemek amacıyla yanında-kiyle alçak bir ses tonuyla konuşmak gerekir.

Görsel 4.3: Gösteri bitiminde sanatçıların takdir edilmesi

Sağlık kurumlarından alınan randevuya saatinde gidilmeli, gecikme durumunda önceden bilgi verilmelidir. Muayene olan hasta, doktorun odasından çıkmadan diğer hastanın içeri girmesi uygun değildir. Diğer hastalar ile kurum personeline saygının da bir gereği olan bu duyarlı davranışlar, kurumun düzenli işlemesine katkı sağlar.

Görsel 4.4: Hastaya moral veren ziyaretçiler

Gerek hastanelerde gerek evde yapılacak hasta ziyaretlerinde dikkat edilmesi gereken birtakım hususlar vardır. Hasta ziyaretlerine eli boş gitmemek, hastaya “Geçmiş olsun.”, “Allah şifa versin.”, “Acil şifalar dilerim.” gibi iyi dileklerde bulunmak, hasta ve yakınlarına moral veren tutum ve davranışlardır (Görsel 4.4).

Ziyaretlere kalabalık gitmekten ve ziyareti uzatmaktan kaçınmak, hastanın yorulmaması açısından önemlidir. Hasta ve yakınlarına imkânlar dâhilinde maddi ve manevi destek olmak, esenlik ve erinç dilekleriyle ziyareti sonlandırmak adabimuaşeretinin gerekleri arasında yer alır.

Dünyada çeşitli inanç sistemleri bulunmaktadır. Semavi olmayan inançlar da dâhil olmak üzere bütün dinlerin kendilerine mahsus ibadet mekânları vardır. **İbadethanelere** girerken o din ve mabedin kurallarına saygı duyulmalıdır. İbadet yerlerinin, amacı dışında kullanılması ortamdaki diğer insanlarda inançlarına saygı duyulmadığı düşüncesine sebep olabilir. İbadethanelerin kullanımı sırasında insanlardan ortama uygun davranışlar sergilemeleri beklenir. İbadet yerlerinde yüksek sesle konuşmaktan ve başkalarını rahatsız edebilecek hareketlerden kaçınmak, diğer insanların ibadetini manevi bir hava içinde yapmasını sağlar. İbadethanelere girerken giyim kuşamın ortama uygun olması, kişisel bakım ve temizliğe dikkat edilmesi önemlidir. İslam dinine göre de ibadethanelerin kullanımı konusunda hassas olunması gerekir. Söz gelimi **“Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyin. (...)”** (Araf suresi, 31) ayeti, ibadethanelere özenli bir kıyafetle gidilmesi gerektiğini vurgular.

İşletmeler, alışveriş merkezleri, dükkânlar ve pazar yerleri insanların bir arada bulunduğu mekânlar arasında yer alır. Bu nedenle söz konusu ortamlarda tutum ve davranışlara dikkat edilmesi önemlidir. Ortama girerken orada bulunan kişilere selam verilir. Alışveriş merkezi ve pazar yeri çalışanlarına saygılı davranılır ve “siz” şeklinde hitap edilir. Ürünleri incelerken onlara zarar vermemeye özen gösterilir (Görsel 4.5). Ödeme yapılacağı zaman sırada bekleyen diğer insanlara haksızlık etmemek amacıyla sıraya uymak gerekir. Söz konusu ortamlardan ayrılırken çalışanlara teşekkür etmek ve iyi dileklerde bulunmak, alışverişte sosyal ilişkilerin uyumlu şekilde yürütülmesi açısından önemlidir.

Görsel 4.5: Çarşıda alışveriş adabı

Ürünün fiyatında indirim sağlamak amacıyla yapılan pazarlık, Türk-İslam kültürüne özgü çarşı adabında yer alan bir gelenektir. Bununla beraber müşteri pazarlıkta ısrarcı davranmaktan kaçınmalıdır. Çalışanlar da müşterilere saygılı ve dürüst davranmalı, onları memnun etmeye çalışmalıdır.

Restoran, kafe gibi mekânlarda masaya oturulurken büyüklere ve kadınlara öncelik tanınır. Siparişler en kısa sürede ve ortama uygun bir ses tonuyla verilir. Konuşurken başka masalarda oturan insanları rahatsız etmemeye özen gösterilir (Görsel 4.6). Kafe ve restoranlar hoşça vakit geçirmek, yemek yemek, dinlenmek gibi nedenlerle tercih edilir; bu yüzden bu ortamlarda kişiler, sohbetleri sırasında çevreyi rahatsız edebilecek nahoş cümlelerden ve tiksinti uyandıracak ifadeler sarf etmektan kaçınmalıdır. Serviste, tüketilen ürünlerde ya da hesapta bir sorun olması durumunda işletmenin yetkilisiyle özel olarak görüşülmelidir. Bunların yanı sıra kafe veya restorana grup hâlinde gidildiğinde hesabın kim tarafından ödeneceği konusunda sessizce uzlaşılmalıdır.

Görsel 4.6: Kafe ve restoranda adabımuaşeret

Trafikte adabımuaşerete uymak, karışıklığın ortaya çıkmasını engeller ve ulaşımında güvenliği sağlamaya yardımcı olur. Yaya ve sürücülerin birbirine karşı saygılı, sabırlı ve hoşgörülü olmaları trafiğin sorunsuz şekilde ilerlemesine katkıda bulunur. Yaya hâlindeki yaşlılara, hamilelere, küçük çocuklara ve özel gereksinimli bireylere yardımda bulunmak, toplumsal dayanışmanın trafikte de devam etmesini sağlar. Sürücülerin ambulans, itfaiye gibi trafik önceliği bulunan araçlara yol vermesi, yardım bekleyen vatandaşlara en kısa sürede ulaşılmasını kolaylaştırır. Kornanın yalnızca gerekli durumlarda kullanılması, çevredeki insanların rahatsız edilmemesi bakımından önemlidir. Toplu taşıma araçlarında telefon görüşmesi yapılırken rahatsızlık uyandırmayacak bir ses tonuyla konuşmak ve görüşmeyi kısa tutmak nazik davranışlardandır. Yine yolcuların kendi aralarındaki konuşmalarında ses tonlarına dikkat etmeleri, toplu taşıma adabının gerekleri arasında sayılır.

Şehirler arası seyahatlerde yolcuların bazı hususlara dikkat etmesi yolculuğun daha rahat ve huzurlu geçmesini sağlar. Diğer yolculara selam vermek ve iyi yolculuklar dilemek yolcular arasında iletişimi kuvvetlendirir. Seyahat sırasında koltuğu yatar duruma getirirken arkadaki yolcuyla rahatsız etmemek, yolculuktan önce koku yayabilecek gıdalar tüketmemek gibi davranışlar bir arada rahatça seyahat etmeye yardımcı olur.

Yardımlaşma ve dayanışma kültürünün toplu taşıma araçlarında devam etmesi, trafikte ılımlı bir atmosfer oluşturur. Yaşlı, hamile, çocuklu ve özel gereksinimli bireyler toplu taşıma araçlarına biniş ve araçlardan inişlerde yardıma ihtiyaç duyabilir (Görsel 4.7). Bu bireylere yardımcı olmak ve yer vermek nazik davranışlar arasında sayılır. Trafikte olası anlaşmazlıklarda karşılıklı özür dilemek ya da özrü kabul etmek, problemlerin çözülmesine katkıda bulunur. Böylece toplumda birlikte yaşama kültürünün yaygınlaşması sağlanır.

Görsel 4.7: Trafikte yardımlaşma

Ortak kullanım alanlarından olan **park** ve **bahçeler**de adabimuaşerete uyulması, toplumsal huzurun inşa edilmesini sağlayan etmenlerden biridir. Söz konusu açık alanlarda çiçek ve ağaçları korumak, atıkları geri dönüşüm kutularına atmak gibi doğayı koruyan davranışlar adabimuaşeretin de gereklerindedir. Bisiklet yolunda yürümekten veya yürüyüş güzergâhında bisiklet kullanmaktan kaçınmak, park içinde spor yapılmasını kolaylaştıran duyarlı davranışlardır. Çevreyi rahatsız edici el kol şakaları ve sözlerden kaçınmak parklarda da sergilenmesi gereken ahlaki davranışlardır. Bu yerlerde yüksek sesle müzik dinlememek, dinlenmek için park ve bahçeleri tercih eden insanların bu alanları kullanma hakkına saygı duyulduğunu gösterir.

Etkinlik

Adı: Ortak Kullanım Alanlarında Adabimuaşeret

Amaç: Ortak kullanım alanlarında adabimuaşerete uygun tutum ve davranışların önemi-ne dair farkındalık kazandırma

Beceri: Sosyal Farkındalık, İletişim, Kültür Okuryazarlığı

Süre: 30 dakika

Yönerge: Aşağıdaki aşamaları takip ederek canlandırma etkinliğini gerçekleştiriniz ve değerlendirme bölümündeki soruyu cevaplayınız. Etkinlik tamamlandıktan sonra öz değerlendirme formunu doldurunuz.

1. Öğretmen rehberliğinde sınıfı dört gruba ayırınız.
2. "Restoran, hastane, park ve kütüphane" şeklinde belirlenen ortamlar için sınıfta dört farklı konum belirleyiniz.
3. İlk aşamada her grubun farklı ortamlarda bulunması sağlanacak şekilde grupları konumlandırınız.

4. Her bir grubun öğretmen komutuyla dönüşümlü olarak bu ortamlarda canlandırma yapmasını sağlayınız.
5. Her bir grup, mevcut konumlarda canlandırmasını tamamladığında etkinliği sonlandırınız.
6. Ortak kullanım alanlarında adabimuaşerete uygun davranışlardan benzer olanları belirleyerek sınıfta paylaşınız.

Değerlendirme: Yaptığınız canlandırmadan hareketle ortak kullanım alanlarında adabimuaşerete uygun davranmanın önemini toplumsal huzur bakımından sınıfta değerlendiriniz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

1. Bu etkinlikte ne öğrendim?

.....

.....

2. Neyi iyi yaptım? Neden?

.....

.....

3. Hangi konuda zorlandım? Neden?

.....

.....

4. Nerede yardıma ihtiyacım oldu?

.....

.....

5. Hangi alanda kendimi daha çok geliştirmeliyim?

.....

.....

4.2. Komşuluk ve Misafirlikte Adabimuaşeret

Sosyal bir varlık olan insanın diğer insanlarla etkileşimi ailede başlar, yakın akraba ve komşularla devam eder. Komşuluk; yalnızlık duygusunu hafifletmesi, maddi manevi dayanışmayı sağlaması ve bireylerin kendilerini güvende hissetmesi bakımından önemlidir. Türk kültüründe komşuluğa verilen önem birçok kelime, deyim ve atasözüne yansımıştır. Söz gelimi “komşu hatırı” tabiri, komşular arasında gözetilen saygıyı anlatmak için kullanılan bir ifadedir. İyi komşunun mal ve mülkten daha değerli olduğu “Ev alma, komşu al.” atasözüyle vurgulanmıştır. Komşular arası yardımlaşma ve dayanışmanın önemi ise “Komşu komşunun külüne muhtaçtır.” atasözünde belirtilmiştir.

İslam dininde de komşuluğa oldukça önem verilir, komşular hakkında iyi düşünülüp iyi konuşulması tavsiye edilir. Müslüman toplumlarda komşularla iyi geçinmenin cennetin anahtarlarından biri olduğu inancı hâkimdir. **“Allah’a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşına, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez.”** (Nisa suresi, 36) ayeti ve “Allah’a ve ahiret gününe iman eden komşusuna iyilikte bulunsun.” (Buhari, Rikak, 23) hadisi İslam’ın komşuluğa verdiği öneme işaret eder.

Bilgi Kutusu

Geliri bir köy veya mahalle halkının veya esnafın beklenmedik ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan vakıflara avâriz vakfı denilir. Bu vakıflar, bir köy veya mahallede ya da esnaf loncasında düşkünlüğü nedeniyle çalışamayanların geçimini karşılamak; fakirlerin cenazelerini kaldırmak, fakir kızları evlendirmek, fakir delikanlılara iş kurmak, evi yanan veya yıkılanlara yardım etmek, köy ve mahallenin yol ve köprü gibi bayındırlık ihtiyaçlarına kaynak sağlamak gibi amaçlarla kurulurdu. Savaş ve doğal âfetler gibi beklenmedik hallerde devlet tarafından hâne başına toplanan avâriz vergisi de devlete bu vakıflardan ödenirdi.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Komşuların görgü ve nezakete duyarlılığı, birbirine karşı memnun edici yaklaşımları, komşuluk ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi bakımından önemlidir. Türklerin yaşadığı coğrafyalarda iyilik, güven, yardımlaşma ve dayanışma; yüzyıllar boyunca komşuluk ilişkilerinde önemli görülen hususlardan olmuştur. Söz konusu tutum ve davranışlar, komşuluk kültürünün günümüze kadar gelmesini sağlayan etmenlerin başında sayılabilir. Sanayileşmenin ardından nüfusun kırsal bölgelerden kentlere kayması, kalabalık şehirler meydana getirmiştir. Yaşanan yoğun kentleşme sonucunda komşuluk ilişkileri birçok bölgede zayıflamıştır. Komşular arası paylaşma ve yardımlaşmadan doğan güzel duygular, az nüfuslu bölgelerde canlılığını korumuştur. Komşuluğun kalabalık şehirlerde de gözetilmesi, kent hayatının getirdiği stres faktörleriyle baş etmede bireylere yardımcı olabilir.

Komşuların bazı özel durumlarında onları ziyaret etmek adabımuaşeretin gerekleri arasında yer alır. Düğün, nişan gibi özel günlere komşular davet edilir. Çağrılan komşunun da davete katılarak sevinçli paylaşması, beraberinde -imkânları dâhilinde- bir hediye götürmesi ve uygun bir süre sonra oradan ayrılması nazik davranışlardandır.

Komşunun desteklenmesi gereken hastalık, kaza ve taziye gibi durumlarında onun yanında bulunmak önemlidir. Söz konusu zamanlarda komşuya moral vermek, işlerinde ona yardımcı olmak ve taziyeemine yemek götürmek komşuluk adabındandır. Ayrıca komşunun zor günlerinde neşeli tavır takınmaktan kaçınmak, ziyarete uygun bir kıyafetle gitmek, üzüntüsüne saygı duyulduğunu ve onunla empati kurulduğunu gösteren duyarlı davranışlar arasındadır. Söz konusu nedenlerle ziyaret edilen komşu, adabımuaşeret gereği konuklarını örf ve âdetler çerçevesinde iyi ağırlamaya özen gösterir.

İnsanlar yaşlılık döneminde ekonomik sıkıntıların yanı sıra sağlık, ulaşım ve yalnızlık gibi problemlerle karşı karşıya kalabilir. Yalnızlık sorunu, her kesimden yaşlıyı belirli bir oranda etkilemektedir.

Yalnız yaşayan yaşlılar, maddi ve manevi gereksinimlerini karşılamada diğer bireylerin desteğine ihtiyaç duyar. Eş kaybı yaşamış yaşlılar, diğerlerine göre yalnızlık duygusuyla daha çok mücadele etmektedir. Böyle durumlarda Türk-İslam kültürüne göre insanlar, yaşlı komşusuna ilgi gösterir ve destek olur. Küresel kültürün yaygınlaşması ve kentleşmenin artmasıyla büyük şehirlerde komşuluk ilişkilerinin zayıflama eğilimi gösterdiği bilinmektedir. Hatta bazı yaşlıların vefatı, çok sonra fark edilebilmektedir. Benzer durumların yaşanmaması için toplum, yaşlılara vefa duygusuyla yaklaşmalı ve onları gözetmelidir.

Kentlerdeki nüfus yoğunluğunun artması, apartman tarzındaki meskenlerin artışı beraberinde getirmiştir. Apartmanlarda dairelerin bitişik yapıda olması komşuların davranışlarının birbirini daha çok etkilemesine zemin hazırlamıştır. Apartmanda yaşayan insanların günlük işlerini yürütürken diğer komşuları rahatsız etmemek için özellikle dikkatli davranması önemlidir.

Sıra Sizde

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Fahir döndükten sonra da eşin dostun elde tencereler, baş üstünde tepsilerle Mücellâ'nın evine gelip gitmesinin ardı arkası kesilmedi. Oysa kim vardı bu evde, kim yerdı bunca yemeği? Yine de mahalle gibi sülalenin kadınları da öyle basit yemeklerle değil marifet isteyen su börekleri, zeytinyağlı yaprak sarmalar, ev açımı baklavalarla gösterdiler hünerlerini. Komşuluk hatırına radyolar açılmadı. Değil sokakta evlerde bile yüksek sesle gülünmedi. Ezkaza bir kahkaha çıksa ağızlarından, suçluluk hissedildi. "Gece yalnız kalmasın." diye, hısım akrabadan genç kızlar Mücellâ'da yatıya bırakıldı. Ölene de kalana da itibarda kusur edilmedi.

Nazan Bekiroğlu, *Mücellâ*

(Bu alıntıda metnin aslı korunmuştur.)

Yas günlerinde komşuların birbirine karşı göstermesi gereken hassasiyete dair günlük yaşamdan örnekler veriniz. Cevabınızı ilgili alana yazınız.

4.3. Yeme İçme Adabı

Toplumsal yaşamın görgü ve nezaket çerçevesinde sürdürülebilmesi için temel unsurlardan biri yeme içme adabıdır. Yeme içme adabı bireylere aile sofrasında verilmeye başlanır. Söz konusu adap kültürden kültüre değişen birtakım toplumsal tercihler doğrultusunda kazandırılır. Söz konusu adabın kazandırılma süreci, bütün kültürlerde yeme içmenin birtakım toplumsal kurallar çevresinde öğretilmesini kapsar. Bu bağlamda içinde bulunulan toplumun görgü ve nezaket kabullerine dikkat etmek bireyin sosyal ortamlarda kabul görmesini sağlar.

Yeme içme ortamları, dostlukların başlangıç ve devamının bir aracı olması sebebiyle önemlidir. Türkler "Bir çorba içmeye bekleriz." şeklinde içten bir söyleyişle sevdikleri ve özledikleri insanları evlerine davet eder; onları ziyaret etmeyi aksatanlara sitemlerini "Bir kahvemizi bile içmediniz." ifadesiyle dile getirir. Toplum hayatında yeme içmenin sohbetlere aracı olduğu bilinmektedir. Mutlulukların paylaşılarak çoğaltıldığı, üzüntülerin dağıtıldığı, içten sohbetlerin yapıldığı aile sofraları, Türk kültüründe önemli motiflerden biridir. Sofralarda telefon, tablet gibi teknolojik aletleri kullanmaktan mümkün olduğunca kaçınmak, iletişimin sağlıklı bir biçimde sürdürülmesi için önemlidir.

Sofralar insanların inceliğini, zevkini ve hayata bakışını yansıtır. Sofra düzenlemeleri kişinin kültür ve zevkine göre farklılık gösterebilir. Dünyanın birçok yerinde ve Anadolu kültüründe yer sofrası geleneğine rastlanır (Görsel 4.8). Sofra kurmaya yere veya masaya temiz bir örtü sermekle başlanır. Bu örtü hem temizliğin sağlanması hem çatal bıçak seslerinin hafifletilmesi yönünden işlevseldir. Tabaklar; masada sandalyelere, yer sofrasında ise oturulacak yerlere denk gelecek şekilde dizilir. Kaşık, çatal ve bıçakların tabağın hizasına, bardakların tabağın sağ üst tarafına, peçetenin ise tabağın soluna yerleştirilmesi şeklindeki sofraya düzeni yaygındır. Aile sofrasında salata, meyve tabağı, biberlik ve tuzluk ortaya konabilir.

Görsel 4.8: Anadolu'da yer sofrası

Sofralarda misafirlerin rahatça oturmasını sağlamak, adabımuaşerete uygun davranışlar arasındadır. Sofraya oturma sırasında yaşlı ve özel gereksinimli bireylere yardım etmek, nezaket ve yardımlaşma duyarlılığını yansıtan ince davranışlardandır.

Yemekten önce elleri yıkamak, aile içinde bile sofraya temiz, uygun kılık kıyafetle oturmak, ortamdaki diğer bireylere saygının göstergesidir. Bunun yanı sıra sofraya kurulurken aile fertlerinin yardımlaşma içinde olması, ailede birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirir. Türk-İslam kültüründe yemeğe başlamadan önce sofradakilere "Afiyet olsun." denilerek birlikte yemek yiyen insanların sağlıklı olmaları dilenir. İslam dininin sofraya kültürüne bir diğer yansıması da yemeğe besmele ile başlamasıdır. Besmeleyle yenen yemeklerde bereketin artacağı belirtilmiştir. "Bizi yediren, içiren ve bizi Müslüman eden Allah'a hamdolsun." (Ebû Dâvûd, Et-ime, 52) hadisi yeme içmede Allah'ı anmanın önemini ifade eder.

Yemek sırasında kaşık, çatal, kepe, servis için maşa gibi gerekli araçları masada bulundurmak; elle servis yapmanın önüne geçeceği için sağlık, görgü ve nezaket bakımından önemlidir. Yemek servisine büyüklerden ve misafirlerden başlamak, onlara saygıyı gösteren bir davranıştır. Doldurulan kâse ve tabakları elden ele geçirerek ailenin diğer fertlerine ulaştırmak, sofraya kurmayı ve servisi kolaylaştırır. Aile büyüklerini sofranın başına buyur etmek, özel gereksinimli bireyler varsa bunların rahat yemek yemesini sağlamak muâşeret adabına uygun davranışlardandır. Sofraya evin büyükleri ve misafirlerin önce oturması, sofraya adabının gereklerinden biridir.

Kur'an-ı Kerim'de **"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve güzel şeyleri haram saymayın, sınırı da aşmayın. Allah'ın sınırını aşanları sevmez."** (Maide suresi, 87) buyrulmaktadır. Hz. Muhammed ortak kullanım alanlarına girileceğinde çevreye rahatsızlık verebilecek kokulu gıdaların yenmemesini de tavsiye etmiştir.

Görsel 4.9: Sofraya saygı

Yemeği tabaktan küçük lokmalar şeklinde almak ve bunları yavaşça çiğneyerek yutmak, sofrada uygun ses tonu ile konuşmak ve gerektiğinde peçete ile ağız silmek, sofraya ve yemek yiyenlere saygının göstergelerindedir (Görsel 4.9). Ayrıca yemeklerdeki kabuk, çekirdek, kemik gibi kısımları masanın üzerine değil tabağın bir köşesine veya peçeteye koymaya özen göstermek sofrada insanların temiz ve düzenli şekilde yemek yemesini kolaylaştırır.

İslamiyet'te yiyecek ve içeceklerin önemli nimetlerden sayılması, israf konusuna dikkat etme geleneğini de beraberinde getirmiştir. **“(..). Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz; çünkü Allah israf edenleri sevmez.”** (Araf suresi, 31) ayetiyle insanlar israf konusunda uyarılmıştır. Bu bağlamda yeteri kadar yemek almak ve tabakta yemek bırakmamaya dikkat etmek, israfın önüne geçen davranışlardır.

Yiyecek ve içeceklere saygı gösterme, israftan kaçınma, kanaatkâr olma, geçmişten bugüne Türk kültüründe hâkim olan davranış biçimleridir. “Fazla aş, ya karın ağrıtır ya baş.”, “Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.”, “Yemeğin hayırlısı bulduğundur.” atasözleri, Türk kültüründe yeme içme adabına işaret eden ilkeler niteliğindedir.

Sıra Sizde

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

'Ortak Evimiz Dünya İçin Sıfır Atık' temalı programda, konuklara sunulan yemek menüsü sıfır atık prensibine uygun olarak, Anadolu Mutfağı kitabının yazarı Ömür Akkor ve Cumhurbaşkanlığı Külliyesi şeflerinin iş birliğinde hazırlandı. Menüde, değerlendirilen bayat ekmekler, ıspanakların köküyle yapılan 'pırtike çorbası' gibi atığı olmayan yemekler yer aldı. Akkor da programda Anadolu mutfağının medeniyet tarihinde sürdürülebilir tek mutfak olduğunu anlattığı bir konuşma yaptı.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Siz de israfı önlemek adına büyüklerinizin yaptığı bir yemek tarifini ilgili alana yazınız.

.....

.....

.....

Yemekten sonra yemeği yapana “Ellerine sağlık.”, “Yemek çok güzel olmuş.” gibi sözler eşliğinde teşekkür etmek ve sofraya yardımcı olmak, yemeği yapan kişinin emeklerine saygıyı gösterir. Sofradan kalkarken yemeklerine devam edenlerden izin istemek bir nezaket kuralıdır. Yemek bittikten sonra Allah'a verdiği nimetler için şükretmek İslam dininin bir gereğidir. **“Allah'ın size verdiği helâl ve güzel rızıktan yiyip için ve eğer yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'nun nimetine de şükredin.”** (Nahl suresi, 114) ayeti ve “Kulun yemeğini yedikten sonra veya içeceğini içtikten sonra ona hamdetmesi Allah'ın hoşuna gider.” (Müslim, Zikir, 89) hadisi şükürün önemini vurgular.

Türk-İslam kültüründe ikram geleneği, oldukça önemli bir konudur. Açık hava sofralarında veya topluluk içinde yenen yemeklerde “buyur etme” âdeti Türk adabımuaşeretinin önemli bir parçasıdır. “Herkes kısmetini yer.”, “göz hakkı” gibi söz ve deyimler bu geleneğin Türk diline yansımalarındandır.

Günlük koşturmacalardan dolayı parkta, okulda ve iş yerlerinde yemeklerini kısa sürede yemek zorunda kalan modern çağın insanları, yemek yeme ortamlarını özenle hazırlanmış sofraların dışına taşımıştır. Böyle durumlarda da yiyecek ve içecekleri oturarak tüketmek, çevreyi kirletmemek, başkalarını rahatsız edecek davranışlardan kaçınmak kısaca adabımuaşereti ihmal etmemek gerekmektedir (Görsel 4.10).

Görsel 4.10: Dışarıda yemek yeme adabı

Sosyal hayatın pek çok alanında olduğu gibi yeme içme ortamlarında da adabımuaşerete uygun davranılması, bireyler arasında huzurun ve toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunur. Yemek yeme adabına uygun davranışların sergilenmesi, içinde yaşanılan toplumun kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması açısından da önemlidir.

4.4. İstişare Adabı

İnsanlar, zaman zaman daha önce deneyimlemedikleri olay ve durumlarla karşılaşabilir; karar vermekte zorluk çekebilir. Daha doğru adımlar atmak, hızlı yol almak isteyenler, güvendikleri insanların fikir ve deneyimlerinden faydalanmak ister (Görsel 4.11).

Görsel 4.11: Güvenilen kişilerle istişare

İstişare; danışma, görüş alışverişinde bulunma, danışan kimseye fikrini söyleyip onu yönlendirme, meseleleri etraflica araştırma ve fikir alışverişi yapma anlamlarını taşıyan bir kavramdır. Verilecek kararlarda hata olasılığını en aza indirmek ve sorumluluğu paylaşmak istişarenin amaçlarındandır. Dinî, ticari, siyasi, hukuki, bilimsel, bireysel ve ailevi konularda istişareye başvurulur.

İstişare, insanları endişe ve pişmanlıktan korur. Onları iş hayatında sorumluluk sahibi yapar ve uyumlu bir çalışma ortamı oluşturur. Bunların yanı sıra konuyla ilgili akla gelmeyen ince detayların ortaya çıkarılarak fikirlerin güçlendirilmesi istişare ile sağlanır. “Ben” bilincinden “biz” bilincine geçilmesi, gruplar içinde güven ortamının oluşmasını sağlayan etmenler arasındadır.

“Bin bilsen de bir bilene danış.”, “Danışan dağı aşmış, danışmayan düz yolda şaşmış.” gibi atasözleri Türk kültüründe danışmaya verilen önemi vurgular. Yine Kâşgarlı Mahmud tarafından derlenen “Geniş elbise parçalanmaz, danışmakla gelişen bilgi ise bozuk ve kötü çıkmaz.” atasözü Türklerin karar alırken danışma yoluyla fikir geliştirdiğine işaret eder.

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde “kengeş, kurultay, toy” gibi adlarla kurulan meclisler, Türk kültüründe devlet yönetiminde de danışmaya önem verildiğini göstermektedir. Türklerin İslami kültür halkasına girişiyle birlikte söz konusu danışma kültürü, İslamiyet’teki meşveret kültürüyle uygunluk göstermiş ve toplumda yüzyıllarca egemen olmuştur. Türk-İslam devletlerinde önemli meseleler Divanısaltanat ve Divanühümayun gibi kurumlarda istişare edilerek karara bağlanmıştır.

İslam’da istişareye verilen önem ayetlerle ortaya konmuş, daha bilgili olanlara fikir danışılması ve onların deneyimlerinden yararlanılması tavsiye edilmiştir. **“Rablerinin çağrısına uyarlar, namazı özenle kırlarlar. İşleri de aralarındaki danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar.”** (Şûra suresi, 38) ayetinde istişare konusunun temel ibadetlerle bir arada ele alınması, İslam’ın istişareye verdiği önemi gösterir.

“(…) İş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.” (Al-i İmran suresi, 159) ayetinde ise istişarenin gereğinden fazla uzatılmasının karar verme sürecini olumsuz etkileyebileceğinden bahsedilmiş; istişarenin ölçülü yapılması ve karar alındıktan sonra Allah’a güvenilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İnsanın kaygılı ruh hâline bürünmesi bu yolla önlenir.

Hz. Muhammed’in uyarı ve uygulamalarında istişareye önem verdiği ve bu konuyla ilgili uyarılarının olduğu bilinir. “Sizden biriniz kardeşiyle istişâre etmek isterse kardeşi görüşünü söyleyerek ona yol gösterebilir.” (İbn Mâce, Edeb, 37) hadisinde akıl danışan kişiye yol göstermenin dinî ve toplumsal bir sorumluluk olduğu ifade edilir. Kur’an-ı Kerim ve sünnette istişareye önem verilmesi, İslami ilkelerin uzlaşma sağlamada geçmişten günümüze insanlara rehberlik ettiğini gösterir. Hz. Ali, Hz. Muhammed’e “Sen dünyadan göçtükten sonra Kur’an ve sünnette hükmünü bulamadığımız bir mesele hakkında nasıl bir metot izleyelim?” diye sorduğunda o, “Ümmetinden Allah’a itaatkâr olan ve işinde ehil olanları bir araya toplayarak onlarla istişare edin. Sadece bir kişinin fikrini esas alarak sakın karar vermeyin.” diye cevap vermiştir. Hz. Muhammed’in bireysel ve toplumsal konuların çözüm sürecinde istişareyi Kur’an ve sünnetten hemen sonra anması, istişareye önem verilmesinin gerekliliğini ortaya koyar.

Bilgi Kutusu

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul’a girdiğinde kendisine sevgi gösterisinde bulunup çiçek vermek isteyenlere hocası Akşemsetdin’i işaret etmiş; “Ona gidiniz. Sultan Mehmed benim, ama o benim hocamdır. Şehrin manevi fatihidir.” diyerek hocasını yüceltmıştır.

Yavuz Sultan Selim ise Mısır seferinden dönerken devrin büyük ilim adamlarından olan hocası Kemal Paşazade’nin atının ayağından kaftanına sıçrayan çamur için “Âlimlerin atının ayağından sıçrayan çamur, bizim için kıymetlidir. Ben öldüğüm zaman bu kaftanıma, sandukamın üzerine örtersiniz.” diyerek vasiyette bulunmuştur.

(Genel ağdan alınmıştır.)

İnsanların kendine has düşünce ve anlayış yapılarının olması, zaman zaman aynı konular üzerinde fikir ayrılıklarının oluşmasına neden olabilir. Anlaşmazlık durumlarında uzlaşma sağlama sürecinde toplumsal kabullere uygun davranmak, sıkıntıların büyümeden ortadan kaldırılması bakımından önemlidir.

Söz konusu durumlarda tarafların birbirine karşı merhametli ve alçak gönüllü olması, kendini karşısındakinin yerine koyarak düşünmesi gibi adabımuaşerete uygun yapıcı yaklaşımlar sorunların anlayışla çözülmesine katkıda bulunur. Farklı görüşlere saygı duymak, diğerlerini de karar sürecine dâhil etmek ve düşüncelerini paylaşanları saygıyla dinlemek, kişiler arası ilişkilerin adalet ve hoşgörü zemininde kurulmasını sağlar.

Sıra Sizde

Aşağıda istişareyle ilgili ifadeler verilmiştir. Bu ifadelere katılıp katılmadığınızı belirleyerek ilgili kutucuğa onaylama işareti (✓) koyunuz. Gerekçelerinizi ilgili alanlara yazınız.

1. Önemli konularda aile bireylerine akıl danışılmalıdır.

Katılıyorum. Katılmıyorum.

2. Sadece bilimsel konularda fikir alışverişi yapılmalıdır.

Katılıyorum. Katılmıyorum.

3. Tartışmalarda taraflar arasında uzlaşma sağlanması için ikna yöntemi kullanılmalıdır.

Katılıyorum. Katılmıyorum.

4.5. Alışveriş ve Borçlanmada Adabımuaşeret

İnsanlar geçmişten bugüne yeme içme, giyinme, barınma gibi temel gereksinimlerini tek başına karşılayamadıklarından diğer insanların emek ve üretimine ihtiyaç duymuş ve birbiriyle mal ve hizmet paylaşımında bulunmuştur. Özellikle modern kent kültürünün meydana getirdiği tüketim merkezli yaşam biçimiyle söz konusu ihtiyaç durumu, bir mecburiyete dönüşmüştür. Bu bakımdan alışverişin toplumsal yaşamın işlevsel ve vazgeçilmez bir unsuru olduğu söylenebilir.

Toplumsal yaşamın bir parçası olması açısından alışveriş, adabımuaşerete yakından ilişkilidir. Bütün toplumsal ilişkilerde olduğu gibi alışverişte de saygı ve görgü çerçevesine uygun davranışlar sergilemek ve birtakım ahlaki ilkelere uymak gerekmektedir. Güven ve dürüstlük gibi ahlaki ilkeleri gözetilen bir alışveriş, alıcı ile satıcı arasındaki ilişkiyi düzenlediği gibi toplumsal düzen ve huzura da temel oluşturur. Bu bakımdan alışverişte adabımuaşerete ve ahlaki ilkelere uygun davranmak toplumsal ve dinî sorumluluğun temel gerekliliklerindedir.

İslam dininde toplumsal düzeni sağlayan birçok konuya olduğu gibi alışveriş adabına da önem verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de alışveriş ve ticaretle ilgili işlerde insanlara kılavuzluk eden ayetler bulunur. Bunlardan biri olan **“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin; ancak karşılıklı rızanıza dayanan ticaret böyle değildir. (...)**” (Nisa suresi, 29) ayetinde haksız kazanç sağlamak yerine ticaretin güven ve dürüstlük temeline dayandırılması tavsiye edilmiştir.

Alışverişte alıcı ve satıcının adabimuaşere- te uyması beklenir ancak dinî kaynaklar- da nasihat ve uyarılar daha çok tüccar ve esnaflara yöneliktir. **“Eksik ölçüp tartanların vay hâline! Onlar, insanlardan ölçerek bir şey aldıklarında tam ölçerler. Kendileri başkalarına vermek için ölçüp tarttiklarında ise haksızlık ederler (eksiltirler). Onlar, o büyük gün için -insanların âlemlerin Rabbinin huzuruna çıkacakları gün için- diriltileceklerini akıllarına getirmiyorlar mı?”** (Mutaffifin suresi, 1-6) ayetinde esnafların ölçüde adil ve dürüst olmaları gerektiği vurgulanmıştır (Görsel 4.12).

Görsel 4.12: Alışverişte güven ve dürüstlük

Müslümanların alışverişte örnek alacağı kişilerin başında Hz. Muhammed gelir. Hz. Muhammed hayatının belirli dönemlerinde ticaretle uğraşmıştır. O, dürüstlüğe dayalı ticaretin örneği olarak Medine pazarını kurmuş ve birçok hadisinde alışverişte ahlaki ilkelere bağlılığı öğütlemiştir. Müslümanlara örnek oluşturan bu hadisler; alıcı ve satıcının birbirine kolaylık sağlaması gerektiğini, ticarete dürüstlüğün ve güvenilirliğin önemini, alışverişte aldatmanın ve haksız kazancın eleştirisini konu edinir. Hz. Muhammed “Dürüst ve güvenilir tüccar; peygamberler, sıddıklar (dosdoğru kimseler) ve şehitlerle beraberdir.” (Tirmizî, Büyü’, 4) diyerek dürüst ve güvenilir tüccarları peygamberler ve şehitlerle birlikte anmış, ticaret ve alışverişte doğruluğun ne denli önemli olduğunu vurgulamıştır.

Bilgi Kutusu

Dürüst alışverişin önemli bir gereği de pazarlık etmeye açık olmaktır. İslamiyet’te sünnet olan pazarlıklı alışverişte dürüstlük, güvenilir olma ve karşılıklı rıza gibi ilkelere uymak önem arz eder. Tarafların birbirine kolaylık sağlaması alışveriş adabının önemli bir gereğidir. Alıcı tarafın satıcıyı zora sokacak bir pazarlıktan kaçınması ve satıcının belli ölçüde kâr elde etmesi gerektiğini hatırlaması önemlidir.

İslamiyet’in temel kaynaklarından olan Kur’an ve sünnetten yola çıkarak alışverişte güven, helal haram ölçüsü, kul hakkına dikkat edilmesi gibi konuların toplumsal huzurun sağlanmasında önemli rol oynadığı söylenebilir. Söz konusu ilkelere uyulmasının toplumsal birlik ve beraberliği güçlendirme işlevi vardır.

Sıra Sizde

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Allah Resulü bazı ihtiyaçlarını temin etmek için zaman zaman Medine pazarına gider, bu vesileyle gelip gidenlerden ve alınıp satılanlardan da haberdar olurdu. Yine bir gün pazarda dolaşırken bir buğday yığını dikkatini çekti. Hububatı satan adamın yanına gelerek buğday yığınının elini daldırdı.

Ancak buğdayın altı görüldüğü gibi çıkmamış, Efendimizin parmakları ıslanmıştı. Satıcıya ıslaklığın sebebini sorduğunda, yağmurdan kaynaklandığı cevabını aldı. Bunun üzerine Allah Resulü, “Öyleyse insanların görmeleri için ıslak olan kısmı üste koymak gerekmez miydi?” (Müslim, İmân, 164) diyerek ticaret ahlakına dikkatleri çekti. Anlaşılan o ki satıcı kuru ve ıslak olan buğdayı ayırmadan satışa sunmak suretiyle insanları aldatmaktaydı. İnsanları aldatmak ise, Peygamberimizin sünnetinden ve yolundan uzaklaşmak demektir: “Müslümanlar arasında aldatma olamaz! Bizi aldatan, bizden değildir!” (Dârimî, Büyû’, 10)

*Hadislerle İslâm, C.3
(Metin, aslına sadık kalınarak alınmıştır.)*

Hiz. Muhammed’in tutumu, toplumsal huzura katkıları açısından nasıl değerlendirilebilir? Düşüncelerinizi ilgili alana yazınız.

Alışverişle ilişkili bir diğer konu borçlanmadır. Günlük yaşamda insanlar, ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için bazen başka insanların yardımına ihtiyaç duyabilir. Bu yardım zekât, sadaka, hediye gibi karşılıksız verilen mal ya da para olabileceği gibi geri verilmek üzere alınan ve belirli bir vadede ödenmesi gereken borç olabilir. Borçlanma, maddi zorluklar yaşayan insanların sorunlarına çözüm üretmek bakımından işlevsel bir alışveriş yöntemidir.

Adabımuaşerete göre borcu alan ve verenin bazı sorumluluklarından bahsedilebilir. İnsanlar ancak zorunlu hâllerde borç almayı bir çözüm olarak görmelidir. Borçlanma ilişkisinde borçlu taraf, sözünde durup borcunu zamanında ödemeye ve borç aldığı kişiyi oyalamaktan kaçınmaya dikkat etmelidir. Borcun borçluya tanınan mühlet geçmeden ödenmesi, dürüstlüğün ve güvenilir ilişkinin bir göstergesidir. Bu süreçte alacaklı taraf da birtakım noktalara dikkat etmelidir.

Türklerin yaşam felsefesi ile temel düşünce kalıplarını kısa ve yoğun bir şekilde yansıtan atasözleri, toplumun ticarete önemli gördüğü borç ve borçlanma konusunu ayrıntılı bir şekilde ele alır. Alışveriş, borçlanma, ortaklık, ticaret, veresiye, maddi varlık edinme gibi konularda kişiler arası ilişkileri düzenlemeyi amaçlayan çıkarım ve genellemeler sunması, atasözlerinin adabımuaşeretin kültürel bir kaynağı olduğunu gösterir. Atasözlerinde borç alma ve verme, borçlu ve alacaklının durumu, borcun ödenmesi gibi konular ele alınır. “Borçtan korkan, kapısını büyük açmaz.” atasözü borçlanmak istemeyen kişinin imkânları zorlayacak harcamalardan kaçınması gerektiğini öğütler.

“Borç yiğidin kamçısıdır.” atasözü, borcun kişinin çalışma motivasyonunu artırıcı bir unsur olduğunu ifade eder. “Borç iyi güne kalmaz.”, “Borç ödemekle, yol yürümekle tükenir.” atasözleri ise borcun bekletilmeden ödenmesi gerekliliğine işaret eder.

İslamiyet'e göre borç ve borçlanma konusunda birtakım ölçütlere uymak önemlidir. “Allah; satışın, alışın ve borç ödemenin müsamahalı olanını sever.” (Tirmizî, Büyû’, 75) hadisi-şerifi, bu ölçütleri şekillendiren dinî kaynaklardan biridir. Alacaklının borçlu tarafa hoşgörü olmasını ve ödeme konusunda ısrarcı davranmaktan kaçınmasını tavsiye eder.

Faizden kaçınmanın, ihtiyaç sahiplerine kazanç sağlama amacı gütmeyen borç vermenin toplumda yardımlaşma ve dayanışma kültürünü güçlendirdiği söylenebilir (Görsel 4.13). Böylelikle toplumda birlik ve beraberlik kültürünün yaygınlaşmasına katkıda bulunulur.

Ahilik fikrinin devamı niteliğindeki lonca kuruluşu, ilk Türk-İslam devletlerinde görülen esnaflar arası yardımlaşma ve dayanışma kültürünün Osmanlı Devleti'nde sürmesinde büyük rol oynamıştır. Loncalar; üyelerine doğum, vefat, hastalık, kaza, iş kurma, evlenme, işsizlik gibi durumlarda maddi destek sağlamıştır. Oluşturdukları ortak bütçe aracılığıyla üyelerine sosyal güvenlik hizmeti vermiş, finansman bulma ve ham madde tedarik etmede destek olmuştur. Böylelikle esnafı tefecilerden korumuştur.

Görsel 4.13: Toplumsal dayanışmada borç kültürü

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıdaki ayetten yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın. Aranızdan bir kâtip bunu adaletle yazsın. Kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın. Artık o yazsın, borçlu da yazdırsın; Rabb'i olan Allah'tan korksun ve borçtan hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu akılcı zayıf veya eksik yahut kendisi yazdıramaz durumda olursa velisi adaletle yazdırsın. (...) Borç küçük olsun büyük olsun vadesini belirterek onu yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah katında daha adaletli, şahitlik için daha destekleyici ve şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Borç ilişkisinin, aranızda alıp vererek bitirdiğiniz peşin ticaret olması müstesnadır; onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Kâtip de şahit de zarar görmesin. (...)

Bakara suresi, 282

Kur'an-ı Kerim'de borçlanma konusunun detaylı şekilde ele alınmasının sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

4.6. Oyun ve Spor Etkinliklerinde Adabımuaşeret

Oyun ve spor etkinlikleri, beden ve ruh sağlığının korunmasına ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunur. Spor karşılaşmaları ve oyunlar, nezaketin ve ahlaki davranışların ihtiyaç duyulduğu yerler arasındadır.

Taraftar ve sporcuların tutum ve davranışlarının adabımuaşeret çerçevesinde olması beklenir. Taraftarların spor müsabakalarında tuttıkları takımı desteklemek amacıyla tezahürat yaparken diğerlerine de saygılı davranması gerekir. Halkın ortak kullanım alanlarında taraftarların diğer insanları rahatsız edebilecek davranışlardan kaçınması önemlidir. Bu hususlara dikkat edilmesi, spor müsabakalarının amacından uzaklaşmasını önler ve toplumsal huzuru destekler.

Karşılaşma ve yarışmalara ılımlı bir yaklaşımla gidilmesi önemlidir. Karşılaşmayı kaybedenin müsabaka sonucunu kabul etmesi ve kazananı tebrik etmesi, spor adabına uygun davranışların başında gelir. Kazanan oyuncuların ise karşı tarafın duygularını hesaba katarak alçak gönüllülük göstermesi, onların olgun ve mütevazı olduğunun göstergesidir. Bu tutum ve davranışlar, toplumda spor kültürünün gelişmesine katkı sağlayan medeniyet örneklerindedir.

Sıra Sizde

Atatürk'ün aşağıdaki sözünden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

“Ben sporcunun zeki, çevik ve ahlaklısını severim.”

Günümüz sporcularının bu bağlamdaki davranışlarına bir örnek veriniz. Cevabınızı ilgili alana yazınız.

Bireyleri diğer insanlardan ayıran, benzersiz yapan birtakım özellikler, bireysel farklılıklar vardır. Bu bireysel farklılıklar fiziksel, duygusal ve zihinsel olabilir. Bunların yanı sıra etnik farklılıklar, inanç farklılıkları, ayrı coğrafi bölgelerde yaşamış olmak bireysel farklılıklara girer ve insan davranışlarının çeşitlenmesini beraberinde getirir. İçinde bulunulan şart ve durumların hızla değiştiği dijital çağda beklenti ve ilgilerin de değişmesi dolayısıyla bireysel farklılıkların daha da belirginleşmesi kaçınılmazdır. Oyun ve spor etkinliklerinde bireysel farklılıkların zenginlik olarak görülmesi ve herkese saygı duyulması, bu etkinliklerin keyifli ve amacına uygun şekilde yapılmasını sağlar.

Dürüst oyun (fair play), spor müsabakalarında egonun aleyhinde davranma, özveride bulunma ve doğrudan yana olma ilkesidir. Müsabakalar sırasında sporcular tarafından kurallara her şartta uyulması, rakibe değer verilmesi, haksız avantajların kabul edilmemesi ve rakibin dezavantajlarından yararlanılmaması dürüst oyunun gereklerindedir. Fair play; oyuncular kadar izleyenleri de ilgilendiren, sahanın içi kadar dışını da kapsayan geniş bir kavramdır.

Fair play ilkesinde sportmenlik, hoşgörü, saygı, sevgi ve empati anlayışı hâkimdir. Ülkemizde her yıl “davranış”, “kariyer” ve “tanıtım” dallarında ayrı ayrı fair play ödülleri verilir (Görsel 4.14).

Sporcuların dürüst oyun ilkesini benimsemeleri, onları takip eden bireylere örnek teşkil eder. Dolayısıyla her bir sporcu, ulaşabileceği geniş kitleleri düşünerek dürüst oyun ilkesine uygun davranışlar sergilemeye özen göstermelidir. Söz konusu sosyal sorumluluk bilincini taşıyan grupların oluşturduğu toplumda huzur, barış ve medeniyet iklimi egemen olur. Sporun bütünleştirici yönü toplumda birlik ve beraberlik duygusunun oluşmasına katkıda bulunur.

Görsel 4.14: Adına fair play ödülleri verilen futbolcu Metin Oktay

Sıra Sizde

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

2005 yılında Galatasaray'ın genç golcüsü Özgürcan Özcan, maçta attığı ve hakemin saydığı golü "Elle attım." diyerek iptal ettirmiş, bu centilmenliğiyle de Uluslararası Fair Play Komitesi'nden Davranış Şeref Diploması almıştır.

Özgürcan Özcan'ın yerinde siz olsaydınız hakemin golü geçerli saymasına karşı nasıl bir tutum sergilerdiniz? Cevabınızı ilgili alana yazınız.

.....

.....

.....

4.7. Eğlencelerde Adabımuaşeret

İnsanlar; gündelik hayatın tekdüzeliklerinden sıyrılmak, rahatlamak veya bir haberi, bir olayı kutlamak için eğlenceler düzenler. Bu etkinlikler dış mekânlarda olabileceği gibi evlerde de düzenlenebilir. Bunların yeri ve türü ne olursa olsun eğlencede aşırılıktan kaçınmak gerekir. Ölçülü eğlenmek, çevredeki insanların huzurunun korunması bakımından önemlidir. Kutlamalar sırasında gürültüye sebep olabilecek ve trafiği engelleyebilecek hareketlerden kaçınmak, ölçülü eğlencenin gereklerindedir.

Türk kültüründe insanların eğlendiği etkinliklerden biri, askere giden genci yüksek morale göndermek amacıyla düzenlenen asker uğurlamasıdır. Genç, askere gideceği gün bütün yakınları tarafından davul zurna eşliğinde halay ve dualarla uğurlanır.

Askere gidecek genç; uğurlama etkinliğinden haftalar öncesinde akraba, komşu ve ahabaplar tarafından sırayla yemeğe davet edilir. Kendisine harçlık, giyecek gibi hediyeler verilir. Böylelikle akraba ve ahabaplar arasında yardımlaşma ve dayanışma zemini oluşur. Askere gidecek gence yalnız olmadığını hissettiren bu gelenekler, vatani görevini yapan bireylere duyulan minnetin bir göstergesidir.

Sıra Sizde

Asker uğurlamaları için düzenlenen eğlencelerin toplumsal birlik ve bütünleşmeye katkısını açıklayınız. Cevabınızı ilgili alana yazınız.

.....

.....

.....

Ailenin kurulması sürecinde eş dost ve akrabalarla bir araya gelinen, neşe ve mutluluğun yoğun olduğu önemli günlerden biri düğünlerdir. Düğünler, insanların kaynaşmasına vesile olan olayların başında gelmektedir.

İnsanlar arasındaki soğuklukların giderilebileceği, üzüntülerin hafifletilebileceği ve sevinçlerin paylaşılabilceği bu özel zamanlar, insanların kaynaşmasına vesile olan fırsatlardandır (Görsel 4.15). Bu sebeple davet listeleri mümkün olduğunca kapsamlı hazırlanmalı, eş dost ve akrabaların gönlünün hoş edilmesine özen gösterilmelidir.

Görsel 4.15: Düğünde bir araya gelen eş dost ve akrabalar

Düğün, nişan, asker uğurlama, kutlama gibi çeşitli nedenlerle düzenlenen eğlencelerde orada bulunan insanlar için tehlike oluşturabilecek davranışlar sergilemek, eğlencenin amacından uzaklaşmasına ve insanların zarar görmesine sebep olabilir. Bu nedenle özel günlerde huzuru bozacak ve tehlike arz edebilecek davranışlardan sakınılması oldukça önemlidir.

Bu konuda Hz. Muhammed “Nikâhın en hayırlısı, en kolay olanıdır.” (*Ebû Dâvûd, Nikâh, 30-31*) buyurmuştur. Düğün masraflarında kolaylık sağlanması ve şartların zorlanması, evlenmek isteyen gençlerin önünü açar ve imkânı kısıtlı olanları evlenmeye teşvik eder. Düğünlerde aileleri ekonomik olarak zora sokacak gereksiz harcamalardan kaçınmak gerekir.

Düğünlerde yapılan eğlencelerin dozunun iyi ayarlanması gerekir. Eğlenmenin de meşru bir yolu ve sınırları vardır. Bu sınırlardan bazısını millî ve manevi değerler oluşturur. Düğünlerde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, davetlisi olunan düğünlere gitmenin ihmal edilmemesidir. Evlenen çiftin maddi ihtiyaçlar kadar manevi ihtiyaçları da vardır. Manevi ihtiyaçları karşılamaya yönelik yapılan hayır duaları, Türk-İslam kültürünün önemli motifleri arasında yer alır.

Düğünlerde, şenliklerde, özel gün ve gecelerde o güne uygun giyinip kuşanmak adabımuaşeretin gereklerindedir. Gelin ve damadın kostümlerine benzer kıyafetler tercih etmekten kaçınılmalıdır. Düğünlerde çiçek veya çelenk gönderilmesi nazik davranışlardandır. Bunların elden götürülmesi yerine düğüne gitmeden önce gönderilmesi düğün adabına daha uygundur.

4.8. Bayram ve Anma Günlerinde Adabımuaşeret

Kâşgarlı Mahmud’un *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’te verdiği bilgilere göre “bayram” sözcüğü, Eski Türkçede halkın hep beraber yaşadığı sevinç ve eğlence durumunu ifade etmektedir. “Bayram yer” tabiriye çiçeklerle süslenmiş güzel yer anlamında kullanılmıştır. *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’te “bedram/bezram” sözcüğüyle birlikte aynı anlama gelen “ıyd” sözcüğü de yer almıştır. Aynı sözcükler dönemin Kur’an tercümelerinde de geçmektedir. Türkçenin bilinen ilk sözlüğünden itibaren çeşitli eserlerde söz konusu sözcüklerin kullanılması, geçmişten bugüne bayramın Türklerin toplumsal kimliğinin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir.

Toplumları bir arada tutan çeşitli manevi etmenler vardır. Millî ve dinî değerler bunların başında gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan söz konusu değerler toplumsal hafızayı canlı tutar. Bu bağlamda dinî ve millî bayramların kutlanması, toplumları kendi içlerinde birbirine kenetler ve uyumlu hâle getirir. Söz konusu işlevlerinden dolayı dinî ve millî bayramların toplumların kendini güvende hissettiği ortak zeminler olduğu söylenebilir.

Bilgi Kutusu

Bayram geleneği Türkçe eserlerde yüzyıllar boyunca çeşitli isimlerle işlenmiştir. Aşağıda Geçiş Dönemi eserlerinden ve divan edebiyatından birer şiire yer verilmiştir.

Yigitlerig ışlatu

Yıgaç yemiş ıryatu

Kulan keyik avlatu

Bezram kılıp avnalım

Kâşgarlı Mahmud

(Yiğitleri çalıştırarak, meyve toplatarak, kulan ve geyik avlatarak bayram yapıp avunalım.)

Yıldı bir kurbân keserler halk-ı âlem ıyd için

Dem-be-dem sâat-be-sâat ben senin kurbânınam

Fuzûlî

(İnsanlar bayram için yılda bir kere kurban keser, bense her an ve her saat senin için kurban olurum.)

Dinî Bayramlarda Adabımuaşeretin Önemi

Bayramlarla ilgili örf ve âdetler hem bayramın niteliğine göre hem de kültürden kültüre değişiklik gösterir. Dinî bayramlarla millî bayramların kutlanma biçimleri farklılık arz eder. Türkiye’de farklı inançlara sahip topluluklar arasında kutlanan çeşitli bayramların bulunduğu bilinmektedir. Türk tarihinde yüzyıllar boyunca farklı din ve kültürlerle sık sık temas edilmiş olması, Anadolu’da farklı inanç ve kültürlerin ritüellerine karşı hoşgörülü tutumun oluşmasında etkili olmuştur. Bununla beraber Türkiye’de yaşayan insanların büyük bir kısmı İslam inancına sahiptir. Ramazan Bayramı ile Kurban Bayramı Türk-İslam kültüründe oldukça önemli dinî bayramlardır.

Ramazan ve Kurban Bayramı’nda akraba ve eş dost ziyaretleri yapılarak onlarla bayramlaşılması, kuşaklar arasında kültür aktarımını sağlar; çocuklara uzak akrabalarla tanışma ve kaynaşma imkânı verir (Görsel 4.16). Kabristan ziyaretleriyle vefat etmiş aile büyükleri anılır, onlara dua edilir. Manevi havanın hâkim olduğu bu özel zamanlarda yapılacak ziyaretler, yenecek yemekler ve giyilecek kıyafetler her zamankinden farklıdır. Aile büyüklerinin neşeyle ziyaret edilmesi, sofraların özenle hazırlanması, imkânlar dâhilinde yeni kıyafetler giyilmesi bayram adabındandır. Bayramlarda çocuklar şeker, çikolata veya harçlıkla sevindirilir.

Görsel 4.16: Bayramda misafirlere şeker ikram eden çocuk

Bayram ziyaretleri sırasında ‐İyi bayramlar., ‐Bayramınız mubarek olsun.‑ gibi dileklerle guler yuz gosterilerek buyuklerin ellerinden, kucuklerin yanaklarından opulur. Bayram sofralarında ev sahibinin ikramlarından az da olsa yenmesi, ev sahibinin emeklerine saygi olarak degerlendirilir. Kurban Bayramı'nda maddi durumu musait olanların kurban kesemeyenlere pay dagitması, toplumsal yardımlasma ve dayanismaı guclendirir.

Toplumun birlik ve beraberligini pekiştiren diger bir unsur, Müslümanlarca mubarek kabul edilen gun ve gecelerdir. Cuma gunleri ve kandiller bunların baslıcalarıdır. Bugünlerde dualar edilir ve iyilik yaygınlaştırılır. Bu vesileyle selamlaşmaya, hal hatır sormaya özellikle ozen gosterilir. İmkânlar dâhilinde hediyeleşilir ve ikramlarda bulunulur. Özellikle çocuklar sevindirilmeye çalışılır. Dolayısıyla cuma gunleri ve kandillerin toplum üzerinde birleştirici bir gücü olduğu söylenebilir.

Dinî bayramların işlevlerinden bir diğeri, dargın ve kırgın insanları bir araya getirerek onların barışmasını sağlamaktır. ‐Bir Müslümanın din kardeşiyle üç günden fazla küs durması helal değildir.‑ (Müslim, Birr, 25) hadisîşerifinde küslerin barışmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Dinî bayramların da küsleri barıştırma işlevinin olması, bayramların öneminin anlaşılmasına katkıda bulunur.

Millî Bayramlar ve Anma Günlerinde Adabimuaşeretin Önemi

Millî bayramlar; ulusların tarihsel süreçlerde yaşadığı savaş, bunalım gibi toplumsal olaylardan barışa ve huzura çıktıkları günlerin yıl dönümleridir. Bu günlerin anılması, kutlanması aynı tarihi paylaşan insanlar arasındaki bağları güçlendirir ve millî bilinci pekiştirir. Milletlerin geleneklerinin sürmesine, inançlarının tazelenmesine, değer yargılarının ve törelerinin kökleşmesine katkıda bulunarak toplumu ayakta tutar. Bireylerde aidiyet duygusu oluşturarak onları mutlu kılar. Toplumun bunalımlı dönemlerindeki duygularını dile getirerek tarihin hatırlanmasına ve bundan ders çıkarılmasına olanak sağlar. Atatürk'ün Cumhuriyet'in onuncu yılında söylediği ‐Türk Milleti, millî birlik ve beraberlikle bütün güçlükleri yenmesini bilmiştir.‑ sözü, Türk milletinin birlik ve beraberliğe verdiği önemi vurgular.

Türkiye Cumhuriyeti'nin millî bayramları şunlardır:

- 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı
- 30 Ağustos Zafer Bayramı
- 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı
- 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı

Millî bayramlarda ev, okul, iş yerleri ve caddeler bayraklarla donatılır (Görsel 4.17). Resmî törenlere katılmak, kutlanan günün anlam ve önemini kavramak açısından önemlidir. Törenlerde bayrağın selamlanması, millî marş okunurken ayağa kalkılması, yürünüyorsa durulması, başta şapka varsa çıkarılması Türk kültüründe millî değerlere gösterilen saygi ve verilen önemin somut ifadeleridir.

Görsel 4.17: 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlaması

Ülkelerin tarihine yön vermiş önemli kişi ve olaylar vardır. Bu şahsiyet ve olayları anmak, onların önemini vurgulamak, toplumsal hafızayı canlı tutarak millî birlik ve beraberliği kuvvetlendirir. Bu amaçla anma törenleri düzenlenir. Törenlerde ataların ve şehitlerin kabirleri ziyaret edilir. Saygı duruşunda bulunmak, İstiklal Marşı eşliğinde bayrakları yarıya indirmek ve çelenk sunmak; atalara, şehit ve gazilere duyulan minnetin göstergelerindedir. Bu bağlamda 10 Kasım Atatürk'ü Anma Günü'nde devlet erkânı ve vatandaşlar tarafından Anıtkabir'in ziyaret edilmesi, milletin vefa duygusunun bir yansımasıdır. Millî Mücadele yıllarında İstiklal Marşı'nı kaleme alarak hem ordunun hem milletin inanç ve cesaretini kuvvetlendiren Mehmet Âkif Ersoy, her 12 Mart'ta rahmet ve minnetle anılır. Yine 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü, Türk milletinin selamete çıktığı önemli günler arasında yer alır. 15 Temmuz günü şehit ve gaziler şükranla anılır. Bu anma günleri genç kuşakların tarihini öğrenmesi ve bundan feyzalması anlamında işlevseldir. Millî hafızası canlı olan toplumlarda bireyler birbirine kenetlenir, ülke geleceğe daha bir güvenle bakar.

Sıra Sizde

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Türk milleti, tarih boyunca atalarına saygı duymuş, kabirlerini ziyaret etmeyi ihmal etmemiştir. Nitekim Türk-İslam medeniyetinde atalara hürmet ve vefa toplumun kültürel kodları arasındadır. Bu doğrultuda her sene yüz binlerce vatandaş, Anıtkabir'i ziyaret etmektedir.

Cumhuriyet'in 100. yılı olan 2023'te 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla Anıtkabir, 1 milyon 182 bin 425 ziyaretçi kabul etmiştir. Millî Savunma Bakanlığı bu sayının bir rekor olduğunu bildirmiştir.

Cumhuriyet'in 100. yaşına girdiği 29 Ekim 2023'te Anıtkabir ziyaretinin yoğun olmasının sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi ilgili alana yazınız.

.....

.....

Bir Maniniz Yoksa Anneler Size Gelecek

Haberli habersiz, eli boş-dolu, erken ya da geç gelse de; gelip beş dakika oturup gitse de; yatıya kalsa da; başköşeye kurulup gitmek bilmese de; misafir kutsaldı. Bir evin bereketi olduğuna inanılır, her türlü kaprisi çekilirdi. İletişimin günümüzdeki gibi yaygın olmadığı yıllarda her an, her durumda, her türden misafir gelebilir, hepsinin kusursuz bir şekilde ağırlanması gerekirdi. Evin çocuklarının misafirlerin ellerini öpmesi şarttı. Hatta gelen misafir ev sahiplerinden yaşlıysa ev sahipleri de misafirin elini öperlerdi. Elini öptüren, öpene "El öpenlerin çok olsun." derdi. Haberli gelen, ev halkının önemseydiği kişiler, evlerin yasak bölgesi olan misafir odalarına alınırlardı. Bunlar apartman düzenine geçilmeden önce evin mutfakları oturma odasından küçük, diğer odalarından büyük olan, evin en iyi döşenmiş odasıydı.

Misafir gelmedikçe kapısı açılmaz, kışın sobası yakılmazdı. Apartman düzenine geçildikten sonra evin en iyi bölümü olan salonlar misafir odası olarak kullanılır, kapıları yine kapalı tutulurdu. Fakat bu çaba uzun sürmedi. 80'lerde gençliklerini yaşayanlar evin en iyi odasının misafirlere saklanması kabullenmediler ve ailelerin günlük hayatı salonlara tabiydi.

Çeşit çeşit misafirlik vardı. Kadınlar arasında yapılan kabul günleri, akşam oturmaları, yatılı misafirlikler, yemek misafirlikleri... Hepsinin kendine göre bir adabı, uyulması gereken kuralları vardı. (...)

Teklifsiz gidilmeyen bir komşuya ve uzun zamandır ziyaret edilmemiş bir ahababa gitmek üzere birkaç kadın sözleşirler, ev sahibine haber vermek üzere bir çocuk gönderirlerdi. Çocuğa ne diyeceği iyice belletilirdi. Çocuk annesinin ve diğer “teyzelerin” gitmek istedikleri kadının kapısını çalar, tam öğretildiği şekilde “Bir maniniz yoksa annemler size gelecek.” derdi. Böyle durumlarda aslolan ev sahibinin çocuğa “Buyursunlar!” demesiydi.

Kadınlar arasında bir misafirlik jargonu vardı. Oğlu ya da kızı evlenmiş bir kadına “Allah mesut etsine”, oğlu askere veya uzak bir yere giden kadına “Allah kavuştur-suna”, doğum yapmış kadına veya annesine “göz aydınına”, ziyaret edilecek olan kadın yeni bir ev almış da taşınmışsa “güle güle oturuna” gidilir; bu ziyaretlerin adı, hasta ziyaret edilecekse “geçmiş olsuna”, gidilecek kişi bir yakını kaybetmişse “başsağılığına” gitmek olurdu.

Televizyonun hayata girişiyle birlikte tüm kuralları ve adabıyla birlikte kaybolan misafirlik türü akşam/gece oturmaları oldu. Bunlar ailece yapılan ziyaretlerdi. (...) Bu tür ziyaretler genellikle aile dostları arasında yapılırdı.

Her evde yatıya gelecek misafir için yatak, yorgan, havlu bulunur, hemen her eve sık sık yatıya misafir gelirdi. 70'lerin çocukları televizyonun henüz hayata girmediği ve uzun gecelerin çok sıkıcı geçtiği yıllarda, eve yatıya gelen misafirler gitmesin isterlerdi. Sürekli yenip içilir, misafir çocuklarla oynanır, gülünür, evde bir hareket ve neşe hüküm sürer, bu da çocukları çok eğlendirirdi. Yatıya gelen misafir yakın akraba ise uzun kalabilirdi. Uygun yataklar yapılır, evde fazla divan yoksa yere yatak serilirdi. Evde birbiriyle akraba birkaç çocuk bulunuyorsa, yere serilen yataklara çocuklar yatırılır, onlar bu yeni durumdan çok hoşlanırlar, bir türlü uyu-mazlar, gülüşürler, bazen kavga ederler, “bir iki üç tıp” oynarlar, ya büyüklerinden azar işiterek susarlar veya uyuyakalırlardı.

Misafirliğe eli boş gitmek olmazdı. Günlük misafirlikte genellikle şeker veya tatlı götürülürken; yatıya gidilecekse ev halkının gönlünü almak üzere mendil, çorap, havlu, kumaş, nakışlı örtü, vazo, biblo, çocuklara oyuncak, çikolata, terlik gibi hediyeler götürülürdü. Yatıya gelmiş ve başka bir şehre dönecek olan misafir mutlaka yolcu edilir, trene veya otobüse bindirilir, eğer almamışsa bileti bütün itirazlara rağmen ev sahibi tarafından alınır, yolculuk uzun süreceyse misafirin yanına bökrek, ekmek arası kuru köfte gibi yolluk verilirdi.

Haberli ya da habersiz gelsin, tüm misafirlere yapılacak ikramın ve ağırlamanın bir sırası ve adabı vardı. 70'li yıllarda orta-üst sınıflarda bile eve ayakkabıyla girilmezdi. Bu nedenle gelen misafire hemen terlik verilir, her evde misafir terliği bulundurulurdu. Gelen misafir, misafir odasına alınır, yer gösterilir, oturtulur ve hatır sorma seremonisi başlardı.

Çocuklar dahil, herkese tek tek hatır sorma şart olduğu için, “Nasılsınız?” faslı epeyce uzun sürer, herkes kibarca cevaplarını verirdi. Sonra havadan sudan konuşmalar yapılır, ardından misafirlere kolonya dökülürdü. Bütün evlerde limon kolonyası bulundurulur, beş dakikalığına uğramış kişilere bile mutlaka kolonya dökülürdü. Kolonyayı şeker tutma izlerdi. Açgözlülük çok ayıptı, bu nedenle tutulan şekerden bir tane alınır. Evde bir kız çocuğu veya genç kız varken kolonya şeker ikramını annenin yapması hoş karşılanmazdı. İkramın sırası hiç değişmezdi. Kolonya ve şekerden sonra sıra kahveye gelirdi. Ama kahve ikram etmenin de bir zamanı vardı. Erken ikram edilen kahve, “Kahveni içtin, kalk git.” demeye gelir, geç kalan kahve de misafir önemsenmiyor anlamı taşırdı. Bu nedenle makul bir süre beklendikten sonra “Kahvenizi nasıl içersiniz?” diye sorulurdu. Kahveden sonra biraz vakit geçer ve mutfaktan çay hazırlığı sesleri gelirdi. Çayı kuru kuru, yanında bir şey olmadan ikram etmek de ev sahipliğine sığmayan davranışlardandı. (...) Misafir habersiz bile gelmiş olsa çocuk bakkala gönderilir, kaymaklı bisküvi, tuzlu çubuk veya fırından taze simit aldırılır, bu da yapılamıyorsa ekmek kızartılır, yanında biraz peynirle ikram edilirdi. O yılların gelenek ve anlayışına göre, misafir gittiği evden karnı tok çıkmak zorundaydı.

Çay ikramının da bir yolu yordamı vardı. Birçok evde misafirlere için alınmış kesme çay bardakları, porselen, metal, hatta gümüş çay tabakları, çay kaşıkları, porselen pasta tabakları bulunurdu. (...)

İkram edilen yiyeceklerin tümünü bir çırpıda yemek, tabağı silip süpürmek çok ayıptı. Tabakta bir miktar yiyecek bırakmak görgülülük kabul ediliyordu. Yiyeceklerden biraz daha alınması konusunda ısrar etmek ev sahibinin görevidi. Bu anlayış zamanla yerini “Kendinizi evinizde gibi hissedin.” anlayışına dönüşünce herkes tabağındakilerin tümünü bitirmekle kalmayıp yeniden doldurmaya alıştı. Misafiri pastaneden alınmış yiyeceklerle ağırlamak, “Siz zahmet etmeye değmezsiniz.” anlamına gelir ve çok ayıplanırdı. Ev kıyafetiyle misafir karşılanmaz, misafir de özensiz bir giyimle ziyarete gidemezdi. Misafirin yanında başköşe geçilip oturulmaz, en iyi köşe misafirlere verilirdi. Misafirin sözünü kesmek, onu küçümseyici laflar etmek, başından geçen kötü bir olayı hatırlatmak da doğru değildi. İkram toplulukta bulunan en yaşlı kişiden başlardı.

Her ne olursa olsun misafir kutsaldı ve asla kovulmazdı. Bir misafirin kovulması ölüme kadar sürecek bir küslüğe neden olabilirdi. Bir evde misafir olan kişi, o evin halkının koruması altında demektir. Misafire dışarıdan yapılacak herhangi bir kötü davranış, ev sahibine yapılmış sayılırdı ve bu tür davranışları önlemek ev sahibinin görevidi. Genellikle misafir misafirliğini, ev sahibi ev sahipliğini bilirdi.

Ayfer Tunç, *Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek*
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Dinî Bayramlar ve Dinî Günlerle İlgili Geleneksel Kutlamalar

Türkiye'nin pek çok yöresinde Kurban Bayramı'nda, Ramazan Bayramı'nda ve her iki bayramın kutlanması sırasında gerçekleştirilen eğlenceler vardır. Türkiye bunun sayısız örnekleriyle doludur. Bu geleneklerin yaşatılmasında çocukların özel bir yeri vardır. Bu tür eğlencelerin oluşturulmasının nedeni farklı amaçlara hizmet etmek içindir: Gençlerin tanışıp evlenmesine aracı olma, topluluk içi yardımlaşma, eğlenme, paylaşma, vb. Bu geleneklerden bazılarının oluşumunda inançlar büyük rol oynamış ve bu da efsanelerin oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Kurban Bayramı'nda Yörelere Has Kutlamalar: Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı Çakmak köyünde oturanların büyük bir çoğunluğu yıllar önce İstanbul'a göç etmiş, öte yandan geleneklerini kaybetmemek için de bir dernek kurmuştur. Söz konusu dernek, her Kurban Bayramı'nın 3. günü "Abdal Musa Lokması" adında bir kutlama düzenlenmektedir. Bu özel günde herkes erkenden derneğe gider, lokma pişer ve ayranla beraber dağıtılır. Böylelikle köylüler ve gençler arasında tanışıp kaynaşma sağlanır.

Mersin'in Erdemli ilçesinde özellikle Kurban Bayramı'nda her ev gelen misafirlere ikram etmek için "Bayram Pişmaniyesi" hazırlamak zorundadır. Bu tatlının hazırlanmasındaki neden; yağ, un ve şeker gibi temel gıda maddelerini içermesi ve imece usulüyle hazırlanmasıdır.

Kütahya'nın Soğukçeşme ilçesinde kurbanlar Çoban Baba Türbesi'nde kesilmekte ve kurban kesemeyenlere dağıtım buradan yapılmaktadır. Çoban Baba Türbesi'nin bölge sakinlerine göre özel olarak kabul edilmesinin sebebi şudur: Yıllar önce bu bölgede hayvan otlatan bir çoban, rahatsızlanır ve bitkin bir hâlde yere yığılır. Bir süre kendine gelemez. Kendine geldiğinde nur yüzlü bir kişinin onun hayvanlarına baktığını ve onlara zarar gelmesini engellediğini görür. Çoban tamamen kendine geldiğinde nur yüzlü kişi ortadan kaybolur. Çoban durumu köylüye anlatır. Köylü bu nur yüzlü kişinin önemli bir veli olduğu kanaatine varır ve ona Çoban Baba adını verirler. O gün bu gündür Çoban Baba olarak anılır ve gerçek kabri olmasa da türbesi yapılır (Oğuz, Kösemek, Yıldız 2010: 37).

Ankara'nın Kazan ilçesine bağlı İçören köyünde Kurban Bayramı'nın ilk günü ya da Arife gününde gençler ve yaşlılar arasında "Köy Odası" geleneği gerçekleştirilir. Bir yandan sohbetler edilir, bir yandan da kadınların biraraya gelerek yaptıkları yemekler ikram edilir. Bu yemeklerin etli olanları hazırlanırken daha önceden kesilmiş olan kurban etinin bir kısmı kullanılır.

Ramazan Bayramı'nda Yörelere Has Kutlamalar: Siirt'te Ramazan ayının geldiğini haber vermek için "Melede Ateşi" yakma geleneği vardır. Ramazan ayının gelmesine 10-15 gün kala her mahalle kendi yakacağı melede ateşi için çalı, çırpı, odun ve lastik toplamaya başlar. Ramazan ayının arife gününde meydana ateş yakılır. Herkes ateşin etrafında durur ve ateşin sönmesiyle mezarlık ziyareti yapılır.

Amasya'nın Taşova ilçesine bağlı Sepetli köyünde Ramazan ayının ilk 15 günü geçtikten sonra gerçekleştirilen geleneğe "Âmin Bağırma" denilmektedir. Ramazan ayının 15'inci günü iftarlarını açan çocuklar mahallede buluşup, köyü dolaşarak evlerden un, yağ, yumurta, peynir, çökelek gibi börek malzemeleri isterler. Bu malzemeleri isterlerken çeşitli mâniler okurlar.

Toplanan malzemenin tamamı, daha önceden kararlaştırılan bir eve götürülür, evin hanımı böreği yapar ve çocuklara ikram eder. Âmin Bağırma geleneği, başrolde çocukların olması, kapı kapı gezerek yiyecek malzemesi toplanması, mâni okunması ve istenilen yemeğin bir kadına yaptırılması açısından “Çömçe Gelin” oyununa çok benzemektedir.

Rize'nin Hemşin ilçesine bağlı Nurluca köyünde yapılan “Bayram Şenliği” geleneğinde amaç, eğlenmektir. Aile büyüğünün evinde toplanılır, yemekler ikram edilir, köy meydanında salıncaklar kurulur, tulumlar çalınır türküler okunur, bu arada kadınlar oğulları için kız beğenirler.

Bolu'nun Gerede ilçesinde Ramazan gecelerinde sohbet odalarında “Ferfene” adında çok çeşitli eğlenceler düzenlenir. Ferfene, “Değnekçi Başı” denilen bir kişi tarafından yönetilir. Bu kişi masraflarla ilgilendiği gibi oyunları da yönetir. Ferfene'de yüzük saklama, aşık atma gibi oyunların yanı sıra yemekler yenir, türküler okunur. Herkes birbiriyle bayramlaşır ve özellikle küslerin barıştırılması sağlanır.

Tokat'ta Ramazan Bayramı'nın arife gününde gelinlik kıza erkek tarafından hediye götürme geleneğine “Gelin Çöreği” denmektedir. Gelin çöreğini özel olarak hazırlayan fırınlar vardır. Hazırlanan gelin çöreği eskiden faytonlarla ve davul zurna eşliğinde kız tarafına götürülürken, şimdi bunun yerini araba almıştır. Bayramın ikinci günü ise gelin tarafı sarma, keşkek gibi düğün yemekleri yaparak damat tarafını gelin çöreğini yemeye davet eder. (Oğuz, Kösemek, Yıldız 2010: 44).

Öcal Oğuz ve Petek Ersoy,

*Dinî Bayramlar ve Dinî Günlerle İlgili Geleneksel Kutlamalar
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)*

Aşağıdaki tablolarda üniteye ilişkin bazı kavramlar yer almaktadır. İstenen ifadelere göre tabloları doldurunuz.

<p>Açıklama</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>İlişkili olduğu kavramlar</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>İstisare</p>	
<p>Örnek davranışlar</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>Örnek olmayan davranışlar</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>Açıklama</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>İlişkili olduğu kavramlar</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>Dürüst oyun (fair play)</p>	
<p>Örnek davranışlar</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>Örnek olmayan davranışlar</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

4. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1. Aşağıdaki cümleleri kutucuklardaki sözcüklerden uygun olanlarla tamamlayınız.

aşırılık

eğlence

pazarlık

millî bayramlar

istişare

biz bilinci

ibadethane

komşu

fair play

israf

- Yemeklerde gereksiz tüketim ve harcama neden olur.
- Spor müsabakalarında dürüst oyun, dürüst davranış olarak ifade edilir.
- Eğlencelerde dikkat edilmesi gereken ortak nokta kaçınmak olmalıdır.
- Anlaşmazlıklarda danışma ve görüş alışverişinde bulunma ile mümkündür.
- İstişare, grup fikri ve takım ruhu ile oluşturur.
- Toplumların geçmişini hatırlamasında önemli bir rol oynar.
- Birbirine yakın meskenlerde oturan kişi ve ailelere denir.
- İnsanların sıkıntılarından kurtulmak, rahatlamak veya bir şeyi kutlamak için düzenlediği ölçünün aşılması gereken faaliyetlerdir.

2. Aşağıda yer alan ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadenin doğrusunu cümlelerin altındaki boşluklara yazınız.

- () Pazarlık yaparken karşı tarafın da menfaatlerini gözetmek gerekir.
.....
- () Park ve bahçelerde yerlere çöp atmaktan kaçınmak yalnızca çevreye saygının bir gereğidir.
.....
- () Hapşırma ve öksürme durumunda ağız mendille ya da kolun iç kısmıyla kapatmak gerekir.
.....
- () Yeni doğan bebeğe ebeveyni dışındaki insanların fazla temas etmesi bebeği olumsuz etkiler.
.....
- () Komşunun özel hayatını araştırmak komşuluk ilişkilerini pekiştirir.
.....
- () Komşuya iyi davranmak imanın göstergelerindendir.
.....
- () Anlaşmazlık durumlarında tarafların birbirlerine empatiyle yaklaşmaları beklenir.
.....

- () Sporda kazanan ve kaybeden takımlar, müsabaka sonucu ne olursa olsun nezaketi elden bırakmamalıdır.
- () Pazarlık sırasında tarafların birbirine kolaylık sağlaması, alışveriş adabının önemli bir gereğidir.
- () Borçlanmada borçlu tarafın borcunu almak için ısrarcı olması beklenir.
- () Yemeklerine devam edenlerden izin istenerek sofradan kalkılır.
- () Dinî ve millî bayramların kutlama biçimleri benzerdir.
- () Millî bayramlar tarihsel hafızanın yenilenmesine katkıda bulunur.
- () Düğüne davet edilen kişiler mümkün mertebe düğüne katılmalıdır.
- () Düzenlenen eğlencelerde gürültü yapılmamalıdır.
- () Gruplarda karar alınırken istişareye başvurulması, sorumluluğun paylaşılmasını sağlar.

3-10. soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.

3. Trafikte adabımuaşerete uymanın trafik kültürü açısından önemini açıklayınız.

.....

.....

.....

4. İslam dininin komşuluğa verdiği değere yönelik ayet ve hadislerden yola çıkarak İslam'da komşuluğun önemini değerlendiriniz.

.....

.....

.....

5. Borçlanma durumunda tarafların sergilemesi beklenen tutum ve davranışlara örnekler veriniz.

.....

.....

.....

6. Asker uğurlaması ve düğünlerde dikkat edilmesi gereken davranışlara örnekler veriniz.

.....

.....

.....

7. İstişarenin bireysel ve toplumsal faydalarını değerlendiriniz.

.....

.....

.....

8. Sofra dışında yemek yerken dikkat edilmesi gereken davranışlara örnekler veriniz.

.....

.....

.....

9. "Rize'nin Hemşin ilçesine bağlı Nurluca köyünde yapılan 'Bayram Şenliği' geleneğinde amaç, eğlenmektir. Aile büyüğünün evinde toplanılır, yemekler ikram edilir, köy meydanında salıncaklar kurulur, tulumlar çalınır türküler okunur." **Bu parçada anlatılanlardan yola çıkarak siz de dinî bayramlarda yörenizde yapılanlara örnekler veriniz.**

.....

.....

.....

10. Spor müsabakalarında seyirciler tarafından sergilenmesi beklenen davranışlara örnekler veriniz.

.....

.....

.....

11-17. sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

11. Aşağıdakilerden hangisi cenazelerde uyulması gereken görgü kurallarından biri değildir?

- A) Başsağlığı dilemek
- B) Abartılı giyinmemek
- C) Maddi ve manevi destek olmak
- D) Kendi acılarından bahsetmek
- E) Cenaze sahibinin acılarını paylaşmak

12. "Satarken, satın alırken, alacağını talep ederken hoşgörülü davranıp kolaylık gösteren kimseye Allah rahmetiyle muamele eylesin." (*Buhârî, Büyû', 16*)

Verilen hadisîşerif alışverişle ilgili aşağıdaki ilkelerden hangisiyle daha yakından ilişkilidir?

- A) Alışverişte pazarlık etmek
- B) Ölçü ve tartıda hileden kaçınmak
- C) Alışverişte helal ve harama dikkat etmek
- D) Alışverişte karşılıklı rızaya özen göstermek
- E) Satılan ürün için makul bir kâr oranı belirlemek

13. “Onların işleri aralarındaki danışma ile yürür.” (*Şûra suresi, 38*)
“Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.” (*Nahl suresi, 43*)

Yukarıda verilen iki ayette insanların hangi davranışta bulunmaları önemli görülmüştür?

- A) Adalet B) Hoşgörü C) İstişare D) Saygı E) Sevgi

14. Aşağıdakilerden hangisi oyun ve spor etkinliklerinde fair play kavramı ile doğrudan ilgili değildir?

- A) Sportmenlik B) Rakibe saygı C) Dürüst oyun
D) Maçı kazanma E) Kurallara uyma

15. “Allah’ın sizi rızıklandığı şeylerden helâl ve temiz olarak yiyin. Eğer (gerçekten yalnız) Allah’a ibâdet ediyorsanız, O’nun nimetlerine şükredin.” (*Nahl suresi, 114*)
“Yemeği ve konuşmayı azalt ki, cennette benimle beraber olasın.” (*Keşfu'l Hafâ, 3278*)

Yukarıda verilen ayet ve hadiste vurgulanan ortak nokta hangisidir?

- A) Düzgün konuşmanın önemi B) Yiyeceklerin helal olması
C) Cennete girmenin yolları D) Yeme içmenin ibadet olduğu
E) Yemek yeme adabı

16. Komşular; iyi ve kötü günlerde birlikte olur, sevinç ve kederi paylaşır, ihtiyaç durumunda birbirine yardım eder. Bu durum Türkçede birçok atasözünde komşuluğa yer verilmesini beraberinde getirmiştir.

Aşağıdaki atasözlerinden hangisi komşuluğun önemi ile ilgili değildir?

- A) Komşuluk hakkı Allah hakkıdır.
B) Komşu komşunun külüne muhtaçtır.
C) Hayır dile komşuna, hayır gele başına.
D) Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.
E) Komşunla münakaşa etme, misafir gider komşu kalır.

17. Toplumu oluşturan fertlerin bütünleşip kaynaştığı zamanlar olan dinî bayramlarda, bir araya gelinir, ikramlarda bulunulur ve ziyaretler yapılır. Bunun yanı sıra ihtiyaç sahipleri gözetilir.

Bu parçada bayramların hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Tatil yapılan günler olması B) Kuslerin barıştırılması
C) Kabir ziyaretlerinin yapılması D) İhtiyaç sahiplerine yardım edilmesi
E) Toplumsal birliğin sağlanması

Öz Değerlendirme

“Toplumda Adabımuâşeret” ünitesi kapsamında kendinizi değerlendirmek amacıyla aşağıda verilen öz değerlendirme formunu doldurunuz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Adı ve Soyadı:

Numara-Sınıf: -

Aşağıda toplumsal hayatta sergilenmesi gereken bazı tutum ve davranışlar yer almaktadır. Bu tutum ve davranışlar size uygun değilse “Hiçbir zaman”, kısmen uygunsa “Bazen”, çok uygunsa “Her zaman” kutucuğuna onaylama işareti (✓) koyunuz.

No.	Tutum ve Davranışlar	Her Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
1	Ortak kullanım alanlarında adabımuâşerete uygun davranışlar sergilerim.			
2	Ortak kullanım alanlarında sergilenmesi gereken davranışlara örnekler veririm.			
3	Komşularımla iyi geçinmeye özen gösteririm.			
4	Üzüntülü ve sevinçli zamanlarında komşumun yanında olurum.			
5	Yemeğe aile büyükleri ve misafirler oturduktan sonra başlarım.			
6	Anlaşmazlık durumunda yapıcı olmaya dikkat ederim.			
7	Önemli kararları danışarak alırım.			
8	Alışveriş sırasında dürüst davranmaya dikkat ederim.			
9	Alışveriş yaparken israftan kaçınırım.			
10	Fiziki etkinlik ve oyunlarda bireysel farklılıklara saygı gösteririm.			
11	Fiziki etkinlik ve oyunlarda dürüst oyun (fair play) kavramına dikkat ederim.			
12	Eğlence ve kutlamalarda çevreyi rahatsız etmemeye özen gösteririm.			
13	Dinî bayramlarda aile büyüklerimizi ziyaret ederim.			
14	Millî bayram ve anma günlerinde atalarımızın ve şehitlerimizin kabristanlarını ziyaret ederim.			

5.

Ünite

İletişimde, Teknoloji ve Sosyal Medya Kullanımında Adabımuâşeret

5.1. Kişiler Arası İletişimde Adabımuâşeret

5.2. Teknoloji ve Sosyal Medya Kullanımında Adabımuâşeret

Hazırlık

1. “Yanlış üslup doğru sözün celladıdır.” sözü konuşma adabıyla ilgili sizce nelere dikkat çekmektedir?
2. Bir yakınınız size mesaj yoluyla düğün davetiyesinin sadece fotoğrafını göndererek sizi düğününe davet etse ne düşünürdünüz?

Anahtar Kavramlar

beden dili, dinleme, siber zorbalık, hitap, iletişim, dijital okuryazarlık, konuşma adabı, netiket, selamlaşma, sosyal ağ, tanışma ve tanıştırma, teknoloji bağımlılığı

KAREKOD

Ünite
Karekodu

Ünite
Sunusu

5.1. Kişiler Arası İletişimde Adabımuaşeret

İnsanlar var olduğundan beri maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için iletişime ihtiyaç duymuştur. Bunu önce beden dili, sonra sözlü iletişim aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Yazının bulunmasıyla beraber yazılı iletişim imkânı da doğmuştur. Böylelikle üç unsur da iletişimde etkili biçimde kullanılmaya başlamıştır.

İletişim, “duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması; telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi; bildirişim, haberleşme, muhabere, komünikasyon” anlamlarına gelen bir kavramdır.

İletişim “gönderici, alıcı, ileti, geri bildirim, kanal, kod” gibi öğelerden meydana gelir. Konuşan kişi “gönderici”, dinleyen kişi “alıcı” konumundadır. Tarafların birbirine aktardığı duygu ve düşünceler ise “ileti” şeklinde adlandırılır. Alıcının göndericinin iletisine verdiği yanıt “geri bildirim”dir. “Kanal” iletişimde kullanılan yoldur. Beş duyu organı, sinir sistemi, radyo veya ışık dalgaları, telefon kabloları gibi araçlar kanal ögesine örnek teşkil eder. “Kod” ögesi ise genellikle dildir, gönderici ile alıcı arasında iletinin aktarılmasını sağlar. Dilin özenli kullanılması; duygu ve düşüncelerin sağlıklı bir şekilde karşıya aktarılmasında ve iletişim sırasında yaşanabilecek aksaklıkların önlenmesinde önemli rol oynar.

Duygu ve düşüncelerin yüz ifadesi, beden duruşu gibi yollarla anlatıldığı iletişim biçimine beden dili denir. Beden dili duygu ve düşünce aktarımını etkileyen önemli unsurlardandır. El, kol, yüz ve baş ile yapılan içgüdüsel ve iradeli davranışlar olan jestler ve mimikler; duygu ve düşünceleri ifade etmeye yardımcı olur (Görsel 5.1). Özellikle gözlerdeki hareketler

Görsel 5.1: İletişimde jest ve mimikler

ve bakışlar en önemli mimikler arasındadır. Jest ve mimikler ölçülü kullanıldığı takdirde iletişim sürecine katkıda bulunur. Bunların yanı sıra temiz bir vücut, düzgün bir kıyafet, sağlıklı bir görüntü ve dik duruş olumlu ilk izlenim için oldukça önemlidir. Ayrıca konuşulan kişiye belli bir fiziksel mesafede durmak da iletişimi olumlu etkiler. Beden dili, sözlerin etkililiğini artırarak iletişimi kuvvetlendirir; kişinin iyi bir imaj oluşturmada etkili olur.

Bilgi Kutusu

1950’li yıllarda beden diliyle ilgili araştırmalar yapan Psikolog Albert Mehrabian (Albirt Mireybiyin), çalışmaları sonucunda bir teori geliştirmiştir. Bu teori, bir iletinin karşı tarafı etkileme gücünü bazı faktörlerin belirlediğini ortaya koymuştur. Buna göre iletinin toplam etkisinin %7’sini sözler oluşturur. Ses tonu %38 oranında, beden dili ise %55 oranında etkilidir.

Rus Mareşal ve Atatürk’ün selamlaşırken beden dili

Dili güzel ve doğru kullanmanın çerçevesini çizen etmenlerden biri toplumun yazısız sözleşmesi sayılabilecek adabımuaşerettir. Konuşma, dinleme, hitap, selamlaşma ve tanışma gibi sosyal ilişkilerin kurulduğu durumlarda dikkat edilmesi gereken bazı toplumsal kabuller vardır. İletişimde dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan birinin konuşma adabı olduğu kabul edilir.

Konuşma ve Dinleme Adabı

Sosyal hayatta konuşma ve dinleme sırasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bunlara dikkat edilmediğinde iletişimde aksaklıklar yaşanabilir. Bu durumda insanlar birbirleriyle sağlıklı iletişim kuramaz; anlaşılama duygusu tepkiye veya kişinin içe kapanmasına sebep olabilir. “Boğaz dokuz boğumdur.” sözü doğrultusunda konuşmadan önce defalarca düşünmek, üslubu iyileştirir. Öfkeli veya üzgünken sonradan pişmanlığa sebep olacak sözler sarf edilmemesi için konuşmaya iyice düşünerek başlamak kişiler arası ilişkilerde saygıyı egemen kılar. Konuşur-

Görsel 5.2: Sağlıklı ve keyifli iletişim

ken tatlı dilli, alçak gönüllü ve anlayışlı olmak, güler yüz göstermek ve hatalar karşısında affedici tutum sergilemek toplumsal huzuru destekleyen nazik davranışlar olarak kabul edilir (Görsel 5.2). Söz konusu davranış biçimleri, yalnızca adabımuaşeretin gereklerinden değildir. İnsanların ruh sağlığının korunmasına da katkıda bulunur.

İletişim, taraflar arasında karşılıklılık gerektiren bir süreçtir. İletişimin kaliteli bir şekilde devam etmesini engelleyebilecek bazı tutum ve davranışlar vardır. Bunlara **iletişim engelli** denir. Bu engeller fiziksel, duyuşsal, psikolojik, algısal gibi pek çok açıdan ele alınabilir.

Beden dilinin hatalı kullanımından doğan birtakım iletişim engelleri vardır. Konuşanın söyledikleriyle uyumsuz jest ve mimikler kullanması, konuşanın dinleyiciyle göz kontağı kurmaması ve dinleyenin konuyla ilgilenmediğini gösteren hareketler sergilemesi bunların başlıcalarıdır.

İletişim engeline neden olan bir diğer husus, dil ve anlatımla ilgili hatalardır. Başlıca dil ve anlatım engelleri; kelimeleri anlaşılır ve net bir şekilde ifade edememek, seslenme çağrılarını (hey, şşt vb.) kullanmak veya ses tonu ile konuşma hızını ayarlayamamak şeklinde sıralanabilir.

Konuşma sırasında konunun tek bir açıdan ele alınması, uzun cümleler kurulması ve cümlelerin tekrar edilmesi iletişimin kalitesini düşüren tutum ve davranışlar arasındadır. İnsanların düşüncelerini karşı tarafa dayatmaya çalışması gibi iletişimi kendi odağından sürdürme çabası da önemli iletişim engelleri arasındadır.

İletişimde sürekli öğüt verme veya çözüm sunma çabası, dinleyende kendi sorunlarını çözmede yetersiz olduğu algısına neden olabilir; iletişimin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini engelleyebilir. Ayrıca teselli etmek, problemi küçümsemek veya sorun yokmuş gibi davranmak yerine dinlemek ve anlamaya çalışmak iletişimi kuvvetlendirir.

Kişiler veya gruplar hakkında çoğunlukla farkında olmadan benimsenmiş peşin hüküm şeklinde tanımlanan “ön yargı” iletişime ket vuran ciddi bir etmendir. Karşıdakini suçlama veya sorulara boğma, ona yapıcı olmayan eleştiriler yöneltme, onunla tehditkâr bir üslupla konuşma gibi tutum ve davranışlar, yargılama niteliği taşıdığından ciddi iletişim engelleridir.

Gülmenin insanları fiziksel ve psikolojik açıdan güçlendirdiği bilinmektedir. Güldürme ve düşündürme işlevi olan mizah, bütün toplumlarda yaygın ve insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak herkesin farklı mizah anlayışına sahip olabileceği unutulmamalıdır. Şakalarda ölçülü olmak insanları kırmayı önler. Bunun yanı sıra resmî ortamlarda espri yapmaktan kaçınmak adabımuaşeretin önemli bir gereğidir. Lakap takma ve alay etme gibi kaba davranışlar, kişiler arası ilişkilerin zarar görmesine neden olan iletişim engelleri arasındadır.

İnsanlar iletişim kurdukları kişi hakkında birtakım duygu ve düşüncelere sahiptir. Bu duygu ve düşüncelerin olumsuz olması kişiler arası iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine engel olabilir. Kişinin kendine karşı olumsuz tutumu da onda özgüven eksikliğine neden olabileceğinden kendini ifade etme gücünü zayıflatır.

Söz konusu tutum ve davranışlardan mümkün olduğunca uzak durmak kaliteli bir iletişimin kurulması bakımından oldukça önemlidir. Bu hususlar adabımuaşeretin gerekleriyle örtüşür.

İnsanları söz ve davranışlarla kırmak onlardan özür dilemeyi gerektirir. “Eğilen baş kesilmez.” atasözünde de işaret edildiği gibi hatasını anlayıp özür dileyen kişiyi affetmek Türk kültüründe erdem sayılır. Gerekteğinde özür dilemek sosyal ilişkilerin uyumlu şekilde yürütülmesinde önemlidir. Bu davranış karşı tarafın yumuşamasını, öfkesini dizginlemesini sağlar ve genellikle affetmeyle sonuçlanır.

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Bir gün bir tanıdığı büyük filozof Sokrates’e rastladı ve dedi ki:

- Arkadaşınla ilgili ne duyduğumu biliyor musun?
- Bir dakika bekle, diye cevap verdi Sokrates. Bana bir şey söylemeden evvel senin küçük bir testten geçmeni istiyorum. Buna “Üçlü Filtre Testi” deniyor.
- Üçlü Filtre?
- Doğru, diye devam etti Sokrates. Benimle arkadaşım hakkında konuşmaya başlamadan önce, bir süre durup ne söyleyeceğini filtre etmek, iyi bir fikir olabilir. Birinci filtre “gerçek filtresi”. Bana birazdan söyleyeceğin şeyin tam anlamıyla gerçeği yansıttığından emin misin?
- Hayır, dedi bir süre duraklayan adam. Aslında bunu sadece duydum.
- Tamam, dedi Sokrates. Öyleyse, sen bunun gerçekten doğru olup olmadığını bilmiyorsun. Şimdi ikinci filtreyi deneyelim. “iyilik filtresi”. Arkadaşım hakkında bana söylemek üzere olduğun şey iyi bir şey mi?
- Hayır, tam tersine...

– Öyleyse, diye devam etti Sokrates. Onun hakkında bana kötü bir şey söylemek istiyorsun ve bunun doğru olduğundan emin değilsin.

Fakat yine de testi geçebilirsin, çünkü geriye bir filtre daha kaldı. “İşe yararlılık filtresi.” Bana arkadaşım hakkında söyleyeceğin şey benim işime yarar mı?

– Hayır, gerçekten değil!

– İyi, diye tamamladı Sokrates. Eğer, bana söyleyeceğin şey doğru değilse, iyi değilse ve işe yarar, faydalı bir şey de değilse bana niye söyleyesin ki?

Cevdet Kılıç, *Bilgelik Hikâyeleri*
(Metin, aslına sadık kalınarak alınmıştır.)

Sokrates'in, arkadaşı hakkındaki bir duyumu değerlendirirken doğruluk, iyilik ve yararlılık filtrelerini kullanmasını insan ilişkileri bağlamında yorumlayınız. Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

İslam dini konuşma adabı başta olmak üzere iletişimde pek çok hususa önem verilmesini tavsiye eder. Müslüman toplumlardaki “Ya hayır konuş ya da sus.” anlayışı, konuşma adabının dinî dayanaklarına örnek niteliğindedir. Konuşma sırasında alçak gönüllü, yumuşak huylu ve affedici olmak İslamiyet'in oldukça değer verdiği kişilik özellikleri arasında yer alır. **“Bugün size kınama yok, Allah size merhamet etsin. O merhametlilerin en merhametlisidir.”** (Yusuf suresi, 92) ayeti, Hz. Yusuf'un kendisine kötü davranan kardeşlerine hitap ederken takındığı bağışlayıcı tavrı insanlığa örnek göstermektedir. Alçak gönüllü ve affedici üslup hadislerde de görülmektedir. Mekke'nin Fethi'nden sonra Hz. Muhammed, pek çok kötülükte bulunmuş olan Kureyşlilere “Size ne yapacağımı düşünüyorsunuz?” diye sorar. Kureyşliler “Senden iyilik bekliyoruz. (...)” diye cevaplar. Bunun üzerine Hz. Muhammed “Size Yusuf'un kardeşlerine hitap ettiği gibi hitap edeceğim.” der. “Bugün sizler azarlanıp kınanmayacaksınız; gidin, hepiniz serbestsiniz.” şeklinde bağışlayıcı bir üslupla onları gönderir (Taberî, II, 161).

Bilgi Kutusu

11 Ocak, Prof. Dr. Şaban Öz'ün girişimiyle Dünya Affetme Günü olarak belirlenmiştir. Affetme Günü fikri, Hz. Muhammed'in Mekke'nin Fethi'nden sonra Kureyşlileri affetmesi olayına dayanarak ortaya atılmıştır. Söz konusu gün “Bir Sünnetin İhyası” sloganıyla yurt içinde ve dışında her sene kutlanmaktadır. Bu kapsamda 2014'ten beri her sene 11 Ocak'ta çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Affetme konusunda farkındalık oluşturmaya amaçlayan bu etkinlikler, insanın manevi yüklerini hafifletmeye yardımcı olmaktadır.

İletişimin devamlılığı için sohbet, sıralı ve karşılıklı olmalıdır. Sözü gereksiz şekilde uzatmak dinleyeni sıkabilir. Uzun ve aralıksız cümleler yerine kısa ve duru cümleler kurmak önemlidir. Yeri geldiğinde karşıdakinin de konuşması, iletişimi sağlıklı ve keyifli kılan etkenler arasındadır. Konuşanın sözünü kesmemek ona kendini önemli ve değerli hissettirir.

Çok alçak veya çok yüksek ses tonuyla konuşmak yerine konuşmanın türüne göre ses tonunu ayarlamak, mümkün merteye “hmm..., ee..., yani..., şey..., hani...” gibi duraksamalar yapmamak, jest ve mimiklerde abartıdan uzak durmak, kişinin dinlenebilirliğini artırarak iletişimde kopukluk yaşanmasının önüne geçer. Ön yargılı, genelleyci ifadeler sarf etmekten kaçınmak ve üsluba dikkat etmek iletişimde nezaketi gösterir. Kitap okuma alışkanlığının kazanılması ve kelime dağarcığının geliştirilmesi bu sorunların azaltılmasının yollarındandır.

Bir şeylerden sürekli şikayet etmekten kaçınmak, pozitif olmaya çalışmak, anı yaşamak ve sahip olunan maddi veya manevi olanakların kıymetini düşünmek insanları negatif duygulardan uzaklaştırarak psikolojik bakımdan rahatlatır. Kişideki bu pozitif enerji çevresine de yayılır ve kişiler arasında daha sağlıklı bir iletişim kurulmasına yardımcı olur. Böyle olumlu duygular taşıyan insanlar daha yumuşak huylu ve nazik olur, dolayısıyla adabimuaşerete daha uygun davranır.

Konuşurken göz kontağı kurmak ve içten olmak, dinleyende olumlu izlenim bırakır. Olumsuz eleştirilerde doğru bir üslupla kusurun nazikçe sezdirilmesi kişiler arası iletişimde şefkat ve anlayışın egemen olduğunun göstergesidir. Bir grup içinde tek bir kişiye iltifat edilmesi, diğerlerinin kırılmasına neden olabilir. Dedikodudan sakınmak, her koşulda dürüst olmak, nazik ve erdemli insanların davranışlarındandır. Kişinin kendinden hep övgüyle bahsetmesi, başkalarına konuşma fırsatı vermemesi adabimuaşerete uygun olmayan davranışlardır. Bununla birlikte bu tür olumsuz davranışlar karşısında misilleme yapmamak toplumsal huzurun korunması bakımından önemlidir.

İletişim sırasında karşıdakinin hassasiyetlerine dikkat etmek, konuşurken gaf yapmama-ya özen göstermek önemlidir. Bunun yanı sıra “lütfen, rica ederim, teşekkür ederim” gibi nezaket ifadelerini gerekli durumlarda kullanmak kişiler arası iletişimin sağlıklı şekilde devam etmesini sağlar.

Sözlü iletişimde dinleme adabı da konuşma adabı kadar önemlidir. Konuşan kişiyi saygıyla dinlemek gerekir. İyi bir dinleyici, sohbet sırasında başka bir şeyle uğraşmamaya özen gösterir (Görsel 5.3). Dinleme sırasında bütün bedeni dinlenen kişiye çevirmek, arada baş sallama ve gülümseme gibi dönütler vermek ve onun gözlerine bakmak iletişimi kuvvetlendirir. Ayrıca hafifçe öne eğilmek konuşan kişinin dikkatle dinlendiğini gösterir. Bu hususlara dikkat edilmesi kişiler arasında sağlıklı iletişim kurulmasını sağlar, kişileri nazik dinleyiciler yapar.

Görsel: 5.3: İyi dinleyici

Sıra Sizde

Aşağıdaki söz ve şiirden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

“Çok söylemekle insan âlim olmaz; çok dinlemekle âlim baş köşeyi bulur.”

Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*

“Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı

Söz ola agulu aşı balıla yağ ide bir söz”

Yunus Emre, *Divan*

(Söz olur savaşı sona erdirir, söz olur yarayı iyileştirir.

Söz olur zehirli aşı bal ile yağ eder.)

Kişiler arası iletişimde konuşma ve dinleme adabına dikkat etmek neden önemlidir? Cevabınızı ilgili alana yazınız.

Hitap ve Selamlaşma Adabı

Toplum hayatında önem arz eden konulardan biri selamlaşma ve hitap etme adabıdır. Aile bireyleri, akrabalar ve arkadaşlar birbirlerine “sen” diye hitap eder. Yaşı büyük veya mevkisi yüksek olan kişilere “siz” diye hitap edilir. Örneğin öğrenciler öğretmenlerine siz diye hitap eder. Ayrıca yeni tanışılan kişilere de aynı şekilde hitap etmek gerekir.

İnsanlar bir arada iken ortamda olmayan birinden bahsedilmesi durumunda o kişiye yüz yüze nasıl hitap ediliyorsa onu aynı şekilde anmak, önemli bir saygı göstergesidir. İnsanlara lakaplarla hitap edilmesi, insan ilişkilerine zarar veren davranışlardandır ve toplum içinde hoş karşılanmaz. İş arkadaşlarına hanım/bey ünvanlarıyla hitap edilmesi, iş ortamında saygı ve nezaket ikliminin oluşmasını sağlar. Ayrıca toplumumuzda resmî olmayan ilişkilerde yaşça büyüklere teyze, abla, ağabey, amca, dayı gibi ünvanlarla hitap etme kültürü yaygındır. Bu hitaplar samimiyetin ve büyüklere saygının göstergesidir. Yaşça küçüklere bu şekilde hitap etmek adabımuaşerete uygun değildir.

Adabımuaşerete göre selamlaşma, beş adımlık bir süreçten oluşur:

1. Göz kontağı kurma. Bu, karşıdakini fark etmenin bir göstergesidir.
2. Olumlu yüz ifadesi, gülümseme. Bu adım, iletişim kurulacağına işaret eder.
3. Sözlü selam.
4. Tokalaşma, kucaklama ve hâl hatır sorma.
5. İyi niyet ifadeleriyle birlikte göz kontağını sürdürme.

Selamlaşma adabına göre selam veren kişinin selamının karşılıksız bırakılması, toplumsal hayatta kabul görmeyecek bir davranıştır. Selamlaşma veya görüşme sırasında el sıkışırken içten ve ölçülü olunmalıdır. Tokalaşırken karşıdakinin elinin el ucuyla sıkılması, isteksizlik ve kibirlilik olarak yorumlanabilir. Elin çok kuvvetli sıkılmasının da selamlaşma adabında yeri yoktur.

İki elle birden tokalaşmak abartılı bir davranış olarak yorumlanabilir. Tokalaşma sırasında elini ilk uzatacak olan, yaşça büyük veya makam olarak üst olan kişidir. Bir kadın ve bir erkek karşılaşır veya tanışırsa önce kadının elini uzatması beklenir. Kirli veya ıslak elle tokalaşmak, toplum sağlığının korunmasını zorlaştırdığı gibi karşıdakinde iletişim kurma konusunda isteksizliğe sebep olabilir. Elin silinmesi ya da kurutulması gerekiyorsa kişi önce muhataptan izin almalı; ardından mendil, havlu veya peçete kullanarak ellerini silmelidir. Bunun yanı sıra el sıkışmanın uygun olmadığı durumlarda baş, hafifçe öne eğilerek selam verilebilmektedir.

Tanışma ve Tanıştırma Adabı

Tanışma ve tanıştırma adabına uyulması, yeni kurulacak akrabalık ve dostluklarda ilk adım niteliğindedir. İki kişiyi tanıştırmak önce yaş büyük veya mevkisi yüksek olanı tanıtmak saygı göstergesidir. Tanışma sırasında erkek oturuyorsa kadının karşısında ayağa kalkar; ast, üstün karşısında düğme ilikler. Hemen samimiyet kurmaktan kaçınmak ve bu işi zamana yaymak gerekir. Böylece birini iyi tanımamaktan kaynaklanabilecek sorunların önüne geçilmiş olur. Tanışma sonrasında nezaket gereği “Memnun oldum.” veya “Şeref duydum.” gibi ifadeler kullanmak ve hâl hatır sormak tanışma adabına uygun davranışlardır.

5.2. Teknoloji ve Sosyal Medya Kullanımında Adabımuaşeret

İnternetin kullanımı, dijital araçlar ve sanal dünya çok farklı boyutlara ulaşarak insan hayatında birçok değişime neden olmuştur. İnsan sosyal ve bedensel olarak oldukça aktifken dijital çağla birlikte nispeten daha pasif konuma geçmiştir. Bugün dünyada insanların vakitlerinin önemli bir bölümünü sanal platformlarda geçirmesi, sanal dünya için birtakım yeni normlar oluşturma ihtiyacını doğurmuştur. Yüz yüze ilişkilerde gösterilen özen ve duyarlılık, dijital ve sanal ortamlardaki iletişim süreçlerinde de gösterilmelidir. Bu bağlamda çevrim içi ortamlarda bilhassa sosyal medyanın kullanımına dair görgü ve nezaket kurallarının olduğu ya da en azından bu kurallarla ilgili bazı ortak kabullerin olduğu söylenebilir.

Yazışmalarda jest, mimik ve ses tonu unsurları olmadığından iletiler daha farklı algılanabilmekte, yanlış anlaşılmalara yaşanabilmektedir. Yanlış anlaşılmalara kolayca çözülebiliyor olması, yüz yüze iletişimin çevrim içi iletişim türlerine üstünlüğü olarak nitelendirilebilir. Elektronik iletiler, telefon görüşmeleri, bloglar, çeşitli mesajlaşma uygulamaları, sosyal medya platformları gibi ortamlar, yüz yüze iletişimin kişiye sunduğu imkânlardan yoksun olduğundan söz konusu mecralarda iletişimi sağlıklı şekilde sürdürebilmek için bazı nezaket kurallarının gözetilmesi önemlidir. Meydana gelebilecek iletişim aksaklıklarının en aza indirilmesi ve sağlıklı iletişimin sağlanması amacıyla “netiket” kavramı geliştirilmiştir. **Netiket**, dijital ve sanal gruplarda kullanıcılar tarafından kabul gören davranış biçimleridir. Diğer bir deyişle sanal platformların görgü ve nezaket kurallarıdır. İnternet ortamını daha etik, güvenli ve sağlıklı hâle getiren netiket, tek veya genel kabuller niteliğinde değildir; farklı kurum ve mecralara göre değişiklik gösterebilmektedir. Elektronik posta ve anlık mesaj yazarken, çevrim içi veya telefon görüşmeleri yaparken iletişimin sağlıklı sürdürülmesi için netikete dikkat edilmesi gerekir. Bunun yanı sıra netiket, sosyal ağlarda vakit geçirirken kullanıcıların karşı karşıya kalabileceği etik sorunları en aza indirir.

İnternet Aracılığıyla Mesajlaşmada Adabimuaşeret

İnternet aracılığıyla kurulan iletişimde en çok kullanılan yöntemlerden olan elektronik ileti, kendi içinde birtakım kurallara sahiptir (Görsel 5.4). Elektronik ileti yazarken kullanılan isim veya takma ismin (nickname) seçimi önemlidir. Bu isimlerin soy ismi veya isim ile soy isminin kısaltmalarından oluşması, daha ciddi bir izlenim oluşturur. Elektronik iletinin konu kısmı boş bırakılmamalı, bu bölüm için kısa ve genel bir ifade tercih edilmelidir.

Görsel 5.4: Elektronik ileti

İçerik bölümünde yazıya mutlaka bir selamlaşmayla, resmî makamlara gönderilecekse "Sayın Ayşe Dağ", "Gaziantep Üniversitesi Rektörlüğüne" gibi uygun bir hitap ile başlanmalıdır. Üst makamlara elektronik posta yazarken içerik "arz ederim" veya "saygılarımla" şeklinde resmî ve saygı gösteren bir ifadeyle bitirilmelidir. İçeriğin kısa ve net olması anlaşılabilirliğe hizmet eder, okuyanın vaktinin alınmamasını sağlar. İçeriğin tamamının büyük harfle yazılması, gönderenin öfkeli olduğu izlenimine sebep olacağından büyük harf yalnızca cümle başları ve özel isimlerin ilk harflerinde kullanılmalıdır. Ölçülü olmayan ve kaba ifadelerden kaçınılmalıdır.

Elektronik iletinin detayında iletinin gönderim amacı kısaca belirtilmelidir. Eğer iletiye dosya eklenecekse dosyanın içeriğinde göndericinin bilgileri mutlaka yer almalıdır. Bu hususlara dikkat edilmesi iletiyi okuyanın işini kolaylaştırır. Aynı konuda yapılmış önceki yazışmaların silinmemesi, iletişimi daha sağlıklı hâle getirir. Taraflar eski yazışmaları görerek konuya hâkim olur, böylece zaman kaybı da önlenir. Alınan bir ileti, başkasına iletilecekse ve gönderene ait özel bilgiler içeriyorsa mahremiyetin korunması gereği bu bölümler iletilmemelidir.

Sıra Sizde

Aşağıda elektronik ileti gönderimi için kullanılacak boş bir ileti kutusu verilmiştir. Ödev teslim tarihinin son gününde sağlık durumunuzdan dolayı okula gidemediğinizi öğretmeninize bildirmek için ilgili alana bir ileti yazınız. İletiyi yazarken gönderimde dikkat edilmesi gereken noktaları göz önünde bulundurunuz.

Yeni İleti

— ↗ ✕

Alicılar

Konu

↶ ↷ Sans Serif ↘ ¶ B I U A ↘ ☰ ☷ ☸ ☹ ↘

Gönder

A

📎

↻

😊

🔒

📷

🔑

✍️

⋮

🗑️

Anlık mesajlaşma uygulamalarında kullanıcıların birbiriyle saygı çerçevesinde iletişim kurması ve nezaketi gözetmesi gerekir. Mesajlaşma saatleri, çok erken veya geç olmamalıdır. Kişiler, mesajlaşma gruplarına kendilerinden izin alınmaksızın eklenmemelidir. Gelen mesajın cevapsız bırakılması, adabımuaşerete aykırı bir davranıştır.

Yapılacak hiçbir paylaşım veya mesajda birilerini yerme, küçük düşürme, onunla alay etme amaçlanmamalıdır. Durum güncellemelerinin birilerine sitem etme veya kinayede bulunma amacıyla kullanılmasının kişide meydana getireceği duyguları empati kurarak anlamaya çalışmak önemlidir. Çok uzun mesajların veya kısa kısa birçok mesajın art arda gönderilmesi okunabilirliği güçleştirdiğinden tercih edilmemelidir.

Başkalarının gönderdiği mesajlar gönderenden izin alınmadan bir başkasına iletilmemelidir. Kişinin profil fotoğrafının özel hayatını gereğinden fazla yansıtacak nitelikte olması, mahremiyetin korunmasına katkıda bulunur. Resmî yazışmalarda resimce (emoji) kullanılması ciddiyetsizlik olarak yorumlanabilir.

Çok üyeli yazışma gruplarında iki kişi arasında sürdürülen sohbet, grubu gereksiz yere meşgul edeceğinden özelden gerçekleştirilmelidir. Gruplardan veda etmeden veya herhangi bir gerekçe belirtmeden ayrılmak, grubun diğer üyelerinde kırgınlığa sebep olabilir. Grup, herhangi bir amaçla kurulmuşsa amaç dışı ileti yazmak grupta karışıklık yaratabilir.

Teknolojik Cihazlar Aracılığıyla Görüşmede Adabımuaşeret

Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle insanlar arası iletişim imkânları artmıştır. Çevrim içi görüşmeler hem kişisel hem de resmî platformlarda sık sık kullanılmaktadır. Bu görüş-

Görsel 5.5: Görüşmeye odaklanmış katılımcı

meler sırasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlardan bahsedilebilir. Çevrim içi toplantılarda kamera açıksa kameraya bakılmalıdır. Önemli bir mazeret olmadıkça aynı anda başka işlerle ilgilenmek yerine görüşmeye odaklanmak, katılımcılara gösterilen saygıyı ifade ettiği gibi daha verimli çalışılmasına yardımcı olur. Dışarıdan gelen sesleri engellemek amacıyla pencereler kapatılabilir ve kulaklık kullanımına özen gösterilebilir (Görsel 5.5).

Görüşmenin gerçekleştiği mekânın içindeki diğer seslerin toplantıya gölge düşürmesini engellemek için mikrofon, konuşma hâli dışında kapalı tutulmalıdır. Görüntülü ve sesli görüşmelerde, özellikle resmî toplantılarda yiyecek ve içecek tüketmek ciddiyetsizlik ve saygısızlık olarak yorumlanabilir.

Bugün telefonlar, insan hayatının önemli bir parçası hâline gelmiştir. Diğer bütün görüşmelerde olduğu gibi telefon görüşmelerinde de karşdakine saygı esastır. Yüz yüze konuşma ve dinlemede dikkat edilecek bazı hususlara telefon görüşmelerinde de dikkat edilmesi önemlidir.

Sabah belli bir saatten önce ve akşamları uygun saat dilimi dışında arama yapmamaya özen gösterilmelidir. Arayan önce kendini tanıtmalı, aradığı kişinin görüşme için müsait olup olmadığını sormalıdır.

Konuşma esnasında hoparlör açılacaksa görüşülen kişiden izin alınmalıdır. Konuşanın bilgisi olmadan ses kaydı almak ahlaki olmayan davranışlardır. Telefon görüşmesi sırasında yiyecek ve içecek tüketmekten kaçınmak, yüksek sesle konuşmamak karşıdaki ne duyulan saygının bir göstergesidir. Samimiyetsizlik izlenimi verebileceğinden abartılı iltifatlar tercih edilmemelidir. Telefonla bir ürün sipariş edileceğinde de aynı hassasiyet gösterilmelidir.

Toplu taşıma gibi kalabalık ortamlarda telefon görüşmesi yapmak gerektiğinde konuşmayı mümkün olduğunca kısa tutmak gerekir. Görüşme selamlamayla başlatılıp iyi dilekler ile sonlandırılır. Konuşmayı arayanın sonlandırması toplum içinde yaygınlaşmış bir kabuldür. Başka birinin telefon numarasını isteyene numaranın sahibinden izin alınarak verilmesi adabimuaşerete uygun bir davranıştır. Ayrıca başkalarının telefonlarını karıştırmak, mesajlarını okumak, telefonundaki fotoğraflara bakmak; özel hayatın mahremiyetini ihlal eden ve insanların bireysel alan ihtiyacını yok sayan uygunsuz davranışlardır.

Sosyal Medya Kullanımında Adabimuaşeret

Sosyal ağlar, ülkemizde ve dünyada oldukça yaygın şekilde kullanılmaktadır (Görsel 5.6). Bu kadar yoğun kullanıcısı olan bir platformda adabimuaşeret ihlallerinin yaşanması kaçınılmazdır. Bunların önüne geçebilmek, dijital ve sanal dünyada da saygıyı esas kılmak için birtakım normlar öne çıkmıştır.

Görsel: 5.6: 6. Uluslararası Yeşilay Karikatür Yarışmasında birinci olan eser (Vladimir Kazanevsky, 2022)

Sosyal medyada birileriyle ilgili kinayeli sözler kullanmak veya birini kınamak amacıyla gönderi paylaşmak, sanal görgü kurallarına uymayan davranışlardır. Sosyal medya, kişisel bilgi ve özel fotoğrafların paylaşımı için güvenli değildir. Paylaşılan fotoğraf ve yazıların daima o platformda kayıtlı kalabileceğini bilmek ve bir gönderiyi paylaşmadan önce sorun oluşturmayacağından emin olmak gerekir. Başkasının paylaştığı bilginin doğruluğu teyit edilmeden yeniden paylaşılması, yanlış bilgilerin yayılmasına sebep olabilir.

Düzgün bir dijital imaj elde etmek için dil ve anlatım kurallarıyla beraber görgü ve nezaket de gözetilmelidir. Yapılan paylaşımlar ve yazılan yorumların bir kişi veya grubu küçük düşürücü nitelikte olması, yasa dışıdır ve kabalık örneğidir. Herhangi bir kişi, grup, ulus ya da ırkın rencide edilmemesi oldukça önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve yasalarına göre halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçu ile halkın bir kesimini aşağılama ve dinî değerleri aşağılama suçlarının hukuki yaptırımı bulunmaktadır.

Dijital okuryazarlık analiz, değerlendirme, erişim ve içerik üretme gibi becerileri ifade eden; sosyal medya bağlamında düşünüldüğünde kullanıcıların bilinçli ve sorumlu olmalarını amaçlayan bir beceridir. Günümüz dünyasında sosyal medya platformlarının oldukça yaygın biçimde kullanılmasından doğan riskler, dijital okuryazarlığın önemini artırmıştır. Dijital okuryazarlık becerilerinin sosyal ağ kullanıcılarına bilgi sağlamak, bilinç kazandırmak ve sosyal medya platformlarındaki olası etik sorunları önlemek gibi işlevlerinden söz edilebilir.

21. yüzyılda iletişim teknolojilerinin atılım göstermesi, internet aracılığıyla iletişim kurma imkânlarının artmasını sağlamıştır. Bu imkânlar, ahlaki açıdan birtakım olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. “Sosyal ağların, birine karşı kasıtlı olarak saldırgan bir şekilde kullanılması.” anlamı taşıyan **siber zorbalık**, özellikle gençler arasında yayılmıştır. Sosyal ağlarda gizlilik ve güvenlik kurallarına riayet etmek, siber zorbalıktan korunma yollarının başında gelir. Böylece dijital ortamda güvenle vakit geçirmek kolaylaşır.

Kişileri siber zorbalıktan koruyabilecek bazı davranış ve tutumlardan bahsedilebilir.

- Dijital ortamlarda mahremiyete özen göstermek
- Yabancılardan gelen mesaj ve istekleri reddetmek
- Kişisel bilgi ve fotoğrafları herhangi bir platformda paylaşmamak
- Rahatsız edici davranışlar sergileyenlerin hesaplara erişimini engellemek
- Sosyal ağlarda profilleri yabancıların görüntüleyemeyeceği şekilde ayarlamak
- Hesaplara girişte kullanılan şifreleri sık sık değiştirmek ve kimseyle paylaşmamak şeklinde özetlenebilecek tedbirler siber zorbalıktan korunmada etkilidir.

Bu hususlara dikkat edilmemesi, bireysel ve toplumsal birtakım olumsuz sonuçlara yol açabilir. Bununla beraber herkes siber zorbalık mağduru olabilir. Bu durum doğal olduğu kadar çözüm gerektiren bir sorundur. Siber zorbalığa maruz kalan gençler, zorbaya misilleme yapmak yerine sorunu güvendikleri bir yetişkinle paylaşmalıdır. Bunun yanı sıra sosyal ağlarda sergilenen uygunsuz davranışların şikayet edilebileceği mercilerin olduğu bilinmelidir.

İnsanlar sıkıntılarıyla mücadele ederken çeşitli yöntemler geliştirir. Bu yöntemler, bazen güzel ürünler ortaya koymayı sağlarken bazen de sağlıksız davranışlar ortaya çıkarabilir. Modern çağda artış gösteren stres faktörlerinin etkilerinden kurtulmak isteyen bireyin bir haz kaynağı arayışına girmesi, onu birtakım madde veya araçlara yöneltebilmektedir. Bu yönelim, kullanılan araç üzerinde kontrolün kaybedilmesi durumunda bağımlılığa dönüşür.

Teknolojik gelişmelerle birlikte klasik bağımlılık türlerine bir yenisi eklenmiştir. **Teknoloji bağımlılığı**; televizyon, bilgisayar, tablet, akıllı telefon, dijital oyun, internet ve sosyal medya gibi cihaz ve uygulamaları kullanırken bunlara aşırı düşkünlük göstermek ve onlar üzerindeki kontrolü kaybetmek şeklinde tanımlanan bir durumdur.

Teknoloji bağımlılığı bugün özellikle çocuklar ve gençler için büyük bir tehlike hâline gelmiştir. Bağımlılığın oluşmasını tek bir sebebe bağlamak mümkün değildir. Akranların özendirilmesi veya baskısı, yetersiz sosyal destek, utangaçlık ve yalnızlık duyguları gençlerle çocukların teknoloji bağımlılığına eğilim göstermesine zemin hazırlayan etmenlerdendir. Bazen de merak duygusu veya heyecan arayışı, kişileri bağımlılık yapan nesnelere zararlarına açık hâle getirebilmektedir.

“Bir kereden bir şey olmaz.”, “İstersem bırakırım.”, “Ben bağımlı olmam.” gibi yanıltıcı düşünceler bağımlılık oranlarının artmasına sebep olmaktadır. Özelde bireye ve aileye, genelde ise bütün topluma zarar veren teknoloji bağımlılığının mutlaka üzerinde durulmalıdır. Bireysel ve ailesel bazı önlemler, teknoloji bağımlılığın etkisini azaltmada işlevsel olabilmektedir. Bu bağlamda aile içi iletişimi kuvvetlendirmek, zaman zaman sıkılmanın hayatın bir parçası olduğunu idrak etmek, stres yönetiminde teknolojik cihazlarla vakit geçirme dışında yöntemler geliştirmek önemlidir. Bunun yanı sıra evde dijital cihazlardan arındırılmış bölge ve zamanlar oluşturmak, telefon ayarlarından mobil bildirimleri kapatmak, sosyal ağ uygulamalarını ana ekrandan kaldırmak veya bunlara genel tarayıcı üzerinden girmek, acil olmayan durumlarda gelen mesajlara hemen cevap vermemek, diğer önlemler arasında yer alır. Ayrıca sosyal, sportif ve sanatsal faaliyetlerle daha çok meşgul olmak, kitap okuma alışkanlığı geliştirmek gibi davranışlar ekran dışındaki hayatın da keyif verici olduğunun anlaşılmasını sağlar. Söz konusu önlemlerin sonuç vermesi durumunda uzman desteği almak ihmal edilmemelidir.

Teknoloji bağımlılığının bazı belirtilerinden söz edilebilir. Bunlardan birkaçının bir arada görülmesi, teknoloji bağımlılığı ihtimalini akla getirmelidir. Bu belirtilerin başlıcaları aşağıdaki gibidir:

- Öfke, kaygı, üzüntü gibi duygularda artış görülmesi,
- Ekranı ara vermemek için aileye yanlış bilgi verilmesi,
- Ekran başında geçirilen sürenin günden güne artması,
- Aile içi veya toplumsal etkileşimin belirgin düzeyde azalması,
- Teknolojik cihaz ve uygulamalarla planlanandan uzun vakit geçirilmesi,
- Düşkün olunan araçların kullanımını azaltma girişimlerinin sonuçsuz kalması.

Teknoloji bağımlısı bireyler, birçok geleneksel değeri kaybeder. Olumsuz duygularda görülen artış, aile içi sevgi ve saygı bağına zayıflatabilir. Teknoloji bağımlısı bireylerin çevresine karşı dürüst davranmaması, Türk-İslam kültüründe önem verilen dürüstlüğün ihmal edilen bir değer hâline gelmesine neden olur. Kişinin ekrandan kopamadığı için eve gelen misafirlerle iletişim kurmaması da teknoloji bağımlılığının adabimuaşeret üzerindeki olumsuz etkilerine örnek niteliğindedir.

Etkinlik

Adı: Siber Zorbalığı Önleme İstasyonları

Amaç: Siber zorbalık hakkında farkındalık oluşturma ve mağdur olmamak için alınacak önlemleri anlayabilme

Beceri: İletişim, Dijital Okuryazarlık

Süre: 20 dakika

Araç gereçler: 4 kâğıt, 4 kurşun kalem, farklı renklerde boya kalemleri.

Yönerge: Aşağıdaki aşamaları takip ederek "siber zorbalık" konulu istasyon etkinliği yapınız. Değerlendirme bölümündeki soruları cevaplayınız. Etkinlik tamamlandıktan sonra öz değerlendirme formunu doldurunuz.

1. Sınıfta öğretmen rehberliğinde slogan, şiir, resim ve öykü adlarını taşıyan dört istasyon kurunuz.
2. Gerekli araç gereçleri ilgili istasyonlarda sabit kalacak şekilde masalara eşit sayıda bölüştürünüz.
3. Öğretmen rehberliğinde dört grup oluşturunuz.
4. Grubu yönlendirmek üzere her istasyon için birer istasyon şefi belirleyiniz.
5. İstasyon şefinin sabit kalması şartıyla her grubun her istasyonda iki dakika ve dönüşümlü çalışmasını sağlayınız.
6. Verilen sürenin sonunda yer değiştiren grupların önceki grubun yarım bıraktığı işe devam etmesini veya yeni bir iş yapmasını sağlayınız.
7. Süre dolduğunda ortaya çıkan ürünleri sınıfta paylaşınız.

Değerlendirme: Aşağıdaki sorulara verdiğiniz cevapları sınıfta paylaşınız.

1. Siber zorbalık kapsamındaki davranışlara hangi örnekler verilebilir?
2. Siber zorbalığa karşı hangi tedbirler alınabilir?

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

1. Bu etkinlikte ne öğrendim?

.....

2. Neyi iyi yaptım? Neden?

.....

3. Hangi konuda zorlandım? Neden?

.....

4. Nerede yardıma ihtiyacım oldu?

.....

5. Hangi alanda kendimi daha çok geliştirmeliyim?

.....

.....

Keleci bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin işini sağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı söz ola bitire başı
Söz ola ağılı aşı bal ile yağ ede bir söz

Kelecilerin pişirgil yaramazını şeşirgil
Sözün us ile düşürgil dimegil çağ ede bir söz

Gel ahî ey şehriyârî sözümüzü dinle bâri
Hezâr gevher ü dinârî kara taprağ ede bir söz

Kişi bile söz demini demeye sözün kemini
Bu cihân cehennemini sekiz uçmağ ede bir söz

Yürü yürü yolun ile gâfil olma bilin ile
Key sakın ki dilin ile cânına dağ ede bir söz

Yûnus imdi söz yatından söyle sözü gayetinden
Key sakın o şeh katından seni ırağ ede bir söz

Yunus Emre

Aşağıdaki tablolarda üniteye ilişkin bazı kavramlar yer almaktadır. İstenen ifadelere göre tabloları doldurunuz.

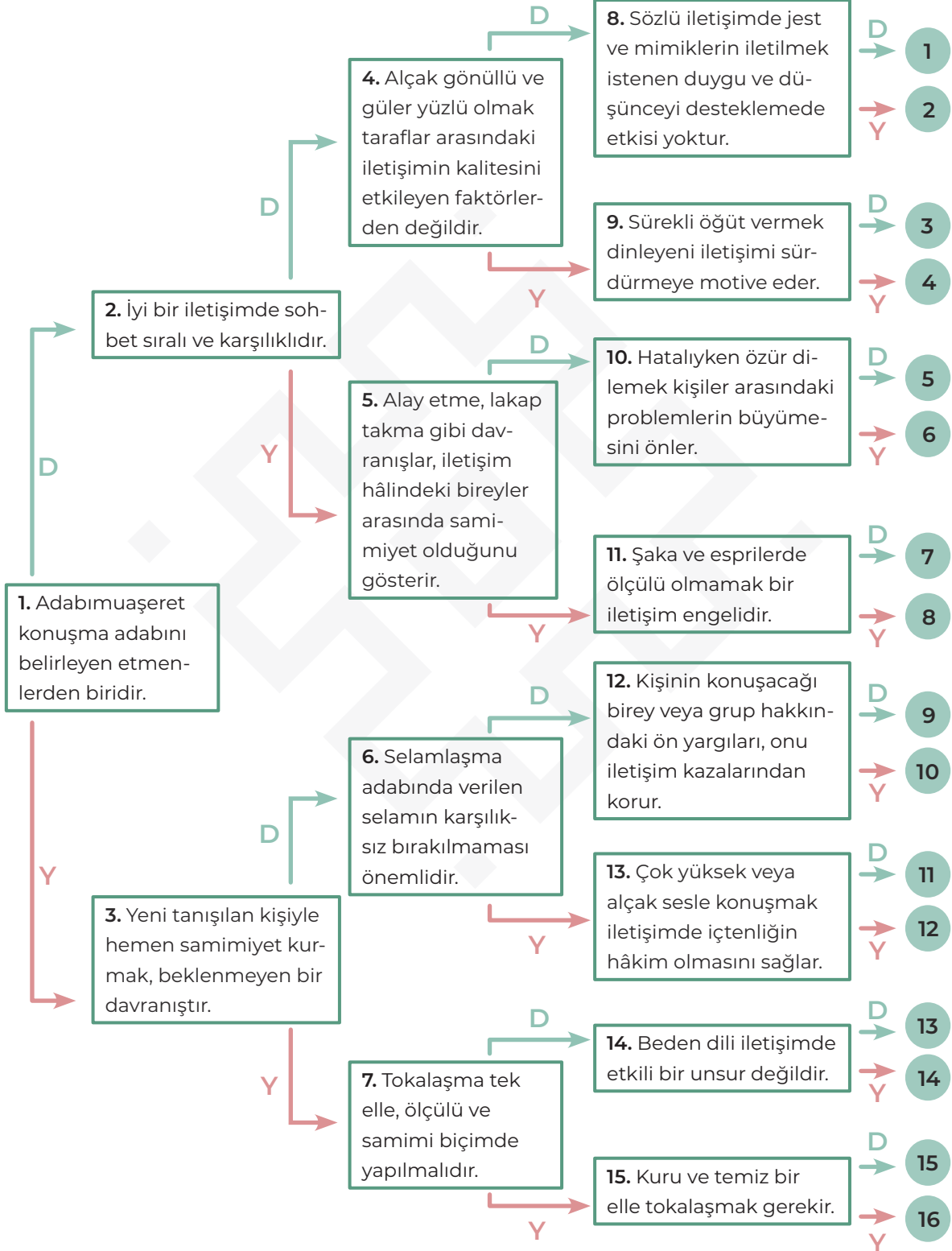
Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Netiket	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Siber zorbalık	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
İletişim engeli	
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

5. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1. Aşağıda doğru/yanlış tipinde ifadeler içeren bir tanılayıcı dallanmış ağaç verilmiştir. Birinci ifadeden başlayarak her doğru ya da yanlış cevabınıza göre çıkışlardan sadece birini işaretleyiniz.

2-4. soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.

2. “Bir insana başkalarının yanında verilen öğüt, öğüt değil hakarettir.” sözünü iletişimde adabimuaşeret bakımından değerlendiriniz.

.....

.....

.....

3. Sosyal medya platformlarında öne çıkan normları adabimuaşeret çerçevesinde değerlendiriniz.

.....

.....

.....

4. Teknoloji bağımlılığı, ailevi ve toplumsal bağlamda hangi görgü ve nezaket gereklerinin ihmaline yol açabilir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

5-11. sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

5. Aşağıdakilerden hangisi adabimuaşerete uygun bir davranış değildir?

- A) Büyüklere “siz” diye hitap edilmesi
 B) İki elle birden tokalaşmaktan kaçınılması
 C) Tanıştıktan sonra “Memnun oldum.” denmesi
 D) Dinleme sırasında göz kontağı kurmaktan kaçınılması
 E) Üst mevkiden biriyle tanışırken astın düğme ilikleme

6. Aşağıdakilerden hangisi sosyal medyada yaşanabilecek etik sorunların önüne geçmede etkili değildir?

- A) Sosyal medya için içerik oluşturmak
 B) Rahatsız eden kullanıcıları engellemek
 C) Dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmek
 D) Kişisel bilgilerin korunmasına dikkat etmek
 E) Paylaşımlarda mahremiyete özen göstermek

7. Aşağıdakilerden hangisi resmî bir elektronik iletinin son cümlesi olmaya uygun değildir?

- A) Arz ederim
 B) Rica ederim
 C) Saygılarımla
 D) Kendinize iyi bakın
 E) Bilgilerinize sunarım

8. “İlk intibayı oluşturmak dört saniye alırken kötü intibayı düzeltmek için dört yıl gerekebilir.”

Judi James (Cudi Ceyms)

Yukarıda verilen söze göre iletişimde aşağıdakilerden hangisine dikkat edilmesi beklenmez?

- A) Nazik bir üslupla konuşma
B) Tanışırken güler yüzlü olma
C) Kılık kıyafete özen gösterme
D) Beden dilini doğru kullanma
E) İlk karşılaşmada içli dışlı olma

9. Aşağıda bazı kavramlar verilmiştir.

- I. Muhabere
II. Komünikasyon
III. Kuantum
IV. Bildirişim

Buna göre kavramlardan hangileri iletişikle ilgilidir?

- A) Yalnız II
B) Yalnız IV
C) I ve III
D) I, II ve IV
E) II, III ve IV

10. “Herkes insanlığı değiştirmeyi düşünür ama hiç kimse önce kendini değiştirmeyi düşünmez.”

Tolstoy (Tolstoy)

Yukarıda verilen söz doğrultusunda hangisinin sergilenmesi gereken davranışlardan biri olduğu söylenemez?

- A) Sabırlı olmak
B) Affedici olmak
C) Sık sık öğüt vermek
D) Alçak gönüllü olmak
E) Yumuşak huylu olmak

11. **Teknoloji ve sosyal medya kullanımıyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?**

- A) Netiket kavramı, internet ortamındaki gruplarda kabul gören davranışları ifade eder.
B) Siber zorbalığa maruz kalındığında zorbaya misilleme yapmak sorunun çözümüne katkı sağlar.
C) Çevrim içi sesli ve görüntülü görüşmelerde bir şeyler yiyip içmek, normal bir davranıştır.
D) Birinin telefon numarasının kendisinin onayı alınmadan üçüncü kişilere verilmesi yardımlaşma örneğidir.
E) Yakın arkadaşlarla sanal platformlar üzerinden şifre, kişisel bilgi ve fotoğraf paylaşmak güvenlidir.

5. Ünite
e-içerik

Öz Değerlendirme

“İletişimde, Teknoloji ve Sosyal Medya Kullanımında Adabımuâşeret” ünitesi kapsamında kendinizi değerlendirmek amacıyla aşağıda verilen öz değerlendirme formunu doldurunuz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Adı ve Soyadı:

Numara-Sınıf: -

Aşağıda kişiler arası iletişim sırasında, teknoloji ile sosyal medya kullanımında sergilenmesi gereken bazı tutum ve davranışlar yer almaktadır. Bu tutum ve davranışlar size uygun değilse “Hiçbir zaman”, kısmen uygunsa “Bazen”, çok uygunsa “Her zaman” kutucuğuna onaylama işareti (✓) koyunuz.

No.	Tutum ve Davranışlar	Her Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
1	İletişim sırasında dili özenli kullanırım.			
2	Konuşurken saygılı ve nazik bir üslup tercih ederim.			
3	İletişimde beden dilini etkin kullanırım.			
4	Yeni tanıştığım biriyle samimiyet kurmayı zamana yayarım.			
5	İnsanlarla alay etmeyi ve onlara lakap takmayı eğlenceli bulmam.			
6	Hatalı bir tutum veya davranış sergilediğimde özür dilerim.			
7	İletişimde alçak gönüllü ve affedici bir tavır sergilerim.			
8	Toplu bulunulan ortamlarda telefon görüşmemi kısa tutarım.			
9	Çevrim içi görüşme yaparken bir şey yiyip içmekten kaçınırım.			
10	Sosyal ağ platformlarında kişisel bilgi ve özel fotoğraf paylaşmamaya özen gösteririm.			
11	Dijital araç kullanımımı belli bir süre ile sınırlayabilirim.			
12	Konuşurken uzun ve tekrar eden cümleler kurmaktan kaçınırım.			
13	Karşımdakiyle öğüt vererek sohbet etmeyi uygun bulmam.			
14	İletişim sırasında gerginsem öfke kontrolü sağlarım.			
15	Konuşurken yapıcı eleştiriler sunmayı tercih ederim.			
16	Karşımdaki hatalı da olsa ona karşı suçlayıcı sözler sarf etmekten kaçınırım.			

6.

Ünite

Doğal Kaynakların Kullanımı ve Çevrenin Korunmasında Adabımuâşeret

- 6.1. Doğal Kaynaklar ve Çevrenin Korunmasının İnsan Davranışlarıyla İlişkisi
6.2. Adabımuâşeretin Doğal Kaynaklar ve Çevrenin Korunmasına Etkisi

Hazırlık

1. Hava, toprak ve su gibi doğal kaynakların kirletilmesinin toplum sağlığı üzerinde ne gibi etkileri olabilir?
2. Çevrenin korunması konusunda gündelik hayatta nelere dikkat edersiniz?

Anahtar Kavramlar

çevre, geri dönüşüm, tutumluluk, tasarruf, doğal kaynaklar, iklim değişikliği, sanayileşme, yenilenebilir enerji

Ünite
Karekodu

Ünite
Sunusu

6.1. Doğal Kaynaklar ve Çevrenin Korunmasının İnsan Davranışlarıyla İlişkisi

Yüzyıllar boyunca hava, su, toprak, maden, orman gibi unsurlarıyla bütün canlıların temel yaşam kaynağı olan doğa, insan yaşamını etkileyen ve insan davranışlarından etkilenen bir yapıya sahiptir. İnsan ve doğanın bu karşılıklı ilişkisinde insana önemli sorumluluklar düşmektedir. İnsanların sorumluluk bilinciyle davranışlarına özen göstermesi, tarih boyunca insanlığa karşı cömert davranmış olan doğanın korunmasına katkıda bulunur. Doğaya gösterilmesi gereken özenin ihmal edilmesi, dünyada birtakım sorunlar meydana getirmiştir. Bugünün dünyasında insanlığın karşılaştığı önemli sıkıntıların başında çevre ve iklim değişikliği sorunları gelmektedir. Özellikle son birkaç yüzyılda sanayileşme, teknoloji ve kentleşmenin bir sonucu olarak insanla doğa arasındaki ilişki; doğanın zarar gördüğü bir ilişkiye dönüşmüştür. Bunun temel nedenleri, tarihin hiçbir döneminde insanın sahip olduğu teknolojik imkânların bugünkü kadar fazla olmaması, hızlı nüfus artışı ve tüketim kültürünün etkisiyle insanın doğayı tüketilecek bir nesne olarak görmesidir.

Geçmişte insan, teknik imkânlardan yoksun olması nedeniyle doğa karşısında yetersiz bir donanıma sahipti. Doğa, çetin yaşam koşullarının ve ürkütücü afetlerin kaynağı olarak görülmekteydi. Bu durumda insan, doğadan ihtiyacı ölçüsünde yararlanmakta ve onunla barışçıl bir ilişki sürdürmekteydi. İnsanın doğayla ilişkisi; tarihin yakın döneminde

Görsel 6.1: Sanayileşmenin neden olduğu hava kirliliği

sanayileşmenin neden olduğu kirlilik, kentleşme, hızlı nüfus artışı, üretim ve tüketim dengesinin değişmesi ve artan teknolojik imkânların etkisiyle olumsuz bir hâl almaya başlamıştır (Görsel 6.1). Böylece doğa, insan için ihtiyaç ölçüsünde yararlanılacak bir kaynak olmaktan öte hükmedilecek ve hesapsızca kullanılacak bir araç olarak görülmüştür. Bunun sonucunda kendini yenileme potansiyelinin üzerinde bir tahribata maruz kalmıştır. Bu durum, telafisi oldukça zor sorunlar doğurmuştur.

Sanayileşmeyle birlikte petrol, kömür gibi enerji sağlayan fosil yakıtların kullanımı, fabrika atıkları, denizlerdeki tanker kazaları, tarımda kullanılan kimyasal gübre ve ilaçlar, evsel atıkların ve artan araç trafiğinin çevreye verdiği zararlar; başta hesap edilememiş ya da ciddiye alınmamıştır. Bu durum, yaşamın kaynağı olarak işlev gören hava, toprak, su gibi doğal kaynakların kirlenmesine neden olmuştur. Hızlı nüfus artışının bir sonucu olarak artan talep ve baskı nedeniyle doğal kaynaklar azalmış ve zarar görmeye başlamıştır. Ayrıca birçok hayvanın nesli tükenmiş, bitki çeşitliliği azalmış, ormanlar zarar görmüş ve su kaynakları kirlenmiştir. Bugün bu süreç insanların yaşamını da doğrudan tehdit eder hâle gelmiştir. Çevrenin ve doğal kaynakların kirlenmesi bütün canlıların hayatını olumsuz etkilemektedir. İnsanın sağlıklı bir hayat sürdürmesi ancak temiz ve sağlıklı bir çevre ile mümkündür. Doğaya duyulan bir saygı göstergesi olarak çevrenin temiz tutulması adabimuaşeretin bir gereğidir. Hava, toprak ve su gibi doğal kaynakların tahribatı; solunan havayı, topraktan elde edilen besinleri ve tüketilen su kaynaklarını insan sağlığını tehdit eden unsurlara dönüştürmektedir.

Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı ve çevrenin zarar görmesi sonucunda dünyanın bazı bölgelerinde insanlar kuraklık, susuzluk, kıtlık gibi sorunlarla baş etmek zorunda kalmıştır. İklim değişikliğine bağlı söz konusu sorunlar, bütün canlıların yaşamını tehdit eden bir unsura dönüşmüştür.

Çevre sorunlarının ana kaynağı, insanın çevreyle kurduğu ilişkinin biçimidir. İnsan-çevre ilişkisinin çevre aleyhine şekillendiği her durumda çevresel sorunların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Çevre ve doğal kaynaklar, belirli bir ölçü ve denge temelinde yaratılmıştır. İnsanların söz konusu ölçü ve dengeyi gözetmesi başkalarına karşı sorumluluklarının önemli bir parçasıdır.

İnsanların birbiriyle ilişkilerinde olduğu gibi çevreyle ve doğal kaynaklarla ilişkilerinde de adabimuaşerete uyması, yalnızca yakın çevresi ya da çağdaşları için değil bütün dünya ve gelecek nesiller için önemlidir. Dolayısıyla insanların çevreye yönelik bilinçli bir tutum geliştirmesi, adabimuaşeretin önemli bir gereğidir. Yine çevreyi ve doğal kaynakları korumaya yönelik gönüllü faaliyetler, toplumun duyarlı olması gereken konular arasında yer alır.

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıdaki ayetten yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

“İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor.”

Rum suresi, 41

Ayet, insanın çevreyle ilişkisi bağlamında size neler düşündürmektedir? Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

Son yıllarda ortaya çıkan “çevreci hareketler”, doğayı sömürmeye yönelik anlayışa karşı çeşitli itirazlar geliştirmekte ve bazı önleyici tavsiyeler sunmaktadır. Böylece çevre kirliliğinin bütün canlıların yaşamını tehdit ettiği, doğal kaynakların aslında sınırlı olduğu ve bunlara bir çözüm bulunmazsa doğayı ve insanoğlunu zor günlerin beklediği yönünde bir kamuoyu oluşmaya başlamıştır. Bu doğrultuda bilim insanları, hükümetler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri dünyanın bugününü ve geleceğini tehdit eden söz konusu sorunları en aza indirmek için çeşitli politikalar geliştirmektedir.

Çevreyi ve doğal kaynakları korumak amacıyla sosyal faydayı önceleyen projeler son yıllarda artmıştır. Çevre sorunlarının etkisini en aza indirmek amacıyla geri dönüşüm, atıkların ayrıştırılması, orman yangınlarının önlenmesi gibi çevre dostu projeler geliştirilmektedir.

Geri dönüşüm projeleri sayesinde cam, kâğıt, plastik, metal gibi doğada çözünme süresi uzun olan atıkların yeniden kullanılması mümkün olmakta, çevre kirliliği önlenmekte ve doğal kaynakların tüketimi en aza indirilerek israf azaltılmaktadır. Böylece söz konusu projeler ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca fazla tüketimin önüne geçilmektedir. Bu bağlamda tasarruflu olmaya özen göstermek gerekir.

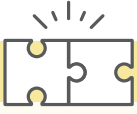
Geri dönüşüm, doğaya zarar veren atıkların oranını en aza indirmiştir. Ağaç, maden, petrol, kum gibi doğal kaynakların tüketimi ve enerji kullanımını azaltmıştır. Bu açıdan geri dönüşüm projeleri çevre dostu girişimlerin başında gelmektedir.

Görsel 6.2: Yenilenebilir enerji

Çevreyi koruma amacıyla geliştirilen politikalardan bir diğeri yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ilgilidir (Görsel 6.2). Doğal kaynakların sınırlı olması gerçeğiyle de ilişkili olarak kömür, petrol gibi geleneksel enerji kaynaklarının yerini yenilenebilir enerji kaynakları almaya başlamıştır.

Jeotermal enerji, biyoenerji ile hidroelektrik, hidrojen, güneş ve rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynakları, hem tükenmeyen kaynaklar olması hem de çevreyi kirletmemesi nedeniyle gün geçtikçe daha fazla tercih edilmektedir (Görsel 6.2).

Sıra Sizde

Aşağıdaki tablolara doğal kaynakların doğru kullanımı hakkında farkındalık oluşturacak bir slogan yazınız ve slogana uygun bir görsel çiziniz.

Slogan

Görsel

Çevreyi korumaya yönelik çabalar, insanın çevreyle kurduğu ilişkiye makul ve etik bir boyut kazandırma işlevi görmektedir. Çevreye zarar veren anlayışla mücadele etmekte ve doğadan ihtiyaç ölçüsünde yararlanma bilincini yaygınlaştırmaktadır.

İnsan ve çevre arasındaki ilişkiyi ahlaki bağlamda inceleyen “çevre ahlaki” tartışmaları, çevre sorunlarının dünyayı ve insanlığı tehdit ettiği bir dönemde ortaya çıkmıştır. Çevre ahlaki görüşü, insanın kendi dışındaki canlı ve cansız bütün varlıklarla ölçülü bir ilişki kurması ve doğaya zarar verecek davranışlardan kaçınması anlayışına dayanır.

Bilgi Kutusu

Eskişehir'in Çifteler ilçesine bağlı kırsal Osmaniye Mahallesi'nde oturan Özkan kardeşler, çorak topraklara sahip mahalleyi yeşillendirmek için buldukları boş alanlara yaklaşık 10 yıl önce ağaç dikmeye başladı. (...) "Ağaç Dedeler" olarak bilinen Özkan kardeşler, son 10 yılda binin üzerinde ağaç dikerek mahallelerini yeşillendirdi.

Ağaç Dedeler

Mahallenin yolları, mezarlık çevresi ve boş araziler kısa sürede yemyeşil bir görüntüye kavuştu. Osmaniye Mahallesi'nde muhtarlığın ve Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin gösterdiği bütün alanlara ağaç diktiğini ve bunun faydasını görmeye başladıklarını ifade eden A. Özkan, "Bu ağaçlar dikileli bu köye 5-10 kilo fazla yağmur düşmeye başladı. (...)" dedi.

(Metin ve görsel genel ağdan alınmıştır.)

İslam dinine göre Allah, kainatı belli bir ahenk ve denge üzerine yaratmıştır. Bu nedenle insanın canlı cansız bütün varlıkları içine alan çevreyle ölçülü bir ilişki kurması önemli görülmüştür. "(...) Siz yerdekilere merhamet edin ki gökteki(ler) de size merhamet etsin." (Ebû Dâvûd, Edeb, 58) hadisîşerifi, yeryüzündeki bütün varlıklara merhametle yaklaşmayı tavsiye eder. Buna göre çevreyle ahlaki bir ilişki kurmak insanların dinî sorumlulukları arasında sayılmıştır. Bu anlayış doğrultusunda çevreyi en iyi şekilde korumak ve doğal kaynakları insanlığa verilen bir emanet olarak görmek gerekmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de çevre ve doğal kaynaklarla ilgili doğrudan ya da dolaylı birçok ayet yer almaktadır. "**Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengeyle yarattık.**" (Kamer suresi, 49) ayetine göre insan yaratıcının kendisine sunduğu bütün nimetleri tasarruflu kullanmaktan sorumludur. Yine "**(Allah) su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir. İşte bunlarda düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır.**" (Nahl suresi, 11) ayeti, çevreyle ilgili aynı doğrultudaki bir gerçeği ifade etmektedir. Dolayısıyla belli bir denge ve ölçü temelinde yaratılmış doğaya zarar vermek, doğal kaynakları savurganca kullanmak ve gelecek nesillere tahrip edilmiş bir çevre bırakmak; dinî ve ahlaki açıdan uygun olmayan davranışlardır. Bütün insanların kullanımına sunulmuş kaynakların bilinçsizce kullanılması, İslami açıdan kul hakkı olarak değerlendirilebilir.

Tartışalım

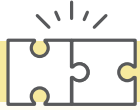
Aşağıda İslam İklim Değişikliği Deklarasyonu'ndan alınan bir metin yer almaktadır. Metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

4.6 milyon yıldır var olan dünyanın iklimi statik değil, dinamiktir ve sürekli değişmektedir. Aslında, diğer karmaşık süreçler ile birlikte iklim değişikliklerinin bugün büyük ölçüde yararlandığımız fosil yakıtların oluşumunu sağlaması sebebiyle özellikle bir önceki iklim değişikliğine müteşekkir olmalıyız.

Ancak, bu çağda tanık olduğumuz iklim değişikliği insanlar tarafından oluşturulan farklı bir yapıya sahiptir. Bizler şu anda bir doğa afeti haline gelmiş bulunmaktayız. İçerisinde yaşadığımız dönem giderek Jeolojik tabirle Anthropocene, yani insan yüzyılı, olarak tanımlanmaktadır. Türümüz bu gezegen üzerindeki bilinen hayatın sona ermesine sebep olabilir. Tabii dünyanın dokusuna örülü olduğumuz için onun nimetlerinden keyif almaktayız. Ancak bu nimetleri ölçsüzce ve kötüye kullandığımız için iklim değişikliği ile karşı karşıya kaldık. Çocuklarımız, onlara tahrip edilmiş ve bozulmuş bir gezegen miras bıraktığımızda acaba bizler hakkında ne düşünecekler? (...) Yaratılan düzenin mütevazı küçük bir parçası olduğumuzu benimsemekteyiz. Bu da bize diğer yaratılanlara hükmetme hakkı vermez. Zekâmız makul ve sorumlulukla hareket etmemizi gerektirir.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Birey ve kurumların çevreye karşı sergilemesi gereken tutumu, adabimuaşeret açısından değerlendiriniz. Öğretmen rehberliğinde küçük gruplar hâlinde sınıfta tartışınız.

Sıra Sizde

Aşağıda yer alan balık kılıçığı diyagramında bazı çevre sorunları verilmiştir. Bu sorunların çözümüne katkı sağlayabilecek, adabimuaşerete uygun davranış ve uygulamaları örnekteki gibi ilgili alanlara yazınız.

Ormanların azalması ve çölleşme

Enerji kaynaklarının tükenmesi

Su kirliliği

Hava kirliliği

Atık yağlar lavabolara dökülmemeli.

Toplu taşıma araçları tercih edilmeye çalışılmalı.

Evsel ve endüstriyel atıkların birikmesi

Küresel ısınma ve iklim değişikliği

İçilebilir su kaynaklarının azalması

Toprak kirliliği

Diş fırçalarken musluk kapalı tutulmalı.

Organik gübre kullanılmalı.

Çevre sorunları ve adabimuaşerete uygun çözüm önerileri

Doğal kaynakların sınırlı olduğu ve bilinçsizce kullanılmaya devam edilmeleri hâlinde yakın gelecekte tükenebileceği unutulmamalıdır. Doğal kaynaklarla ilgili yapılan araştırmalar; bugünkü hızda kullanılırsa kömürün 210, doğal gazın 60, petrolün ise 42 yıl sonra tükeneceğini göstermektedir. Söz konusu araştırmalar, bu durumun nüfus artışı ve bilinçsiz tüketimden kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

6.2. Adabimuaşeretin Doğal Kaynaklar ve Çevrenin Korunmasına Etkisi

İnsanlar yaşamları boyunca içinde buldukları çevreyle etkileşim hâlinindedir. Dünyada bulunan kaynakların sınırlılığı ve insanların çevreye zarar verme eğilimi, çevre konusunda duyarlı olunmasını gerektirmektedir. Bütün insanlar aynı doğal kaynakları tükettiğinden ve aynı çevreyi paylaştığından her insanın çevre sorunlarıyla ilgili çeşitli sorumlulukları bulunmaktadır (Görsel 6.3).

Görsel 6.3: Çevreyi temizleyen gönüllüler

Çünkü çevre kirliliği ve doğanın dengesinin bozulması, bireysel olmaktan ziyade toplumsal sonuçları olan sorunlardır. Günümüzde etkileri ulusal sınırların ötesine uzanan çevre sorunları, yalnızca belli bir toplumu değil dünyanın bütününü etkileyen küresel bir soruna dönüşmüştür.

Dünya ölçeğinde yaşanan çevre kirliliğinin en önemli sonuçlarından biri olan “küresel ısınma” olgusu, çevre sorunlarının ulusal sınırları aştığını ve bütün dünyayı etkilediğini göstermektedir. Bugün insanlık artık küresel bir “risk toplumu”nda yaşamaktadır. Nükleer felaketler, tarım ilaçları ve hava kirliliği gibi riskler sadece şimdiki zamanı ya da belirli bir bölgeyi değil dünyada yaşayan bütün canlıları, insan topluluklarını ve gelecek nesilleri de tehdit etmektedir.

İnsanın çevreye karşı yaklaşımı ve doğal kaynakları kullanma biçimi, başka insanlara karşı sorumluluklarıyla yakından ilişkilidir. İnsanlar, doğal kaynakları tasarruflu kullanma konusunda topluma ve gelecek nesillere karşı sorumludur. Doğal kaynakların sınırlı oluşu, onları kullanırken insanları tasarruflu olmaya sevk etmelidir. Geri dönüşüm projelerine katkı sunmak ya da elektriği, suyu ve diğer doğal kaynakları ihtiyaç ölçüsünde kullanmak; söz konusu tasarruflu davranışlardan bazılarıdır.

Görsel 6.4: Su tasarrufu

Suyu ve elektriği gereksiz tüketmek, yer altı kaynaklarını bilinçsiz kullanmak ve doğayı tahrip etmek, orman ya da anız yangınlarıyla toprağı ve havayı kirletmek, nehir ve gölleri yanlış uygulamalarla kurutmak, bugün yaşayan insanları olduğu kadar gelecek nesilleri de tehdit etmektedir. Söz konusu davranışlardan kaçınmak, doğaya karşı ahlaki sorumlulukların farkında olmak ve insan haklarına saygılı olmak anlamına gelir (Görsel 6.4).

Bu konuda bireylere olduğu kadar sivil toplum örgütlerine, politik aktörlere ve kurumlara da sorumluluklar düşmektedir. Tarımda kimyasal gübre ve ilaçlar kullanmaktan kaçınmak, yeşil alanları korumak hatta artırmak, ormanları temiz tutmak ve izin verilen alanlar dâhilinde piknik yapmak, özel araç yerine mümkün olduğunca toplu taşıma araçlarını tercih etmek bireylerin sorumlulukları arasındadır. Endüstriyel atıklar için filtreleme ve arıtma gibi yöntemler kullanmak, yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimini ve kullanımını teşvik etmek ise kurumların dikkat etmesi gereken hususlardandır. Sonuç olarak çevre kirliliğini önlemek ve doğal kaynakları korumak bütün insanlığı ilgilendiren oldukça önemli bir konudur ve ahlaki sorumluluğun bir gereğidir.

İslam dini, tasarruf konusunda insanları hassas davranmaya davet eder. Bu bağlamda kaynakları tasarruflu kullanmanın öneminden bahseden çeşitli ayetlerden söz edilebilir. **“Asmalı ve asmasız (üzüm) bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiysin, hasat zamanı da hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.”** (Abese suresi, 25-32) ayetleri, Allah'ın nimetlerinin ihtiyaç ölçüsünde tüketilmesi gerektiğini ifade eder. **“Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. (Çünkü) O, israf edenleri sevmez.”** (Araf suresi, 31) ayeti ise israfın Allah'ın hoşuna gitmeyen bir davranış olduğunu vurgular. Aynı doğrultudaki **“Onlar; harcadıklarında israf ve cimrilik etmez, bu ikisi arasında (dengeli) bir yol tutarlar.”** (Furkan suresi, 67) ayetinde tüketimde dengenin sağlanmasının önemine işaret edilir.

Buna göre doğal kaynaklar ve çevrenin sınırsız birer tüketim nesnesi değil insanlığa yaratıcı tarafından sunulmuş birer emanet olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla her insan ölçü ve denge temelinde yaratılmış olan ve insanlığın ortak ihtiyacını karşılayan doğal kaynakları bilinçli kullanmakla ve çevreyi korumakla yükümlüdür.

Sıra Sizde

Aşağıdaki görselin çevre ve insan ilişkisi bağlamında size düşündüklerini ilgili alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bütün insanlar aynı havayı solumakta, aynı toprağın ürünlerinden yemekte ve aynı su kaynaklarını kullanmaktadır. İnsanlığın ve aslında bütün canlıların yaşam alanı olan yeryüzü, çevre ve iklim değişikliği sorunları nedeniyle risk altındayken herkese büyük sorumluluklar düşmektedir. Çevreyi temiz tutmak, kaynakları tasarruflu kullanmak, çevreye zarar verenleri uyarmak, kısacası çevre sorunlarına duyarlı olmak ve bunun için çeşitli sorumluluklar üstlenmek adabimuaşerete uygun davranışlardır.

Hava, su, toprak, yer altı kaynakları ve enerji kaynakları kullanılırken bunların yalnızca bugün yaşayan insanlara ait olmadığı, aynı zamanda geleceğe bırakılacak birer miras olduğu bilinmelidir.

Bilgi Kutusu

Yapılan araştırmalar, tarımın ve toprağın olmadığı kutuplarda yaşayan penguenlerin vücudunda aşırı miktarda DDT kimyasalı (bitki ve hayvanlar üzerinde ciddi olumsuz etkisi olan böcek ilacı) bulunduğunu göstermektedir. Bu durum tarımda kullanılan kimyasalların sadece kullanıldığı bölgedeki canlıları değil uzak coğrafyalardaki doğal yaşamı da etkilediğini göstermektedir.

Her canlı dünyadaki ekolojik sistemin ayrılmaz bir parçasıdır. Hayvanlar da bu ekosisteme katkı sağlayan önemli bir etmenddir. Onlara karşı zarar verici davranışlarda bulunmak doğaya ve insana da zarar verir. İnsanlar, yalnızca birbirine karşı değil hayvanlara karşı da tutum ve davranışlarında dikkatli olma sorumluluğuna sahiptir. Onları korumak, beslemek ve barınma ihtiyaçlarını mümkün olduğunca karşılamak insana yakışır davranışlardır. Ayrıca sokak hayvanlarını gözetmek toplumun merhamet duygularının bir yansımasıdır.

Görgü ve nezaket yalnızca diğer insanlarla kurulan ilişkilerin konusu değildir. Ortak kullanılan mekân ve yapılara karşı sergilenen davranışlar da adabimuaşeretin konusudur. İnsanların doğal kaynaklardan yararlanırken ve ortak kullanım alanlarında bulunurken de adabimuaşerete uygun davranması gerekir. Sokak, okul, ören yeri, sahil, yayla, piknik alanı, park gibi kamusal mekânları temiz tutmak ve korumak insanların ahlaki sorumluluğunun önemli bir gereğidir.

Bilgi Kutusu

Ülkemiz, biyolojik çeşitlilik açısından büyük öneme sahiptir. Anadolu'nun sahip olduğu biyolojik zenginlik; coğrafik konumundan dolayı üç kıta arasında köprü durumunda olmasına, önemli göç yolları üzerinde bulunmasına ve topoğrafik özelliklerinden kaynaklanan farklı iklim şekillerine sahip olmasına bağlanabilir. Ülkemiz, pek çok bitki türünün ana vatanı olması sebebiyle de önem taşımaktadır. Endemik tür sayısı Anadolu'da 3925 iken Avrupa'da 2742 civarındadır. Örneğin buğday, kiraz, badem, kardelen vb. birçok bitki türünün ana vatanı Anadolu'dur. Başka bir ifadeyle Anadolu bu türlerin yabani formlarını barındırmaktadır.

Çeşitli bitki türleri tıp ve eczacılık alanlarında birçok hastalığın tedavisinde, ilaç yapımında, günlük ihtiyaçlarımızı karşılayan maddelerin yapımında geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bunun için biyolojik çeşitliliğimizin ve özellikle doğada mevcut yabancı formların korunması gerekmektedir.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Ortak kullanım alanları ortak sorumluluk gerektirir. Söz konusu mekânlar kişinin istediği gibi kullanamayacağı, başka insanları hatta gelecek nesilleri de ilgilendiren yerlerdir. Dolayısıyla başka insanlarla paylaşılan yerler kullanılırken sorumluluk bilinciyle davranmak önemlidir. Bu kamusal mekânlardan biri geçmişten günümüze varlığını koruyabilmiş olan tarihi ve kültürel yapılarıdır. Bu yapıları ve mekânları korumak, onları geleceğe aktarmanın da önemli bir koşuludur.

Görsel 6.5: Efes Antik Kenti (İzmir)

Görsel 6.6: Ayasofya Camii (İstanbul)

Görsel 6.7: Nemrut Dağı (Adıyaman)

Görsel 6.8: Sümela Manastırı (Trabzon)

Anadolu toprakları, kadim medeniyetlerden aktarılan zengin bir tarihî ve kültürel mirasa ev sahipliği yapmaktadır (Görsel 6.5, 6.6, 6.7, 6.8). Bu mirasın bir parçası olan yapıların zarar görmesinde bazı doğal faktörler etkili olsa da en önemli faktörün insanların bilinçsiz davranışları olduğunu söylemek mümkündür. Söz gelimi tarihî yapı ve ören yerlerine orada kalıcı izler bırakabilecek boya gibi maddelerle girmek, bu yapıların duvarlarını kazımak ya da karalamak yanlış davranışlardır. Geçmişten bugüne aktarılan bu değerlerin zarar görmeden gelecek nesillere teslim edilmesi için her insanın kamusal yapıları koruma bilincine sahip olması gerekir. Ülkenin kültür ve tarihini temsil eden söz konusu yapıların korunması, bu ortak değerlere olduğu kadar geçmişe saygının da bir göstergesidir.

Sıra Sizde

Aşağıdaki metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Atatürk, 1930 yılının yaz aylarında Millet Çiftliği'ndeki köşküne gelir. Köşkün hemen yanındaki ulu çınar ağacının dallarını kesmeye çalışan bir bahçıvan ile karşılaşır. Ağacın dallarının binanın çatısına ve duvarına dayandığını öğrenen Atatürk o meşhur emrini verir: “Dal kesilmeyecek, köşk kaydırılacak!”

Yürüyen Köşk ve çınar ağacı

(...) Öncelikle köşkün teras bölümü bir günde kaydırılır, geri kalan iki gün içinde de ana binanın raylar üzerinde yürütülmesi işlemi tamamlanır ve bina 4.8 m kadar doğuya kaydırılır. Böylece köşk yıkılmaktan, ağaç dalı da kesilmekten kurtulur. Çevre bilinçlenmesi konusunda bir ilk teşkil eden bu olaydan sonra yapının adı “Yürüyen Köşk” olur.

(Metin ve görsel genel ağdan alınmıştır.)

Atatürk'ün ağacı korumayla ilgili tutumuyla adabımuaşeret arasında nasıl bir ilişki vardır? Düşüncelerinizi ilgili alana yazınız.

Bir Çift Yürek adlı kitap, Amerikalı bir kadının Avustralya'da "Aborjinler" adlı yerel halk eşliğinde çölü boydan boya geçtiği uzun ve zorlu yürüyüşü anlatmaktadır. Dört ay süren bu yürüyüş, manevi bir yolculuğa dönüşür. Kadın, bu yolculukta karşılaştığı güçlükleri aştıkça ruhen de dönüşüme uğrar. Çölün kurak coğrafyasındaki bitki ve hayvanlarla ahenk içinde yaşamını sürdürmeyi öğrenir. Kendini "gerçek insan" olarak adlandıran bu insanların binlerce yıllık kültürü ve bilgeliği ile tanışır. Aborjinler, onu büyük bir alçak gönüllülükle benimser; kendilerinden biri gibi görür ve her biri onun şefkatli birer öğretmeni olur. Aşağıda kitaptan bir bölüm yer almaktadır.

Sosyal Güvence

Bu insanlar, evrendeki her şeyin bir varoluş nedeni olduğuna inanıyorlardı. Her şeyin bir amacı vardır. Hiçbir şey rastlantısal, anlamsız ya da yanlış değildir. Sadece yanlış anlamalar ve ölümlü insana henüz açıklanmamış sırlar vardır.

Bitki dünyasının varoluş nedeni insanları ve hayvanları beslemek, toprağı sağlıklı kılmak, güzellik sağlamak ve atmosferin dengesini sağlamaktır. Bana bitkilerin ve ağaçların biz insanlara sessizce şarkı söylediklerini anlattıklarında benim bilimsel zihnim bunu hemen oksijen, karbondioksit değişimi olarak algıladı. Hayvanların varoluşunun asil nedeni de insanoğlunu beslemek değildir ama gereksinmeler karşısında hayvanlar yenebilir. Hayvanlar atmosfer dengesini sağlamak, arkadaş olmak ve eğitimde örnek oluşturmak için aramızda bulunurlar. Bu nedenle kabile her sabah düşünce yoluyla, çevrelerindeki hayvan ve bitkilere bir ileti yollar: "Sizin yolunuz üzerinde yürüyoruz. Sizlerin varoluş nedeninizi onurlandırmaya geliyoruz." Bundan sonra aralarından hangilerinin seçileceğine karar vermek, hayvanlara ve bitkilere kalır.

(...) Yiyecek isteniyor, ortaya çıkması bekleniyor ve elde edildiği zaman da içtenlikle şükran duyguları sunuluyordu. Kabile her yeni güne; (...) kendileri ve dünya için Tanrısal Birlik'e teşekkür ederek başlıyor. Kimi zaman özel isteklerde bulunuyorlar ama bunu mutlaka "Eğer benim ve çevremdeki her türlü yaşam formlarının hayrına" dileğiyle sona erdiriyorlar.

Marlo Morgan, *Bir Çift Yürek*
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Aşağıdaki tablolarda üniteye ilişkin bazı kavramlar yer almaktadır. İstenen ifadelere göre tabloları doldurunuz.

Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

İklim değişikliği

Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

Geri dönüşüm

Açıklama	İlişkili olduğu kavramlar
Örnek davranışlar	Örnek olmayan davranışlar

Tutumluluk

6. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1. Aşağıdaki cümleleri kutucuklardaki sözcüklerden uygun olanlar ile tamamlayınız.

çevre ahlakı

tutumlu

küresel

orman yangınları

küresel ısınma

çevreci hareketler

geri dönüşüm

- Çevre sorunlarının bölgesel olduğu kadar sonuçları da vardır.
- Çevre sorunlarının artmasıyla bunlara çözüm bulmak için ortaya çıkmıştır.
- İnsanın kendi dışındaki canlı ve cansız bütün varlıklarla ölçülü ilişkiler kurması ile ilgilidir.
- Çevre kirliliğinin en önemli sonuçlarından biri kabul edilen bütün canlıların yaşamını olumsuz etkilemektedir.
- Çevreyi korumak amacıyla yapılan faaliyetlerden biri de projeleridir.

2. Aşağıda yer alan ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadenin doğrusunu cümlelerin altındaki boşluklara yazınız.

- () Günümüzde doğa, önceki çağlara kıyasla daha az tahrip edilmektedir.
.....
- () Çevre sorunlarına duyarlı olmak ve doğal kaynakları korumada sorumluluk almak, adabımuaşerete uygun davranışlardır.
.....
- () Çevresel sorunlar, yalnızca bu sorunların ortaya çıktığı çevreyi etkiler.
.....
- () Günümüzde çevre sorunlarının en önemli nedenleri sanayileşme, hızlı nüfus artışı ve kentleşmedir.
.....
- () Doğal kaynaklar, gelecek nesillere bırakılacak birer mirastır.
.....
- () Çevre sorunları, içinde yaşadığımız toplumu olduğu kadar gelecek nesilleri de etkiler.
.....
- () Çevre kirliliği, canlılar içinde yalnızca insanların sağlığını ve yaşamını olumsuz etkiler.
.....
- () Atıkların ayrıştırılmasıyla ilgili projeler, sosyal faydayı önceleyen faaliyetlerdendir.
.....

3-7. sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

3. Aşağıdakilerden hangisi doğal kaynaklardan biri değildir?

- A) Elektrik B) Hava C) Madenler D) Su E) Toprak

4. Aşağıdakilerden hangisi çevre sorunlarının ana nedenidir?

- A) Su kirliliği B) Sanayileşme C) İklim değişikliği
D) Kimyasal atıklar E) Orman yangınları

5. Aşağıdakilerden hangisi çevre sorunlarıyla ilgili bireysel sorumluluklardan değildir?

- A) Fabrika bacalarına filtre takmak
B) Çevreyi korumak ve temiz tutmak
C) Çevreyle ilgili kuruluşlara üye olmak
D) Doğal kaynakları tutumlu kullanmak
E) Geri dönüşümle ilgili projelere katılmak

6. Aşağıda çevreyi korumakla ilgili bazı senaryolar verilmiştir.

- I. Zeynep'in okulda fidan dikme etkinliği düzenlemesi
II. Elif'in arkadaşlarıyla ormanda doğa yürüyüşü yapması
III. Ahmet'in parktaki ağaca zarar veren çocukları uyarması
IV. Mahallesindeki ormanlık alanın yandığını gören Ali'nin 112'yi araması

Bu senaryolardan hangileri çevreyle ilgili sosyal faydayı önceleyen sorumluluklardandır?

- A) I ve IV B) II ve III C) I, II ve III D) I, III ve IV E) I, II, III ve IV

7. Aşağıdakilerden hangisi doğal kaynakları korumak için yapılabilecek faaliyetlerden biri değildir?

- A) Yenilenebilir enerji kullanımını teşvik etmek
B) Geri dönüşüm projelerine katkıda bulunmak
C) Atıkların ayrıştırılmasıyla ilgili çalışmalar yapmak
D) Orman yangınlarını önlemek için proje geliştirmek
E) Nesli tükenmekte olan hayvanları koruma altına almak

Öz Değerlendirme

“Doğal Kaynakların Kullanımı ve Çevrenin Korunmasında Adabımuâşeret” ünitesi kapsamında kendinizi değerlendirmek amacıyla aşağıda verilen öz değerlendirme formunu doldurunuz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Adı ve Soyadı:

Numara-Sınıf: -

Aşağıda çevrenin korunması ve doğal kaynakların kullanımıyla ilgili sergilenmesi gereken bazı tutum ve davranışlar yer almaktadır. Bu tutum ve davranışlar size uygun değilse “Hiçbir zaman”, kısmen uygunsa “Bazen”, çok uygunsa “Her zaman” kutucuğuna onaylama işareti (✓) koyunuz.

No.	Tutum ve Davranışlar	Her Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
1	Doğal kaynakların sınırlılığı hakkında çevremdekileri uyarırım.			
2	Doğal kaynakları tasarruflu kullanmanın başka insanlara karşı sorumluluğunun bir gereği olduğunu savunurum.			
3	Çevreye karşı duyarlı olmaya çalışırım.			
4	Çevreyi korumaya ve temiz tutmaya dikkat ederim.			
5	Çevreden ve doğal kaynaklardan ölçülü bir şekilde yararlanırım.			
6	Çevreyle ilgili sosyal faydayı önceleyen projelere destek veririm.			
7	Çevreci hareketlere gönüllü olarak katılırım.			
8	Geri dönüştürülebilir atıkları geri dönüşüm kutularının ilgili bölümüne atarım.			
9	Yeşil alanları koruma ve yaygınlaştırma etkinliklerine gönüllü olarak katkı sunarım.			
10	Yalnızca izin verilen alanlarda piknik yapmaya dikkat ederim.			
11	Özel araç yerine toplu taşıma araçlarını kullanmaya özen gösteririm.			
12	Ortak kullanım alanlarında adabımuâşerete uymaya dikkat ederim.			
13	Kültürel ve tarihî yapıları korumaya özen gösteririm.			

7.1. İş Görüşmelerinde Adabımuaşeret

Modern dünyada işletmelerin rekabet ortamında faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Böyle bir ortamda işletmelerin varlığını sürdürebilmesini sağlayacak önemli etmenlerden biri, sahip oldukları insan kaynaklarıdır. Bu nedenle işletmeler kendilerine en uygun insanları kadrolarına eklemek isterler. Ancak bunun sağlanması pek de kolay değildir. Uygun çalışanları bulup istihdam edebilmek için insan kaynakları yönetiminin işe alım görevini etkili bir biçimde yerine getirmesi gerekir.

İş görüşmesi (mülakat), kurum yönetici veya yetkililerinin iş başvurusu yapan adayın işe uygunluğunu değerlendirmek amacıyla yaptığı görüşmedir. İş görüşmesinde işveren ile aday genellikle 15 ila 45 dakika süren bir oturumda birbirlerini tanımak için bir araya gelir. Görüşme süresi, başvuran aday sayısına ve iş yerinin işe alım politikasına bağlı olarak değişebilir.

İş görüşmeleri sırasında başvuranın dikkat etmesi gereken bazı hususlardan bahsedilebilir. Öncelikle adayın başvuracağı pozisyonla ilgili araştırma yapması ve işin gereklerini iyi anlaması gerekir. Böylelikle aday, işin kendisine uygunluğu hakkında fikir edinebilir.

Görsel 7.1: İş görüşmesinde ilk izlenim

Başvuru formlarına bilgileri doğru, tam ve açık bir şekilde yazmalıdır. Böylece adayın işe kabul edilmesi durumunda işverenle arasında güven ortamı oluşması kolaylaşır. Bunun yanı sıra iş görüşmelerinde ilk izlenimin önemli ve belirleyici olduğu kabul edilir (Görsel 7.1). Aday, kişisel bakım ve temizliğine özen göstermeli, uygun ve düzgün bir kıyafet tercih etmelidir. Bu tutum, işverene duyulan saygıyı ve görüşmeye verilen önemi ifade eder. Görüşmeye zamanında gitmek de adayın iş ahlakı ve disipliniyle ilgili işverene fikir veren önemli bir davranıştır.

İş görüşmesi sırasında muhatap olunan yetkiliyle selamlaşmak ve ölçülü biçimde tokalaşmak, başvuranın dikkat etmesi gereken bir diğer husustur. Bunun yanı sıra işverene hitap ederken “hanım, hanımefendi, bey, beyefendi” gibi resmî ünvanlar kullanmak aradaki ciddiyeti korumaya ve iyi bir izlenim vermeye yardımcı olur. Görüşmelerde dili etkili kullanma, diksiyona dikkat etme ve ses tonunu konuşmaya göre ayarlama gibi konularda gösterilecek özen iletişimi kuvvetlendirir. İletişimde beden dilinin sözlerden ve ses tonundan daha etkili olduğu, araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur. İş görüşmesinde beden dilini etkin kullanmak, görüşmeyi kolaylaştıran etmenler arasındadır. Söz gelimi dik bir duruşun öz güven ve profesyonellik göstergesi olduğu kabul edilir. Ayrıca görüşmede işverene merak edilenlerin sorulması ve uygun görülmeyen noktaların açıkça belirtilmesi, taraflar arasında ortaya çıkabilecek yanlış anlaşılımların önüne geçer.

Bugün yüz yüze olduğu kadar çevrim içi ortamlarda da iş görüşmeleri yapılmaktadır. Çevrim içi iş görüşmelerinde de bazı hususlara dikkat etmek gerekir. Bunlardan en önemlisi yüz yüze mülakatlarda gösterilen özenin kamera karşısında da gösterilmesidir. Aday, çevrim içi iş görüşmelerinde giyim kuşamına dikkat etmelidir.

Beden dilini, jest ve mimiklerini uygun ve etkili biçimde kullanmalıdır. Bunun yanında adayın selamlaşma ve hitap adabına, nezakete önem vermesi beklenir. Çevrim içi görüşmelerde göz kontağının kurulabilmesi için kameraya bakmak da bir diğer önemli husustur. Ayrıca etraftaki seslerin görüşmeyi engelleyebileceği unutulmamalı, telefon sessize alınmalı ve kulaklık kullanımına özen gösterilmelidir.

Tartışalım

“Üslubumuz kimliğimizi yansıtır.” sözünü iş görüşmelerinde konuşma adabının önemi bağlamında yorumlayınız. Düşüncelerinizi öğretmen rehberliğinde küçük gruplar hâlinde sınıfta tartışınız.

İş görüşmesinde başvuran kişiler kadar kurum yetkililerinin de bazı hususlara dikkat etmesi, görüşmenin sağlıklı ilerlemesine katkıda bulunur. Başvuruda bulunan kişinin heyecanının hafiflemesini ve kendini daha iyi ifade etmesini sağlamak için dostça yaklaşım sergilemek, görüşmeye sohbet ederek başlamak ve iyi bir dinleyici olmak kurum yetkilisinin yapması gerekenler arasındadır. Görüşme sırasında açık ve net ifadeler kullanmak işverenin beklentilerinin başvuran tarafından doğru anlaşılmasını sağlar. İş başvurusunu değerlendiren kişi veya jürinin ön yargıdan uzak ve tarafsız kararlar alması iş ortamında adalet, güven ve hoşgörü ikliminin oluşmasında etkilidir.

İş görüşmelerinin saygı ve nezaket ekseninde yürütülmesi, başvurunun sonucu ne olursa olsun kişiler arası ilişkilerin sağlıklı ve barışçıl bir zemine oturmasına olanak sağlar. Bu durum bireylerin kendini değerli hissetmesine, dolayısıyla toplumsal huzurun ve barışın sağlanmasına katkıda bulunur.

Etkinlik

Adı: İş Görüşmesinde Adabımuâşeret

Amaç: İş görüşmesinde adabımuâşerete uygun davranmanın önemini fark edebilme.

Beceri: Sosyal Farkındalık, İletişim

Yönerge: Aşağıdaki aşamaları takip ederek etkinliği gerçekleştiriniz.

Etkinlik, “okul dışında canlandırma” ve “canlandırmanın video kaydını sınıfta seyretme” olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Etkinlik bitiminde değerlendirme bölümündeki soruyu yanıtlayınız.

1. Bir şirkete personel alınacağını düşününüz.
2. İş görüşmesinde işveren ve iş başvurusu yapan kişiyi canlandırmak üzere öğretmen rehberliğinde dört kişilik gruplar oluşturunuz.
3. Öğrencilerden üçü işveren, biri başvuran olacak şekilde rolleri paylaşınız.
4. İş görüşmesini doğaçlayınız.
5. Sergileyeceğiniz canlandırmanın yaklaşık üç dakikalık video kaydını alınız.
6. Bir sonraki derste video kayıtlarını sınıfta arkadaşlarınızla seyrediniz.

Değerlendirme: Arkadaşlarınızın iş görüşmesinde sergilediği performansları beden dili, giyim kuşam, hitap, üslup, diksiyon gibi kriterlere göre değerlendiriniz. Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

1. Bu etkinlikte ne öğrendim?

2. Neyi iyi yaptım? Neden?

3. Hangi konuda zorlandım? Neden?

4. Nerede yardıma ihtiyacım oldu?

5. Hangi alanda kendimi daha çok geliştirmeliyim?

7.2. İş ve Meslek Hayatında Adabimuaşeret

Günlük hayatta çalışma, iş ve meslek kavramları çoğunlukla birbirinin yerine kullanılsa da bu kavramların ortak ve farklı yönleri bulunmaktadır. En geniş anlamıyla çalışma “mal, hizmet ve bilgi üretme faaliyetleri” olarak tanımlanabilir. Çalışma hayatı insanlık tarihiyle birlikte başlamıştır. Ancak kurumsal bir yapıya bürünmesi, disiplin ve bütünlük kazanaarak toplumsal yaşamın merkezine oturması Sanayi Devrimi sonrası gerçekleşmiştir.

Meslekler, insanlığın temel ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal yapıyı düzenlemek amacıyla ortaya çıkmıştır. **Meslek** kavramı, “belirli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş” şeklinde tanımlanır. Meslek, sosyokültürel boyutları ve işlevlerinin bir sonucu olarak toplumsal etkileşimin temel belirleyicileri arasında yer alır. Bu yönüyle maddi kazanç odaklı iş veya uğraşlardan farklılaşır. İş ve meslek hayatı, insan ömrünün önemli bir bölümünü oluşturur. İnsanlar sosyalleşebilmek ve temel ihtiyaçlarını karşılayarak yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla çalışma hayatına dâhil olur. Söz konusu alanlarda tutum ve davranışlara dikkat etmek, birtakım hassasiyetleri gözetmek, güven ve huzur ikliminin oluşmasını sağlar.

Meslek hayatında tercih edilen giyim tarzı, yapılan işin özelliklerine uygun ve sade olmalıdır. Mesainin başlama vaktinden en az on dakika önce iş yerinde hazır olmak, gerekli hazırlıkların yapılmasını ve olası aksaklıkların mesai başlamadan giderilmesini sağlar. İş arkadaşlarıyla tanışırken güler yüzlü, saygılı bir şekilde selamlaşmak, dik durmak, belli bir mesafede bulunmak resmiyet ve nezaket göstergesidir.

Ön yargılı olmak yerine insanları tanımaya ve onlarla arkadaşlık kurmaya çalışmak, iş ortamındaki ilişkilerin hoşgörü zeminine oturmasını sağlayan olgun davranışlardır.

Bir işin başarıyla yürütülmesinde çalışanlar arasındaki iyi ilişkilerin payı büyüktür. Yardımlaşma, dayanışma, istişare gibi erdemli davranışlar, yalnızca insani ilişkileri değil kurumun başarısını da olumlu etkiler (Görsel 7.2). Böyle bir ortamda çalışan bireyler mutlu ve verimli olur, işleri ve iş arkadaşlarıyla ilgili olumlu duygular geliştirir. Bu olumlu ruh hâline **mesleki tatmin** denir. Mesleki tatmini yüksek olan çalışanlar iş yerlerinde görgü ve nezaket kuralları

Görsel 7.2: Kurum içinde dayanışma ve istişare

çerçevesinde davranışlar sergiler. Bu durum iş ve meslek hayatında huzur ortamının oluşmasını sağlar. Dolayısıyla toplumsal barışın sürdürülmesinde etkili etmenlerden birinin iş ve meslek hayatında adabımuaşerete verilen önem olduğu söylenebilir. İş hayatındaki paydaşlar yönetici, iş veren, çalışan, müşteri veya vatandaş olarak sıralanabilir. Paydaşların adabımuaşerete hassasiyet göstermesi, iş ortamında huzurlu bir atmosfer oluşturur.

Yöneticilik, kişilerin belirli bir süreyle yürüttüğü bir hizmet alanıdır. Yöneticilerin çalışanlar üzerinde kontrol ve gözetim hakkı vardır. Bunları yaparken yöneticilerin dikkat etmesi gereken birtakım hususlardan söz edilebilir.

Yöneticinin adil, dürüst, yapıcı ve hoşgörülü olması, iş ortamının huzurlu olmasına ve çalışanların iş motivasyonunun artmasına katkıda bulunur. Kişisel çıkarlar yerine kurum çıkarlarını gözetmek, yöneticilerin kurumda güvenilirliğini ve çalışanlarının nezdinde saygınlığını artırır. Yöneticilerin çalışanlarına karşı alçak gönüllü olması ve gerekli durumlarda onlarla istişare ederek sorumluluğu paylaşması, kurum içi dayanışmayı kuvvetlendirir. Ayrıca belirli aralıklarla çalışanlarının hâlini hatırlaması, gündelik durumları hakkında bilgi alması, onların iyi ve kötü günlerine ortak olması, çalışanların kurumu bir aile olarak görmesi bakımından önemlidir. Yöneticileri tarafından sevildiğini, sayıldığını ve kendilerine güvenildiğini hissetmeleri, çalışanların kuruma bağlılığını artırır.

İş hayatında yöneticilerin gerektiğinde çalışanlarını ödüllendirmesi onların iş motivasyonunu artıran nazik bir davranıştır. Sorunlara yapıcı bir tavırla yaklaşarak çalışanlarla birlikte çözüm üretmesi, iş ve meslek hayatında adabımuaşeretin bir gereğidir. Bunun yanı sıra iş ortamında huzurun sağlanabilmesi için yöneticiler özel hayatlarındaki sorunları iş hayatına yansıtılmamalı ve çalışanların özel hayatının iş yerinde konuşulmasına müsaade etmemelidir. Yöneticiler çalışanlarına konumları ne olursa olsun "siz" diye hitap etmeli, onlara yapamayacakları görevler vermemeli, onların haklarını her zaman koruyup gözetmelidir. İş adabına uygun bu davranış biçimleri, çalışanların motivasyonunu artırır. Yöneticiler astlarının yetişmesini sağlamalı; bir işin inceliklerini öğrenmenin zaman aldığını unutmamalı ve onlara karşı sabırlı olmalıdır.

Yöneticilerin talimatlarını ve kararlarını kısa ve özlü cümlelerle ifade etmesi, konunun anlaşılabilirliğini artırır. Ayrıca yöneticilerin bayram, kandil gibi özel günleri kutlaması; böyle günlerde çalışanlarına çikolata, şeker, lokum gibi ikramlarda bulunması iş hayatındaki insani ilişkileri kuvvetlendirir. Bunun yanı sıra yöneticilerin de diğer çalışanlar gibi vatandaşlarla ilişkilerinde nezaketi elden bırakmaması önemlidir.

Bilgi Kutusu

Ahi reislerinden Şeyh Edebâli, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin hocası ve kayınbabasıdır. Şeyh Edebâli, bir devlet yöneticisinde olması gereken niteliklerden bahsetmiş ve Osman Gazi'ye aşağıdaki nasihatlerde bulunmuştur:

1. Ey oğul (Osman Gazi), beysin; bundan sonra öfke bize, uysallık sana. Güceniklik bize, gönül almak sana. Suçlamak bize, katlanmak sana. Acizlik, yanılığ bize, hoş görmek sana. Geçimsizlik, çatışma, anlaşmazlıklar bize, adalet sana. Kötü söz, şom ağız, haksız yorum bize, bağışlama sana.
2. Ey oğul; bundan sonra bölmek bize bütünlemek sana. Üşengeçlik bize, uyarmak gay-retlendirmek sana.
3. Ey oğul; sabretmesini bil, vaktinden önce çiçek açmaz.
4. Şunu da unutma; insanı yaşat ki, devlet yaşasın.
5. Ey oğul; yükün ağır, işin çetin, gücün kıla bağlı. Allah yardımcın olsun.
6. Akıl sadece anahtar. Anahtara takılmayasın. Esas olan anahtarın açacağı kapılardır. Kapıların ardında hazineler, sırlar vardır. Sırlar ki, ebedî muştuları koynunda barındırır. Aklını kullanıp dünyadayken cennetin kapılarını aralayasın oğul.
7. Bizler nefreti eritmek için, muhabbetin asaletini dünyaya yeniden hâkim kılmak için çıktık yola. Bu yolda utanacak bir şeyimiz yoktur. Muhabbet yolunun gizlisi saklısı yoktur oğul.
8. Gönül insanı ömrünü boşa harcamaz, yüreğini ucuza satmaz, edep tacını başından almaz. Gönül erinin her zaman yüzü yerde, gönlü göktedir. Haklı olduğunda kavga vermesini bilir. Kavgayı sade bileği ile değil, ilmiyle, yüreğiyle yapmasını da bilir.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıda Fârâbî'nin *Erdemli Şehir* adlı eserinde yöneticilerde bulunması gereken özelliklerin yer aldığı bir bölüm verilmiştir. Buna göre soruyu cevaplayınız.

- Kendisine söylenen her şeyi iyi kavrayıp doğru anlamalıdır.
- Hafızası kuvvetli olmalı, hiçbir şeyi unutmamalıdır.
- Uyanık ve zeki olmalıdır.
- Güzel konuşmayı bilmelidir.
- Öğrenmeyi ve öğretmeyi sevmelidir.
- Doğası gereği doğruluğu ve doğru insanları sevmeli, yalandan ve yalancılardan uzak durmalıdır.
- Gümüş, altın gibi dünyevi kazançlar peşinde koşmamalıdır.
- Ulu olmalı ve ululuğu sevmelidir.
- Adaleti ve adil insanları sevmelidir. Baskının, zulmün ve zalimlerin karşısında durmalıdır.

- İnsafli mizaçta olmalıdır.
- Azimli ve irade sahibi olmalıdır.

Fârâbî, *El-Medinetü'l Fâzıla (Erdemli Şehir)*
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

İş ve meslek hayatında bir yöneticide bulunması gereken özellikleri adabimuaşeret bağlamında yorumlayınız. Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız.

İnsanların iş hayatında çalışma arkadaşları ile ilişkilerinde dikkat etmesi gereken bazı toplumsal kabuller vardır. Çalışanların iş yerinde bütün görevlilere “siz” diye hitap etmesi, iş hayatında resmiyetin korunması bakımından gereklidir. Toplantılarda söz alarak konuşmak, lüzumsuz sorular sormaktan kaçınmak, gerektiğinde soru sormaktan çekinmemek sağlıklı bir iletişimin gereklerindedir. Mesai arkadaşlarının ve yöneticilerin odalarına izin alarak girmek, yöneticinin odasında yer gösterildiğinde oturmak onlara duyulan saygıyı gösterir.

Mesai arkadaşlarının özel hayatlarını öğrenmeye çalışmak veya açığını aramak, adabimuaşerete uygun olmayan davranışlar arasındadır. İş arkadaşları ve yöneticilere abartılı iltifatlar etmek, samimiyetsizlik olarak yorumlanabilir. Bu durum iş ortamında güvensizliğe sebep olacağından söz konusu davranışlardan kaçınılmalıdır.

İş yerinde eleştiri veya uyarı alan bir çalışan, bunu olgunlukla karşılamalı ve eksiklerini gidermeye çalışmalıdır. Verilen işi belirlenen sürede bitirmeli ve hata yaptığı takdirde sorunu üstlerinin bilgisine sunmalıdır. Söz konusu tutum ve davranışlar, iş hayatında adabimuaşerete dikkat edildiğinin ve profesyonelliğin göstergelerindedir.

Mesai arkadaşlarının mutlu ve üzüntülü günlerine ortak olmak, yiyip içtiklerinden onlara da ikram etmek, mesai arkadaşlarının misafirlerine nazik davranmak, iş ortamında insani ilişkileri geliştiren davranışlar arasındadır. Bunun yanı sıra çalışanlar arasında nezaket ekseninde kurulacak ilişkiler; çalışanların iş motivasyonunu artırır, kuruma bağlılığını sağlar, saygı ve sevgi ikliminin egemen olduğu bir çalışma ortamı oluşturur.

Kurum kültürü; bir kurumu diğer kurumlardan ayıran, çalışanların davranışlarını belirli bir doğrultuda şekillendiren ortak kabuller, değerler, inanışlar, alışkanlıklar ve düşünceler sistemidir. Bu sistem, çalışanların tutum ve davranışları sonucu ortaklaşa oluşturduğu değerler bütünüdür. Söz konusu değerler, çalışanlar arası ilişkileri belirlemesi bakımından toplumsal ilişkileri şekillendiren adabimuaşeretle bağlantılıdır.

İdeal bir kurum kültürü; çalışanları bir arada tutar, mutlu kılar ve çalışanların yöneticinin beklentilerini karşılama oranını yükseltir. Kurum kültürü, çalışanların kararlarını ve hareketlerini etkilemesi ve kişiler arası ilişkileri düzenlemesi bakımından oldukça önemlidir.

Kurum kültürü kuruma dâhil olan her çalışana aktarılır, böylece çalışanlar arasındaki uyum pekişir. Söz konusu öğrenme sürecinde kullanılan araçlar, “kurum kültürünün unsurları” şeklinde adlandırılır. Kurumun gayriresmî yapısını oluşturan bu unsurlar; ortak dil, kurum hikâyeleri, öne çıkmış liderler, kabul gören toplantı ve törenler, kuruma özgü sembol, slogan, uygulama ve değer sistemleri şeklinde özetlenebilir.

Bütün kurum ve işletmelerin en önemli kuruluş nedeni insanlara hizmet etmektir. Hizmet veya ürün almak için iş yerine gelen vatandaş ve müşteriler ilgiyle karşılanmalıdır.

Görsel 7.3: Müşteriye nitelikli hizmet sunma

Bu bağlamda onlarla göz kontağı kurmak, onların selamına karşılık vermek, geliş amaçlarını öğrenmek ve onlara yardımcı olmak verilecek hizmetin niteliğini artırır (Görsel 7.3). Hizmet verirken güler yüzlü ve nazik olmak, saygılı bir üslup tercih etmek, sorulara cevap vermek, anlaşılmayan noktaları tekrar açıklamak çalışma adabının gereklerindedir. Hizmet sürecinde yaşlılara, hastalara, engellilere, gazilere, hamilelere ve bebekli yolculara öncelik verilmelidir. Vatandaş veya müşterilerin işlerinin makul bir sürede eksiksiz olarak görülmesi, onların memnuniyetini artıran etmenlerdendir.

Okuyalım-Yorumlayalım

Aşağıda Doğan Cüceloğlu'nun "Var mısın?" adlı eserinden bir bölüm verilmiştir. Metinden yola çıkarak soruyu cevaplayınız.

Bir şirketi ele alalım. Şirketin bir hedefinin olup olmadığı ve bu hedefin şirkette çalışanlar tarafından paylaşılıp paylaşılmadığı önemlidir. Hedef sadece patronun değil; bütün çalışanların, "biz"nin hedefi olmalıdır. Liderler ve yöneticiler insanları değil; kültürü, değerleri, iklimi yönetmeye önem vermelidir. Çalışanlar iş yerinde kendilerini ekibin bir parçası hissediyor mu? Bu işi yapıyor olmanın para kazanmanın ötesinde kendileri, aileleri, toplum ve insanlık için bir anlamı var mı? Çalışanın morali yüksekse ve şevkle çalışıyorsa, şirket tatmin edici bir sonuca muhakkak varır. Çalıştığı şirketten memnun bir gence bu şirketten neden memnun olduğunu sorduğumda özetle şöyle dedi: "Bir kere her şeyi geçtim sadece çalışan olarak değil insan olarak değer görüyoruz. Bizim boş zaman ihtiyaçlarımızın, kendimize, ailemize vakit ayırma gereksinimimizin, saat olarak çalışma kapasitemizin farkındalar ve saygı duyuyorlar. Tüm yapı bu ihtiyaçlarımızın farkında olarak programlanmış vaziyette. Dolayısıyla yorulmuyoruz, yorulsak bile rahatlıkla dinlenme fırsatı yaratabiliyoruz. Mağaza içinde satış bölümünde çalışanlara 'tezgâhtar' yerine 'satış danışmanı' denmesi bile çalışan birçok kişiye motivasyon sağlıyor, kendini değerli hissettiriyor. Bunun yanı sıra, burada çalışan herkes gerçekten ekip olmayı öğreniyor ve markaya inanıyor. Bu şirkette çalışmadan önce bu markaya karşı özel bir duygum yoktu ama çalışma deneyimimden sonra bu markanın neden bu kadar başarılı olduğunu, neden marka olarak ön plana çıktığını anladım."

Doğan Cüceloğlu, *Var mısın?*

İş ortamının söz konusu dinamiklerini adabimuaşeret açısından yorumlayınız. Düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

İş hayatı karşılıklı nezaket ve ölçülü davranışların kabul göreceği ortamlardır. İş ortamında sohbet konularına dikkat etmek, ölçüsüz şaka ve davranışlardan kaçınmak gerekir. İş yerlerinde çok yüksek sesle gülme, konuşma gibi davranışlar diğer çalışanların işlerine odaklanmasını zorlaştırabilecek nazik olmayan davranışlardır.

Ayrıca iş yerlerinde oyalanmaktan kaçınmak, çalışma saatlerini verimli şekilde geçirmek iş disiplininin bir gereğidir. Çalışma ortamında yapılan iş dışı telefon görüşmelerinin kısa tutulması, iş ahlakıyla ilişkili duyarlı bir davranıştır. Bütün görevlilerin iş yerinin kurum kültürünü öğrenmesi ve buna uygun davranması; kurum içinde uyumun, birlik ve beraberliğin sağlanmasına katkıda bulunur.

Engelliler ve özel gereksinimli bireylere karşı iş hayatında duyarlı olunmalıdır. İş ortamındaki fiziki engellerin kaldırılması, erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılması, terfi imkânlarının esnekleştirilerek kariyer olanaklarının artırılması, onların en temel haklarındandır. Yönetici ve iş arkadaşlarının engelli bireylere karşı ön yargılı tutumları, onların çalışma motivasyonunu düşürebilir. Bu tür söz ve davranışlardan kaçınmak adabimuaşeretin de gereğidir. İşverenin engelli bireylere fırsatlar yaratması, onlara uygun görevler vermesi ve güvenmesi önemlidir. İşveren veya yönetici pozitif ayrımcılık yapmalı, potansiyellerini ortaya koymaları için onları teşvik etmelidir. Böylece toplumsal bütünlüğün iş ortamında da devam etmesine katkıda bulunulur.

İnsanların kıyafet tercihleri her ortamda olduğu gibi iş yerlerinde de önem arz eder. Çalışanların bütün gün üzerinde taşıyacakları kıyafetler, hareket kabiliyetini engellemeyecek biçimde olmalıdır. Kıyafetlerin yapılan işe uygun, ütülü ve temiz; ayakkabıların boyalı ve bakımlı olması, kişinin öz güvenini artırdığı gibi mesai arkadaşlarına duyduğu saygıyı da gösterir.

Bir günlük zaman diliminin büyük bir bölümü iş ortamında geçirilir. Çalışma hayatında beşerî ilişkiler kurmak oldukça önemlidir. Bununla birlikte çalışma ortamı, doğası gereği ciddi tutum ve davranışların kabul göreceği yerdir (Görsel 7.4). Bu yüzden meslek hayatında hiyerarşik düzene uygun davranılmalı, “amca, ağabey, abla, dayı” gibi samimi hitaplardan kaçınılmalıdır. İş yerlerinde bütün çalışanlar birbirlerinin yaşam tarzı, dinî inanç ve kanaatlerine saygılı olmalıdır.

Görsel 7.4: Çalışma hayatında resmiyet

İş yerinde kişilerin mahremiyetine saygı göstermek adabimuaşeretin önemli bir gereğidir. Diğer çalışanların makamına izinsiz girilmemeli, koltuğuna izinsiz oturulmamalıdır. İş yerinde hiç kimsenin masa üzerindeki evrak ve eşyaları, çekmeceleri ve dolabı karıştırılmamalı, onun izni olmadan eşyalarının yerleri değiştirilmemelidir. İş ve meslek hayatında görgü ve nezakete özen gösteren çalışanlar, iş arkadaşları ile işverenleri tarafından takdir edilir. Bu tutum, ılımlı bir çalışma ortamının oluşmasına ve doğru davranışların pekişmesine katkıda bulunur.

Sıra Sizde

Mustafa Kemal Atatürk'ün "Vatanını en çok seven görevini en iyi yapandır." sözünü çalışma adabı çerçevesinde yorumlayarak düşüncelerinizi ilgili alana yazınız.

Meslek Etiği

Bir işin meslek sayılabilmesi, o mesleğe özgü değerlerin ve etik ilkelerin olmasına bağlıdır. Meslek etiği, belirli bir meslek grubunun mesleğe ilişkin oluşturup koruduğu, meslek üyeleri için bağlayıcı olan, onları belli bir şekilde davranmaya teşvik eden, kişisel eğilimleri sınırlayan, rekabeti düzenleyen mesleki ilkeler bütünüdür. Diğer bir deyişle mesleki anlamda doğru ve yanlışları, haklı ve haksız davranışları belirleyen ilke ve kurallardır. Kimi mesleklerde etik sorunların artması nedeniyle meslek etiği konusu daha bir önem kazanmıştır.

"Biyoetik" ya da "tıp etiği" bunların başında gelir. Çevre sorunlarının insanlığın geleceğine olası etkileriyle ilgilenen "çevre etiği", iş ve ticaret hayatında ortaya çıkan etik sorunları ele alan "işletme etiği" önem verilen diğer meslek etikleridir. Gazetecilik etiği, mühendislik etiği, kütüphanecilik etiği, öğretmenlik etiği, hemşirelik etiği gibi meslek sayısı kadar meslek etiğinden söz etmek mümkündür.

Meslek etiği ilkelerinin belirlenme amacı, iş ortamında hata oranını en aza indirmek ve insanlara daha iyi hizmet verebilmek için bir rehber hazırlamaktır. Her mesleğin kendine özgü etik ilkeleri vardır. Bunun yanı sıra bütün meslekler için geçerli ortak etik ilkeler de mevcuttur. Bu ilkeler,

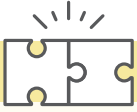
- doğruluk
- dürüstlük
- saydamlık
- güvenilir olma
- sadakat
- adalet
- nezaket
- eşitlik
- tarafsızlık
- başkalarına yardım etme
- başkalarına saygı gösterme
- vatandaşlık sorumluluğuna sahip olma
- karşıdakinin güç durumundan yararlanmama
- yetkili makamlara bildirim
- savurganlıktan kaçınma
- dayanışma

şeklinde sıralanabilir.

Kurumlarda huzurlu ve verimli bir iş ortamını oluşturmanın temel koşullarından biri etik ilkelere uygun davranmaktır. Bu anlamda asıl görevin yöneticilere düştüğü düşünülse de çalışanların da sürece katkıları oldukça önemlidir. Meslek etiğine uygun davranan meslek mensupları, verdikleri hizmetin doğruluğuyla çevresinin güvenini ve saygısını kazanır; vicdanen rahat olur ve mesleki doyuma ulaşır. Zaman ve kaynak israfını önler. Meslek etiğine uygun davranışlar sergileyen çalışanlar, iş çevresinde iyi bir imaja sahip olur.

Etik ilkeler, meslek hayatında karşılaşılabilecek problemlerin çözümünde kolaylık sağlar; kalite yönetimi, stratejik planlama gibi alanların yönetilmesine yardımcı olur. Kurumların sosyal sorumluluklarını yerine getirmesini sağlar ve haksız rekabeti önler.

Toplumlar tarih boyunca işini layıkıyla yapan birey ve işletmelere değer vermiştir. Bunu sağlamak için bazı teşkilatlar kurmuştur. Abbasi Halifeliği Dönemi'nde kurulan fütüvvet teşkilatı, tasavvufi yönü de olan bir meslek teşkilatıdır. Bundan etkilenen Türkler, 13. yüzyılda Anadolu'da Ahilik teşkilatını kurmuştur. Ahilik, sonraki dönemlerde yerini Lonca teşkilatına bırakmıştır. Bugün söz konusu teşkilatların görevlerini yerine getiren çeşitli modern kurumlar mevcuttur. Bütün bu kurumların ortak amaçlarından biri de meslek etiğini korumaktır.

Sıra Sizde

"Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin." (*Maide suresi, 1*) ayeti, iş ve meslek hayatında hangi mesleki etik ilkelerine işaret etmektedir? Cevabınızı ilgili alana yazınız.

.....

.....

.....

Hipokrat yemini, hekimlerin mesleğini icra ederken bağlı kalacağı etik ilkeleri ele alır. Yeminin orijinal formu içinde mesleğe başlayacak bir hekimin birtakım ahlaki değerlerden ayrılmaması amacıyla yemin etmesi gerektiği görülmektedir. Son dönemlerde çeşitli versiyonları üretilse de Hipokrat yemini, birçok ülkede göreve başlamadan önce hekimler tarafından okunmaktadır. Aşağıda yeminin orijinal formundan bir parça yer almaktadır.

Hipokrat Yemini

Hippokrates (Hipokrat) demiştir ki: Yaşamın ve ölümün Rabb'i, sağlığın bahşedici, şifanın ve her türlü tedavinin Yaratıcısı olan Tanrı'ya yemin ederim. Yine Asklepios'a, erkek olsun kadın olsun Tanrının tüm dostları üzerine yemin ederim. Bu yemine ve bu söze sadık kalacağıma dair onları şahit tutuyorum.

Bana bu sanatı öğreten kişiyi atalarımınla aynı konumda tutacağım, kazancımı onunla paylaşacağım ve mala ihtiyaç duyduğunda malımı onunla bölüşeceğim. Onun soyundan gelenleri kardeşlerimle eşit göreceğim ve öğrenme ihtiyacı duyduklarında bu sanatı onlara hiçbir ücret ve şart olmaksızın öğreteceğim. [Bu bilgileri] kendi çocuklarım, hocamın çocukları ve bu sanatta bulunan talimatlar, bilgiler vesair hususlar hakkındaki hekimlik kurallarına yazılı sözleşmeyle bağlı olan ya da ona antiçen öğrencilerle paylaşacağım. Onlardan başka kimselerle bunu paylaşmayacağım.

Gücüm yettiğince bütün yaşamımda hastaların iyiliği için uğraşacağım. Onlara zarar veren ve kendilerine kötülük yapmaya götüren şeylerden uzaklaşmalarını önereceğim. Benden tehlikeli bir ilaç istendiğinde ne vereceğim ne de buna benzer bir şeyi tavsiye edeceğim. (...)

Yaşamımı ve sanatımı dürüstlük ve saflık üzerine devam ettireceğim. Mesanesinde taş olan kimseleri ameliyat etmeyecek ve bu işi ona ehil olan kimselere bırakacağım. Girdiğim bütün evlere, ancak hastaların yararı için gireceğim; kasıtlı kötülük, haksızlık ve bozgunculuk vesair şeylerin (...) dışında bulunacağım. Gerek hastanın tedavisi sırasında gerekse tedavi dışında olsun gördüğüm ve duyduğum [ama] dışarıda konuşulmayacak olan insanların tasarrufundaki şeyleri saklayacak ve buna benzer şeyleri konuşmayacağım.

Bu yemine hiçbir şeyini ihlal etmeksizin tam uyan kimsenin yaşamı ve sanatı en üstün ve en güzel şekilde tamamına ersin ve gelip geçen bütün insanlar ona saygı gösterecek, bu yemini çiğneyen kimseler bunun [tam] tersini yaşasın.

İlyas Altuner, *Hipokrat Yemini*
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

7. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1. Aşağıdaki cümleleri kutucuklardaki sözcüklerden uygun olan ile tamamlayınız.

göz kontağı

mesleki tatmin

kurum kültürü

beden dili

meslek

mülakat

uyum

- Bir kurumun yöneticileri veya yetkilileri iş başvurusu yapan adayla adayın işe uygunluğunu değerlendirmek amacıyla yapar.
- Bir kimsenin geçimini sağlamak üzere profesyonel olarak yaptığı iş olarak adlandırılır.
- İş görüşmesinde etkili kullanılarak işveren ile başvuran arasında ilişkilerin uyumlu bir şekilde yürütülmesi sağlanır.
- Bir kurumu diğerlerinden ayıran; çalışanlarda ortak inanış, düşünce, alışkanlık ve değerler oluşturan sayesinde çalışanların kuruma bağlılığı artar.
- Çalışan bireyin işine ve iş yerindeki ilişkilerine yönelik geliştirdiği olumlu tutum sonucu ortaya çıkan ruhsal durum olarak ifade edilir.

2. Aşağıda yer alan ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadenin doğrusunu cümlelerin altındaki boşluklara yazınız.

- () İş görüşmesinde başvuranın aklına takılan işle ilgili konuları sorması, iş yerinde yaşanabilecek sıkıntıların önüne geçer.
.....
- () İş görüşmesinde kılık kıyafet, kişisel bakım ve temizliğe özen göstermek gerekmez.
.....
- () Çalışma hayatı ciddi ve resmî ilişkilerin olduğu ortamlardır.
.....
- () Ünvanı ve görevi ne olursa olsun bütün mesai arkadaşlarına karşı ilgili, saygılı ve nazik davranmak gerekir.
.....
- () İş başvurusu formlarında başvuran hakkında yanlış, eksik ya da abartılı ifadelerin yer almasında bir sakınca yoktur.
.....
- () İş arkadaşlarıyla tanıştırılırken iyi bir ilk izlenim vermek için selamlaşma adabına dikkat etmek gerekir.
.....
- () İş ortamının temiz tutulması çalışma motivasyonunu artırır.
.....

() İş yerlerinde çalışanların birbirlerinin dinî inanç ve kanaatlerine saygı duyması gerekmez.

() İş ortamında yardımlaşma, dayanışma, istişare, fikir ortaklığı gibi konular kurumun başarısını etkilemez.

() Yöneticilerin çalışanlar üzerinde kontrol ve gözetim hakkı vardır.

3-5. soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.

3. Çalışma hayatında yönetici statüsündeki bireylerin diğer çalışanlara nazik davranması kurumsal başarıyı nasıl etkiler? Açıklayınız.

4. İş ilişkilerinde uyumlu kişilerin hayatın diğer alanlarında insan ilişkilerine sağladığı katkıları değerlendiriniz.

5. İş görüşmesinde güven ortamının sağlanması için hangi davranışlara dikkat edilmesi gerekir? Açıklayınız.

6-11. sorularda doğru seçeneği işaretleyiniz.

6. Aşağıdaki davranışlardan hangisi iş görüşmesi adabına uygun değildir?

- A) Görüşmeye zamanında gitmek
- B) Tanışmada selamlaşarak el sıkışmak
- C) İletişim hâlindeyken göz teması kurmak
- D) Görüşmeye uygun ve şık bir kıyafetle gitmek
- E) İşe alınmak için yetenekleri abartarak anlatmak

7. Aşağıdakilerden hangisi iş yerinde dikkat edilmesi gereken davranışlardan değildir?

- A) Mesainin başlama saatine özen göstermek
- B) Zor görevleri çalışma arkadaşlarına bırakmak
- C) Engellilere ve özel durumu olanlara yardımcı olmak
- D) Çalışanların dinî inanç ve kanaatlerine saygılı olmak
- E) Mesai arkadaşlarına karşı saygılı ve güler yüzlü olmak

8. Aşağıdakilerden hangisi iş görüşmesinden önce dikkat edilmesi gereken davranışlardan biridir?

- A) Yetkiliyle göz kontağı kurmak
- B) “Hanım, bey” gibi hitaplar kullanmak
- C) Beden dilini yerinde ve etkili kullanmak
- D) Yetkiliyle iletişim kurarken ölçülü olmak
- E) Başvurulacak işle ilgili araştırma yapmak

9. Meslek hayatında yönetici statüsündeki kimseler için aşağıdaki davranışlardan hangisi uygun değildir?

- A) Çalışanlara karşı adaletli olmak
- B) Başarılı çalışanları ödüllendirmek
- C) Çalışanlarıyla resmî bir dille konuşmak
- D) Çalışanlarıyla sadece iş konusunda konuşmak
- E) Çalışanlarının iyi ve kötü gününde yanında olmak

10. Aşağıda bazı ifadeler verilmiştir.

- I. Sağlıklı iletişim
- II. Saygı ve sevgi iklimi
- III. İyi çalışma ortamı

Buna göre hangileri iş ve meslek hayatındaki ilişkilerde nezaketin gözetilmesinin sonuçlarındandır?

- A) Yalnız II
- B) Yalnız III
- C) I ve II
- D) II ve III
- E) I, II ve III

11. Aşağıdakilerden hangisi adabımuaşerete uygun olarak sürdürülen ilişkilerin bir kuruma doğrudan etkilerinden değildir?

- A) İyi bir kurum kültürü oluşturur.
- B) Çalışanların iş performansını artırır.
- C) Çalışanların mesleki tatminini artırır.
- D) Çalışanların kuruma bağlılığını sağlar.
- E) Kurumun hedeflerine ulaşmasını sağlar.

Öz Değerlendirme

“İş ve Meslek Hayatında Adabımuaşeret” ünitesi kapsamında kendinizi değerlendirmek amacıyla aşağıda verilen öz değerlendirme formunu doldurunuz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Adı ve Soyadı:

Numara-Sınıf: -

Aşağıda iş ve meslek hayatında sergilenmesi gereken tutum ve davranışlara yönelik bazı maddeler verilmiştir. Bu tutum ve davranışlardan kazandıklarınız için “Evet”, kazanamadıklarınız için “Hayır” kutucuğuna onaylama işareti (✓) koyunuz.

No.	Tutum ve Davranışlar	Evet	Hayır
1	İş görüşmesinde beden dilinin önemli olduğunu bilirim.		
2	İş başvurusu yapmadan önce o işle ilgili araştırma yapmak gerektiğini bilirim.		
3	İş görüşmesinde dürüst ve şeffaf olmak gerektiğini bilirim.		
4	İş görüşmesinde karşıdaki yetkiliye resmî hitaplar kullanılması gerektiğinin farkındayım.		
5	İş görüşmesinde ilk izlenimin önemini bilirim.		
6	İş görüşmesinde hem başvuranın hem işverenin nazik olması gerektiğini bilirim.		
7	İş ve meslek hayatında çalışanlar arası sağlıklı iletişimin başarıyı olumlu etkilediğinin farkındayım.		
8	Çalışanlar arası dayanışmanın kurumsal başarıda etkili olduğunun bilincindeyim.		
9	Giyim kuşamın yapılan işe uygun olması gerektiğini bilirim.		
10	İş ve meslek hayatında çalışanların konuşurken resmî bir üslup tercih etmesi gerektiğini bilirim.		
11	İş ve meslek hayatında kişisel bakım ve temizliğe dikkat etmenin önemli olduğunun farkındayım.		
12	İş ve meslek hayatında vatandaş ile müşterilere karşı ilgili olmanın ve nazik davranmanın önemini bilirim.		
13	İş ve meslek hayatında çalışanların özel hayatının araştırılmaması gerektiğinin farkındayım.		

SÖZLÜK

A

- Aborjin:** Avustralya yerlisi.
- adil:** Adaletle iş gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getiren; adaletli.
- agâh olmak:** Bilgilenmek, haberdar olmak.
- ağ:** Ak, beyaz.
- ahali:** Bir yerde toplanan kalabalık; umum.
- ahde riayet etme:** Sözünde durma.
- ahenk:** Uyum.
- aidiyet:** Aitlik.
- akran:** Yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri.
- aktör:** Herhangi bir olayda etkisi veya katkısı olan kimse.
- alafranga:** Avrupa kültürüne özgü olan.
- aleyhinde olmak:** Birine karşı olumsuz duygu ve davranış içinde bulunmak.
- alperen:** Eski Türklerde hem cesur, savaşçı hem de bir tarikata girmiş, onun kurallarına ve törelerine bağlı kimse.
- anıt mezar:** Tarihî değeri olan kişilerin mezarı olarak yapılan anıt değerindeki yapı; mozole.
- ant içmek:** Bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz vermek; yemin etmek.
- antika:** 1. Tarihsel bir döneme ait olan. 2. Eski çağlardan kalma eser. 3. Antika işi.
- araçsallaştırmak:** Kendi hedeflerine, planlarına ulaşabilmek için herhangi bir şeyi, değeri araç olarak kullanmak.
- asil:** 1. Soylu. 2. Yüce duygularla yapılan.
- atabey:** Eski Türk devletlerinde, özellikle Selçuklularda şehzadelerin eğitimi veya bağımsız olarak bir eyaletin yönetimi ile görevli vezir.
- atfetmek:** Bir işi veya bir sözü bir kimseye mal etmek, yüklemek.
- atık:** Üretimden tüketime kadar olan tüm aşamalarda ortaya çıkan ve kullanıcının artık işine yaramayan maddelerin tamamı.
- ayet:** Kur'an'daki sureleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri; ayetikerime.

ayna tutmak:	Başkaları tarafından anlaşılabilmesi için açıkça göstermek, belirtmek.
azimli:	1. Azmi olan. 2. Küçük bir devletin veya beyliğin başında bulunan kimse

B

barınma:	1. Doğa etkilerinden korunmak için kapalı bir yere sığınmak. 2. Yerleşmek, yaşamak için uygun şartlar bularak oturmak.
barışçıl:	Barışsever.
başat:	Baskın.
Batı:	Siyasal anlamda Avrupa ve Kuzey Amerika.
bedbaht:	1. Bahtsız. 2. Mutsuz.
beden dili:	Duygu ve düşüncelerin yüz ifadesi, beden duruşu vb. yollarla anlatıldığı iletişim biçimi; vücut dili.
berrak:	1. Duru. 2. Açık seçik, net olan.
beşerî:	İnsanoğlu ile ilgili.
bey:	1. Erkek sıfatlarından sonra kullanılan bir saygı sözü. 2. Küçük bir devletin veya beyliğin başında bulunan kimse.
beyhude:	Yararsız, boşuna.
bezeme:	Süsleme.
bî-rûh:	Ruhsuz, ölü.
bileşen:	Bir yapıyı oluşturan unsurlardan her biri.
bilgece:	1. Bilgeye yaraşır. 2. Bilgeye yaraşır bir biçimde; hakimane.
bilişsel:	Bilişle ilgili, zekânın işleyişiyle ilgili; kognitif.
biyoenerji:	Biyokütlenin kimyasal dönüşümüyle elde edilen enerji.
blog:	Teknik bilgi gerektirmeden kendi istedikleri şeyleri, istedikleri biçimde yazan kimselerin oluşturdukları günlüğe benzeyen sosyal medya sitesi, ağ günlüğü.
Boğaz dokuz boğumdur:	“Bir söz iyice düşünmeden söylenmemelidir.” anlamında kullanılan bir söz.
bozgun:	Bir toplulukta karşılıklı güvenin bozulması ile beliren karışıklık; bozgunluk.
büyük:	Makam, rütbe, derece bakımından daha üst olan kimse.

C

celi sülüs:	Arap alfabesiyle yazılan bir tür süslü yazı.
celp etmek:	Kendi üzerine çekmek.
centilmen:	İyi arkadaşlık eden, saygılı, görgülü, kibar (erkek).
cereyan etmek:	Geçmek, olmak, yapılmak.
cihet:	Yön, taraf.
coğrafya:	Bir yeryüzü parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen, fiziksel, ekonomik, beşerî, siyasal gerçekliklerin tümü.

Ç

çağada:	Çocukça.
Çalap:	Allah.
çehre:	1. Yüz. 2. Kimlik.
çerçeve:	Bir konunun, bir düşünce alanının sınırları veya bu sınırlar içindeki alan.
çömçe gelin:	1. Çocukların süpürgeyi gelin yaparak oynadıkları bir oyun. 2. Anadolu'da konusu belli geleneksel kukla oyunlarından biri.

D

damıtmak:	Daha öz ve saf bir duruma getirmek.
değer:	Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü.
dergâh:	1. Tekke. 2. Huzur.
derviş:	Bir tarikata girmiş, onun kurallarına ve törelerine bağlı kimse; torlak.
dijital:	Bilgisayar, tablet, cep telefonu vb. kullanılarak genel ağ ortamında oluşturulan; sanal.
diksiyon:	Seslerin, sözlerin, vurguların, anlam ve heyecan duraklarını kurallarına uygun olarak söyleme biçimi.
dinâr:	Altın liranın yaklaşık dörtte biri değerinde olan eski bir para.
dirlik:	1. Yaşayış, hayat, sağlık, varlık, geçim. 2. Huzur, erinç. 3. Osmanlı Devleti'nde bir hizmete karşılık olmak üzere bir kimseye devletçe verilen aylık veya bir yere bağlı gelir.
divan:	1. Divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini topladıkları eser. 2. Sedir.
doğaçlama:	Yazılı metni olmayan, kararlaştırılmış taslağı, yerine, zamanına göre oyuncular tarafından, sahnede yakıştırılan sözlerle tamamlanan oyun; tuluat.

dur:	1. Bulanıklığı olmayan; berrak. 2. Arınmış, karışık olmayan (dil, üslup vb.).
dünyevi:	Bu dünya ile ilgili; dünyasal, uhrevi karşıtı.
düstur:	Genel kural.
düzenleme:	1. Düzenlemek işi; tertip, organizasyon. 2. Yayımlanan mevzuatın derlenip toplanması ve mevzuatta yapılan değişikliklerin ilgili ana mevzuata işlenmesi; kodifikasyon.

E

ecir:	1. Sevap. 2. Ücret
edebî:	Edebiyat türlerinden biriyle kaleme alınmış, sanat değeri taşıyan; yazınsal.
efkâr görmek:	Herhangi üzücü bir olay sebebiyle hüzünlenmek.
efrâd:	Fertler, askerler.
eğilim:	Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelme; meyil, temayül.
ekosistem:	Belirli bir alanda bulunan canlılar ile bunları saran çevrenin karşılıklı ilişkileri ile meydana gelen ve süreklilik gösteren ekolojik sistem.
eksen:	Çizgi.
elem:	Maddi ve manevi olarak duyulan aşırı üzüntü; elem, ızdırap, inkıbaz.
enîn:	İnleyiş.
entari:	Genellikle tek parçalı kadın giyeceği.
erdem:	Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı; fazilet.
erkân:	Bir topluluğun ileri gelenleri, büyükler, üstler.
erozyon:	Yer kabuğunu oluşturan kayaların, başta akarsular olmak üzere türlü dış etmenlerle yıpratılıp yerinden koparılarak eritilmeleri veya bir yerden başka bir yere taşınması olayı; aşınma.
esas:	1. Bir şeyin özünü oluşturan ana öge; yapı taşı, asliye. 2. Ana, temel olarak alınan; yapı taşı, asıl.
etik:	Ahlak bilimi, ahlaki.
etmen:	Birlikte veya ayrı ayrı etkisini gösteren ve belli bir sonuca götüren güçlerden, şartlardan, öğelerden her biri; faktör.
etnik:	Bir sosyal grubun her türlü ırk, dil veya kültür özelliğine ait olan.

evrensel:	Bütün insanlığı ilgilendiren; âlemşümul, cihanşümul, kozmik, üniversal.
evvel ahir:	Önünde sonunda.
eziyet:	Yersiz ve gereksiz olarak çektirilen üzüntü, işkence, sıkıntı veya zorluk; üzgü, cevir.

F

faaliyet:	Bir yerde bulunan canlılık, hareketlilik durumu.
familya:	Aile.
felsefe:	Varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılması.
fant:	Hile.
ferman:	Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı belge; yarlık, kaime.
fes:	Şapka yerine kullanılan, kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık.
fevkalade:	Aşırı bir biçimde.
feyzalmak:	Etkilenmek, olgunlaşmak, ders almak.
fitrat:	Bir şeyin yaratılırken kazanmış olduğu özellikler bakımından durumu; yaratılış, hilkat.
filozof:	Felsefe ile uğraşan ve felsefenin gelişmesine katkıda bulunan kimse; felsefeci.
finansman:	Bir girişime işleyebilmesi, gelişebilmesi için gereken para ve krediyi sağlama işi.
fizyolojik:	Fizyoloji ile ilgili, vücutla ilgili.
form:	Biçim.
fosil yakıt:	Canlı kalıntılarının toprak altında çok uzun süre çözünmesiyle oluşan petrol, kömür, doğal gaz gibi enerji kaynağı.
fütüvvet:	Dinî ve mesleki birlik, esnaf teşkilatı.

G

gafil:	Çevresinde olup bitenlerin farkına varmayan, sezmeyen (kimse); gözü bağlı, aymaz.
genelgeçer:	Toplum tarafından kabul edilen, hemen herkesçe benimsenen.
gevher:	Mücevher, cevher.
göz kontağı:	İki kişinin birbirinin gözlerine aynı anda bakarak kurduğu bağlantı, göz teması.

gözetmek: Korumak, bakmak, özen göstermek; himaye etmek.

güceniklik: Gücenik olma durumu; kırıklık.

H

Hacerülesved: Hz. İbrâhim tarafından Kâbe'nin inşası esnasında tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerleştirildiği düşünülen siyaha yakın koyu kırmızı renkte taş.

hadis: Hz. Muhammed'in sözleri; hadisişerif.

hakkaniyet: Hak ve adalete uygunluk; nasfet.

haslet: İnsanın yaratılışından gelen özellik, huy.

hassasiyet: Duyarlılık.

hat: Arap alfabesiyle güzel yazı yazma sanatı ve bu biçimde yazılmış yazı.

hattat: Hat sanatını kendisine meslek olarak edinen kimse.

hayâ: Utanma.

hayat: Avlu.

hediye: 1. Armağan. 2. Fiyat.

helecan: Kalp çarpıntısı.

hezâr: Dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı, bin.

hıncahınç: Ağzına kadar, tıka basa biçimde.

hırs: Bir şeyi elde etmek için duyulan, önüne geçilmez derecede kuvvetli istek, aşırı tutku.

hidroelektrik: Su gücüyle elde edilen elektrik enerjisi.

hikmet: Tanrı'nın insanlar tarafından anlaşılamayan amacı.

hilekârlık: Hilecilik.

hiyerarşik: Aşama sırasına göre.

Hristiyanlık: Hristiyan dini; İsevilik, Nasranilik.

Hudâ: Allah.

husus: Konu

İ

ırağ:	Uzak, ırak.
ıslah etmek:	İyi bir duruma getirmek, iyileştirmek, düzeltmek.
ışık tutmak:	Düşüncesiyle kılavuzluk etmek, konuyu aydınlatıcı düşünceler söylemek, tutacağı yolu göstermek.

İ

ibare:	Bir düşünceyi anlatan bir veya birkaç cümlelik söz.
icra etmek:	Yapmak.
idea:	Düşünce.
ifade:	1. Anlatım. 2. Deyiş.
ihlal:	1. Bozma, zarar verme. 2. Yasa ve düzene uymama.
ihmal etmek:	Savsamak, savsaklamak, boşlamak.
iklim:	Bir şeyin kuvvetli biçimde hâkim olduğu ortam.
ila:	Belirtilen sayıların da dâhil edildiği aralığı anlatan söz.
ilke:	Temel düşünce, temel inanç; umde, prensip.
iltifat:	Birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma.
imaj:	Genel görünüş, imge.
imdi:	Şimdi.
imece:	1. Kırsal topluluklarda köyün zorunlu ve isteğe bağlı işlerinin köylülerce eşit şartlarda emek birliğiyle gerçekleştirilmesi.
insaf:	Acımaya, vicdana veya mantığa dayanan adalet.
irade:	Bir şeyi yapıp yapmama konusunda kişinin kendi kendine karar verebilme ve bunu uygulama gücü.
irfan mektebi:	İrfan okulu; Allah'ı tanıtan, bildiren, hak ve hakikate ulaştıracak bilgiyi öğretken okul.
isar:	Kendisi muhtaç olduğu hâlde başkasına yardım etmek, diğerkâmlık, özgecilik.
işaret etmek:	Dikkat çekmek.
işmar:	El, göz veya baş ile yapılan işaret.

itimât:	Güven.
izlenim:	Bir durum veya olayın duyular yolu ile insan üzerinde bıraktığı etki; intiba.
izzet:	Aziz olma, ululuk.

J

jargon:	Aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dilden ayrı olarak kullandıkları özel dil veya söz dağarcığı.
jeotermal enerji:	Yer altından çıkan sıcak su veya sıcak su buharından elde edilen enerji.

K

kadim:	Çok eski zamanda var olmuş veya eskiden beri var olan; bayrı.
kâfir:	Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse.
kaide:	Kural.
kal:	Söylemek, konuşmak.
kalben:	İçten.
kaleme almak:	Bir konuyu yazı durumuna getirmek, yazıyla anlatmak.
kamuoyu:	Bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi; halkoyu, amme efkârı, umumi efkâr, efkârıumumiye.
kamusal:	Kamu ile ilgili.
kanaat getirmek:	Kanmak, akli yatmak, inanmak.
kanaat:	Elindekiden hoşnut olma durumu, yeter bulma, fazlasını istememe; görüş.
kandil:	Müslümanlarca kutsal sayılan ve kutlanan Berat, Miraç, Regaip ve Kadir geceleri.
kapris:	Geçici, düşüncesizce, değişken istek.
katı kalpli:	Merhametsiz.
keleci:	Söz, lakırdı.
kemlik:	Kötülük.
kentleşme:	Özellikle sanayinin gelişmesi sonucu nüfusun şehirlerde toplanması ve şehir alanlarının genişlemesi süreci, şehirleşme.
ket vurmak:	Engel olarak güçleştirmek.
keza:	Aynı biçimde, kezalik.

kıtâl:	Savaş, vuruşma.
kile:	Genellikle tahıl ölçmede kullanılan belirli hacimdeki kap; ölçek.
kinaye:	Üstü kapalı, sitemli, dokunaklı söz.
kurgan:	Tepe biçiminde mezar.
kuşak:	1. Bele sarılan uzun ve enli kumaş. 2. Yaklaşık yirmi beş otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği; göbek, nesil, batın, jenerasyon.
kut:	Devlet idaresinde güç, yaratıcılık ve yetki bakımından sahip olunan üstün güç.
kutsiyet:	Kutsallık.
kültür:	Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin.
küreselleşmek:	Dünya milletlerini ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaştırmaya ve bir bütün olmaya götürmek; globalleşmek.

L

lala:	Şehzadelerin özel eğitmenleri.
lisan:	Konuşma dili.

M

ma'reke:	Savaş meydanı.
makul:	Aklın benimseyebileceği, aklın kabul edebileceği, akla uygun nitelikte olan.
mani:	Engel.
manzum:	Şiir biçiminde yazılmış.
marifet:	1. Herhangi bir işi yapmada ustalık. 2. Gerçeği bilme.
matmazel:	Avrupalı olup evlenmemiş kadınlara Türkiye'de verilen san.
mazlum:	1. Zulüm görmüş, kendisine zulmedilmiş. 2. Haksızlığa uğramış.
meblağ:	Tutar.
meclis:	1. Bir konuyu konuşmak veya görüşmek için yapılan toplantı. 2. Dostlar toplantısı.
mecrûh:	Yaralı.

Mecusi:	Mecus dininden olan (kimse).
medeniyet:	1. Uygur olma durumu. 2. Bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü; uygarlık.
memnuniyet:	Memnun olma, sevinç duyma, sevinme.
mensup:	Bir yerle veya bir kimseyle bağlantısı olan, ilişkili, -den olan, -e bağlı (kimse).
merci:	Başvurulacak yer veya makam.
mesken:	Konut.
meşru:	Yasal, legal.
metanet:	Dayanma.
metin:	1. Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü; tekst. 2. Basılı veya el yazması parça; tekst.
Mevlevî:	Mevlevilik tarikatına bağlı kimse.
meyil:	1. Eğilim. 2. İlgi, gönül verme.
meyve:	Ürün.
meziyet:	Bir kişiyi veya nesneyi benzerinden üstün gösteren nitelik.
minnettar:	Birinden gördüğü iyiliğe karşı kendini borçlu sayan, gönül borcu olan kimse; gönül borçlusu.
mintan:	1. Yakasız, uzun kollu erkek gömleği. 2. Gömlek üzerine giyilen kollu yelek.
misilleme:	Yapılan kötülüğün karşılığını aynı biçimde verme; kısasa kısas.
mizaç:	Huy.
motivasyon:	1. İsteklendirme. 2. Güdüleme.
muamele:	Davranış.
mugayir:	Aykırı, zıt.
muhatap:	Kendisine söz söylenen kimse, kendisiyle konuşulan kimse.
muhtazar:	Ölmek üzere olan.
mukabil:	Bir şeye karşılık olarak yapılan, bir şeyin karşılığı olan.
Musevilik:	1. Hz. Musa ile ilgili, Hz. Musa'ya ait. 2. Yahudilik.

Mushaf-ı Şerif:	Kur'an.
musibet:	Ansızın gelen felaket, sıkıntı veren şey.
mutasavvıf:	Tasavvuf inançlarını benimseyerek kendini Tanrı'ya adanmış kimse; sufi.
mücahit:	Cihat eden, din uğrunda çaba harcayan kimse.
mülayim:	Yumuşak huylu.
mümin:	1. İmanlı. 2. Müslüman.
münazara:	Bir konu üzerinde, belli kural ve yöntemlere uyularak yapılan tartışma.
mürşit:	Müritlerine tasavvufu öğreten, sırları ve gerçekleri gösteren tarikat şeyhi.
müsabaka:	Yarışma, karşılaşma.
müsamaha:	Hoşgörü.
müteşekkil:	Oluşmuş, meydana gelmiş.
mütevazı:	Kendi değerini olduğundan aşağı gösteren, başkalarını küçük görmeyen, büyüklenmeyen (kimse); engin gönüllü, tevazulu, alçak gönüllü.

N

nâgâh:	Ansızın.
nail olmak:	Erişmek, ulaşmak, kavuşmak.
namına:	Adına, kendisine.
namıyla:	Yerine, olarak.
nazar:	Bakış, bakma, göz atma.
nazaran:	"Göre, oranla, kıyasla" anlamlarında kullanılan bir söz.
nesne:	Belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi olan her türlü cansız varlık, şey; parça, obje.
nevha:	Bir şey kastetmek.
nezdinde:	Yanında, huzurunda, gözetiminde.
nigâh:	Bakış, bakma.
nispeten:	Bir dereceye kadar, oldukça, oranla.

nitekim:	Gerçekten, hakikaten, sonuç olarak.
noksan:	Eksik.
norm:	Yargılama ve değerlendirmenin kendisine göre yapıldığı ölçüt, uyulması gereken kural.
nükleer felaket:	Atomların parçalanması veya birleşmesiyle açığa çıkan enerjinin kontrolsüz bir şekilde yayılması sonucunda insanın ve doğanın ciddi olumsuzlara maruz kalması.

Ö

okuryazarlık:	Eleştirel olarak okuma, çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneği.
olağan:	Sık sık olan, olagelen, doğal biçimde olan, olmadık karşıtı.
olgun:	Bilgi, görgü ve hoşgörüsü gereği kadar gelişmiş, ağırbaşlı (kimse); yetkin, kâmil.
orijinal:	Özgün.
orta sandığı:	Ahilik ve Lonca gibi mesleki kuruluşlarda esnaf ve zanaatçıların katkılarıyla oluşturulan ortak bütçe, teavün sandığı.

Ö

öge:	Bir bütünü oluşturan, bütünden ayrıştırıldığında da kendi başına anlam taşıyan parça; unsur, uzuv, eleman.
öğreti:	Bilimde, felsefede bir görüşü bir sistem içinde belli bir anlayışa, düşünceye dayalı olarak oluşturan ilke ve dogmalar bütünü; doktrin.
öncelemek:	Bir şeyi önceden yapmak, geri bırakmamak, öne almak; takdim etmek.
ören yeri:	Ait olduğu eski uygarlık hakkında fikir edinmeyi sağlayan kültür ve tabiat kalıntılarından oluşan alan.
örtmek:	Kötü bir durumu belli etmemek, gizlemek, saklamak.
öz denetim:	Daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması; otokontrol.
özgecilik:	Kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaya çalışmak; diğerkâmlık.
özgü:	Birine, bir şeye ait olan; öze, has, mahsus.
öznel:	Özneye ilişkin olan, öznedede oluşan, nesnelere göre değil, bireyin düşünce ve duygularına dayanan; enfüsi, subjektif, nesnel karşıtı.

P

pazarlıklı alışveriş: Bir fiyat üzerinde anlaşmak suretiyle yapılan alım satım.

peder: Baba.

pesent etmek: Beğenmek.

peşin hüküm: Ön yargı.

pişirgil: Pişir, olgunlaştır.

platform: Ortam.

pratik: Bir şeyi yapma yöntemi veya biçimi; teamül.

profesyonel: Ustalaşmış, uzmanlaşmış.

putperest: Puta tapan.

R

rağbet: 1. İstek, arzu, ilgi. 2. Beğenme, itibar.

remiz: İşaret, simge.

replik: Diğer oyuncunun sözüne göre verilmesi gereken karşılık.

resul: Kendisine kitap indirilmiş peygamber.

rızık: Tanrı'nın bütün yarattıklarına verdiği nimet; doygü.

rif'at: 1. Yükseklik. 2. Yüksek ve büyük rütbe sahibi olmak.

rikkat: İncelik, naziklik; acıma, merhamet etme.

risk: Zarara uğrama tehlikesi; riziko.

rol modeli: Davranışları, karakter özellikleri veya özel nitelikleriyle başkaları, özellikle gençler tarafından örnek alınan ve taklit edilen kişi.

rol: Etki.

S

sadır olmak: Ortaya çıkmak.

sadrazam: Osmanlı Devleti'nde başbakan; veziriazam.

sanal: Bilgisayar, tablet, cep telefonu vb. kullanılarak genel ağ ortamında oluşturulan; dijital.

sav: Tez.

seçkin:	1. Benzerleri arasında niteliklerinin yüksekliğiyle göze çarpan; değerli. 2. Mümtaz, güzide.
sedir:	Arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen, oturmaya veya yatmaya yarayan ev eşyası; divan.
semavi:	Allah'tan gelen, ilahi.
sevk etmek:	Göndermek, götürmek.
sırlamak:	Bazı nesnelere, toprak kaplara sır denen saydam ve donuk vernik sürmek.
siber:	Genel ağa ait olan.
siftah:	İlk alışveriş.
sikke:	Madenî para.
sine:	Göğüs, sadır, kalp.
siyasetname:	Siyaset bilimini anlatan ve bu konuda öğüt veren eser.
sosyal:	Toplumsal.
sosyokültürel:	Aynı anda bir toplumu veya toplumsal bir grubu ve kendine özgü olan kültürü ilgilendiren.
söyleşi:	1. Karşılıklı yapılan arkadaşça, dostça konuşma. 2. Belli bir konuda alanla ilgili kişilerin katıldığı bilgilendirme toplantısı. 3. Bir bilim veya sanat konusunu, konuşmayı andıran biçimde inceleyerek anlatan edebiyat türü; sohbet.
söz gelimi:	Söz gelişi.
sportmen:	Sporun gerektirdiği değerlere sahip olan (kimse).
sufî:	Tasavvuf inançlarını benimseyerek kendini Tanrı'ya adanmış kimse; mutasavvıf.
suizan:	Kötü zan.
sure:	Kur'an'ın yüz on dört bölümünden her biri.
sünnet:	Hz. Muhammed'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları, onayları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu sözleri.

Ş

şad:	İlk Türk devletlerinde kullanılan idari bir ünvan.
şeşirgil:	Çöz, başını kopar, dağıt.
şikâr:	Av.

T

tabip:	Hekim.
tahribat:	Yıkıp bozma, harap etme.
takdirde:	...-dığı zaman.
talik:	Arap alfabesinde geliştirilen, yatık olarak yazılan yazı türlerinden biri.
talim:	Eğitim, öğretim.
tamlama:	Bir tamlayan ile bir tamlanandan oluşan kelime grubu; terkip.
Tanzimat Dönemi:	Osmanlı Devleti'nde 1839'da Gülhane Hattıhümayunu adıyla anılan bir fermanla ilan edilen, yönetimi iyileştirme tasarısı ve bu iyileştirmenin yapıldığı dönem.
tasarruf:	Bir şeye sahip olma ve onu istediği gibi kullanma yetkisi; kullanım. 2. Tutum.
tasavvuf:	Kur'an'da önerilen ve peygamberin hayatında uygulamaları görülen hayat tarzını yaşama gayreti.
tasavvur etmek:	Zihinde canlandırmak, göz önüne getirmek.
tatmin:	İstenen bir şeyin gerçekleşmesini sağlama, gönül doygunluğuna erme; doyum.
tayin etmek:	Baş harf büyük cümle şeklinde olacak. Bir satır dolduğunda alt satıra taşma olacak.
tebaa:	Uyruk.
tedarik etme:	Bulmak, sağlamak.
tefeci:	El altından yüksek faizle ödünç para veren kimse; faizci, murabacı.
tefhim:	Anlatmak.
teftiş:	Denetleme.
telkin:	Bir duyguyu, bir düşünceyi aşılama.
temayül:	Eğilim.
temsil etmek:	1. Hak ve görev bakımından bir kimse veya topluluğun adına davranmak. 2. Belirgin özellikleriyle yansıtmak, sembolü olmak.
teorik:	Kuramla ilgili, kuram durumunda bulunan, kuram niteliğinde olan; nazari, kuramsal, uygulamalı karşıtı.
terfi:	Derecesini, makamını, rütbesini derece olarak arttırma; yükselme.
tesir etmek:	Etkilemek.
teşkil etmek:	Oluşturmak, ortaya çıkarmak.

teşkilat:	Ortak bir amacı veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik; örgüt.
teyit etmek:	Bir şeyin doğruluğunu herhangi bir şeyle ortaya koymak; doğrulamak, gerçeklemek.
tezhîp:	1. Levhaların, yazma kitapların, sayfaların yaldız ve boya ile bezemesi, yaldızlanması ile yapılan süsleme sanatı. 2. Yaldızlama.
tezyin etmek:	Süslemek.
tokalaşmak:	Birbirinin elini sıkıkmak, el sıkışmak.
töre:	Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü; âdet, ayin.
tutum:	Tutulan yol, tavır.

U

uçmağ:	Cennet.
ulu:	1. Erdemleri bakımından çok büyük, yüce olan; azametli. 2. Çok yüksek, çok büyük olan (şey).
uluslararası:	Milletlerin arasında çok yönlü ilişkilerle ilgili olan; arsiulusal, milletlerarası, beynelmilel, enternasyonal.
umay:	Yöntem.
usul:	Baş harf büyük cümle şeklinde olacak. Bir satır dolduğunda alt satıra taşma olacak.

Ü

ünlemek:	Seslenmek.
üslup:	1. Tarz. 2. Sanatçının görüş, duyuş ve anlayışındaki kendine özgü anlatış biçimi; biçem, hava, stil.
üstat:	Bilim veya sanat alanlarından herhangi birinde üstün bilgisi ve yeteneği olan kimse.

V

vabeste:	Bağlı.
vakıf:	Birçok kişi tarafından kurulan ve toplum yararına çalışmayı ilke edinen kuruluş.
vebal:	Günah doğuracak ve insanı ahiret azabına sürükleyecek olan ağır sorumluluk.
vesile olmak:	Uygun ortam oluşmak.
vezir:	Osmanlılarda devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa ünvanını taşıyan kimse.
veziriazam:	Osmanlı Devleti'nde başbakan.

Y

- yağma:** İslamiyet öncesi Türk devletlerinde toplumun ileri gelenleri ve devlet büyüklerinin sofralarını veya mallarını karşılık beklemeksizin halka sunması geleneği.
- yazıt:** Bir kimse veya bir olayın anısını yaşatmak için bir şey üzerine kazılan yazı; kitabe.
- yelpaze:** Çeşitlilik.
- yığılımlı ilerleme:** Ortak bilgi birikimiyle süregelen felsefi düşünce yapısı, kümeli.
- yoğ (yuğ):** İslamiyet öncesi Türk toplumlarında ölünün ardından yapılan yas töreni.
- yozlaşmak:** Kişi, toplum vb. özündeki iyi niteliklerini, değer yargılarını, birtakım dış etkenlerle yitirerek bozulmak, kötüye gitmek; dejenerleşmek, dejenere olmak, tereddidi etmek.

Z

- zahir:** 1. Belli. 2. Kuşkusuz.
- zat:** Kişi.
- zemin hazırlamak:** Uygun ortam yaratmak.
- zikretmek:** Adını söylemek, sözünü söylemek.
- ziyade:** Çok, daha çok.

Cevap Anahtarı

Kaynakça

1. Acar, H. (2019). Türk kültür ve devlet geleneğinde kadın. *İnsan ve İnsan Dergisi*, 6(21), 395-411.
2. Akalın, M. (2022). *Çevre etiği: çevreye felsefi yönelimler*. Adıyaman: İksad Yayınevi.
3. Akca, E. B. ve Sayımer, İ. (2017). Siber zorbalık kavramı, türleri ve ilişkili olduğu faktörler: mevcut araştırmalar üzerinden bir değerlendirme. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 7-19.
4. Akeren, İ. (2021). Lise öğrencilerinde siber zorbalıkla başa çıkmanın yordayıcısı olarak iyimserlik-kötümserlik. *Erciyes Journal of Education*, 5(1), 87-104.
5. Aksaray, D. D. S. (2011). Siber zorbalık. *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences*, 20(2).
6. Aksoy, A. (2018). 13. ve 14. yüzyılda Anadolu'da ahilik teşkilatı, etkisi ve siyaseti. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 2(1),19-35.
7. Aksoy, Ö. A. (1995). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 2*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
8. Aktaş, A. ve Arık, İ. (2023). Whatsapp kullanıcılarında oluşan yeni alışkanlık ve davranış kalıplarının Türk kültüründeki âdâb-ı muâşeret kuralları açısından incelenmesi. *Burana-Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-12.
9. Aktaş, Ş. (2010). Bahtiyar Vahapzâde'nin şiiri üzerine. *Gazi Türkiyat*, 1(6), 19-27.
10. Alıcı, A. (2012). *Yeni görgü kuralları*. Ankara: Elma Yayınevi.
11. Alkan, F. ve Erdoğan, M. (2022). Muş Alparslan Üniversitesi'nin kurumsal itibarı üzerine bir araştırma. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 460-475.
12. Altunbaş, H. ve Şahin, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
13. Altunbay, M. (2016). Temel bir değer olarak Dede Korkut'ta misafirperverlik ve izzeti ikram. *Akademik Bakış Dergisi*, (56), 359-371.
14. Altuner, İ. (2015). Hipokrat yemini. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 1-7.
15. Altuntaş, H. ve Şahin, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
16. Arat, R. R. (1991). *Yusuf Has Hâcib Kutadgu Bilig*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
17. Argunşah, M. ve Güner, G. (2008). Divanü Lügati't-Türk'te geçen bayram kelimesinin etimolojisi üzerine. *Uluslararası doğumunun 1000. Yıl dönümünde Kaşgarlı Mahmud ve Divanü Lügati't-Türk bilgi şöleni, Çin, 1 - 04 Ocak 2008, 1000, 24-27*.
18. Arslan, A. (2012). Kutadgu Bilig'de dinleme ve konuşma becerisine ilişkin sözler. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 2012(7), 1-16.
19. Asıcı, E. (2019). Affetme esnekliğinin ergenlerin iyi oluşunu yordayıcı rolü. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 17-31.
20. Aslan, R. (2015). İstişarenin önemi ve Hz. Peygamberin uygulamalarından örnekler. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 223-241.
21. Atalay, G. E. (2019). Sanal dünyanın görgü kuralları: netiket. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2), 29-47.
22. Atay, A. (2019). Türk ve Japon kültüründe aile akrabalık ilişkilerinin dile yansımaları. *Diyalektolog*, (20).
23. Atsız, H. N. (1992). *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*. İstanbul: MEB Basımevi.
24. Avcı, C. (2015). Türk atasözlerinde borç ve borçluluk. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28), 61-68.
25. Aydemir, A. (2014). Divanü Lügati't-Türk'e göre insanlar arasındaki ilişkilerde nezaket. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(3), 14-36.

26. Aydemir, M. (2019). Osmanlı küçük işletme grupları olarak ahilik: tarihsel bir değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 230-247.
27. Aydın, E. (2022). *Eski Türklerde Gündelik Hayat*. İstanbul: Kronik.
28. Ayten, Ali. (2016). 'Sahip olma' mı 'emanet görme' mi? -çevre bilinci ve dindarlık ilişkisi üzerine bir araştırma-. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/28 (April 2016), 203-233.
29. Bahar, E. (2016) *İletişim*. Ankara: Detay Yayıncılık.
30. Bakırcı, N. (2019). Dede Korkut kitabı bağlamında Oğuzlarda toy geleneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 130-142.
31. Baş, M. (2017). Kuruluş Döneminin Bilecik Yöresi Manevi Mimarları Şeyh Edebalı Dursun Fakih ve Kumral Abdal. *Uluslararası Tarihte ve Günümüzde Bilecik ve Çevresi Sempozyumu*.
32. Başboğa, S. (2023). Erken Cumhuriyet Dönemi süreli çocuk yayınlarında idealize edilen ahlaki erdemler: dayanışma-yardımlaşma, tutumlu ve tasarruflu olmak. *Atatürk Yolu Dergisi*, (72), 18-45.
33. Başerer, Z., Başerer, D., ve Demirkaya, P. N. (2016). Kişiler arası iletişim engelleri ölçeği geliştirme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2016(43), 290-303.
34. Bayındır, A. (1988). Âdâb. (İçinde) *TDV İslam ansiklopedisi* (1. cilt). İstanbul: İSAM.
35. Baysal, T. (2022). Protokol kurallarının kökenleri, devlet geleneğindeki yeri ve hukuki metinlere yansımaları. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 166-175.
36. Beck, U. (2014). *Risk toplumu: başka bir modernliğe doğru*. (2. Baskı, K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.). İstanbul: İthaki.
37. Benligiray, S. (2020). "İnsan kaynakları yönetimine giriş". (İçinde) *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ed. Hatice Zümrüt TONUS ve Didem PAŞAOĞLU BAŞ. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
38. Bilgin, A. A. (2020). Yunus'un sözü. *Türk Dili: Dil ve Edebiyat Dergisi*, CXIX/819, 30-34.
39. Bilgin, A. A. (2021). Mehmet Âkif Ersoy'un Safahat'ında kaynağını İslam tarihinden alan iki manzum hikâyenin iki mensur ifadesi, *Türk Dili*, 831, 16-23.
40. Buğra, T. (2020) "Ad neme gerek, ad sana gerek". (İçinde) *Osmancık*. İstanbul: Ötüken.
41. Bulut, H.A. (2015). Semavi dinlerin ortak ahlak ilkeleri ya da evrensel değerler. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, (65-81).
42. Can, İ. (2019). Güveni nasıl tanımlayabiliriz? Ya da sosyal bilimlerin konusu olarak güven, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Derneği*, (14). 46-59.
43. Canlı, M. (2014). Rivâyetlerde âlim portresi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 43-70.
44. Cumalı, N. (2013) 'Aklım arkada kalacak', *Güzel Yazılar-Hikayeler (İçinde)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
45. Cüceloğlu, D. (2021). *Var mısın?* İstanbul: Kronik Kitap.
46. Çabuk, A. ve İşgüden, B. (2006). *Meslek etiği ve meslek etiğinin meslek yaşamı üzerindeki etkileri*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(16), 59-86.
47. Çağrı, M. (1993). "Cömertlik". (İçinde) *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt 8, s. 72-73)*. İstanbul: İSAM Yayınları.
48. Çağrı, M. (1994). "Edep". (İçinde) *TDV İslam ansiklopedisi*. (10. cilt). İstanbul: İSAM.
49. Çağrı, M. (2008). "Sabır". (İçinde) *TDV İslam ansiklopedisi*. (35. cilt). İstanbul: İSAM.
50. Çandır, M. ve Aydın, Y. (2021). Ahilik teşkilatının Türk kültürünün aktarımındaki rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 769-785.
51. Çapcıoğlu, İ. (2017). Anadolu irfan geleneğinde bir arada yaşamının temel değerleri: Hacı Bayram-ı Veli örneği, *I. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı I içinde* (s.146). Ankara: Kalem Neşriyat.
52. Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk dünyası ortak atasözleri sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi

Başkanlığı Yayınları.

53. Demir, M. (2012). Gündelik Yaşamda Selamlaşma ve Yemek Görgü Kurallarının Toplumlardaki Farklılaşması. *Folklor/edebiyat*, 18(70), 165-186.
54. Demir, N. (2021). *Dede Korkut Destanı*. (4. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
55. Demir, O. (2019). "Küskünlük". (İçinde) *TDV İslam Ansiklopedisi* (2. cilt). Ankara: İSAM.
56. Demirkasimoğlu, N. (2015). Toplum yaşamında: birey-kural ilişkisi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(01), 138-156.
57. Devlilioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
58. Dikeçligil, B. ve Çiğdem, A. (1991). *Aile yazıları*. Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
59. Dilçin, C. (1983). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. TDK Yayınları. Ankara: Sevinç Basımevi.
60. Dinç, A. R. (2002). *Manevî yolculuğun esasları*. İstanbul: Yenidünya- Mavi Yayıncılık.
61. Doğan, S. (2020). *Gündelik hayatta görgü ve nezaket kuralları*. Gaziantep: Serencam Yayınları.
62. Duran, H. (2018). Türk kadınına tarihî açıdan bakmak. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(2), 411-431.
63. Ektiricioğlu, C., Arslantaş, H. ve Yüksel, R. (2020). Ergenlerde çağın hastalığı: Teknoloji bağımlılığı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 29(1), 51-64.
64. Elçi, İ. H. (2020). Salgın hastalıkların kısa tarihi. *AREL USAM Stratejik Bakış*, 1(1), 1-10.
65. Emiroğlu, S. (2012). Kutadgu Bilig'de çocuk eğitimi. *Turkish Studies*, 7(1), 1027-1041.
66. Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2015). *Kâşgarlı Mahmud- Dîvânü Lugâti't-Türk: Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
67. Ergin, M. (2008). *Orhun Abideleri*. (41. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
68. Ergur, A., Gökalp, E. ve Ergur, A. (Ed.). (2014). *"Kültürün önemi"*. (İçinde) *Kültür sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
69. Erkek, G. (2019). Rol modelim "öğretmenim". *The Journal of Academic Social Science*, 88(88), 677-688.
70. Ersan, R. (2017), Eski Uygur Türkçesinde tasvir fiili olarak saygı fiilleri. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (11), 454-469.
71. Ersoy, M. A. (1987). *Safahat*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
72. Ertemel, A. V. ve Aydın, G. (2018). Dijital ekonomide teknoloji bağımlılığı ve çözüm önerileri. *Addicta-The Turkish Journal on Addictions*.
73. Esen, N. (1997). *Türk Romanında Aile Kurumu 1870-1870*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
74. Esirci, Ş. (1989). *Çağımızda Görgü ve Nezaket Kuralları*. İstanbul: Şedele Matbaacılık.
75. Fârâbî. (2017). *İdeal devlet*. İstanbul: Çev. Ahmet Arslan, Türkiye İş Bankası Yayınları.
76. Farsakoğlu Eroğlu, Dr. A. ve Gümüşhan Y. N. (2021). *Üsküp Dâru'lmuâllimin Rüştiye Muallimlerinden Ahmet Tevfik Çocuklara Nezaket Dersleri*, Ankara: Astana Yayınları.
77. Fazlurrahman. *Sîret Ansiklopedisi*. çev. Komisyon. İstanbul: İnkılâb Yayınları, 1996.
78. Gazali. *İhyâ (II. cilt)*. (M. Çağrııcı, Çev.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
79. Gençer, Y. (2020). Mustafa Kemal Atatürk'ün sözsüz iletişim yönetimi. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, (6), 39-69.
80. Gökalp, E. (2014). *"Kültür: antropolojik yaklaşımlar"* (İçinde) *Kültür sosyolojisi*. Ed. Gökalp, E. ve Ergur, A. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
81. Gökalp, Z. (1975). *Türk Töresi*. İstanbul: Sebil Matbaacılık.
82. Gökalp, Z. (2015). *Türk Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
83. Gömeç, S. (2006). *Türk Kültürünün Ana Hatları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
84. Günel, Z. (2004). *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

85. Güngör, H. (2016). Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde kullanılan kıyafetler, *A.İ.B.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:8, 4:48-68.
86. Güntekin, R. N. (1982). *Olağan işler: küçük hikâyeler*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
87. Güven, N. ve Erdem, T. (2020). Affetme: kuramsal bir değerlendirme. *International Journal of Current Approaches in Language, Education and Social Sciences*, 2(2), 578-607.
88. Güven, Z. (2014). "Toplumbilimsel bir olgu olarak kültür". (İçinde) *Kültür sosyolojisi*. Ed. Gökalp, E. ve Ergur. A. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
89. Güzel, R. (2011). *Görgü kuralları ve olgun insanlık (Edeb yâ hü)*. İstanbul: Çelik Yayınevi.
90. Hatipoğlu, S. (2019). Yol kullanıcılarında trafik adabı kavramı: pilot çalışma, Ankara örneği. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 485-500.
91. Işık, M. (1999). Kişilerarası iletişimde kaynak olgusu ve kaynağın özellikleri. *Selçuk İletişim*, 1(1), 70-77.
92. İbadullayeva, J., Jumaniyazova, K., Azimzadeh, S., Canıgür, S. ve Ferhan, E. (2019). Çevre kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki etkileri. *Türk Tıp Öğrencileri Araştırma Dergisi*, 1(3), 52-58.
93. İbn Arabî. (2023). *Fütühât-ı mekkiyye*. (E. Demirli, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
94. İbn Battûta (2010). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*.(A. S. Aykut, Çev.), C. I,II., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
95. İlhan, S. (2015). Yeni kapitalizm ve meslek olgusunun değişen anlamları üzerine. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (21).
96. İyi, S., Kaçuradi İ. ve Taşdelen, D. (Ed.).(2013). "Etik nedir". (İçinde): *etik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
97. Kafesoğlu, İ. (2004). *Türk Millî Kültürü*. (25. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
98. Kallek, C. (2012). Ticaret. (İçinde)*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 41, 134-144). İstanbul: İSAM Yayınları.
99. Kanyılmaz Polat, E. (2020). Engelli bireylerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlara yönelik nitel bir araştırma: Çanakkale örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(39), 869-897.
100. Karaman, F. (2016). *Din ve sosyal hayat*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
101. Karaman, H. ve Çağrıci, M. (2007). *Kur'an yolu Türkçe meal ve tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
102. Kaya, U. (2013). Değerler eğitiminde bir meslek teşkilâtı: Ahilik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 41-69.
103. Kazıcı, Z. ve Ayhan, H. (2010). Tâlim ve terbiye. (İçinde) *TDV İslam ansiklopedisi* (39. cilt). İstanbul: İSAM.
104. Kemiksiz, R. C. (2022). Kişisel veri güvenliği üzerine bir alan araştırması: dijital yerliler ve dijital göçmenlerin güvenlik algıları. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 64-91.
105. Kenin, M. B. (1998). Tuvaların eski gelenekleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (5).
106. Kılıç, C. (2013). *Bilgelik Hikâyeleri*. İstanbul: İnsan Yayınları.
107. Kılıç, G. ve Özen, Y. (2020). Alay etmenin sosyolojik yönü: toplumsal denetim, damga ve simgesel şiddet bağlamında alay etme. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 10, 301-318.
108. Kılıç, T. (2015). Kurum Kültürü: Bir Kamu kuruluşunda mevcut ve arzulanan kurum kültürü üzerine bir araştırma. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4).
109. Koç, İ. (2021). *Âdâb-ı muâşeret*. İstanbul: Çınaraltı Yayınları.
110. Kotanlı Kızıloğlu, Ş. (2022). Ülkelerarası diplomatik ilişkilerde beden dili kullanımı ve sözsüz iletişimin önemi: sanal basında liderler. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 5(1), 26-45.
111. Koytak, E. (2020). Meslek sosyolojisinde teorik yaklaşımlar. *Journal of Economy Culture and Society*, 61(1).

112. Kozak, M. A. Temizliğin sosyal tarihi üzerine. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 7(3), 576-589.
113. Kurtbay, Y. (1991). *Nezaket ve görgü kuralları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
114. Kurtoğlu, A. (2004). *Günlük hayatımızda nezaket ve görgü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
115. Kutluer, İ. (2003). "Edep". (İçinde) *TDV İslam ansiklopedisi*. (28. cilt). Ankara: İSAM.
116. Kutluer, İ. (2003). "Medeniyet". (İçinde) *TDV İslam ansiklopedisi*. (28. cilt). Ankara: İSAM.
117. Küçükkaya, M. A. (2016). Hoca Ahmed Yesevi'de İnsan Sevgisi. *Diyanet İlmî Dergi*, 52(4), 113-128.
118. Masca, M. ve Karagül, M. (2017). Barış ve refahın tesisinde Ahilik kültürü ve sosyal sermayenin rolü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 1-18.
119. MEB. (2023). Adabımuaşeret dersi öğretim programı. Ankara.
120. Meriç, N. (2014). Değişen İstanbul'da değişen âdâb-ı muâşeret. *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, (20), 27-30, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
121. Morgan, M. (1999). *Bir çift yürek*. İstanbul: Dharma.
122. Müftüoğlu, Ö. (2005). Güven ortamının bir toplum için önemi ve bunu engelleyen faktörler. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi V, Sayı:2*.
123. Nazlıaydın, H. (2017). *Kur'an-ı Kerim'de âdâb-ı muâşeret görgü kuralları*. Ankara: FCR Yayın.
124. Nebati, N. (2020). İslam ve Batı kültürü açısından kent, muâşeret ve uygarlık ilişkileri, *Diyanet İlmî Dergi*, 56/2, (329-352).
125. Obuz, Ö. (2022). Âdâb-ı Muâşeret yolunda nazik bir savaş: Saygısızlıkla Savaş Derneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 681-694.
126. Oğuz, Ö. ve Ersoy, P. (2012). Dinî bayramlar ve dinî günlerle ilgili geleneksel kutlamalar. *T.C. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile Yazıları*.
127. Oğuz, M. Ö., Kösemek, M. ve Yıldız, T. (2010). *Türkiye'de 2010 yılında yaşayan ramazan ve kurban bayramı geleneksel kutlamaları*. Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları.
128. Oskay, Ü. (1980). Kitle iletişimi açısından toplumsal egemenlik ve kültürel donanımları. *Kurgu*, 3(1), 29-100.
129. Öğüt, S. (1996). "Hacerülesved". (İçinde) *TDV İslam Ansiklopedisi*. (14. cilt), İstanbul: İSAM
130. Özaşar, M. E., Ünal, İ. H. ve Ünal, Y. vd. (Ed.). (2013). *Hadislerle İslâm 3 hadislerin hadislerle yorumu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
131. Özdemir, İ. (1999). Çevre bilincinin gelişiminde çevre ahlâkının önemi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, özel sayı*, 295-317.
132. Özdemir, İ. (2020). *Çevre, insan ve sorumluluklarımız: Felsefi ve ahlâki bir inceleme*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
133. Özen, S. B. (2019). Erken cumhuriyet dönemi çocuk yayınlarında çocuklara yönelik adab-ı muâşeret, görgü ve nezaket kuralları. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 59, 60-86.
134. Özer, N., Çelik, S. ve Özatlı, N. S. (2021). Dijital çağda X, Y, Z kuşaklarının medya okuryazarlık düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi: Balıkesir örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 217-232.
135. Öztoprak, M. (2014). Bireysel ve toplumsal meselelerde Hz. Peygamber'in problem çözme yöntemleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (37), 231-265.
136. Pala, İ. (2010). Edep ya hu! (İçinde) *İki dirhem bir çekirdek*. İstanbul: Kapı Yayıncılık.
137. Post, P. (2016). *Nezaket avantajı*. İstanbul: Optimist Yayınları.
138. Saltuklu, Z. (2019). Türklerde töre. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 61-66.
139. Samancı, S., ve Basım, H. N. (2018). Kendilik değerlendirmeleri ve iş yükü fazlalığının mesleki haz üzerine etkisi: avukatlar üzerine bir araştırma. *İş ve İnsan Dergisi*, 5(2), 169-184.
140. Sarıkaya, A. (2018). *11 Ocak Dünya Affetme Günü*. İstanbul: Samer-Endülüs Yayınları.

141. Sarıtaş, E. (2010). Çin kaynaklarına göre Hunlarda evlilik ile ilgili gelenekler. *Doğu araştırmaları*, (5), 33-42.
142. Sertkaya, O. F. (2021). "Bayram" kelimesi üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 70(833), 4-12.
143. Seyithanoğlu, K. (1968). Fetih. *İslam Medeniyeti Dergisi*, s.40.
144. Şahin, D. (Ed.) (2014). *Bize Nezaket Yakışır*. İstanbul: Semerkand Yayınları.
145. Şeşen, R. (2015). *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
146. Şimşek, Ç. (2006). Onbirinci sınıf öğrencilerinin kişisel bakım ve sağlığın korunmasına yönelik davranışlarının incelenmesi. Tezsiz yüksek lisans dönem projesi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
147. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). *Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri Alanı, Protokol ve Görgü Kuralları*. Ankara: MEB Yayınları.
148. Taşdemir, Z. S. (2018). "Meslekler ve Gelecekte Çalışma". *İçinde: Çalışma Sosyolojisi. Ed. Zerrin Sungur Taşdemir*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
149. Taşkın Külcü, Ö. (2015). Kültürel mirasın korunması ve arkeoloji bilincinin geliştirilmesinde ilk adımlar: ilk ve ortaokul müfredatları, sorunlar ve öneriler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (32), 197-206.
150. *TDK Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
151. *TDK Yazım Kılavuzu*. (2012). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
152. Tecimer, Y. (2013). *Adab-ı Muaşeret*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
153. Tepe, H., Kaçuradi İ. ve Taşdelen, D. (Ed.).(2013). "20. Yüzyılda Etik". (İçinde) *Etik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
154. Tefik, A. (2021). *Çocuklara Nezâket Dersleri*. Ankara: Astana Yayınları.
155. Timurturkan, M. (2013). Aile birliğinin bozulması, boşanma ve yeniden evlenme. İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (ed.), *Aile sosyolojisi* (3. Baskı, s. 201-219). Açılım Kitap.
156. TMK, Türk Medeni Kanunu (Kanun No. 4721). Resmî Gazete 24607 (8 Aralık 2001). Erişim 21 Aralık 2023.
157. Toğuşlu, A. (2013). "Mevlana-Aşkın dansı" ile evrenselliğe odaklanmak. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (1).
158. Tuna, S. T. (2018). Türklerde milli değerlerden birisi: ana-baba sevgisi. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1(1), 137-148.
159. Tunç, A. (2014). *Bir maniniz yoksa annemler size gelecek: 70'li yıllarda hayatımız*. Can Yayınları.
160. Tunç Yaşar, F. (2016). "İstanbul'da Âdâb-ı Muaşeret", Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük (İçinde) *İstanbul Tarihi Ansiklopedisi* (c.4). s. 364-383.
161. Türkan, K. (2011). Giyim kuşamla ilgili tespitler: Atatürk'ün giysi tercihleri üzerine bir değerlendirme denemesi. *Folklor/Edebiyat*, 17(65), 173-186.
162. Türkan, K. (2011). Giyim Kuşamla İlgili Tespitler: Atatürk'ün Giysi Tercihleri Üzerine Bir Değerlendirme Denemesi, *Cyprus International University, Folklor/Edebiyat, Cilt.17, Sayı:65*.
163. Türkiye boşanma nedenleri araştırması. (2015). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
164. Ural, Ö. ve Mutlu, S. (2012). Tüketicilerin giyim tercihlerinde kültürün etkisi; Çorum ili örneği. Akdeniz Üniversitesi G.S.F. Moda ve Tekstil Tasarım Bölümü, *1. Uluslar arası Moda ve Tekstil Tasarım Sempozyumu*.
165. Üstün, M. C. (2015). Nefsî fenalıklara karşı affedicilik ve Hz. Yûsuf örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37).
166. Vahapzade, B. (1979). *Şiirler*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
167. Yamakoğlu, C. (1990). *İnsan ilişkileri*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
168. Yaren, C. S. (2023). *Müslümanın edinmesi gereken ahlâki erdemler*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı.

169. Yaşar, F. (2020). Âdâb-ı muaşeret. *İçinde TDV İslam ansiklopedisi*. (EK-1. cilt). Ankara: İSAM.
170. Yaşar, F. T. (2016). *Alafranga Halleri, Genç Osmanlıda Adab-ı Muaşeret*, Küre Yayınları/176. Kitap.
171. Yazır, E. (1979). *Hak dini Kur'an dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.
172. Yediyıldız, B. (2012). "Vakıf". *(İçinde) Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt 42, s. 479-486)*. İstanbul: İSAM Yayınları.
173. Yetim, A. (2000). Sporun sosyal görünümü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 63-72.
174. Yılmaz, Y. (2009). *Kamusal ve Toplumsal Yaşamda Görgü ve Protokol Kuralları*, Ankara: Detay Yayıncılık.
175. Yılmaz, Y. ve Köse, G. (2022). Ahilik teşkilatı ve günümüzde üreticinin finansman bulma seçenekleri üzerine bir değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 73, 137-145.
176. Yiğit, M. F. ve Seferoğlu, S. S. (2017). Siber zorbalıkla ilişkili faktörler ve olası çözüm önerileri üzerine bir inceleme. *Çevrimiçi Teknoloji Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Dergisi*, 4(2), 13-49.
177. Zencirkıran, M. (2018). "Çalışma Sosyolojisinin Konusu ve Araştırma Yöntemleri". *(İçinde) Çalışma Sosyolojisi*. Ed. Zerrin Sungur Taşdemir. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kaynakça, APA yazım sistemi 6. sürümüne göre hazırlanmıştır.

Genel Ağ Kaynakçası

Görsel Kaynakçası

